
**OPOLSKI
INFORMATOR
KONSERWATORSKI**

OPOLE 1991

WOJEWÓDZKI OŚRODEK BADAŃ I DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW
w OPOLU

OPOLSKI INFORMATOR
KONSERWATORSKI

OPOLE 1991

SPIS TREŚCI

BADANIA WYKOPALISKOWE I SONDAŻOWE	5
Błotnica Strzelecka, gm. Strzelce Opolskie. Stanowisko A (Sylvia Wuszkán)	6
Bogdanowice, gm. Głubczyce. Stanowisko U (Krzysztof Spychała)	9
Branice, gm. loco. Stanowisko 4. Badania ratownicze osady ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej w Branicach (Krzysztof Spychała)	10
Branice, gm. loco. Stanowisko 7 (Krzysztof Spychała)	16
Grobniki, gm. Głubczyce. Stanowisko 7 (H). Kontynuacja badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury łużyckiej (Barbara Jarosz)	21
Królowe, gm. Głubczyce. Stanowisko M (Klemens Macewicz)	24
Mikowice, gm. Namysłów. Stanowisko 1. Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzysku kurhanowym z epoki brązu w miejscowości Mikowice — drugi sezon badań (Elżbieta Kłosińska)	27
Mikowice, gm. Namysłów. Stanowisko 1 (Barbara Butent-Stefaniak, Elżbieta Kłosińska)	37
Niekazanice, gm. Branice. Stanowisko A (Krzysztof Spychała)	42
Niekazanice, gm. Branice. Stanowisko G (Krzysztof Spychała)	46
Namysłów, gm. loco. Stare Miasto — ulica Harcerska (Klemens Macewicz, Krzysztof Spychała)	47
Siołkowice Stare, gm. Popielów. Stanowisko 3 (Sylvia Wuszkán)	52
Strzelce Opolskie, gm. loco. Stanowisko 23. Wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzysku warstwowym w latach 1988—89 (Elwira Holc, Ewa Matuszczyk)	55
 NOWE ODKRYCIA	 63
Wyniki badań przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski	64
Obszar 88—34 (Karol Bykowski)	64
Obszar 86—34 (Piotr Kubów)	78
Obszar 92—40 (Elwira Holc, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała)	108
Obszar 92—41 (Elwira Holc, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała)	120
Obszar 93—35 (Karol Bykowski)	130
Obszar 93—40 (Elwira Holc, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała)	136
Obszar 93—41 (Elwira Holc, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała)	149
Obszar 95—37 (Karol Bykowski)	156
Wyniki innych badań powierzchniowych i weryfikacyjnych (Krzysztof Spychała)	162
 PRACE KONSERWATORSKIE I DOKUMENTACYJNE	 171
Janusz Prusiewicz — Ochrona zabytków architektury w 1988 r. w województwie opolskim	172
Janusz Prusiewicz — Remonty kapitalne w 1988 r. finansowane przez użytkowników	174

Janusz Prusiewicz — Zagospodarowanie zabytków nieruchomych na cele użytkowe w trybie uchwały 179 Rady Ministrów w sprawie wykorzystania zabytków na cele użytkowe	177
Danuta Trzepizur-Radkiewicz — Ewidencja i dokumentacja zabytków techniki w województwie opolskim w latach 1985—1989	179
Maria Bąk / — Prace ewidencyjne — parki, cmentarze	184
Kazimiera Lejman — Ewidencja zabytkowych organów	189
• Kazimiera Lejman — Miejsca pamięci narodowej	204
Leszek Nowak — Tomasz Myrtek—Thomas Myrtek	207
Helena Drozd — Krajobraz kulturowy „Moszna”	220
SPOŁECZNI OPIEKUNOWIE O ZABYTKACH	231
Zbigniew Komarnicki — Krzyże pokutne	232
KRONIKA	241
PAMIĘCI MGR MARII BOŻENY MYGI	248

**BADANIA WYKOPALISKOWE
I SONDAŻOWE**

BŁOTNICA STRZELECKA

gm. Strzelce Opolskie

Stanowisko A

W 1988 roku, wskutek postępującej eksploatacji żwirowni stanowiącej własność ob. P. Klimka, nastąpiła konieczność podjęcia badań ratowniczo-wykopaliskowych. Były one kontynuacją podobnych prac z 1984 roku¹. Przeprowadzono je w dniach od 15.08 do 3.09 pod kierownictwem autorki tego sprawozdania. Prace te wykonano na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, zatrudniając 15 robotników fizycznych. Przebadano łącznie 4 ary terenu przylegającego do wschodniej i południowej krawędzi wybierzyska oraz do granicy wykopu z 1984 roku. Na obszarze tym zlokalizowano dwa wkopy nowożytny. Jeden we wschodniej części wykopu sięgał do głębokości około 50 cm i nic nie wskazywało, aby zniszczył on względnie naruszył jakieś obiekty archeologiczne. Natomiast drugi wkop (oznaczony początkowo jako obiekt nr 113) zlokalizowany tuż przy zachodniej krawędzi wykopu, zniszczył fragmenty dwóch mielerzy (nr 114 i 118). W zasypisku tego wkopu znajdowały się zarówno fragmenty naczyń z okresu wpływów rzymskich, jak też przepalone kamienie i spalenizna z naruszonych mielerzy, a także przedmioty nowożytny, jak: cegły, rury, deski, zwoje drutu itp. Na pozostałych odcinkach badanego terenu odsłonięto i wyeksplorowano w całości 53 obiekty archeologiczne oraz fragment 1 dużej jamy (nr 105) wychodzącej poza granice wykopu. Były to obiekty zróżnicowane zarówno pod względem funkcji jak i chronologii. Większość z nich, bo 52 występowała bezpośrednio pod około 25—30 cm warstwą orną, 2 natomiast posadowione były niżej, przy czym jeden z nich (nr 119) mielerz z okresu wpływów rzymskich został częściowo naruszony w swej górnej partii przez jamę (nr 117) z okresu późniejszego tj. z XIV—XV wieku.

Wśród odkrytych obiektów 31 pochodziło z okresu wpływów rzymskich (fazy C1—C2). Wyróżniono tu 17 mielerzy (ryc. 1), 5 jam o charakterze gospodarczym, 2 ślady po słupach, 1 palenisko. Dla 6 nie określono funkcji. Podczas eksploracji wydobyto fragmenty naczyń glinianych, przedmioty żelazne (fragmenty gwoździ, część jednej zapinki i dłućko), 2 kamienne pięcioboczne kostki do gry, polepę, kilka kawałków żużla społowatego, a w jednym mielerzu znaleziono również kości drobnego zwierzęcia lub ptaka.

Z okresu późniejszego tj. z XIII—XIV wieku pochodziło 6 następnych obiektów. Były to 4 jamy gospodarcze, 1 ślad po słupie i 1 obiekt o nieustalonej funkcji. Wydobyto z nich ułamki naczyń glinianych oraz kilka fragmentów przedmiotów żelaznych — prawdopodobnie gwoździ.

Kolejne 7 jam w swych wypełniskach zawierało materiał ceramicz-

Ryc. 1. Błotnica Strzelecka. Obiekt nr 100 — mielerz w trakcie eksploracji.

Fot. S. Wuszkán

ny z XIV—XVI i XVII wieku. Wyróżniono tu 5 obiektów o charakterze mieszkalnym, 1 jamę gospodarczą i 1 ślad po słupie. Cztery z obiektów mieszkalnych ustawione były szeregowo, w odległości co 10 m, w linii wschód — zachód. Posiadały one w swych partiach środkowych, nieco wgłębione paleniska. Obiekty te mogły być resztkami po półziemiankach lub też po szałasach. Jeden z nich (nr 105) nie wyeksplorowany do końca, w swych górnych partiach zawierał materiał ceramiczny z XVI—XVII wieku, niżej zaś w zagłębieniu tworzącym rodzaj piwniczki wystąpiły ułamki naczyń z XII—XIII wieku. W obiektach mieszkalnych znaleziono dużą ilość ceramiki, były to ułamki naczyń, niektóre z polewą brązową, zieloną i żółtą, kilka fragmentów zielonkawego szkła, 1 mały paciorek szklany — walcowaty, 1 kulka prawdopodobnie z ołowiu oraz fragmenty gwoździ, okucia i 1 hak żelazny. Wydobyto ponadto kilka kawałków żuźla szklanego, kości zwierzęce i polepe.

Innym ciekawym znaleziskiem była jama gospodarcza (nr 88), w której nie wystąpiły skorupy. Znaleziono w niej jedynie dobrze zachowany toporek żelazny, a obok niego płaski kamień wapienny. Tego rodzaju topory były formami długotrwałymi i pojawiły się na Śląsku już w XIV wieku.

Dla pozostałych 10 jam odkrytych w trakcie badań nie udało się ustalić chronologii. Było to 6 śladów po słupach i 4 obiekty o niewyjaśnionej funkcji. W trakcie ich eksploracji uzyskano nieliczny, mało charakterystyczny materiał w postaci drobnych ułamków naczyń, a niektóre w ogóle go nie zawierały.

Na zakończenie należy jeszcze wspomnieć o odkryciu, przy wschodniej krawędzi żwirowni, grobu ciepłopalnego kultury łużyckiej z okresu halsztackiego. Zabytki z tego grobu zostały wygrzebane ze ściany żwirowni przez dzieci szkolne na wiosnę 1988 roku i przekazane przez znalców ekipie wykopaliskowej. Były to 3 misy, skorupy z 1 garnka jajowatego oraz mały kubek. Wskazane miejsce odkrycia na skarpie żwirowni zostało przeszukane, uzyskano jeszcze kilka ułamków naczyń i trochę spalonych kości ludzkich. Nad nim założono dodatkowy wykop, jednak nie przyniósł on żadnych innych odkryć.

SYLWIA WUSZKAN

¹ S. Wuszkán. Błotnica Strzelecka, gm. Strzelce Opolskie. Stanowisko A. „Opolski Informator Konserwatorski”, Opole 1987, s. 6—7.

Ryc. 1. Bogdanowice, stanowisko U:
U: Mapa lokalizacyjna.

rys. K. Spychała

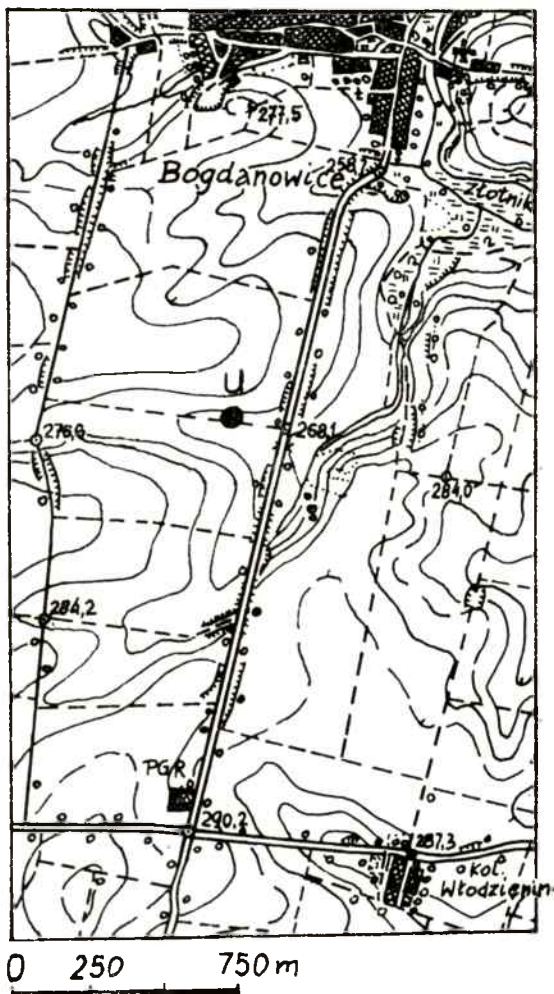
BOGDANOWICE,
gm. Głubczyce
Stanowisko U

Podczas nadzoru konserwatorskiego rowów melioracyjnych we wrześniu 1988 roku, zostało odkryte stanowisko U w Bogdanowicach.

Jest ono położone na południowym stoku wyniesienia, około 150 m na zachód od szosy z Głubczyc do Włodzienina, około 1000 m na południowy-zachód od południowego wylotu wsi (ryc. 1).

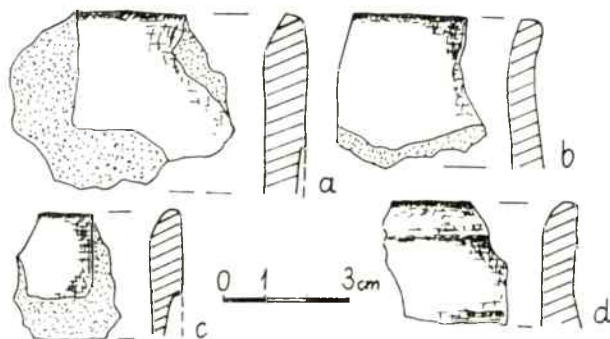
W pracach inwentaryzacyjnych, obok autora informacji, uczestniczyli także: Roman Kraus oraz Czesław Tomaszewicz. Po oczyszczeniu ścianek rowów drenarskich stwierdzono naruszenie dwóch obiektów. Przekroje pionowe obiektów były czytelne. Po wykonaniu dokumentacji rysunkowej i opisowej przebrano hałdy ziemi przy jamach. Jamy miały kształt nieckowaty, o głębokości dochodzącej do około 50 cm. Wypełnisko stanowiła próchnica wymieszana z piaskiem i lessową gliną, całość miała kolor jasnobrunatny. Na podstawie widocznych przekrojów jam nie można określić ich funkcji.

W pierwszym obiekcie znaleziono jeden ułamek naczynia używanego przez ludność kultury przeworskiej w fazie D, okresu rzymskiego. W drugim odkryto 30 fragmentów naczyń i grudki polepy. Cztery z tychże

skorup określono jako neolityczne (ryc. 2), pozostałe były wtórnie przepalone i można było tylko stwierdzić, że są pradziejowe.

Wydaje się, że oba obiekty wyznaczają południową granicę stanowiska. Wykonane rowy nie naruszyły innych obiektów. Dalej na południe przepływał dawniej strumyk, rozdzielający dwa wyniesienia.

Ryc. 2. Bogdanowice, stanowisko U. Ułamki naczyń glinianych z obiektu 2.

rys. K. Spychała

KRZYSZTOF SPYCHAŁA

BRANICE,

gm. loco

Stanowisko 4

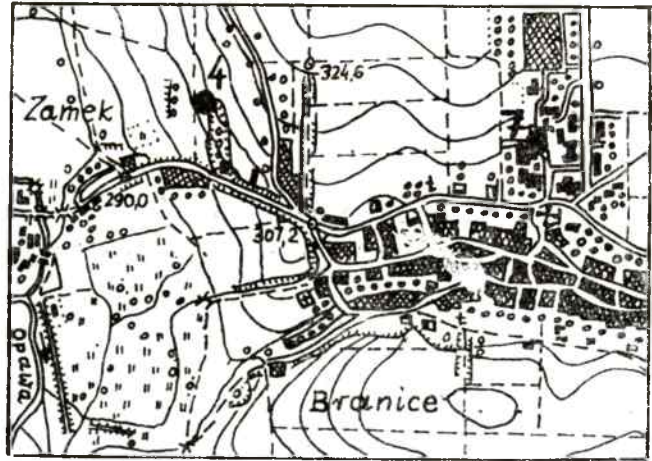
BADANIA RATOWNICZE OSADY LUDNOSCI KULTURY CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ W BRANICACH

W lipcu 1988 r. podczas inspekcji konserwatorskiej stanowisk archeologicznych i wybierzysk kruszywa w okolicach Branic stwierdzono, że na krawędzi wybierzyska gliny, cegielni Wojewódzkiego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych (dawna cegielnia Otzipki), widoczny był zarys częściowo zniszczonego obiektu.

Przeprowadzona kwerenda¹ wykazała, że stanowisko znane było w okresie międzywojennym. Badania ratownicze prowadzone były w latach trzydziestych i na początku czterdziestych. Wtedy, oprócz znalezisk neolitycznych znajdowano pojedyncze zabytki kultury łużyckiej². Ostatnie badania ratownicze wykonała w 1958 roku Danuta Woźniak. W sumie, w wymienionych latach odkryto kilkadziesiąt obiektów osadniczych.

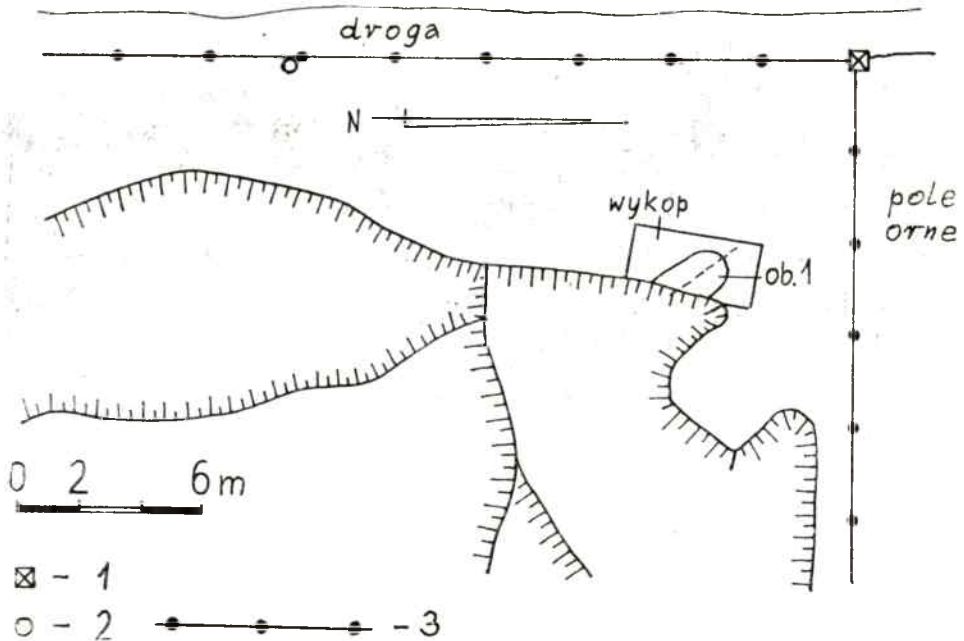
¹ Kwerendę przeprowadzono w archiwach Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (poniemieckie) i Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu.

² M. Gedl, *Kultura łużycka na Górnym Śląsku*, 1962, s. 189.

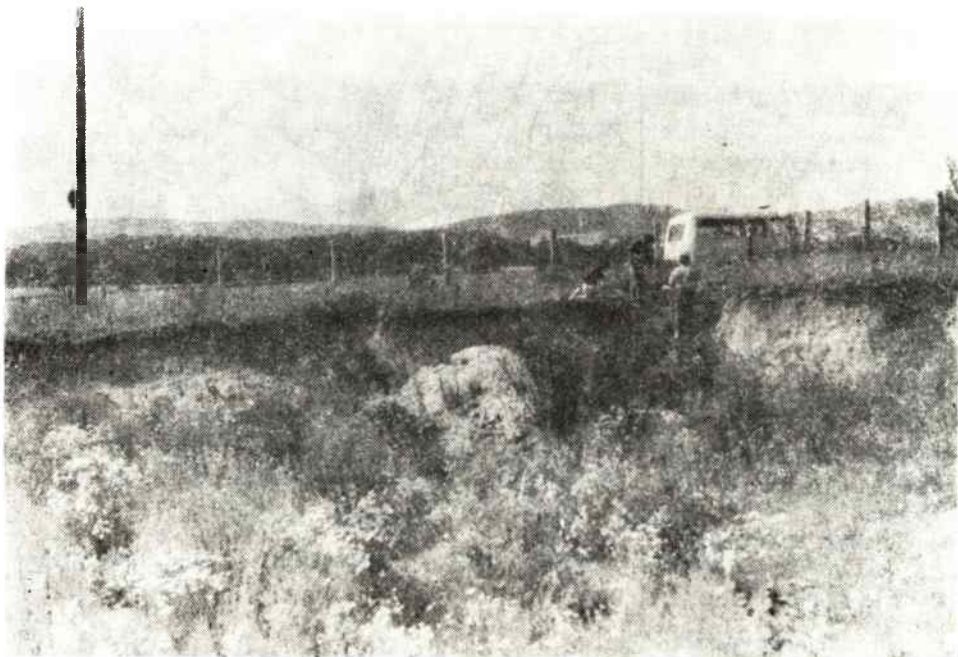
Ryc. 1. Branice, stanowisko 4. Mapka lokalizacyjna.

Rys. K. Spychała

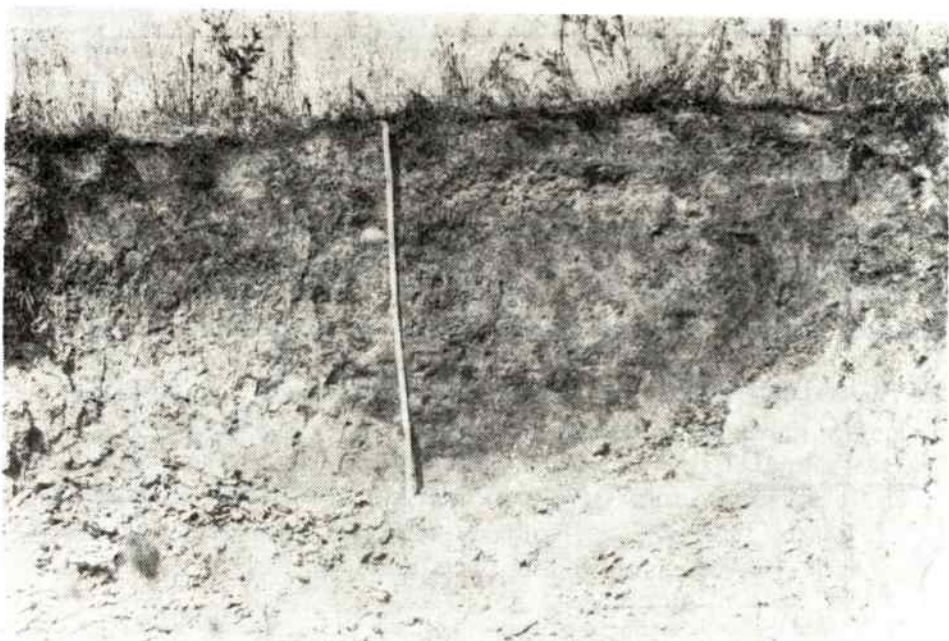

Ryc. 2. Branice, stanowisko 4. Plan wyierzyska gliny; położenie wykopu i obiektu nr 1: 1 — kamień geodezyjny; 2 — słup drewniany; 3 — siatka ogrodzeniowa z betonowymi słupami.

Rys. K. Spychała

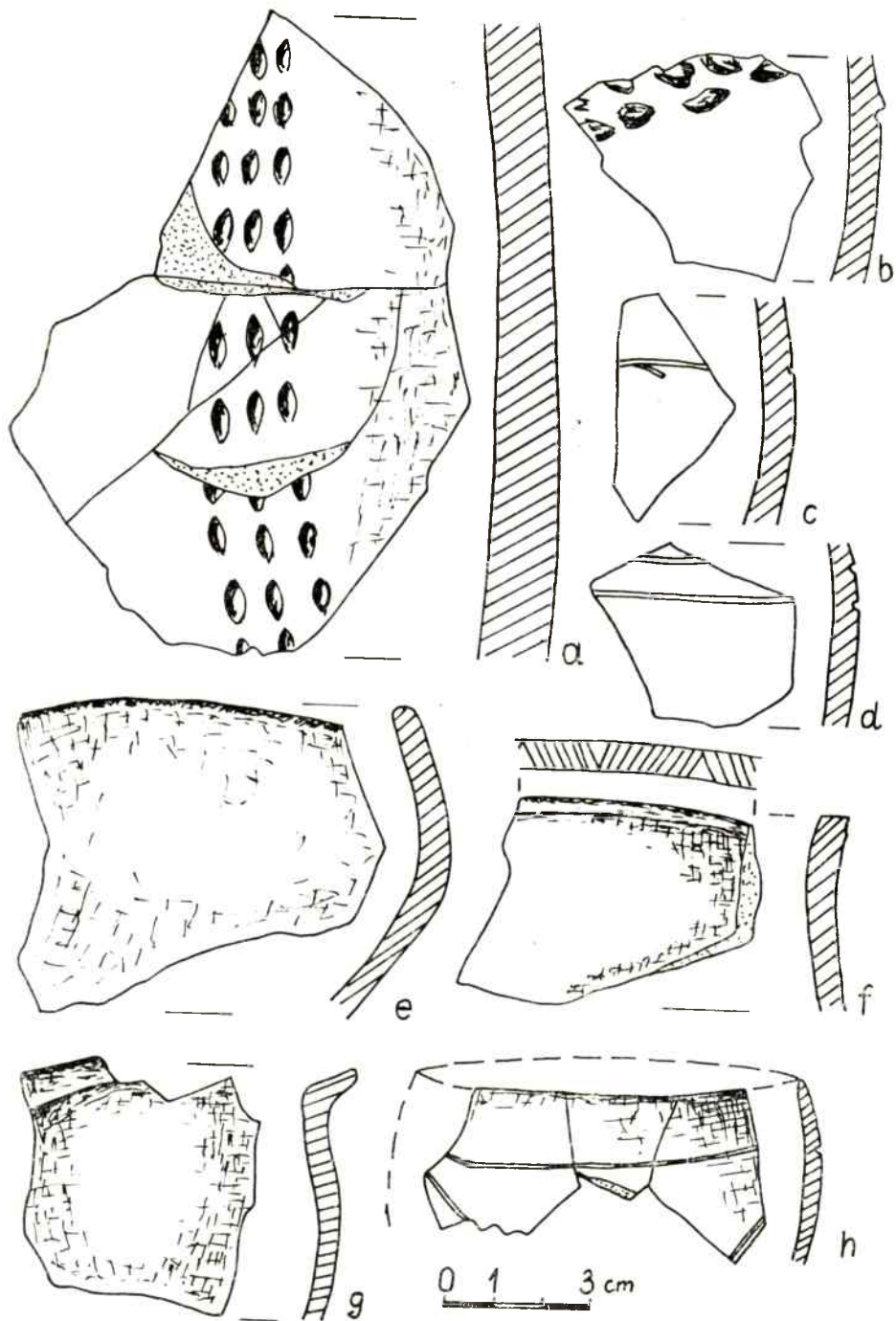

Ryc. 3. Branice, stanowisko 4. Widok ogólny krawędzi wybierzyska. Fot. K. Spychała

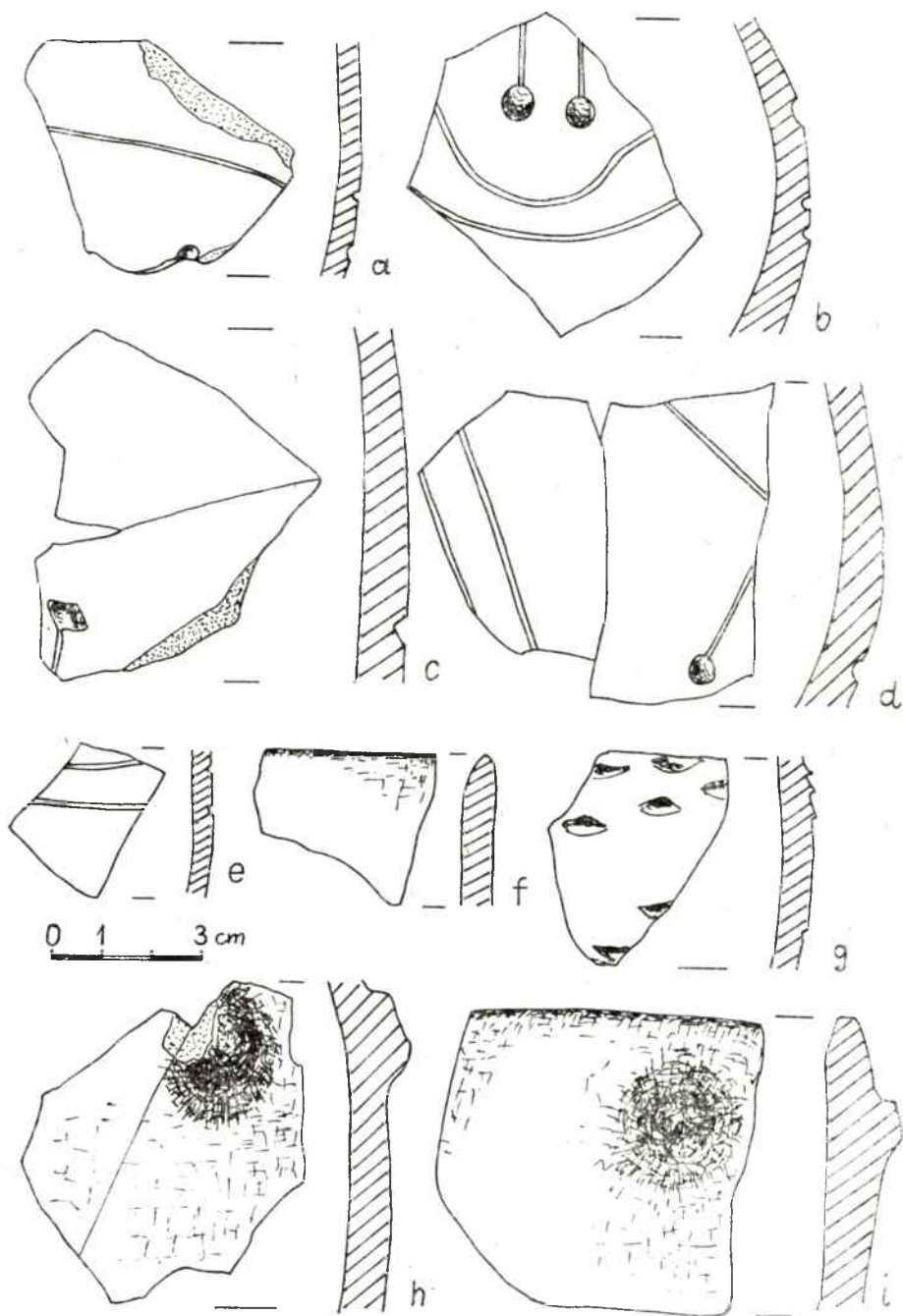
Ryc. 4. Branice, stanowisko 4. Obiekt nr 1 — przekrój pionowy przy krawędzi wybierzyska.

Fot. K. Spychała

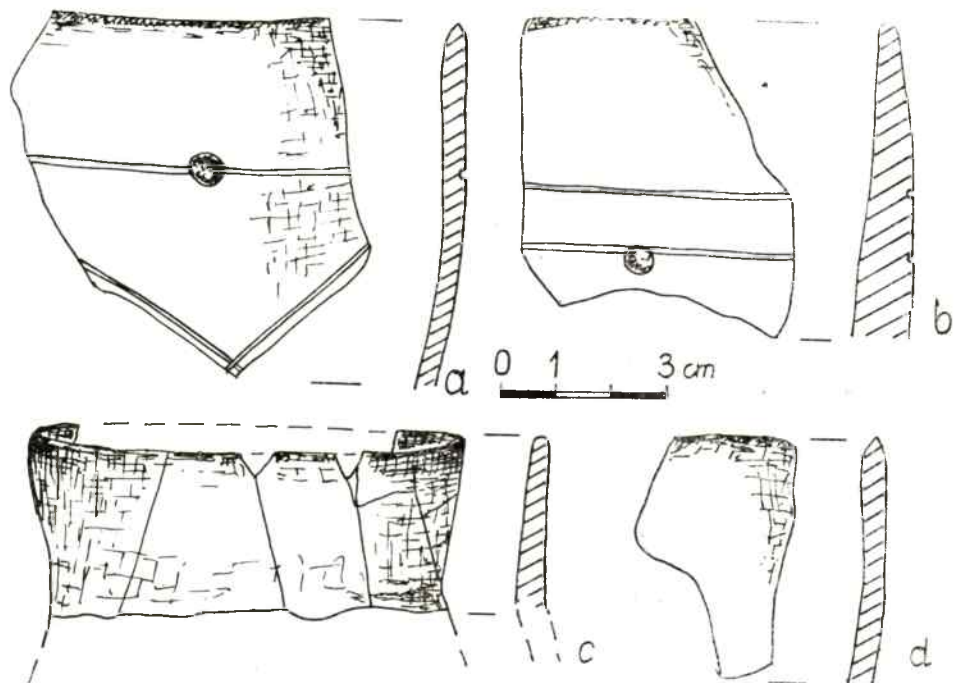
Ryc. 5. Branice, stanowisko 4. Ułamki naczyń glinianych z obiektu nr 1.

Rys. K. Spychała

Ryc. 6. Branice, stanowisko 4. Ułamki naczyń glinianych z obiektu nr 1.

Rys. K. Spychała

Ryc. 7. Branice, stanowisko 4. Ułamki naczyń glinianych z obiektu nr 1.

Rys. K. Spychała

Stanowisko położone jest na południowo-zachodnim stoku wyniesienia, na lewobrzeżnej, wschodniej trasie rzeki Opawy, około 200 m na północ od szosy do zamku w Branicach (obecnie słodownia — ryc. 1).

W sierpniu 1988 roku autor sprawozdania przeprowadził prace ratownicze. Objęły one teren przylegający do krawędzi wybieżyska od północnego zachodu (ryc. 2). Wykop założono w miejscu odkrycia obiektu (ryc. 3). Po oczyszczeniu profilu wybieżyska ukazał się wyraźnie zarys jamy (ryc. 4). Po zdjęciu warstwy ornej, której miąższość wahała się od 20 do 31 cm, ukazał się niezbyt czytelny zarys obiektu. Wyraźniej ukazał się on 5—8 cm niżej. Wydaje się, że odkryta jama została zniszczona w 1/3 swej długości. Wypełnisko utworzone było z dwóch warstw. Pierwszą, stropową stanowiła próchnica wymieszana z dużą ilością lesowej glinki. Drugą, spągową, tworzyła próchnica z małą ilością gliny.

Najprawdopodobniej jama pełniła najpierw funkcję zasobową, a następnie używana była jako odpadkowa. Materiał zabytkowy znaleziono przede wszystkim w górnej części warstwy stropowej. Odkryto ułamki naczyń glinianych użytkowanych przez ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej (ryc. 5—7).

KRZYSZTOF SPYCHAŁA

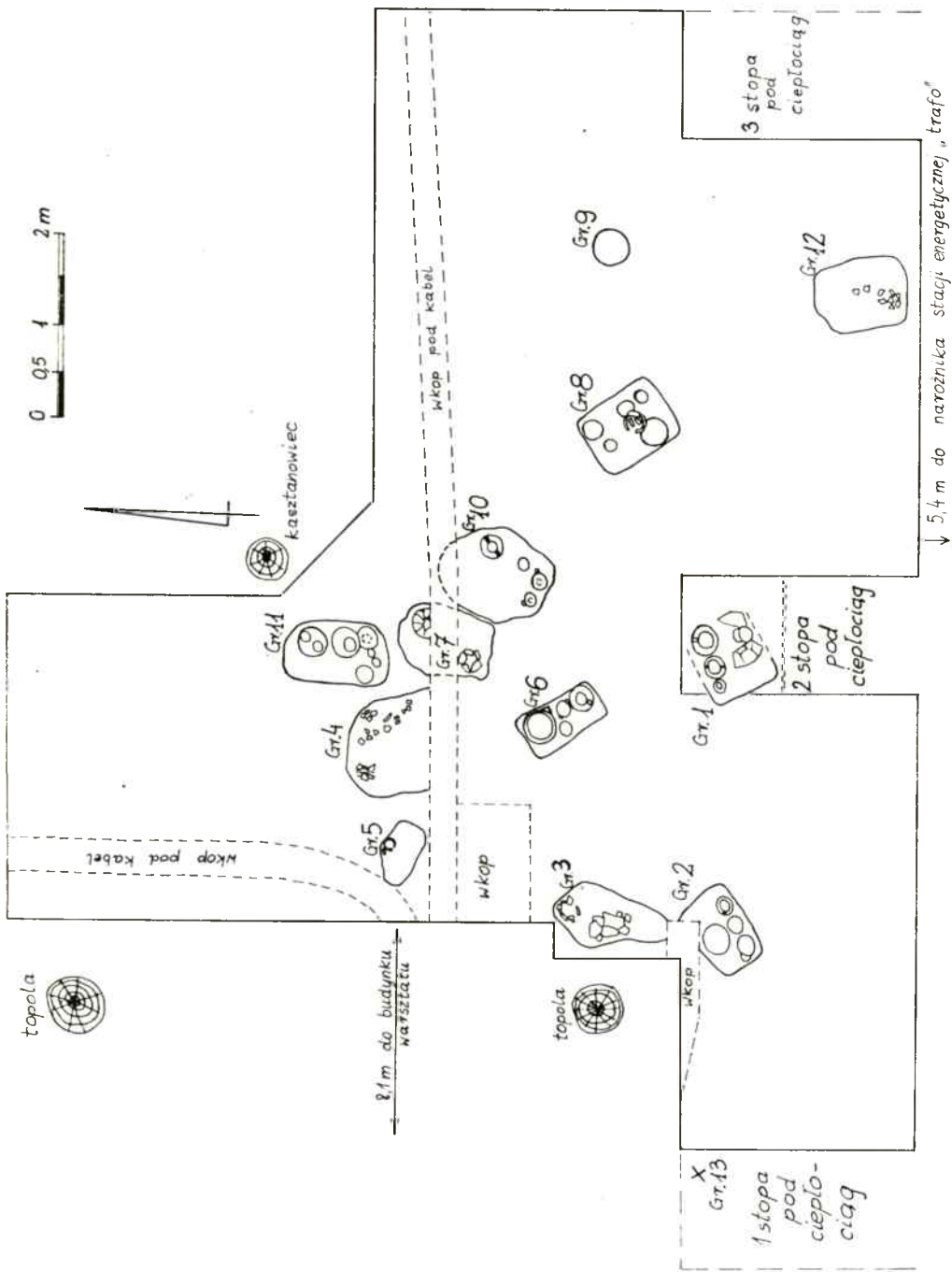
Wiosną 1988 roku ob. Andrzej Strąg z Głubczyc, pracownik szpitalnego Zakładu Remontowo-Budowlanego w Branicach poinformował Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, że w maju 1987 roku podczas wykonywania wykopu pod stopę fundamentową ciepłociągu dla szpitala, natrafiono na gliniane naczynia.

Po przyjeździe na miejsce odkrycia, autor komunikatu stwierdził, że znalezione zabytki pochodzą z ciałopalnego grobu ludności kultury łużyckiej. Pracownicy Zakładu Remontowego przekazali dwa częściowo zniszczone naczynia gliniane: wazę i chropowacony garnek. Wykopy dla stóp pod ciepłociąg były zalane betonem, a reszta zasypała ziemią. Uzgodniono, że latem zostaną przeprowadzone badania ratowniczo-rozpoznawcze.

Z przeprowadzonej kwerendy wynika,¹ że cmentarzysko znane było już na początku XX wieku, bowiem w 1904 roku podczas prac ziemnych wykonywanych w ogrodzie szpitalnym naruszono stanowisko. W tymże roku ratownicze badania wykopaliskowe podjął G. Ullrich. Odkrył on 42 groby, wyposażone przede wszystkim w naczynia gliniane oraz nieliczne przedmioty z brązu (kawalki szpil, okuć, bransoletek i spiral). Następnie, w 1929 roku w trakcie prac związanych z rozbudową szpitala zbadano 10 dalszych grobów, a w 1932 roku jeden. Wszystkie datowane były na IV—V okres epoki brązu. W okresie międzywojennym wielokrotnie znajdowano pojedyncze ułamki naczyń glinianych.

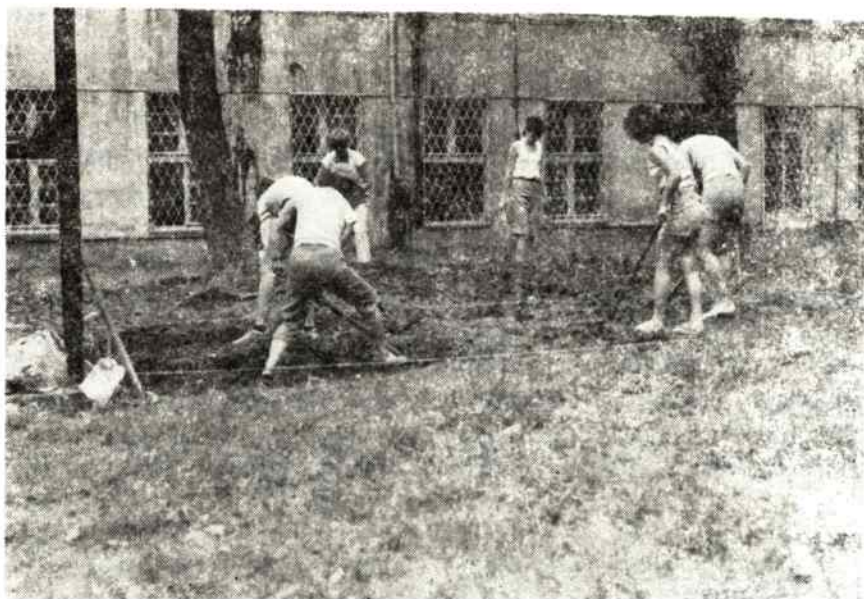
Opisywane cmentarzysko zlokalizowane jest na terenie Wojewódzkiego Szpitala dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych (ryc. 1 przy informacji pt. Branice, stanowisko 4, w tym tomie). Zapewne wykopy pod wznieszone w okresie międzywojennym, a także powojennym obiekty, np. ciepłownia, naruszyły cmentarzysko. Rozciągało się ono bowiem na powierzchni 1—2 ha. Na badanym terenie w okresie międzywojennym był ogród szpitalny, a dokładniej zwierzętnik, gdzie przebywały półoswojone zwierzęta leśne. Obecnie dostępny do badań był trawiasty skwerek zlokalizowany między kościołem szpitalnym, a warsztatami, budynkiem energetycznym i administracyjnym Zakładu Remontowego. W przeszłości podczas wykonywania wykopów pod wymienione obiekty, zapewne naruszono pradziejowe cmentarzysko. Dopiero wykonujący wykop pod stopę fundamentową ciepłociągu okazali się bardziej spostrzegawczy i powiadomili archeologów o odkryciu.

¹ Teczki pt. Branice, w archiwach Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (pomiemieckie) i Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu.

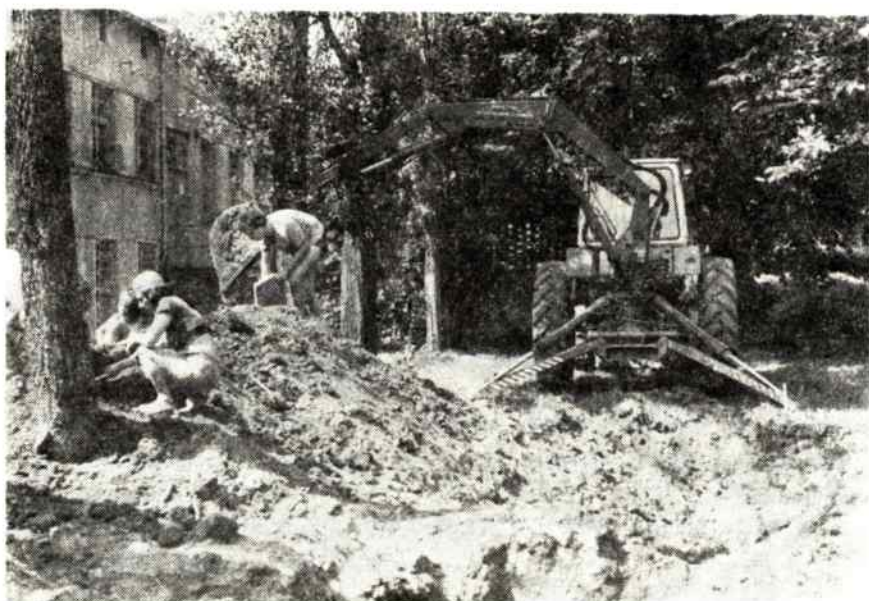
Ryc. 1. Branice, stanowisko 7. Plan ogólny wykopu.

Rys. K. Spychała

Ryc. 2. Branice, stanowisko 7. Rozpoczęcie badań.

Fot. K. Spychała

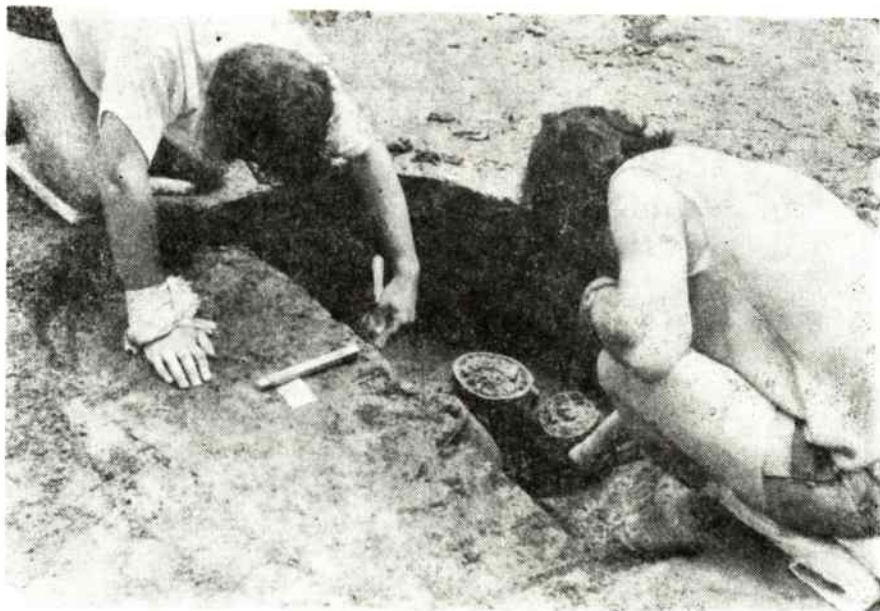

Ryc. 3. Branice, stanowisko 7. Mechaniczne zdejmowanie nadkładu ziemi.

Fot. K. Spychała

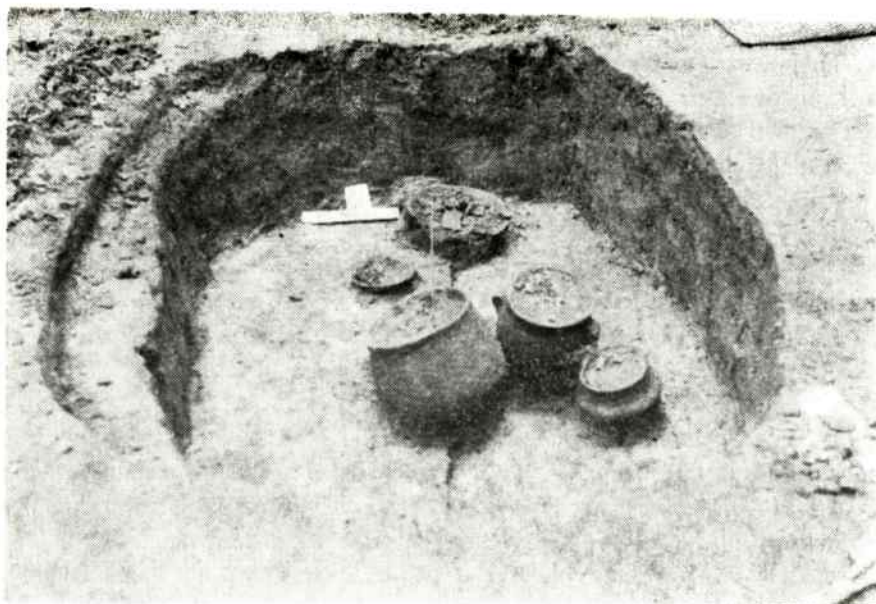
Wykop ratowniczy założony został na części wyżej opisanego skwerku (ryc. 1), pomiędzy drzewami i stopami fundamentowymi. Badaniami kierował autor komunikatu, przy współpracy Sylwii Wuszkan. Pierwszy entuzjazm pracujących licealistów z Opoła i Branicy był duży (ryc. 2), lecz okazało się, że warstwa narzutowa i humusu zmieszana z kamieniami, ceglami, piaskiem i gliną miała miąższość od około 60 do 80 cm i nie można jej było zdejmować ręcznie. Dlatego postanowiono, że do głębokości 55—60 cm. zdjęta zostanie mechanicznie (ryc. 3). Koparkę udostępnił bezpłatnie przyszpitalny Zakład Remontowy. Po uzyskaniu poziomu około 60 cm. rozpoczęto pracę łopatami, ściągając jeszcze od kilku do kilkunastu centymetrów humusu. Na tej głębokości pojawiły się niezbyt czytelne zarysy kilku grobów. Zarysy poziome pozostałych jam grobowych ukazały się na głębokości około 80—90 cm. W sumie przebadano 3/4 ara i odkryto 12 obiektów (13-ty ze zgłoszenia, został całkowicie zniszczony) (ryc. 6). Groby nr 1, 2, 4, 5, 7 zostały w dużej części naruszone przez wkopy pod kable energetyczne i stopę fundamentową.

Kształty jam grobowych były różne. Cztery (nr 1, 2, 6, 8) (ryc. 5) miały zarysy poziome prawie prostokątne. Cztery następne (nr 5, 7, 11, 12) były podobne do prostokąta, lecz o pofalowanych krawędziach i zaokrąglonych narożach. Jedna była kolista (nr 9), a pozostałe nieregularne. W przekroju pionowym jamy miały kształty nieregularnych niecek,

Ryc. 4. Branice, stanowisko 7. Eksploracja grobu nr 8.

Fot. K. Spychała

Ryc. 5. Branice, stanowisko 7. Grób nr 8.

Fot. K. Spychała

Ryc. 6. Branice, stanowisko 7. Ogólny widok wykopu podczas badań.

Fot. K. Spychała

o głębokości od kilkunastu do 40 cm. Tylko jamy trzech grobów były w pionie prostokątne (nr 6, 8, 11). Różna była ich głębokość: od około 20 do 55 cm.

Młodzież starała się dokładnie wykonywać swoje obowiązki. Z dużym zaangażowaniem odsłaniała i eksplorowała jamy grobowe (ryc. 4). Mimo tego, większej części wyposażenia grobów nie udało się wydobyć w całości. Wpłynęły na to warunki przyrodnicze w jakich przez setki lat zabytki te spoczywały. Były one popękane. Oprócz naczyń glinianych, w grobie nr 9 odkryto fragmenty bransoletki z brązu.

Na podstawie znalezionych zespołów naczyń glinianych określono, że cmentarzysko użytkowane było przez ludność kultury łużyckiej w ostatnim okresie epoki brązu i na początku okresu halsztackiego.

KRZYSZTOF SPYCHAŁA

GROBNIKI, gm. Głubczyce
Stanowisko 7 (H)

KONTYNUACJA BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA CMEN TARZYSKU KULTURY ŁUŻYCKIEJ

W latach 1988—89 kontynuowano badania wykopaliskowe na cmentarzysku kultury łużyckiej we wsi Grobniki, gm. Głubczyce.

Stanowisko położone jest ok. 1 km na N, z lekkim odchyleniem na W, od E krańcowych zabudowań wsi Grobniki (ryc. 1).

Wykopy w obu sezonach badawczych zlokalizowano na S stoku wzniesienia, na którym występuje omawiane cmentarzysko. Założono je na polu ob. B. Malisza, równolegle do wykopu w roku 1987, osią dłuższą po linii E—W. Warstwa orna w obrębie wykopów o miąższości 0,25—0,35 m zawierała niewielką ilość fragmentów naczyń glinianych.

Odsłonięto i przebadano 24 groby ciałałpalne, które oznaczono numerami od 17 do 40 (kontynuacja numeracji z 1987 roku). W większości pochówków nie zaobserwowano zarysów jam. W trakcie eksploracji poszczególnych grobów obserwacja ta została potwierdzona (na profilach usytuowanych wzdłuż osi N—S lub E—W nie stwierdzono śladów jam). Jedynie w wypadku pięciu pochówków uchwycono zarysy jam grobowych. W przypadku grobów nr 29 i 30 kształt jamy zbliżony był do owalu

Ryc. 1. Grobniki, gm. Głubczyce, stan. 7(H). Plan sytuacyjny stanowiska.

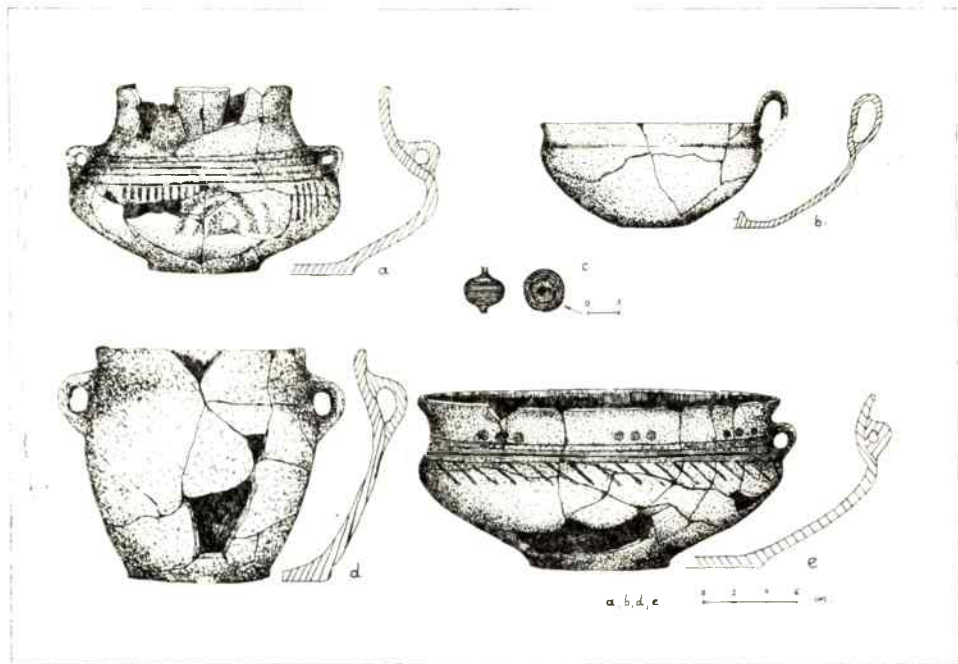
Rys. B. Jarosz

o średnicy: grób nr 29 — $1,05 \times 1,12$ m, grób nr 30 — $0,80 \times 0,60$ m. Kształt grobów nr 25, 35 i 40 był w przybliżeniu prostokątny o wymiarach: grób nr 25 — $1,0 \times 0,80$ m, grób nr 35 — $1,33 \times 0,90$ m, grób nr 40 — $0,98 \times 1,12$ m.

Przebadane pochówki można zaliczyć do grobów popielnicowych, większość z nich to groby popielnicowe obsypane resztkami stosu (nr 22, 23, 25—28, 35, 37, 38, 40). W przypadku 7 grobów trudno określić rodzaj pochówki, ze względu na ich stan zachowania.

Wśród ceramiki grobowej możemy wyróżnić naczynia, które pełniły funkcję popielnicy oraz naczynia przystawki, stanowiące wyposażenie zmarłego (ryc. 2 a—b, d—e, 3 a—c). Najczęściej popielnicami były wazy, amfory lub czarki. Bardzo rzadko spalone kości spoczywały w czerpaku (grób nr 40).

Wyposażenie zmarłego składało się głównie z naczyń glinianych w ilości od 1 do 9. Liczba ta jest typowa dla wyposażenia w ceramikę grobów z IV i V okresu epoki brązu w obrębie grupy głubczyckiej. Jedynie w grobach nr 25, 29, 33 i 37 stwierdzono dodatkowe wyposażenie. W grobie nr 25 znaleziono 26 paciorków glinianych (ryc. 3d), kształtu spłaszczonej kuli, prawdopodobnie pozostałość koliai. Jeden z nich zachował wyraźne ślady barwienia na kolor czerwony. W popielnicy tego grobu wśród spalonych kości ludzkich leżała główka szpili brązowej (ryc. 2c). Główka ta kształtu spłaszczonej kuli zdobiona jest podobnie jak ceramika po-

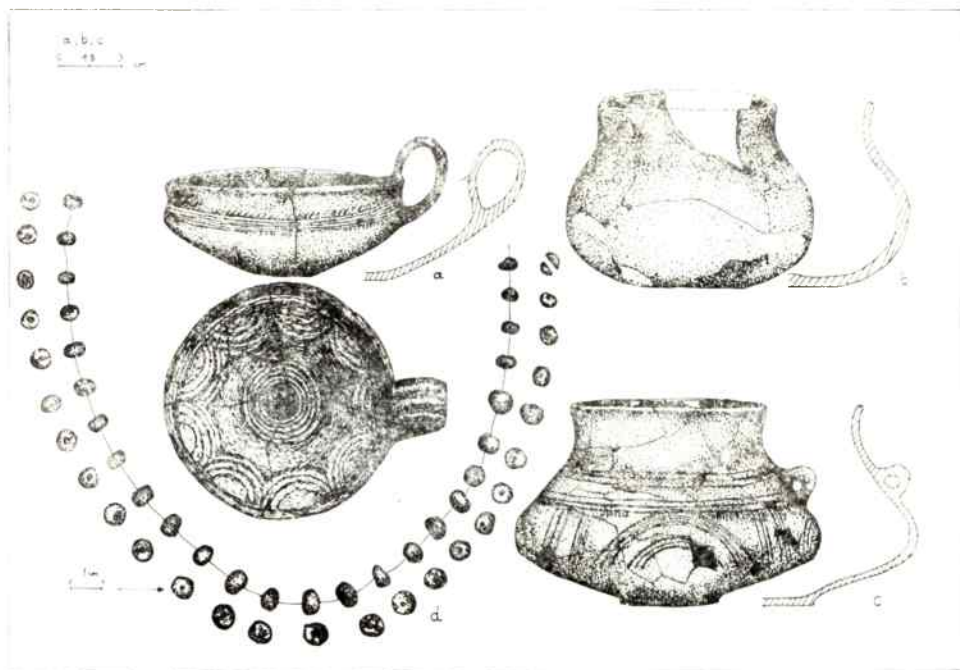
Ryc. 2. Grobniki, stan. 7(H). Zabytki z grobu nr 25, a—b, d—e — naczynia gliniane, c — główka szpili brązowej.

Rys. B. Preis

ziomymi, dookołnymi liniami, między którymi występują ukośne kreski. W grobie nr 29 dodatkowe wyposażenie stanowił fragment glinianej zawieszki. Na dnie naczynia, w grobie nr 33 odkryto fragment przedmiotu brązowego, prawdopodobnie trzonka szpili. Natomiast w popielnicy, w grobie nr 37 znaleziono fragmentarycznie zachowaną bransoletę oraz fragmenty cienkiego drucika.

Podczas kontrolnego przekopywania wykopu na głębokości 0,55 m od współczesnego poziomu użytkowego, między grobami nr 19 i 25 odkryto obiekt oznaczony literą A. Miał on kształt wydłużonego prostokąta skierowanego osią dłuższą po linii E—W, o wymiarach $2,1 \times 0,5$ m. Jego wypełnisko stanowiły resztki stosu (niewielka ilość popiołu, węgle drzewne i przepalone, pojedyncze kości ludzkie) oraz pojedyncze fragmenty naczyń glinianych. Funkcja tego obiektu jest trudna do określenia. Być może jest to pozostałość zniszczonego grobu ciepłopalnego lub miejsce ciepłopalenia, przy założeniu, iż było ono wykorzystane jedno- lub dwukrotnie.

Cmentarzysko to na podstawie form naczyń, ornamentyki oraz sposobu wykończenia powierzchni można datować na V okres epoki brązu.

Ryc. 3. Grobniki, stan. 7(H). Zabytki z grobu nr 25, a—c — naczynia gliniane. d — paciorki gliniane.

Rys. B. Preis

Badania finansowało Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, prowadziły je B. Jarosz i J. Kawecka.

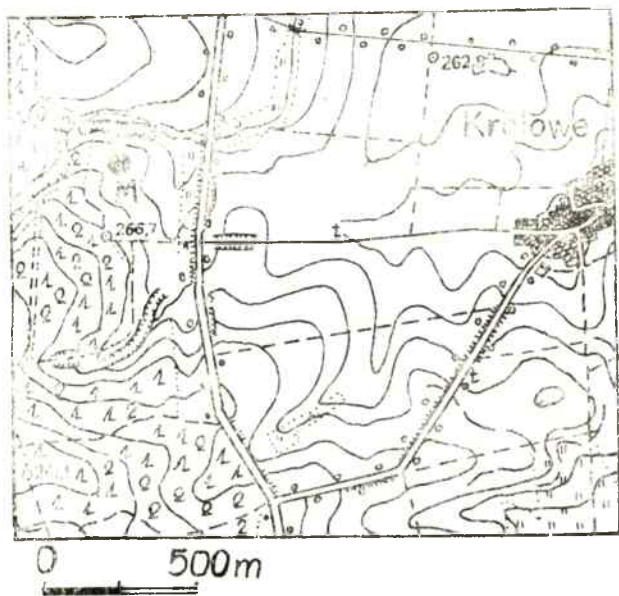
BARBARA JAROSZ

KRÓLOWE, gmina Głubczyce Stanowisko M

Stanowisko odkryte zostało w połowie kwietnia 1988 roku podczas archeologiczno-konserwatorskiej inspekcji robót melioracyjnych na gruntach wsi Królowe.

Jest ono położone na niewielkim wzniesieniu, w odległości około 2 km na zachód od kościoła we wsi po zachodniej stronie szosy Kietlice—Głubczyce (ryc. 1).

W dniach 20—21 kwietnia 1988 roku zespół archeologów Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu, przy współ-

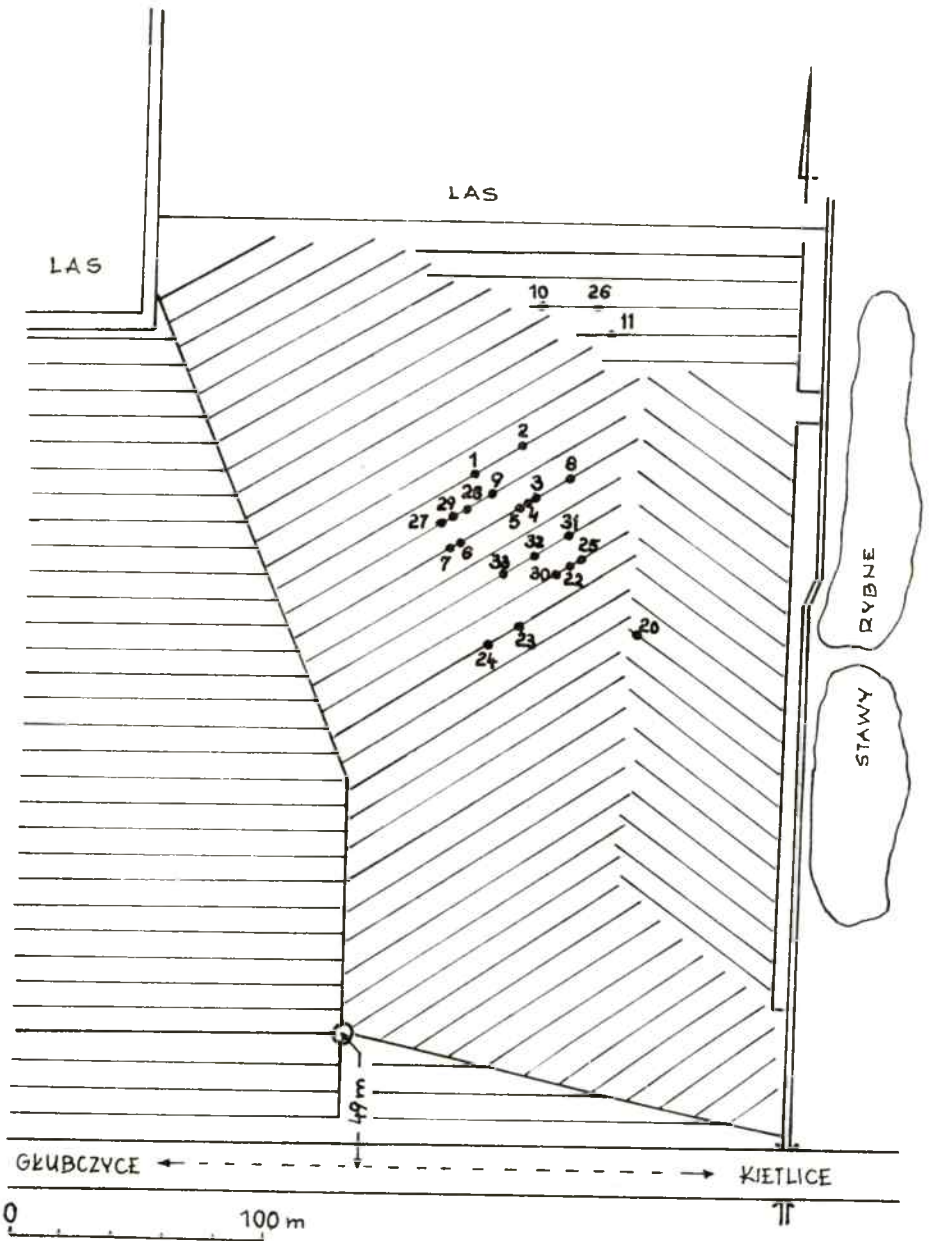
Ryc. 1. Królowe, stanowisko M. Mapa lokalizacyjna.
Rys. K. Spychała

pracy mgr Barbary Jarosz z Muzeum Śląska Opolskiego, przeprowadził niezbędne prace inwentaryzacyjne, polegające na oczyszczeniu rowów melioracyjnych i odsłonięciu przekrojów obiektów archeologicznych, wykonaniu dokumentacji rysunkowej, opisowej i fotograficznej oraz przeszukaniu hałd ziemi.

Ogółem zarejestrowano 33 obiekty, zawierające nieliczny materiał zabytkowy w postaci ułamków naczyń glinianych (ryc. 3) i grudek polepy.

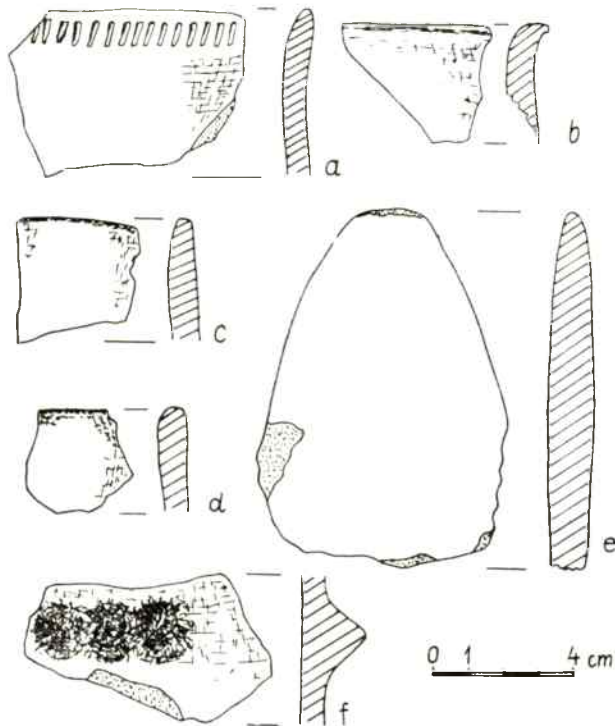
Niestety, nie wszystkie jamy objęto pełną inwentaryzacją, gdyż 8 z nich, oznaczonych numerami 12—19, po narysowaniu, ale przed wniesieniem na plan ogólny i przed opisem oraz sfotografowaniem, zasypała spychaczem ekipa melioracyjna (ryc. 2).

Z przeprowadzonych badań wynika, że odkryta została nowa, dotąd nieznaną osadą neolityczną kultury pucharów lejowatych, której pozostałości grupowały się na obszarze o powierzchni około 1 hektara. Z dużą dozą prawdopodobieństwa wyróżniono w aspekcie funkcjonalnym pozostałości: 3 domostw, 8 jam zasobowych, 2 gospodarczych (w tym jednego pieca lub dużego paleniska), 5 jam posłupowych i 7 o nieokreślonym przeznaczeniu. Stosunkowo głęboki poziom ich zalegania, pod około 40 cm warstwą orną był przyczyną całkowitego braku materiału zabytkowego na powierzchni gruntu, a tym samym uniemożliwił wcześniejsze zlokalizowanie stanowiska podczas kilkakrotnych badań powierzchniowych na tym terenie.

Ryc. 2. Królowe, stanowisko M. Położenie obiektów.

Rys. K. Macewicz

Ryc. 3. Królowe, stanowisko M. Zabytki: a—d, f — ułamki naczyń glinianych; e — płytką kamienną (osełka?); a, b — obiekt 1; c — obiekt 25; d — obiekt 28; e, f — z powierzchni pola.

Rys. K. Spychała

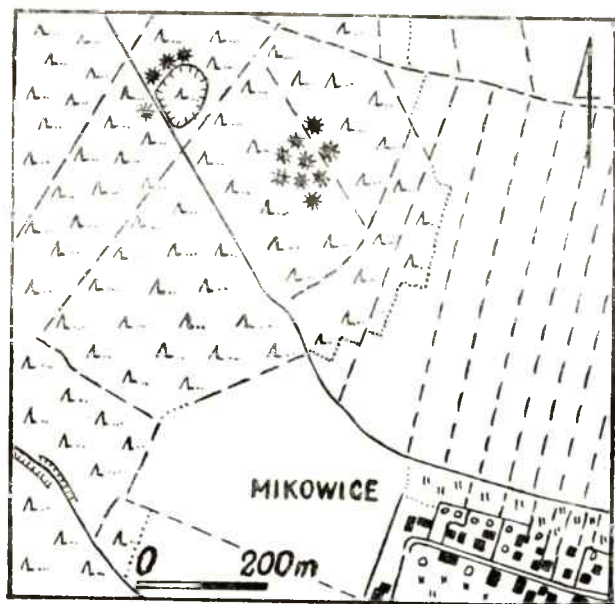
KLEMENS MACEWICZ

MIKOWICE, gm. Namysłów
Stanowisko 1

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA CMENTARZYSKU KURHANOWYM Z EPOKI BRĄZU W MIEJSCOWOŚCI MIKOWICE — DRUGI SEZON BADAŃ

W lipcu i w początkach sierpnia 1988 roku przeprowadzono dalsze prace wykopaliskowe na znanym cmentarzysku kurhanowym w Mikowicach, gm. Namysłów. Badania, podobnie jak w 1987 roku, były prowadzone z ramienia Instytutu Śląskiego w Opolu i w ramach realizacji zadań ujętych programem Resortowego Programu Badań Podstawowych przy Uniwersytecie Wrocławskim (RBPP III-36 I/A/86). Badania są prowadzone pod kierunkiem prof. dr hab. Bogusława Gedigi; bezpośrednio w terenie pracami kierowała mgr Elżbieta Kłosińska.

W dniach 4—11 lipca 1988 roku kontynuowano badania wykopaliskowe cmentarzyska kurhanowego w Mikowicach, gm. Namysłów, w obrębie pola wyróżnianego jako „zachodnie”. Stanowisko leży na północy zachód od wsi, na skraju dużego kompleksu leśnego — „Jas Miłogost” i oznaczone jest numerem 1 (ryc. 1).

Ryc. 1. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Plan sytuacyjny: widoczny jest podział cmentarzyska kurhanowego na dwa pola — zachodnie i wschodnie.

Rys. E. Kłosińska, wg szkicu K. Spychały

W latach międzywojennych na dużą skalę prowadzono tu eksploatację piasku, w związku z czym część cmentarzyska uległa bezpowrotnemu zniszczeniu. Jednocześnie jednak prowadzono w latach 1926—1934 szeroko zakrojone badania wykopaliskowe, w trakcie których rozpoznano 11 obiektów (nr 1, 2, 3, 4, 6, 10, 11, 12, 14, 18, 24). Badaniami tymi kierowali L. F. Zotz i G. Raschke¹. Również w tym czasie dokonano pomiaru warstwicowego kopców².

¹ L.F. Zotz. Hügelgräberaufnahme in Schlesien, „Altschlesische Blätter”, t. V: 1930, s. 81—84; (tenże:) Ausgrabung eines fundleeren Hügelgrabes und ihre Bedeutung für die Siedlungskunde, „Altschlesien”, t. IV: 1934, s. 108—112. Por. także: Heimattkalender Namyslauer, 1936, s. 118—119; B. von Richthofen, Die ältere Bronzezeit in Schlesien, Berlin 1926, s. 157. Pełna dokumentacja badań w Mikowicach znajduje się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w teście „Lampersdorf, Kreis Oels” opatrzonej numerem 744 w dziale „Wydział Samorządowy Provincji Śląskiej” tegoż Archiwum.

² Szczegółowych pomiarów warstwicowych pól kurhanowych „zachodniego” i „wschodniego” dokonał w latach dwudziestych Max Hellmich. Wyniki tych pomiarów znajdują się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

W związku z przeprowadzonym w ostatnich latach ponownym zalesianiem cmentarzyska zaistniała potrzeba intensywnych prac ratowniczych na pozostałych kopcach, a także podjęcia działań konserwatorskich, zmierzających do trwałego zabezpieczenia cmentarzyska jako archeologicznego elementu krajobrazu³.

W roku 1987 przebadano dwa obiekty (kurhan 17 i 20), z których jeden zawierał założenie kamienne w postaci kręgu oraz prostokątną jamę grobową bez śladu pochówka⁴.

Pragnąc zakończyć w 1988 roku eksplorację cmentarzyska „zachodniego” w zakresie, jaki jest obecnie możliwy, rozpoczęto prace na pozostałych kopcach tego stanowiska. W trakcie prospekcji powierzchniowej dokonano wyboru kurhanów, przede wszystkim ze względu na stan zachowania oraz stopień dostępności. Tym kryteriom odpowiadały jedynie dwa, leżące w bezpośrednim sąsiedztwie poprzednio badanych, kopce 16 i 19.

Po wycięciu młodnika przystąpiono do szczegółowych pomiarów obu kopców, w celu wykonania ich planu warstwiczowego. Przyjęto takie same jak w roku ubiegłym założenia metodyczne — oba kurhany przecięła zatem wspólna oś oraz dwa mniejsze prostopadłe profile, przechodzące przez najwyższy punkt każdego kopca.

Po zdjęciu humusu przystąpiono do eksploracji przeciwległych ćwiartek obu obiektów. W kurhanie 16 nie stwierdzono jamy grobowej i pochówku, zniszczonych zapewne przez wkop współczesny (ryc. 2). Nie było tu również, poza luźnymi kamieniami w nasypie ćwiartki D, żadnych konstrukcji kamiennych. W kurhanie 19 odkryto natomiast niewielką jamę grobową wkopaną w calec (ryc. 3). Jama miała w przybliżeniu kształt trójkątny (trójkąt o boku 1 m—1,10 m) i była wypełniona próchnicą pierwotną. Wewnątrz odkryto jedynie drobne ułamki ceramiki. W odległości około 1 metra na zachód od domniemanej jamy grobowej stwierdzono również wkopane w calec, ustawione pionowo całe naczynie. Była to forma o profilu esowatym, zaopatrzona w szerokie taśmowe ucho (ryc. 5 : 1). Znajdujące się nieopodal niewielkie kamienie podtrzymywały zapewne to naczynie w pozycji pionowej. Zarówno stan zachowania, jak również rodzaj ustawienia tego naczynia wskazują na jego istotną rolę w zabiegach sepulkralnych.

Oba kopce były zbliżone pod względem wymiarów; wysokość ich sięgała 0,80 m. Kurhan 19 — w planie okrągły, posiadał średnicę 7 m, kurhan 16 natomiast był lekko owalny (9 m × 8 m).

³ Krzysztof Spychała, Klemens Macewicz, Mikowice, gm. Namysłów, Stan. 13, *Opolski Informator Konserwatorski*, Opole 1985, s. 85.

⁴ Elżbieta Kłosińska, Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzysku kurhanowym w Mikowicach, gm. Namysłów, stanowisko 1, *Opolski Informator Konserwatorski*, Opole 1989.

⁵ Por.: O. Kleemann, Die Mittlere Bronzezeit in Schlesien (1939), Bonner Heft zur Vorgeschichte, Nr. 12/13, Bonn 1977, Taf. 12, 16, 17.
⁶ Pod względem cech technologicznych masy ceramicznej naczynie z kurhanu 19 reprezentuje warsztat ceramiczny kultury łużyckiej.

pałiskowym zakonczone.

Badania na cmentarzysku „zachodnim” zostały w tym sezonie wykone nie zalicza się ona jednak do form typowych.
 uchem”, stanowiąca wyposazenie pochówku w kurhanie 19 (ryc. 5: 1), łużyckiej należy esowata w profilu, niezdobiona forma z tasnowatym kultury łużyckiej (ryc. 4: 5, 6)? Niewątpliwie do wczesnej fazy kultury (ryc. 4: 4) oraz fragmenty naczyń guzowych, typowych dla grupy śląskiej chodzą szerokoobrotowe misy z koinierzowato rozchylonym wylewem kowego okresu epoki brązu. Z tego ostatniego wycinka pradziejów po- 4: 9) może być natomiast przedstawicielką zarówno starszego, jak i młod- cisk tkaniwy — ryc. 4: 8, plecionki — ryc. 4: 10; 5: 4, wiechcia — ryc. 4: 7; 5: 2). Występująca w trzech wariantach ceramika „tekstylna” (od- styczna — ciągła lub odcinkowa — umieszczona na szybie naczynia (ryc. lewu (ryc. 4: 1) oraz posiadających daszkowatą w przekroju listwę pla- epoki brązu reprezentują fragmenty naczyń z pogrubioną krwędzią wy- symptomów jeszcze wcześniejszej metryki tego obiektu. Starszy okres tarzysko z wczesnym etapem kultury łużyckiej, choć nie brak równiez Wiąkszość z fragmentów ceramicznych pozwała łączyć badane cmen- kurhanowej 10 fragmentów.

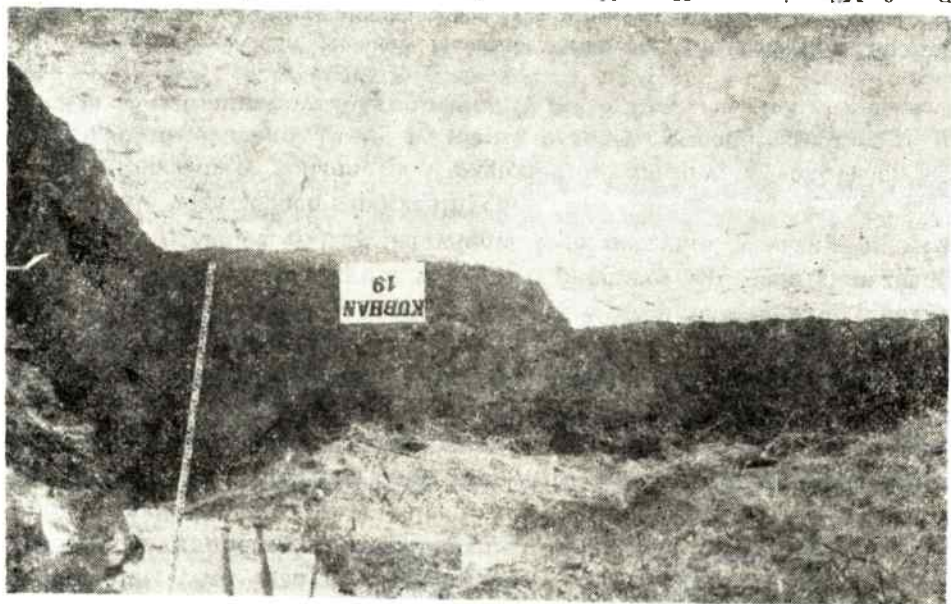
Z kurhanu 16 pozyskano 264 fragmenty ceramiki oraz 4 odtupki krze- mienne, z kurhanu 19 — 58 fragmentów ceramiki, z przestrzemi między-

I, II, V, VI.

fil przestrzemi międzycukurhanowej charakteryzował się obecnością warstw lec — warstwa VI — piasek bladej ołży z wytrąceniami żelazistymi. Pro- kurhanach w postaci niewielkich, cienkich soczewek. Pod nią zalegał ca- ceglasty zwirek, złożony z piasku i otoczków, zaobserwowano w obu znajdujące się tuż obok niewielkie odsypisko. Także warstwę V — rudo- w kurhanie 19, gdzie wypelniała domniemaną jamę grobową i budowała z żółtosiwego piasku o strukturalnie piasistej, zaobserwowano jedynie pochodzenia rosinnego). Warstwę IV — próchnicę pierwotną, złożoną dzącej do 60 cm (piasek barwy żółtej z miejscowymi przebarwieniami (luźny piasek barwy siwej); warstwa III — nasyb o miąższości docho- stowiem); warstwa II — próchnica współczesna o miąższości 2—8 cm o miąższości 2—20 cm (piasek wymieszany ze zbutwiałym igitwem i li- obserwowano następujący układ warstw: warstwa I — ściółka leśna- nych w bieżącym sezonie wykopaliskowym. W obu kopcach 16 i 19 za- tylko częściowo pokrywał się ze stwierdzonym w obu obiektach bada- Układ warstw zaobserwowany w roku ubiegłym w kurhanach 17 i 20

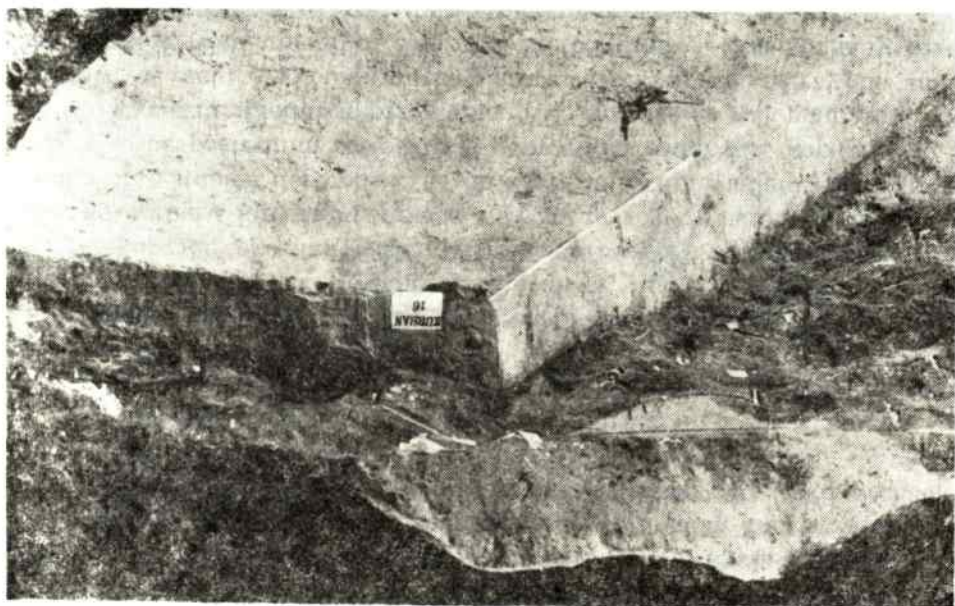
Fot. E. Kłosinska

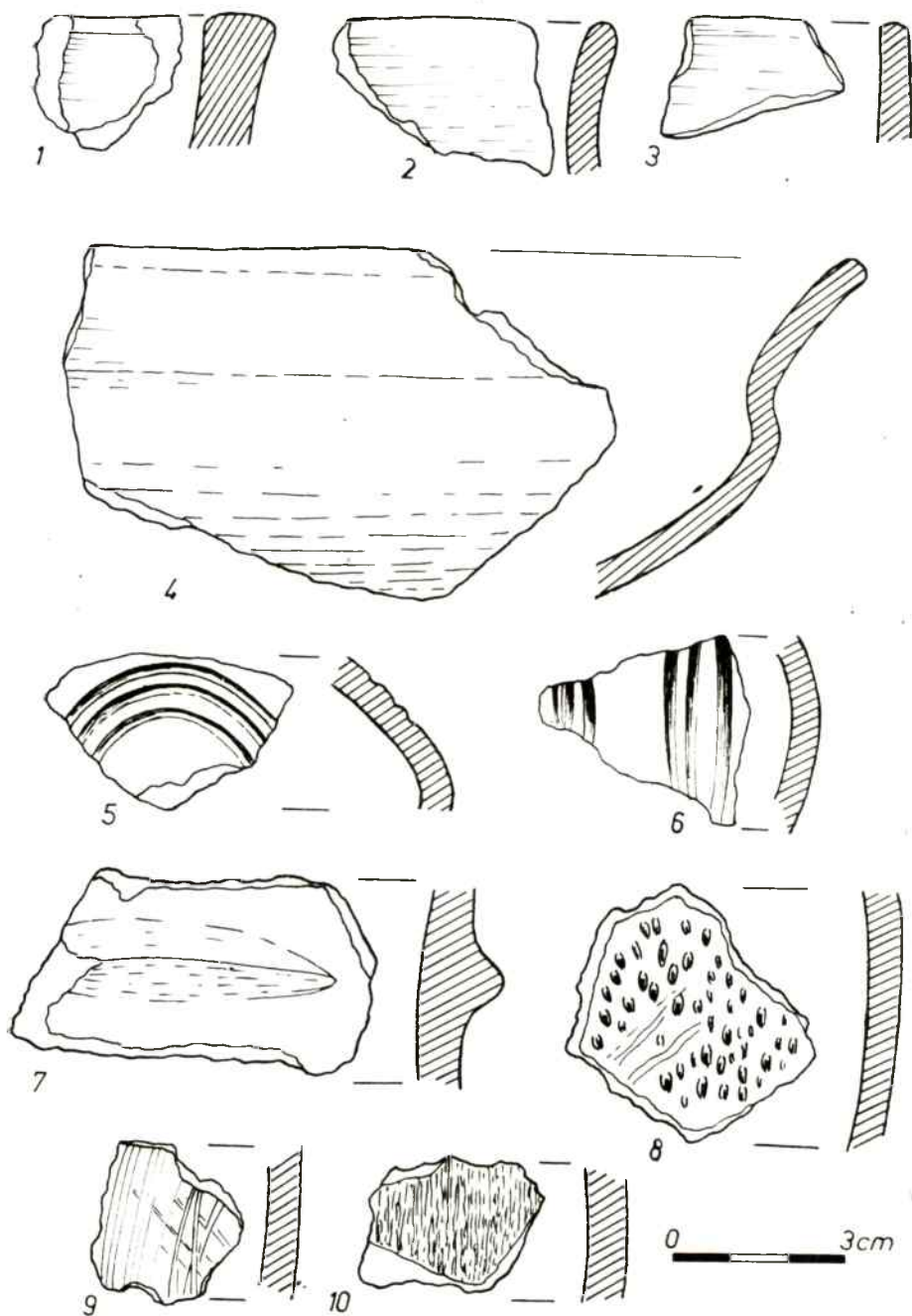
Ryc. 3. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Pole zachodnie. Domniemana jama grobowa w kurhanie 19 po wykopsplorowaniu.

Fot. E. Kłosinska

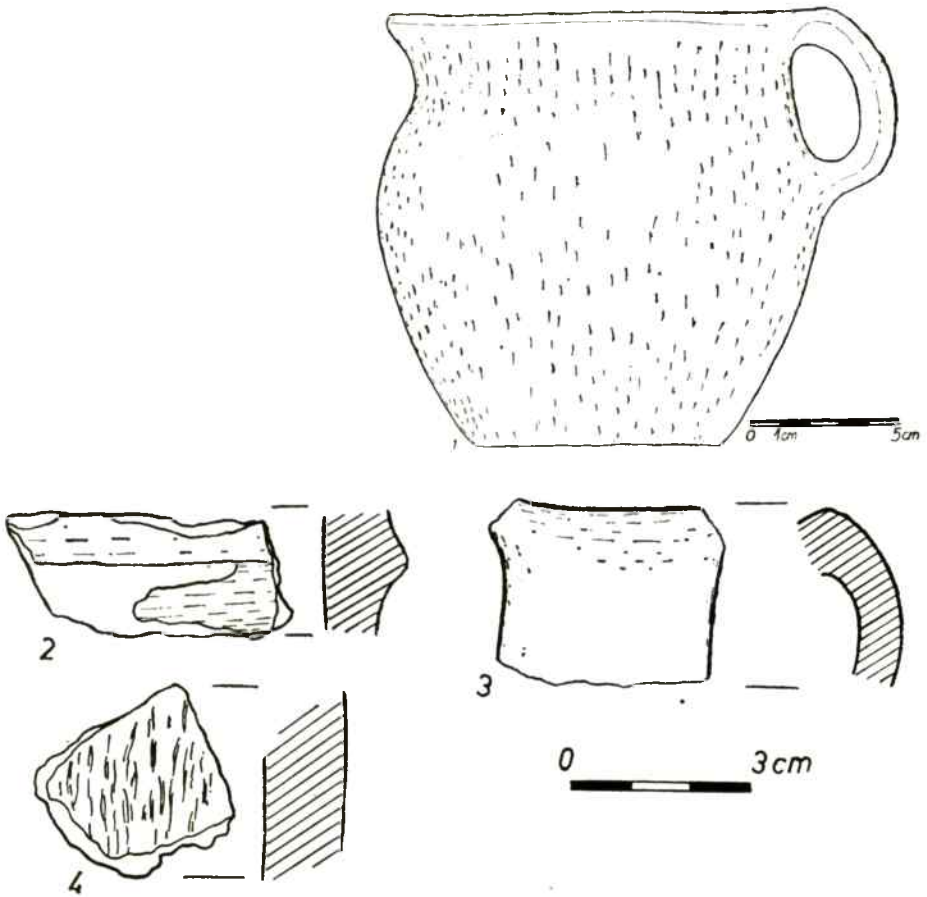
Ryc. 2. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Pole zachodnie. Kurhan 16 po wykopsplorowaniu cwiartek A i D. W profilu kopca rysuje się wkop współczesny.

Ryc. 4. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Ceramika z kurhanu 16.

Rys. E. Kłosińska

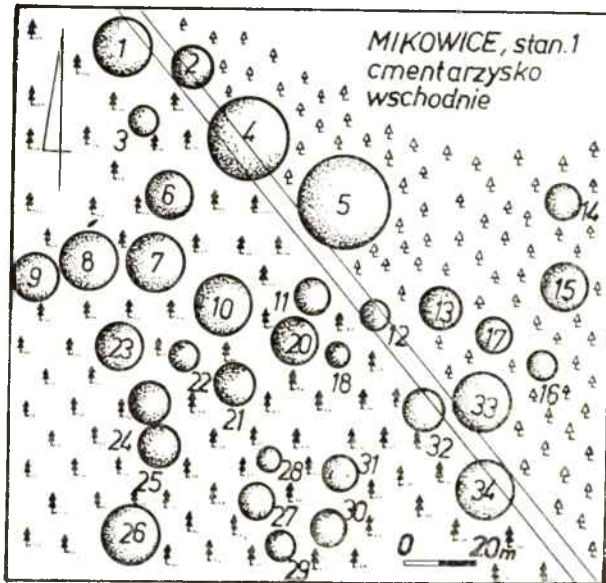

Ryc. 5. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Ceramika z kurhanu 19.

Rys. E. Kłosińska

W bieżącym roku w dniach od 12 lipca do 4 sierpnia przeprowadzono również badania jednego kopca (kurhan nr 4) na leżącym nieopodal polu kurhanowym określanym jako „wschodnie” (ryc. 6), liczącym 34 kurhany. Ta część cmentarzyska nie była nigdy dotąd badana. Uznano więc za konieczne rozpoznanie chronologii kurhanów na tym polu oraz jego relacji do pola „zachodniego”. Cmentarzysko, przecięte drogą leśną, jest pokryte częściowo starodrzewem, a częściowo młodnikiem. Zagrożone jest przez dalsze uprawy leśne, wykroty, oraz — ze względu na pokaźne rozmiary niektórych kopców — na działania rabunkowe, których ślady stwierdzono w kilku obiektach.

Do zbadania wytypowano kopiec nr 4, należący do grupy większych obiektów na tym polu kurhanowym; podjęcie prac nie wymagało w tym przypadku usuwania starodrzewu. Kopiec ten był stosunkowo dobrze

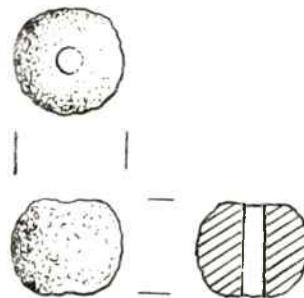

Ryc. 6. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Plan sytuacyjny pola wschodniego.

Rys. E. Kłosińska

zachowany, a znajdujące się na jego wierzchołku zagłębienie mogło być śladem podejmowanych amatorskich poszukiwań rabunkowych lub ewentualnie był to lej po wykrocie, co jednak jest mniej prawdopodobne. Po zdjęciu darni stwierdzono jeszcze kilka dalszych wkopów rabunkowych, a w jednym z nich natrafiono na mały paciorek bursztynowy (ryc. 7).

Kurhan 4 zbudowany był ze stosu pogrzebowego, przykrytego nasypem z piasku (ryc. 8). Widoczny szczególnie w profilu kopca stos był złożony z popiołu, węgielków drzewnych, przepalonych kości ludzkich

Ryc. 7. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Pole wschodnie. Paciorek bursztynowy znaleziony w jednym z wkopów współczesnych naruszających nasyp kurhanu 4.

Rys. E. Kłosińska

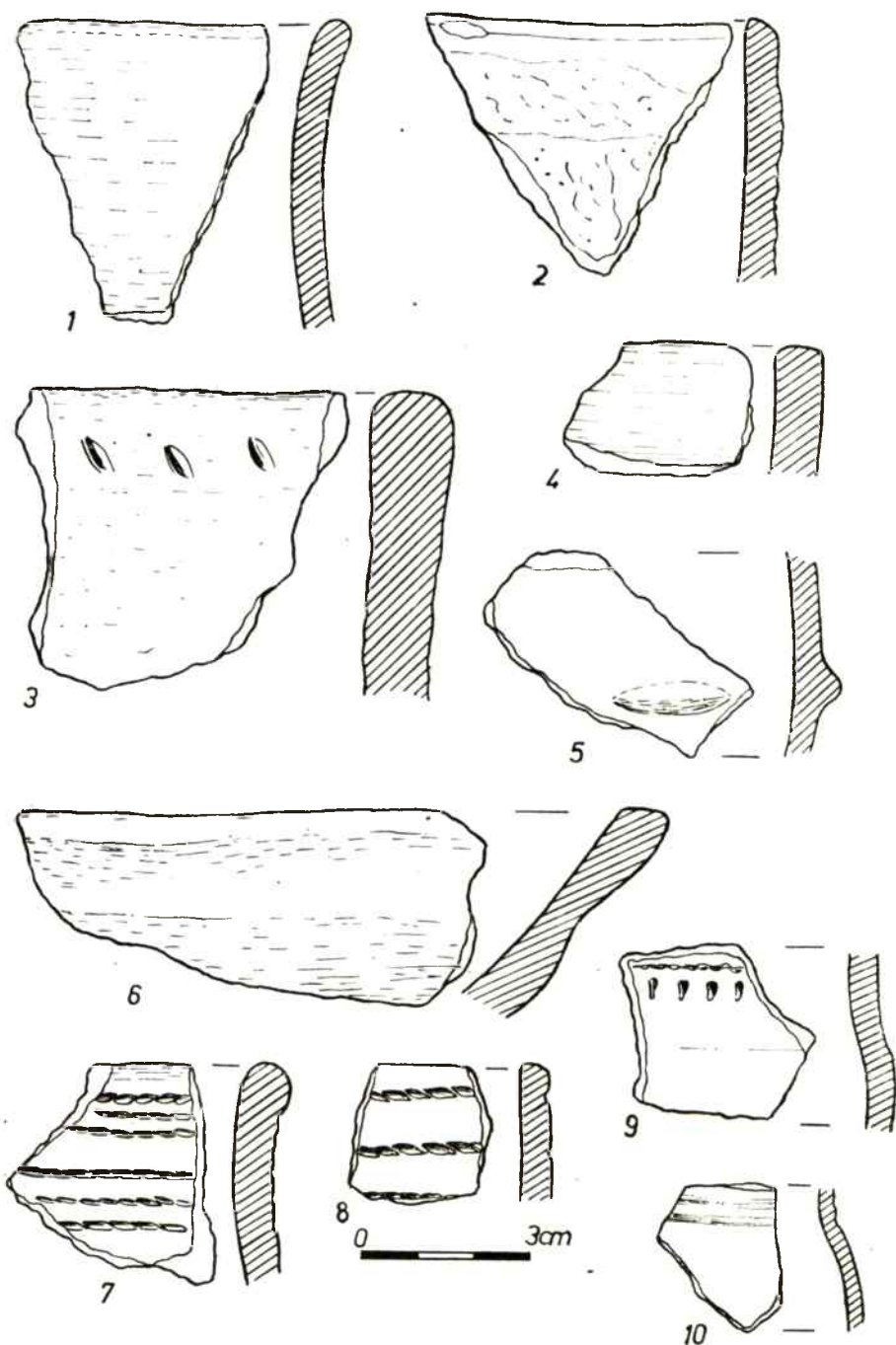

Ryc. 8. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Pole wschodnie. Kurhan 4 w trakcie eksploracji. W profilu widoczny relikw stosu pogrzebowego.

Fot. E. Kłosińska

i licznych, drobnych ułamków ceramiki. W bezpośrednim sąsiedztwie stosu znajdowała się warstwa bardzo zbitego piasku z twardymi przewarstwieniami typu namuliskowego, domniemane świadectwo gaszenia stosu. Stos i warstwa namuliskowa zalegały na rudoceglastym żwirku, złożonym z piasku i otoczaków, ten zaś — bezpośrednio na jasnosiwym calcu.

Kurhan 4 stanowił drugi co do wielkości obiekt na cmentarzysku „wschodnim”. Był w planie lekko owalny; dłuższa oś tego kopca (20 m) wyznaczała kierunek N—S, krótsza natomiast (16,5 m) — W—E. Wysokość stosu wewnątrz kopca wynosiła 1,10 m, natomiast ogólna wysokość nasypu 1,30 m.

Ryc. 9. Mikowice, gm. Namysłów, stanowisko 1. Pole wschodnie. Ceramika z kurhanu 4.
Rys. E. Kłosińska

Obiekt zawierał 579 fragmentów ceramiki, 44 wytwory i półwytwory z krzemienia narzutowego, 1 paciorek bursztynowy, liczne przepalone kości ludzkie i węgle drzewne. Rozpoznanie jego chronologii wydaje się mocno utrudnione ze względu na silne rozdrobnienie ceramiki, a także — jak wykazała wstępna analiza — jej chronologiczną rozpiętość. Zwraca tu uwagę pewna liczba ceramiki z ornamentem sznurowym (ryc. 9 : :7, 8) oraz fragmenty, które pod względem technologicznym przynależą generalnie do neolitu (ryc. 9 : 3, 5, 6, 9, 10). Nieliczne fragmenty mogą być przypisywane kulturze łużyckiej (ryc. 9 : 1, 2, 4). Część ułamków pod względem wyrobu masy ceramicznej wykazuje ponadto związek ze starszym okresem epoki brązu. Można zatem badany obiekt wpisać wstępnie w dość szerokie ramy czasowe — od schyłku neolitu do początków środkowego okresu epoki brązu.

W sezonie bieżącym dokonano również analiz geomorfologicznych oraz pobrano próbki do niezbędnych analiz C14. Wyniki badań geomorfologicznych są w trakcie opracowywania. Planowana jest ponadto analiza antropologiczna przepalonych kości ludzkich odkrytych w ubiegłym sezonie w przestrzeni między kurhanami 17 i 20 oraz pochodzących ze stosu pogrzebowego z badanego w sezonie bieżącym kurhanu nr 4.

ELŻBIETA KŁOSIŃSKA

MIKOWICE, gm. Namysłów
Stanowisko 1

W czerwcu, lipcu i sierpniu 1989 roku kontynuowano prace wykopaliskowe na cmentarzysku kurhanowym w Mikowicach, gm. Namysłów, st. 1. Sposób finansowania analogiczny jak w 1988 r. Badaniami w terenie kierowała mgr Barbara Butent-Stefaniak przy współpracy mgr Elżbiety Kłosińskiej.

W omawianym sezonie wykopaliskowym prace skoncentrowały się na eksploracji największego z kurhanów (nr 5) na cmentarzysku „wschodnim” (ryc. 1). Pole kurhanowe „wschodnie”, liczące 34 kopce, położone jest w pobliżu badanego w latach poprzednich¹ oraz w okresie przedwo-

¹ E. Kłosińska, Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na cmentarzysku kurhanowym w Mikowicach, gm. Namysłów, stanowisko 1, „Opolski Informator Konserwatorski”, Opole 1989; E. Kłosińska, B. Butent-Stefaniak, B. Maryniak, Badania ratownicze na cmentarzysku kurhanowym ze starszego i środkowego okresu epoki brązu w Mikowicach, gm. Namysłów, stan. 1, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. XXX: 1988, s. 55—59.

Ryc. 1. Mikowice, gm. Namysłów. Kurhan nr 5 w trakcie eksploracji.

Fot. B. Butent-Stefaniak

jennym² cmentarzyska określanego jako „zachodnie”. Znajduje się ono około 650 m na północny zachód od zachodniego krańca wsi i około 1100 m na zachód od szosy Mikowice—Przeczów. Ponieważ ta część stanowiska została przebadana w nieznacznym stopniu — w zeszłym roku wyeksplorowano jedynie kopiec nr 4³, zaistniała potrzeba określenia chronologii pozostałych obiektów na cmentarzysku „wschodnim” oraz ich relacji do stosunkowo dobrze rozpoznanego pola „zachodniego”. Teren, na którym zlokalizowane jest cmentarzysko częściowo porasta starodrzew, a częściowo młodnik. Całe pole jest zagrożone uprawami leśnymi, wykrotami a kopce położone na terenie młodnika są znacznie naruszone głębokimi bruzdami pod sadzonki oraz wkopami rabunkowymi.

Kurhan nr 5 jest położony około 8 m na południowy wschód od kopca nr 4, badanego w ubiegłym roku. Obiekt był stosunkowo dobrze zachowany, choć widoczne na wierzchołku zagłębienia są śladami amator-

² L. F. Zotz, Hugelgraberaufnahme in Schlesien, „Altschlesische Blatter”, t. 5: 1930, s. 81—84; tenże, Ausgrabung eines fundleeren Hugelgrabes und ihre Bedeutung fur die Siedlungskunde, „Althlesien”, t. 4: 1934, s. 108—112; Archiwum Państwowe we Wrocławiu, dział „Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej”,teczka nr 744.

³ Numeracja obiektów jest zgodna z planem M. Hellmicha, znajdującym się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

skich poszukiwań rabunkowych. Mogiłę eksplorowano metodą ćwiartkową (przebadano ćwiartki B i C), a celem badań było rozpoznanie konstrukcji w układzie pionowym i poziomym.

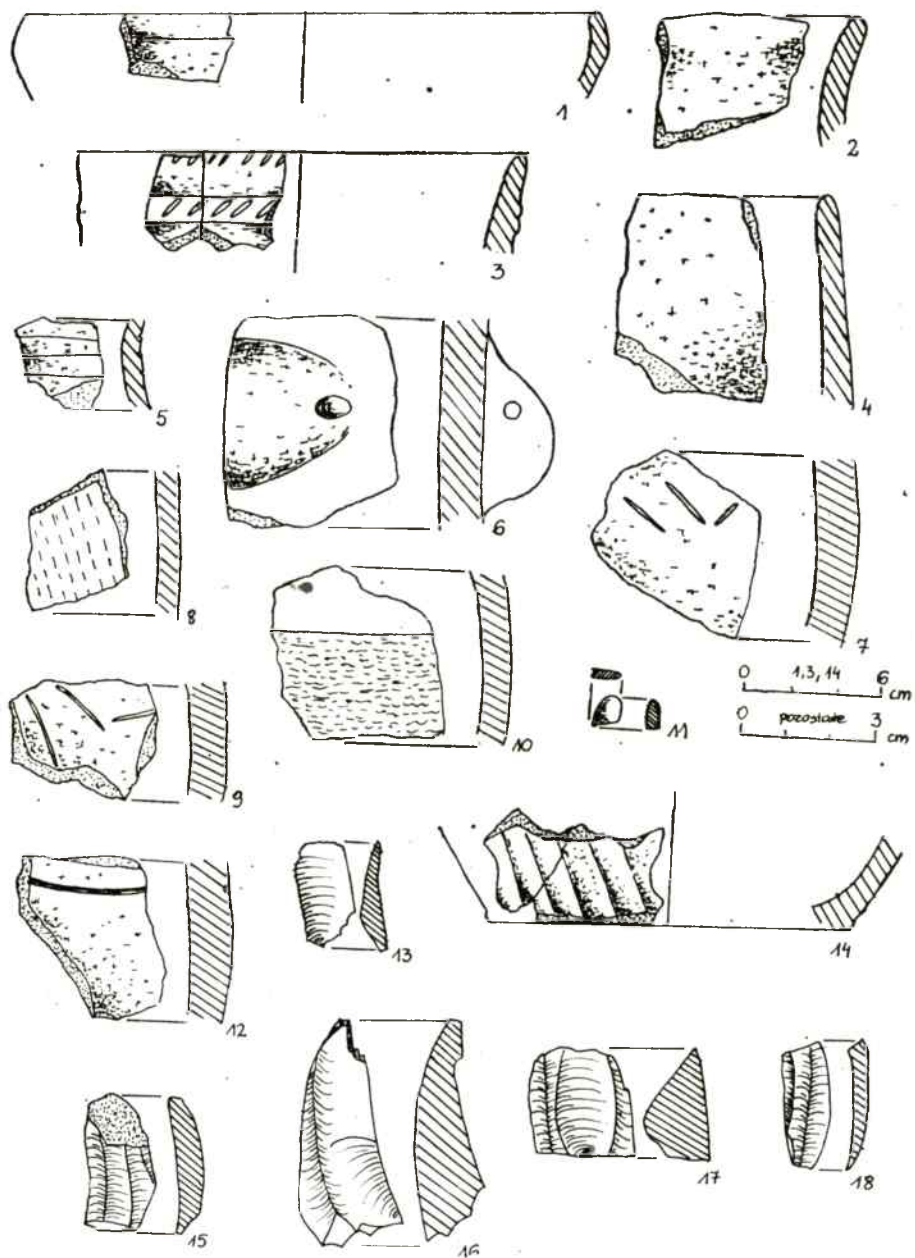
Kopiec nr 5 był stożkowaty z wklęsniętym wierzchołkiem, w planie lekko owalny, o wymiarach około 25×27 m, a dłuższa jego oś wyznaczała kierunek północ-południe. Nasyp kurhanu sięgał około 2,1 m wysokości. W badanym obiekcie wyróżniono pięć warstw o różnej miąższości, a są to kolejno: 1 — darn z próchnicą leśną; 2 — piasek przemieszany z niewielką ilością próchnicy, pojedynczymi węglami drzewnymi, kamieniami, ułamkami ceramiki oraz nielicznymi przepalonymi kośćmi i polepą; 3 — szara próchnica z domieszkami popiołu, węgla drzewnego, piasku, ułamków ceramiki oraz pojedynczych przepalonych kości ludzkich; 4 — ceglasty żwir; 5 — calec w postaci białozółtawego piasku. Nasyp kopca zbudowany był zasadniczo z dwóch warstw: szarej próchnicy z domieszkami, tworzącej rodzaj stożka w centrum kurhanu oraz warstwy piasku nakrywającej stożek.

W badanym obiekcie nie natrafiono na ślady jakichkolwiek konstrukcji kamiennych. Natomiast w ćwiartce B, na głębokości 1,6 m (licząc od szczytu kopca) odkryto jamę, najprawdopodobniej grobową, kształtu zbliżonego do prostokąta z zaokrąglonymi narożami, szerokości 1,4 m, długości 2 m i głębokości 0,75 m (ryc. 2). Wypełnisko jamy stanowiła próchnica przemieszana z piaskiem, pojedynczymi węglami i nielicznymi frag-

Ryc. 2. Mikowice, gm. Namysłów. Przekrój pionowy przez jamę grobową.

Fot. B. Butent-Stefaniak

Ryc. 3 — Mikowice, gm. Namysłów. Wybór zabytków z kurhanu nr 5. Ceramika — 1—10, 12, 14; bursztyn — 11; wyroby krzemienne — 15—18.

Rys. B. Butent-Sefaniak

mentami ceramiki. Śladów pochówki nie stwierdzono. Regularny zarys oraz znaczne rozmiary obiektu wskazują, że pierwotnie mogła się tam znajdować trumna drewniana.

W ćwiartce C, na głębokości 1,3 i 1,6 m (mierzone od wierzchołka kurhanu) wystąpiły ślady 2 palenisk w postaci skupisk węgla drzewnych i popiołu. Kolejne 3 paleniska znajdowały się w ćwiartce B na głębokości 1,6 m. Ponadto w obu ćwiartkach natrafiono na zagłębione w całość jamy, wcinające się częściowo w profile N—S i W—E. W wypełniskach obu obiektów pojawiła się jedynie ciemnoszara próchnica przemieszana z popiołem, bez zabytków.

Przebadana część kurhanu dostarczyła 174 ułamków ceramiki 35 wyrobów krzemiennych, znaczną ilość polepy, drobne ułamki kości ludzkich oraz małą grudkę przepalonego bursztynu (ryc. 3 : 11).

Określenie chronologii kopca nr 5 nie jest zadaniem łatwym, ze względu na znaczny stopień rozdrobnienia ceramiki a także jej chronologiczną rozpiętość. Zwraca uwagę znaczna liczba fragmentów naczyń, których cechy technologiczne wskazują na neolit, w tym część zabytków reprezentuje najprawdopodobniej kulturę ceramiki sznurowej (fragmenty naczyń zdobione ornamentem jodełkowym — ryc. 3 : 7, 9) oraz być może też kulturę amfor kulistych (ryc. 3 : 3). Mniej liczną grupę zabytków ceramicznych można wiązać z kulturą mogiłową, min. ułamki naczyń o powierzchni chropowatej odciskami tekstylnymi (ryc. 3 : 8) oraz fragmenty naczyń o brzuścach częściowo chropowatych, częściowo zaś gładkich (ryc. 3 : 10). Pozostałe zabytki reprezentują kulturę łużycką epoki brązu. Są to ułamki naczyń o brzegach wychylonych na zewnątrz (ryc. 3 : 2) lub prostych (ryc. 3 : 4), ułamki naczynia z przewężoną, ornamentowaną liniami poziomymi szyjką (ryc. 3 : 5), fragment misy z wyodrębnionym załomem, zagiętym do wewnątrz brzegu (ryc. 3 : 1) i dno naczynia o powierzchni chropowatej obmazywaniem palcami (ryc. 3 : 14).

Tak więc inwentarz badanego kopca mieści się w bardzo szerokich ramach czasowych — od neolitu do epoki brązu. Jednakże biorąc pod uwagę cechy obrządku pogrzebowego (pochówek ciepłopalny, stos pogrzebowy, przepalony fragment bursztynu, ceramika), kopiec nr 5 z Mikowic zdaje się reprezentować wczesną fazę kultury łużyckiej, przy czym jama grobowa stanowi nawiązanie do tradycji kultury mogiłowej.

Badania kurhanu nr 5 będą kontynuowane w roku przyszłym i należy oczekiwać, iż przyniosą one dalsze wyjaśnienie zagadnień, jakie się w związku z tym obiektem wyłaniają.

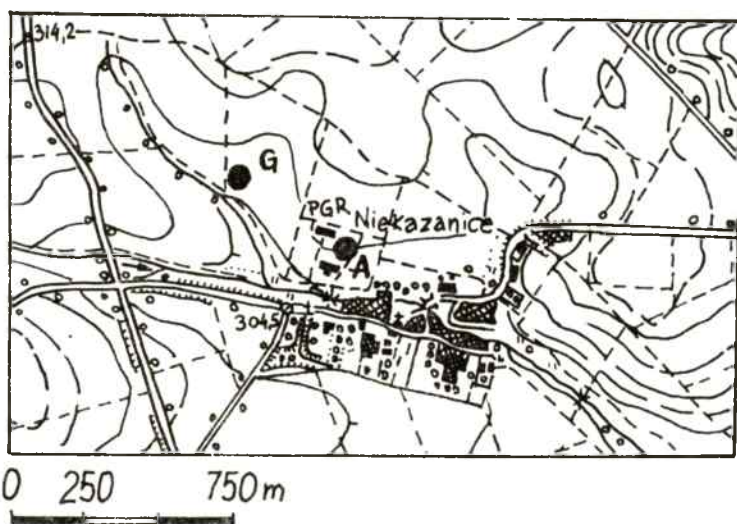
BARBARA BUTENT-STEFANIAK
ELŻBIETA KŁOSIŃSKA

NIEKAZANICE, gm. Branice
Stanowisko A

W lipcu 1988 roku przeprowadzono badania inwentaryzacyjne obiektów odkrytych podczas prac melioracyjnych obszaru wsi Niekazanice.

Stanowisko położone jest w północnej części wsi, około 200 m na północ od drogi prowadzącej przez wieś i około 750 m na wschód od szosy Wierzchowice—Dzbańce, kilkadziesiąt metrów na północ i wschód od zabudowań PGR-u. Osada zalega na niewysokiej, lewobrzeżnej terasie cieką przepływającego przez wieś. Na południowym stoku tej terasy (ryc. 1).

Inwentaryzowane stanowisko było badane powierzchniowo przez Zbigniewa Bagniewskiego w 1972 roku¹.

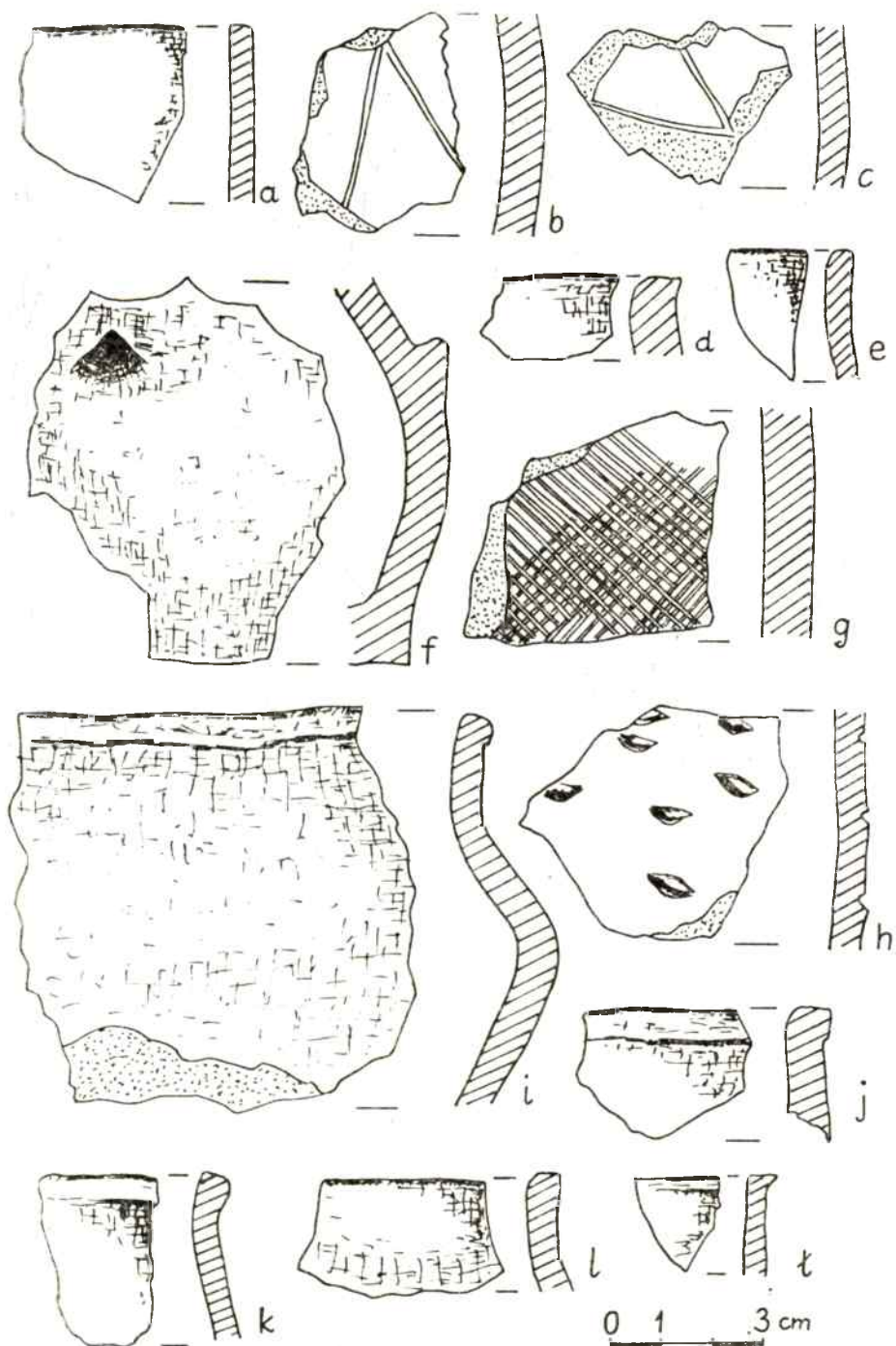
1. Niekazanice, stanowisko A. Mapka lokalizacyjna.

Rys. K. Sychała

Prace badawcze prowadził autor sprawozdania wraz z grupą licealistów z Opola i Branic. Po oczyszczeniu rowów melioracyjnych i dokonaniu spągów niektórych jam, wykonano dokumentację rysunkową i opisową. Następnie przebrano hałdy ziemi przy obiektach.

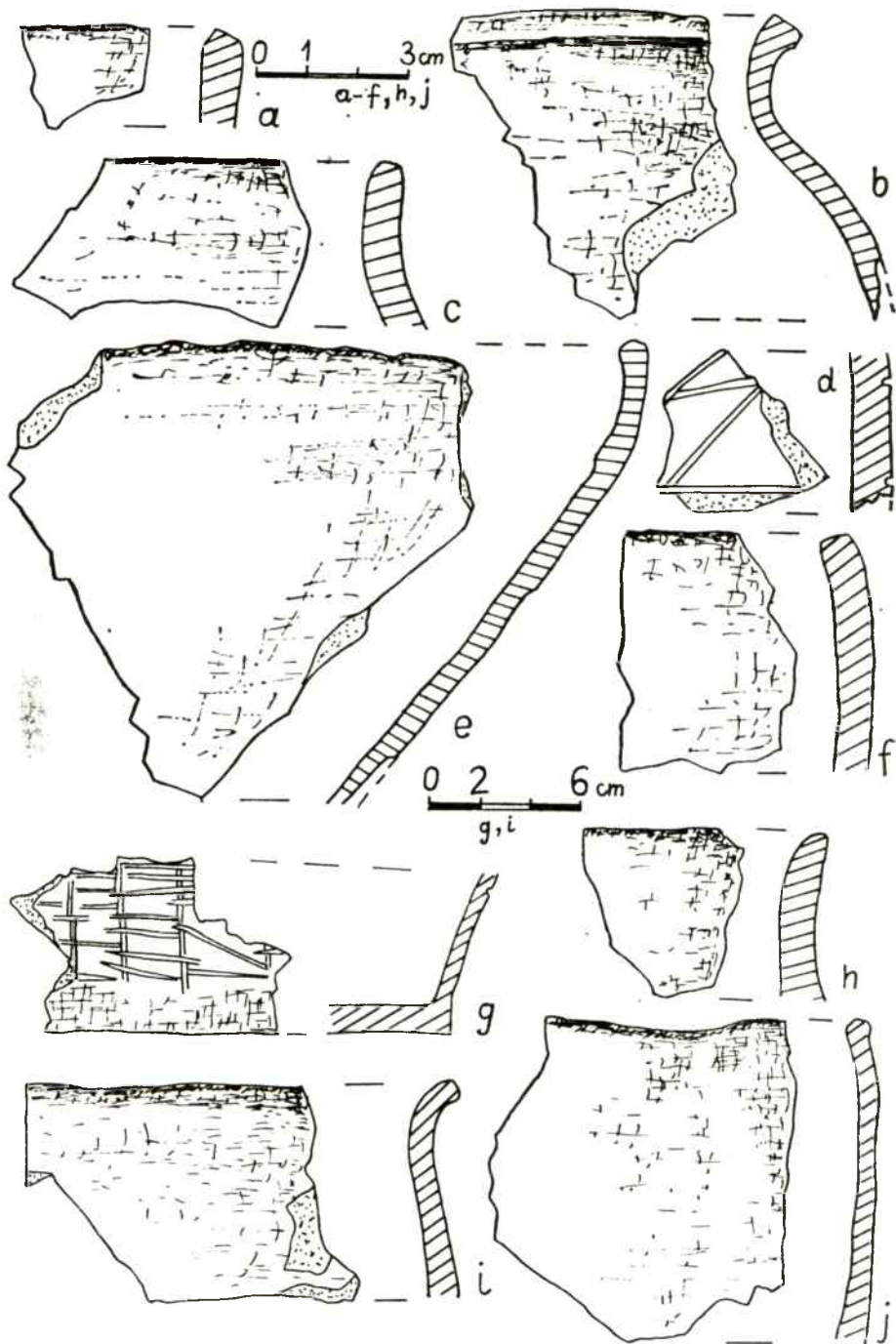
Na podstawie przekrojów pionowych obiektów naruszonych pracami drenarskimi, nie można prawidłowo określić funkcji jam. Z małym prawdopodobieństwem w zespole 14 obiektów można wydzielić cztery jamy mieszkalne, siedem jam odpadkowych i jamę zasobową. W obiektach i na hałdach znaleziono bardzo dużo ułamków naczyń glinianych

¹ Opolski Rocznik Muzealny, t. VI, 1975 r., s. 175.

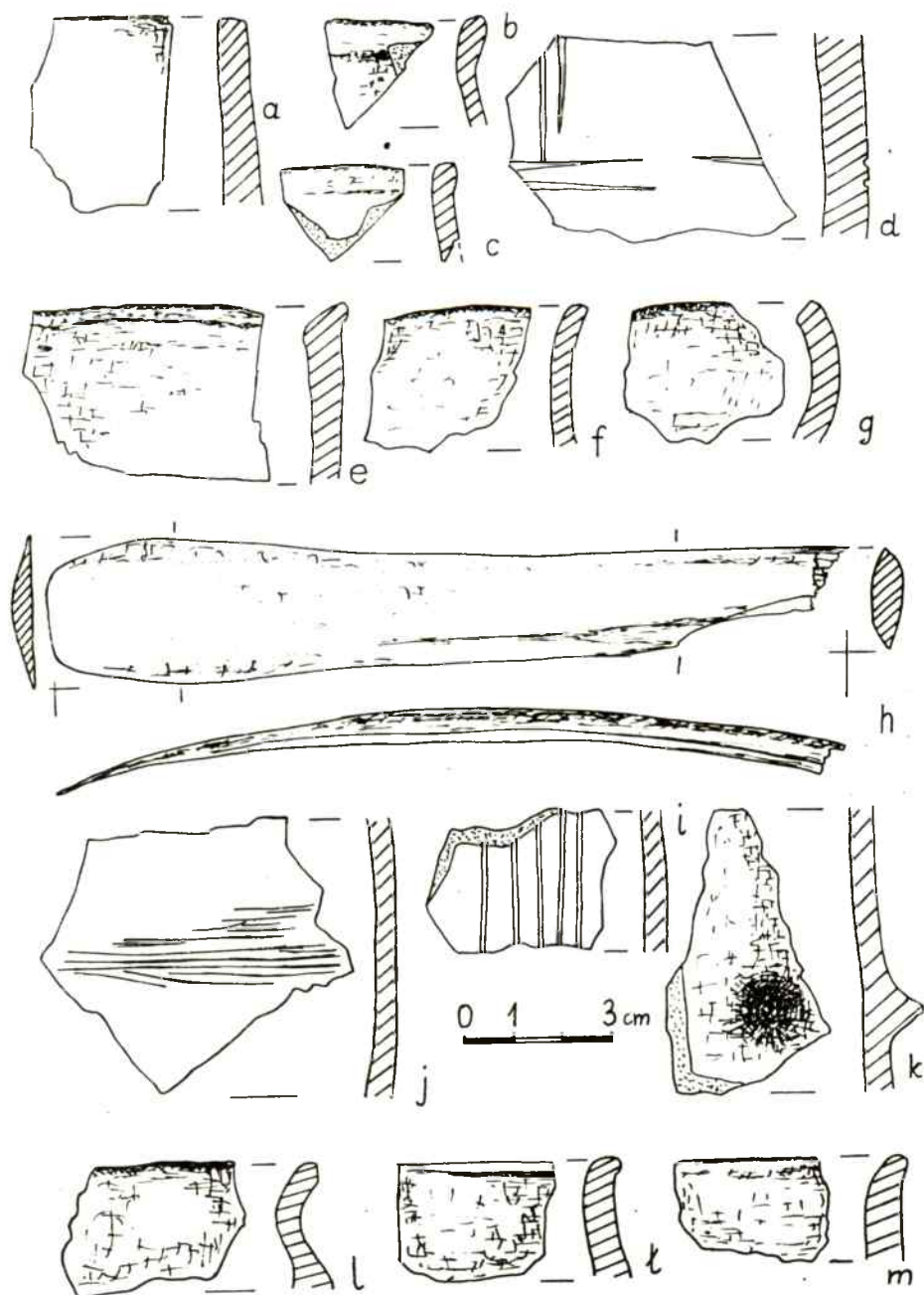
2. Niekazanice, stanowisko A. Ułamki naczyń glinianych: a—i obiekt 1.

Rys. K. Spychała

3. Niekazanice, stanowisko A. Ułamki naczyń glinianych: a — obiekt 13, b, d, f — obiekt 6; c, e — obiekt 5; g—j — obiekt 2.

Rys. K. Spychała

4. Niekazanice, stanowisko A. Ułamki naczyń glinianych: a—d — obiekt 9; e — obiekt 10; f—g — obiekt 5; i—m — obiekt 7; h — narzędzie wykonane z kości zwierzęcej, obiekt 3.

Rys. K. Spychała

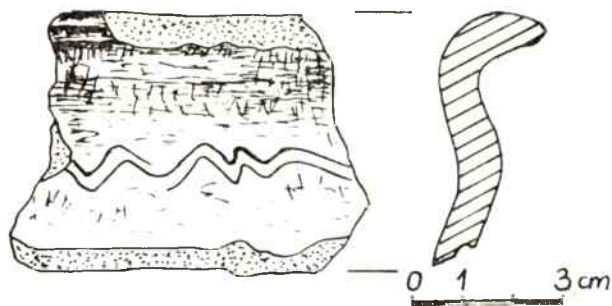
(ryc. 2—4), kości zwierzęce i grudki polepy. Wśród zabytków wyróżnić należy narzędzie z kości zwierzęcej — gładzik, służący zapewne do wygładzania powierzchni naczyń (ryc. 4 h).

Osada użytkowana była przez ludność kultury przeworskiej w okresie rzymskim, w fazach B₂/C₁—C₁.

KRZYSZTOF SPYCHAŁA

NIEKAZANICE, gm. Branice
Stanowisko G

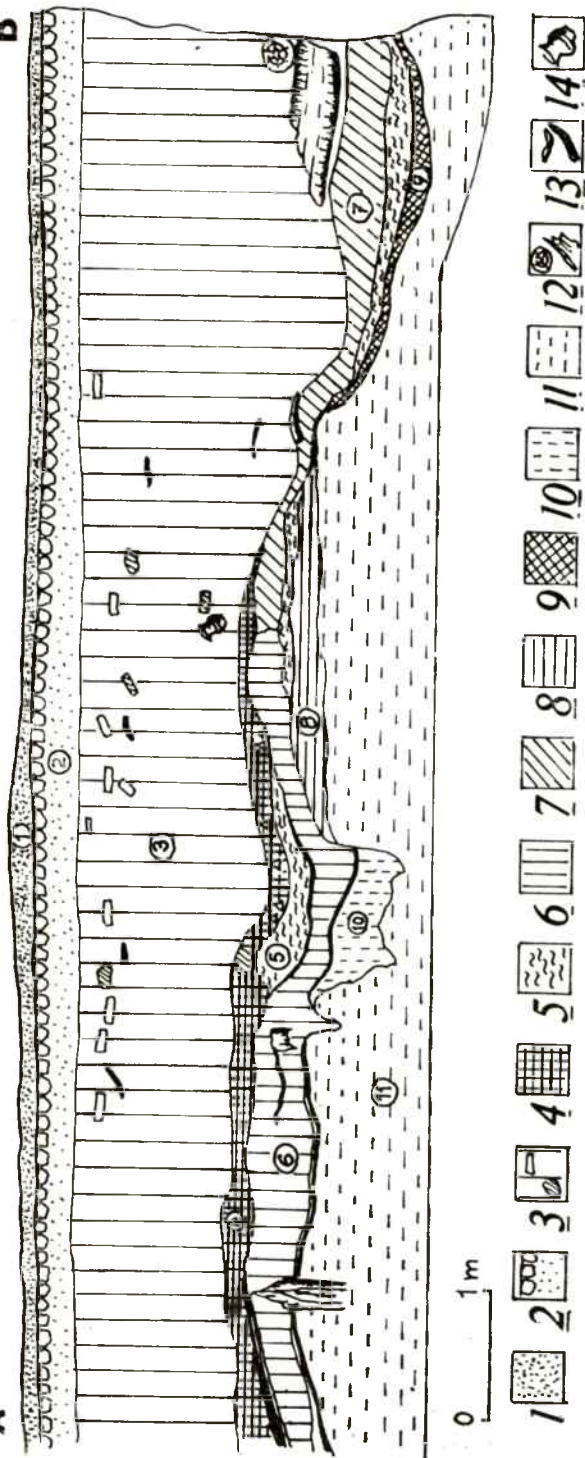
W maju 1988 roku podczas lustracji rowów melioracyjnych koło wsi Niekazanice, stwierdzono, że zostały naruszone obiekty archeologiczne. Nowoodkryte stanowisko określono literą G. Jest ono położone nad rzeczką Ostrą, na jej lewobrzeznej, północnej terasie, około 400 m na północ od szosy z Branic do Niekazanice, około 450 m na północny-zachód od zabudowań PGR-u (ryc. 1 przy informacji NIEKAZANICE, stanowisko A, w tym tomie).

1. Niekazanice, stanowisko G. Fragment naczynia glinianego z obiektu 1.

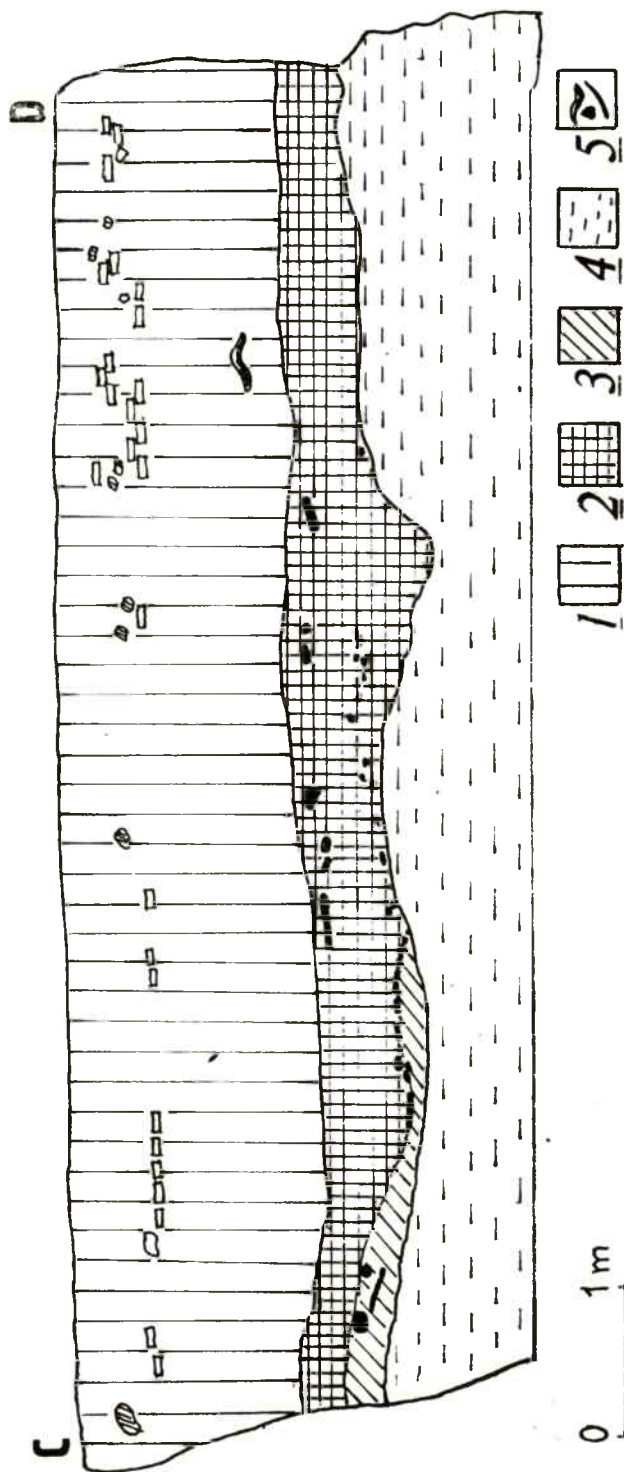
Rys. K. Spychała

W wyniku prac melioracyjnych naruszonych zostało 5 jam osadniczych. Wykonano dokumentację rysunkową i opisową oraz przebrano hałdy ziemi przy obiektach. W jamie 1 znaleziono grudki polepy, kawałki węgla drzewnych i dwie skorupy wczesnośredniowieczne (jedna zdobiona podwójną linią falistą — ryc. 1). W jamie 2 odkryto grudki polepy, kości zwierzęce (bydła?) i jedną skorupę pradziejową. W jamie 3 znaleziono kości zwierzęce, a w jamie 4 i 5 nie znaleziono zabytków.

A**B**

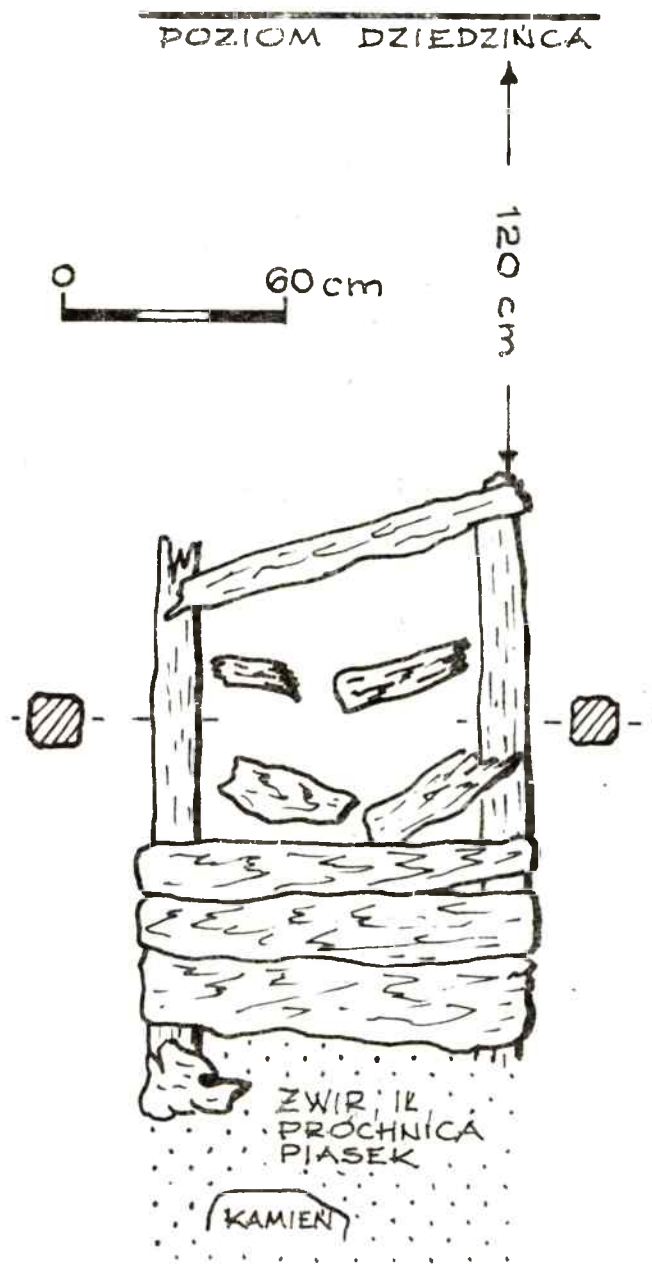
Ryc. 2. Namysłów. Profil A—B. 1. Warstwa betonu; 2. Bruk z podsypką; 3. Warstwa próchnicy, piasku, kamieni, cegieł, żwiru (warstwa nowożytna); 4. Warstwa czarno-brunatnej próchnicy ze spalenizną; 5. Warstwa zielonkawo-żółtego iltu z małą domieszką próchnicy; 6. Warstwa szaro-brunatna zawierająca piasek i dużą domieszkę próchnicy; 7. Warstwa ciemno-brunatna utworzona z próchnicy, piasku i mierzwy; 8. Warstwa szaro-jasnobrunatna zawierająca piasek i małą domieszkę próchnicy; 9. Warstwa czarno-brunatna utworzona z próchnicy, piasku i mierzwy wraz z dużą domieszką zbutwiałego drewna; 10. Warstwa jasnobrunatna utworzona z próchnicy i zielonkawego iltu; 11. Calec — mialki, szaro-żółty piasek; 12. Belki drewniane; 13. Kawałki drewna, wióry drewniane częściowo zwęglone; 14. Naczynie gliniane.

Rys. K. Spychała

Ryc. 3. Namysłów. Profil C—D. 1. Warstwa próchnicy, piasku, kamieni, cegiel, zaprawy, żwiru (warstwa nowożytna); 2. Warstwa czarno-brunatnej próchnicy ze spalenizną; 3. Warstwa ciemnobrunatna utworzona z próchnicy, piasku i mierzwy; 4. Całec — miałki, szaro-żółty piasek; 5. Kawałki drewna, wióry drewniane częściowo zwęglone.

Rys. K. Macewicz

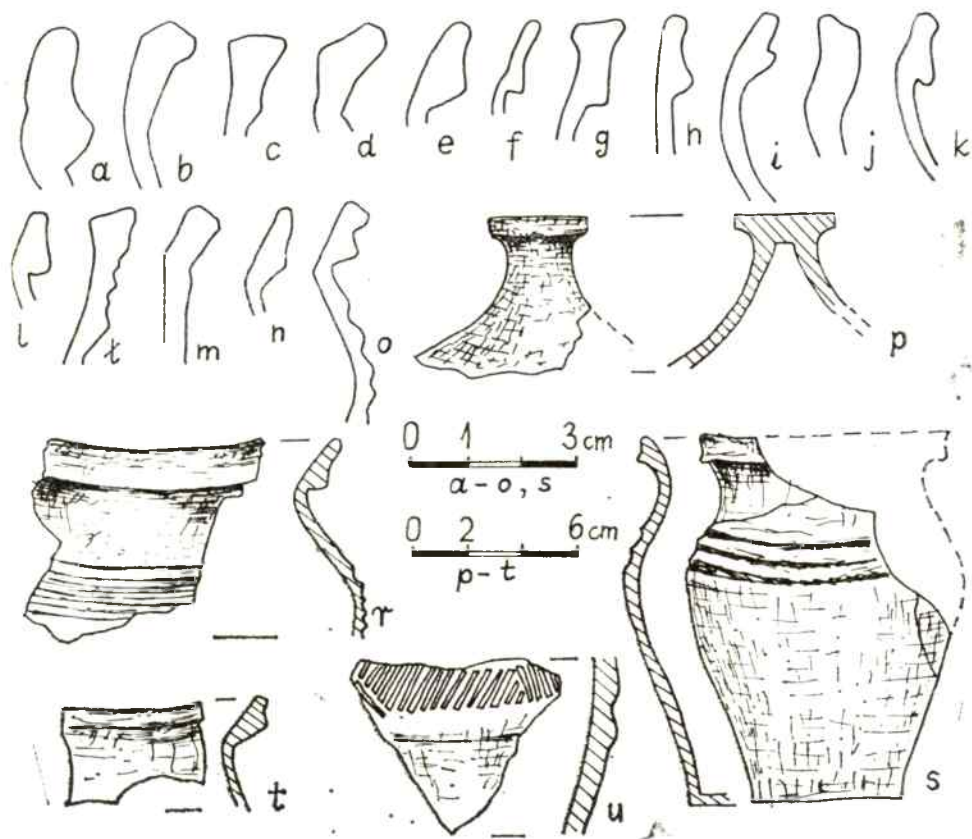

Ryc. 4. Namysłów. Studnia średniowieczna.

Rys. K. Macewicz

Teren budowy, przy narożu wymienionych ulic w Namysławie, obejmował w częściach południowej i zachodniej pozostałości fundamentów budynków wyburzonych podczas II wojny światowej. Po stronie północnej, gdzie wykop wykraczał poza linię dawnej zabudowy, zachowały się

nawarstwienia stosunkowo mało zaburzone, ze średniowieczną warstwą kulturową, szczególnie wyrazistą na dwóch odcinkach ściany wykopu, oznaczonych symbolami A—B i C—D (ryc. 1). Te właśnie partie dokładnie oczyszczono i udokumentowano, stwierdzając układ nawarstwień przedstawiony na rycinach 2 i 3. Warstwa związana z funkcjonowaniem miasta średniowiecznego zalegała na głębokości przeciętnej 160 cm. Jej grubość była zróżnicowana i wahała się od 30 do 100 cm. Utworzona była z próchnicy, żwiru i piasku, a także nieznacznej ilości łu. Zawierała w wielu miejscach domieszkę mierzwy, drobnych węgli drzewnych, kawałków drewna, wiórów i resztek spalenizny. W zależności od stopnia nasycenia wyżej wymienionymi składnikami, miała kilka lokalnych rozwarstwień, zróżnicowanych rozległością i barwą. Tkwiły w niej, na różnych głębokościach ułamki naczyń glinianych (ryc. 5 a—r, t, u), a nawet jedno prawie całe naczynie (ryc. 5 s), kości zwierzęce i drobne bryłki polepy.

Ryc. 5. Namysłów. Fragmenty naczyń glinianych.

Rys. K. Spychała

W obrębie dokumentowanych odcinków ścian wykopu budowlanego nie stwierdzono występowania pozostałości zwartych, wyraźnych konstrukcji drewnianych. Poza dwoma fragmentami belek, zalegającymi przy dnie nawarstwień nowożytnych około wschodniej krawędzi odcinka profilu A—B, natrafiono po stronie zachodniej na duży, pojedynczy pal drewniany, o średnicy 20 cm, wbity w calec i ostro zakończony u góry. W bezpośrednim jego sąsiedztwie znajdowała się smuga zbutwiałego drewna, oddzielająca warstwę kulturową od calca. Składała się ona z licznych, silnie sprasowanych deseczek, kołków i patyków.

W obrębie całego wykopu, jedyny, stosunkowo dobrze zachowany obiekt drewniany, zlokalizowany został na ścianie zachodniej, przylegającej do ulicy Harcerskiej. Była to studnia (ryc. 4), zbudowana z dębowych dranic, rozpartych pionowymi słupami, wbitymi w narożach. Zalegała ona na głębokości od 120 do 285 cm. Jej górna część była zniszczona koparką. Dolne partie zachowały się dobrze i pozwalają przypuszczać, że obudowa otworu studziennego, dzięki dokładnemu dopasowaniu dranic była szczelna i mocna, w przekroju poziomym prawdopodobnie kwadratowa o długości boków około 1 m. Słupki rozporowe, również dębowe, w przekroju poprzecznym były czworoboczne o wymiarach 13×13 cm. Poniżej zachowanej obudowy drewnianej zalegał do głębokości około 300 cm żwir zmieszany z piaskiem i łem, z niewielką domieszką próchnicy. W tej warstwie odkryto kamień o szerokości około 40 cm. Pełne odsłonięcie studni i wyeksplorowanie jej wnętrza nie było niestety możliwe, gdyż wymagałoby to zniszczenia części nawierzchni ulicy Harcerskiej i znacznie dłuższego okresu badań w bardzo trudnych warunkach atmosferycznych, przy kilkustopniowym mrozie, silnym wietrze i śnieżycy.

KLEMENS MACEWICZ
KRZYSZTOF SPYCHAŁA

SIOLKOWICE STARE

gm. Popielów
Stanowisko 3

Osada kultury łużyckiej z okresu halsztackiego położona jest na gruntach należących do ob. Łazika (dawniej Pawła Kampy) w zachodniej części wsi, w pobliżu drogi z Siołkowic Starych do Popielowa, naprzeciw cmentarza. Stanowisko to znane jest z okresu międzywojennego¹. Wpi-

¹ M. Gedl, *Kultura łużycka na Górnym Śląsku*, 1962 r., s. 310.

sane zostało do rejestru zabytków województwa opolskiego pod nr A-276/70.

W latach sześćdziesiątych-siedemdziesiątych poprzedni właściciel prowadził eksploatację żwiru we wschodniej części swego pola. Prace te były nadzorowane przez archeologiczną służbę konserwatorską, a w miarę potrzeb sukcesywnie wykonywano badania ratowniczo-wykopaliskowe. Ostatnie badania tego typu przeprowadzono w 1972 roku². Po nich eksploatacja żwiru została zaniechana.

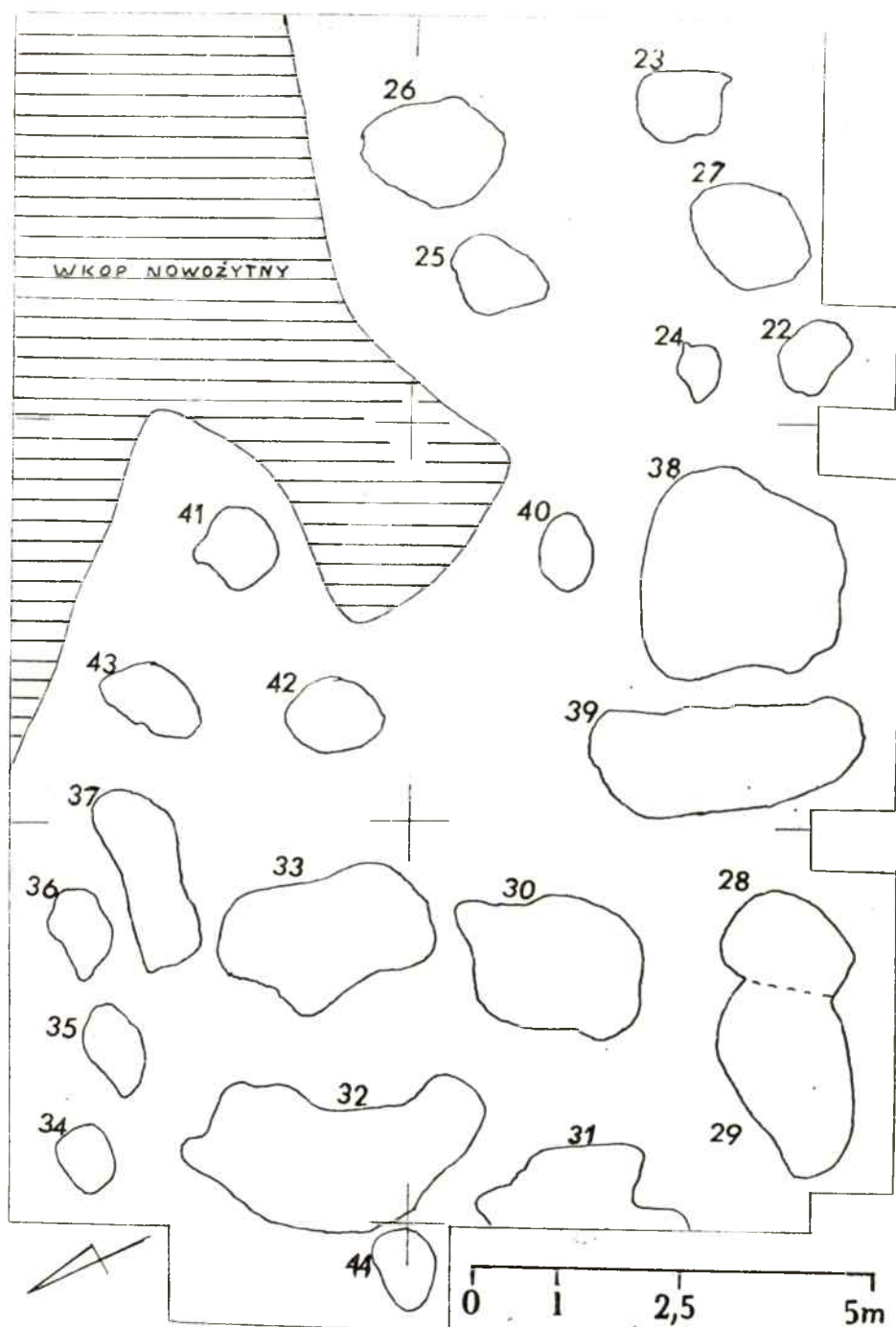
W czerwcu 1989 roku inspekcja konserwatorska wykazała, że obecny właściciel ob. Łazik, wznowił eksploatację żwiru w zachodniej części pola (na działce gruntowej nr 1203). Nie stwierdzono wówczas na ścianach żwirowni śladów po obiektach archeologicznych, zebrano jedynie luźno leżące w piasku fragmenty (w tym część przydenną) prawdopodobnie jednego naczynia grubościennego kultury łużyckiej.

W dniach od 4 do 15 lipca tegoż roku podjęto ratownicze badania wykopaliskowe. Kierowała nimi autorka tego sprawozdania, zatrudniając 5 pracowników fizycznych na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu. Badaniami objęto obszar 163 m², przylegający od wschodu do żwirowni. Odcinek ten wskazał właściciel pola, jako teren przeznaczony w najbliższym czasie pod eksploatację żwiru.

Wykop posiadał wymiary 10×15 m a w czterech miejscach dokonano poszerzeń o łącznej powierzchni 13 m² (ryc. 1). W zachodniej części wykopu teren był już w przeszłości przekopany i zrehabilitowany o czym świadczy nieregularne zasypisko dawnego wkopu. Wystąpiły w nim duże ilości grud spieczonej rudy żelaznej co dowodzi zniszczenia co najmniej jednego obiektu archeologicznego. Ogółem w obrębie wykopu odsłonięto i wyeksplorowano w całości 22 jamy kultury łużyckiej a 1 przebadano częściowo. Oznaczono je kolejnymi numerami od 23 do 44 nawiązując do numeracji z badań w 1972 roku³. Wszystkie występowały bardzo płytko bezpośrednio pod około 25 cm warstwą orną. Wyróżniono: 1 palenisko z resztkami glinianej obudowy — wydobyto z niego 20 kawałków żużla i 1 ułamek naczynia; 1 jamę gospodarczą, w której znaleziono kilka skorup, 1 grudę spieczonej rudy oraz fragment żarna i kamienny rozcieracz. Dla pozostałych 19 jam nie określono funkcji, jednak 17 z nich wydaje się mieć związek z produkcją żelaza, odbywającą się w okolicy. Obiekty te były różnej wielkości i kształtów. Niektóre bardzo płytkie — do kilkunastu cm, inne głębsze — do około 50 cm poniżej stropu. Wypełniska ich były podobne, mało spoiste, utworzone z piasku barwy jasnobrunat-

² K. Macewicz, E. Tomczak, S. Wuszkan — Konserwatorskie badania archeologiczne na terenie województwa opolskiego w latach 1970—1972. „Opolski Rocznik Muzealny” t. VI, 1975 r., s. 155.

³ Archiwum Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu.

Ryc. 1. Siolkowice Stare, stan. 3. Rozmieszczenie obiektów w wykopie archeologicznym.
Rys. S. Wuszkan

nej wyraźnie odznaczające się w żółtym otaczającym piasku calcowym. W obiektach tych występowały spieczone grudy rudy darniowej (niekiedy o wadze do kilku kilogramów) oraz nieliczne kawałki żużła, rozrzucone w całym wypełnisku jam, nie tworząc zwartych skupisk. Ułamki naczyń glinianych występowały w tych jamach w małych ilościach, w niektórych w ogóle ich nie znaleziono. Były to fragmenty naczyń niezdobionych, 1 ułamek pochodził z naczynia sitowatego.

Jamy te nie służyły bezpośrednio do produkcji żelaza, jednakże miały jakiś z nią związek. Być może są śladami miejsc służących do przygotowywania rudy do wytopu.

Na zakończenie należałoby dodać, że warunki naturalne terenu sprzyjały produkcji hutniczej. Stanowisko leży bowiem na niewielkim wzniesieniu o podłożu piaszczystym, przepuszczalnym czyli zapewniającym suchość w procesie produkcyjnym. W niewielkiej odległości na zachód i północ przepływa Odra, a więc zapewniony był dostęp do wody. Także okoliczne łąki do dzisiejszych czasów podmokłe, w przeszłości były niewątpliwie bagniste i mogły dostarczać w dostatecznej ilości potrzebnego surowca tj. rudy darniowej.

SYLWIA WUSZKAN

STRZELCE OPOLSKIE

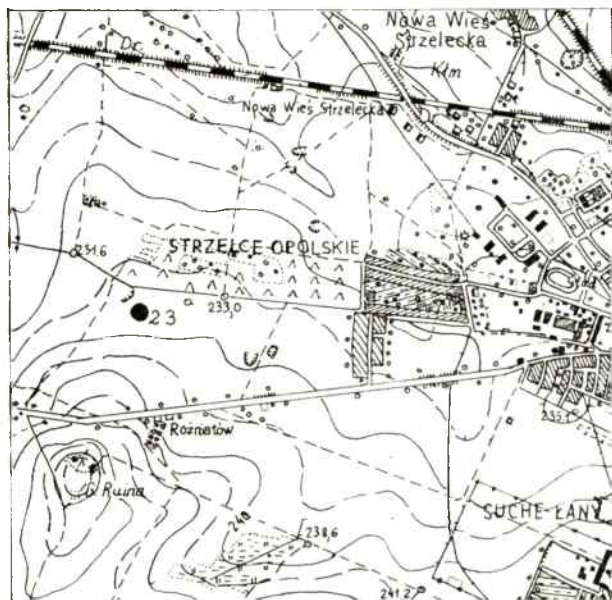
gm. loco

Stanowisko 23

WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH PRZEPROWADZONYCH NA CMENTARZYSKU WARSTWOWYM, W LATACH 1988—89

W 1983 roku rozpoczęto, kontynuowane w następnym sezonie, badania wykopaliskowe na cmentarzysku warstwowym w Strzelcach Opolskich.¹ Wznowienie ich w 1988 roku miało na celu uchwycenie granic cmentarzyska, a tym samym określenie jego wielkości oraz uściślenie chronologii. W roku tym natrafiono na trudności z nawiązaniem zakładanych wykopów do wykopów z lat poprzednich, w związku ze stwierdzeniem braku jednego z punktów namiarowych — kamienia do przestrzennych pomiarów geodezyjnych, który znajdował się w północnym

¹ Opolski Informator Konserwatorski, 1985, s. 113—115, 1987, s. 32—37, gdzie mylnie zlokalizowano je w obrębie wsi Szymiszów. Numer 23 w Strzelcach Opolskich nadano stanowisku w wyniku kwerendy AZP w 1987 roku.

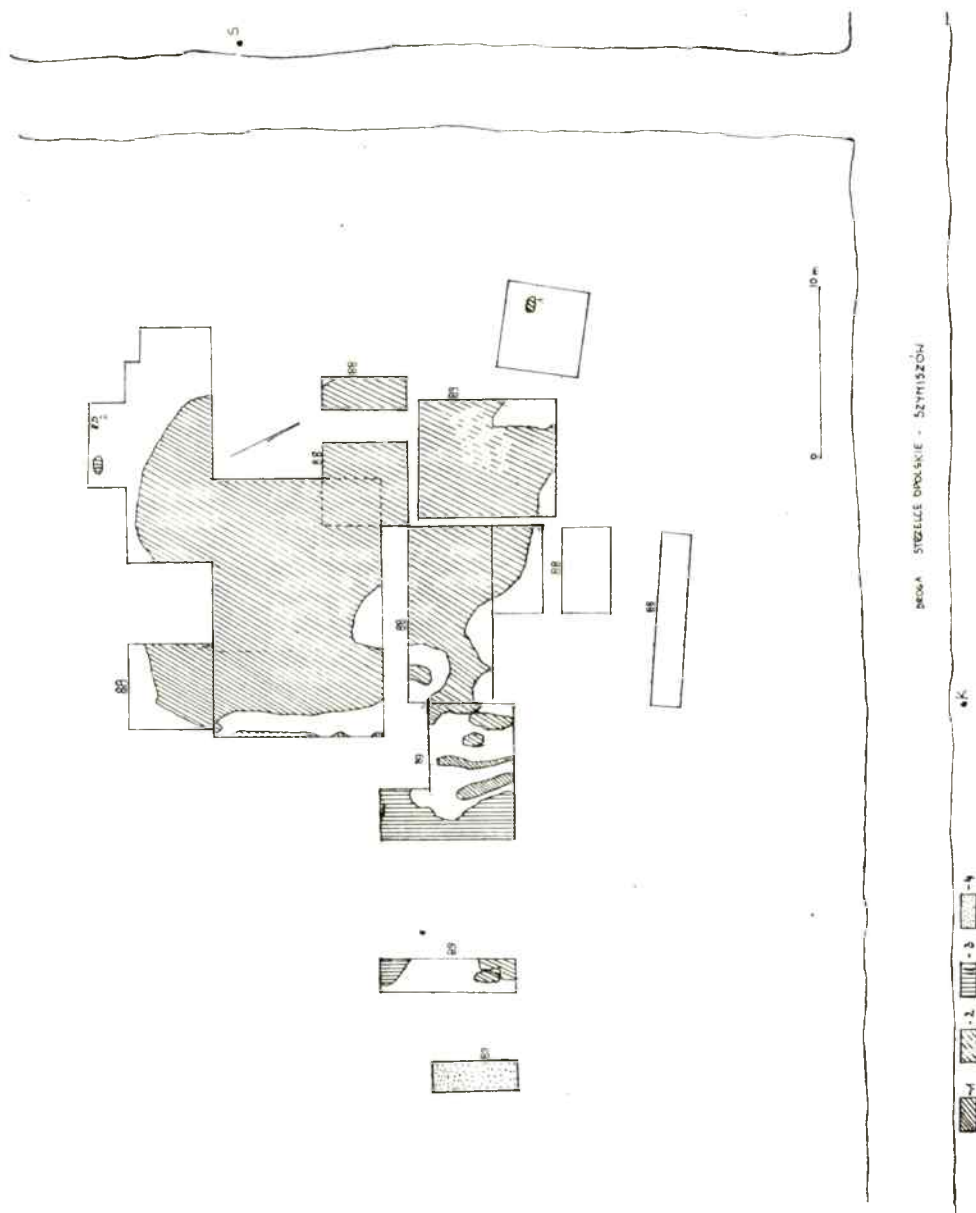

Ryc. 1. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Położenie stanowiska.

Rys. B. Preis

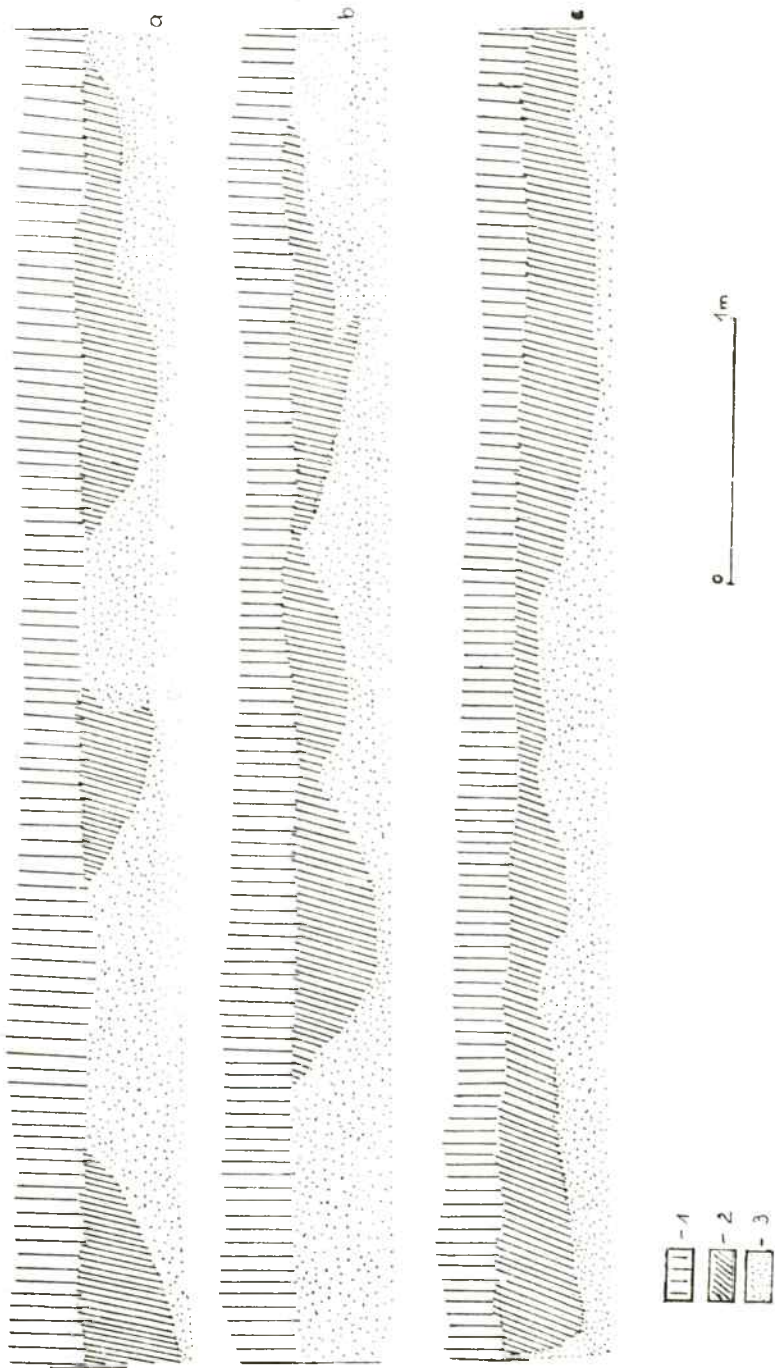
narożu pola. Skutkiem tego było nałożenie się prawie 1/4 wykopu III/88 na wykop z 1984 roku (ryc. 2). W omawianych sezonach wykopaliskowych przebadano obszar o łącznej powierzchni 290 m². Wykopy o różnej wielkości zakładano na północ i północny wschód od uchwyconej, w poprzednich latach, części cmentarzyska. Podobnie, jak w 1984 roku warstwę kulturową eksplorowano w obrębie 1 m², 10 centymetrowymi warstwami mechanicznymi. W większości wykopów, pod ziemią orną o grubości 25–30 cm, występowała warstwa kulturowa utworzona z próchnicy z większą lub mniejszą domieszką piasku, która często już po zdjęciu pierwszej warstewki mechanicznej rozpadała się na nieregularnego kształtu plamy sięgające do głębokości 40–60 cm. Uzyskane w wyniku eksploracji profile rysowały się najczęściej w postaci nieckowatych zagłębień w piaszczysto-gliniastym calcu (ryc. 3). W warstwie ornej i kulturowej, oprócz fragmentów naczyń, przepalonych ludzkich kości i niewielkiej ilości węgielków drzewnych, znaleziono: dwie dobrze zachowane zapinki i fragment trzeciej, wykonane z brązu (ryc. 4, f–h), jedną żelazną (ryc. 4e), 3 noże żelazne (ryc. 4, a–c), sprzączkę żelazną (ryc. 4 n), kilka fragmentów grzebieni kościanych (ryc. 4 k), nity żelazne i brązowe (ryc. 4, j, l, m,), kawałki okuć brązowych (ryc. 4, i, l) oraz kilka całych i ułamki przeszłików glinianych. Na powierzchni pola znaleziono grot żelazny (ryc. 4 d).

W wyniku badań uchwycono północno-wschodnią (na długości około

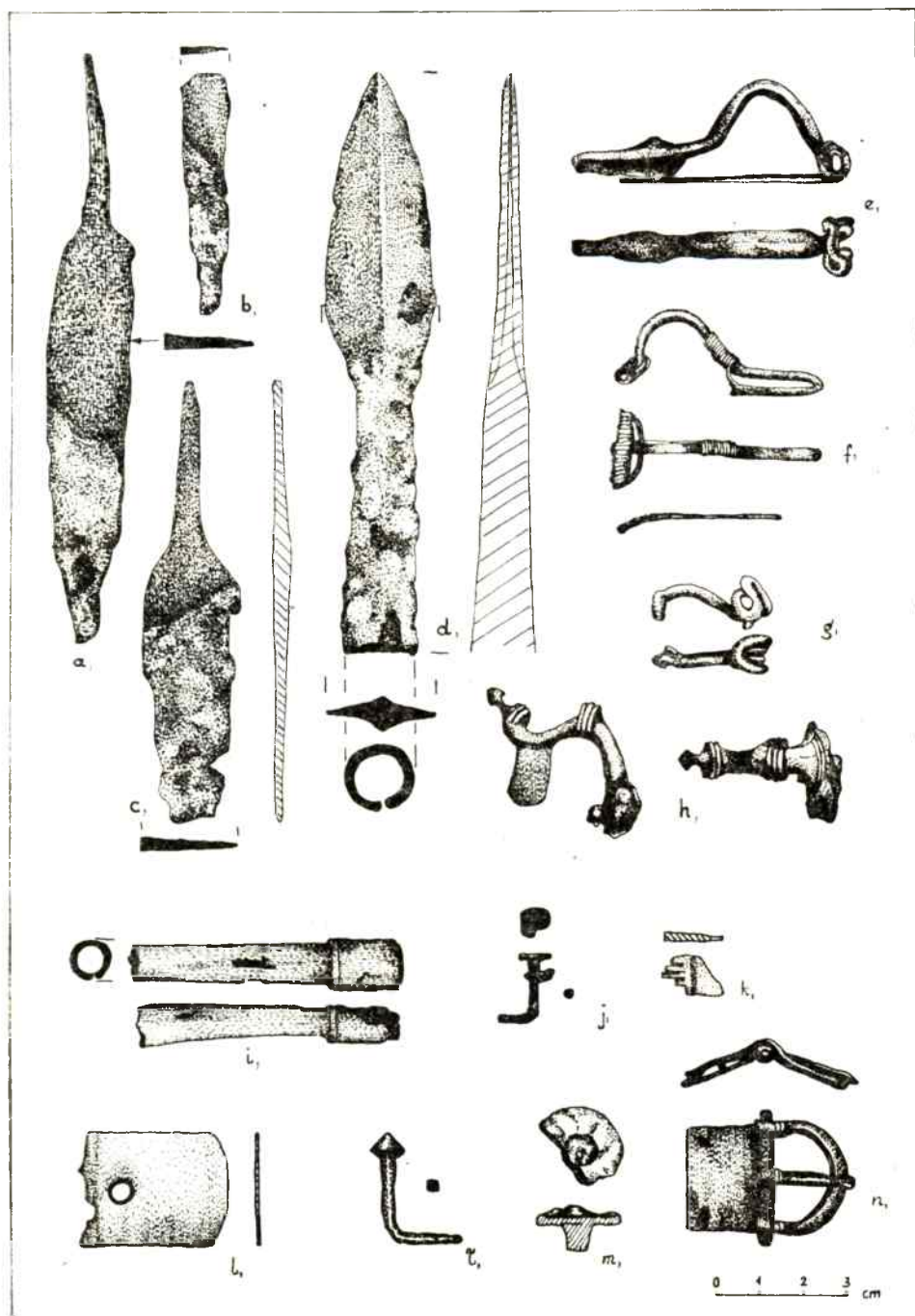

Ryc. 2. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Plan sytuacyjny wykopów. 1. — warstwa kulturowa-próchnica z małą domieszką piasku 2. — warstwa kulturowa-próchnica z dużą domieszką piasku. 3. — wkopy nowożytnie. 4. — piasek calcowy nieznacznie zabrudzony próchnicą.

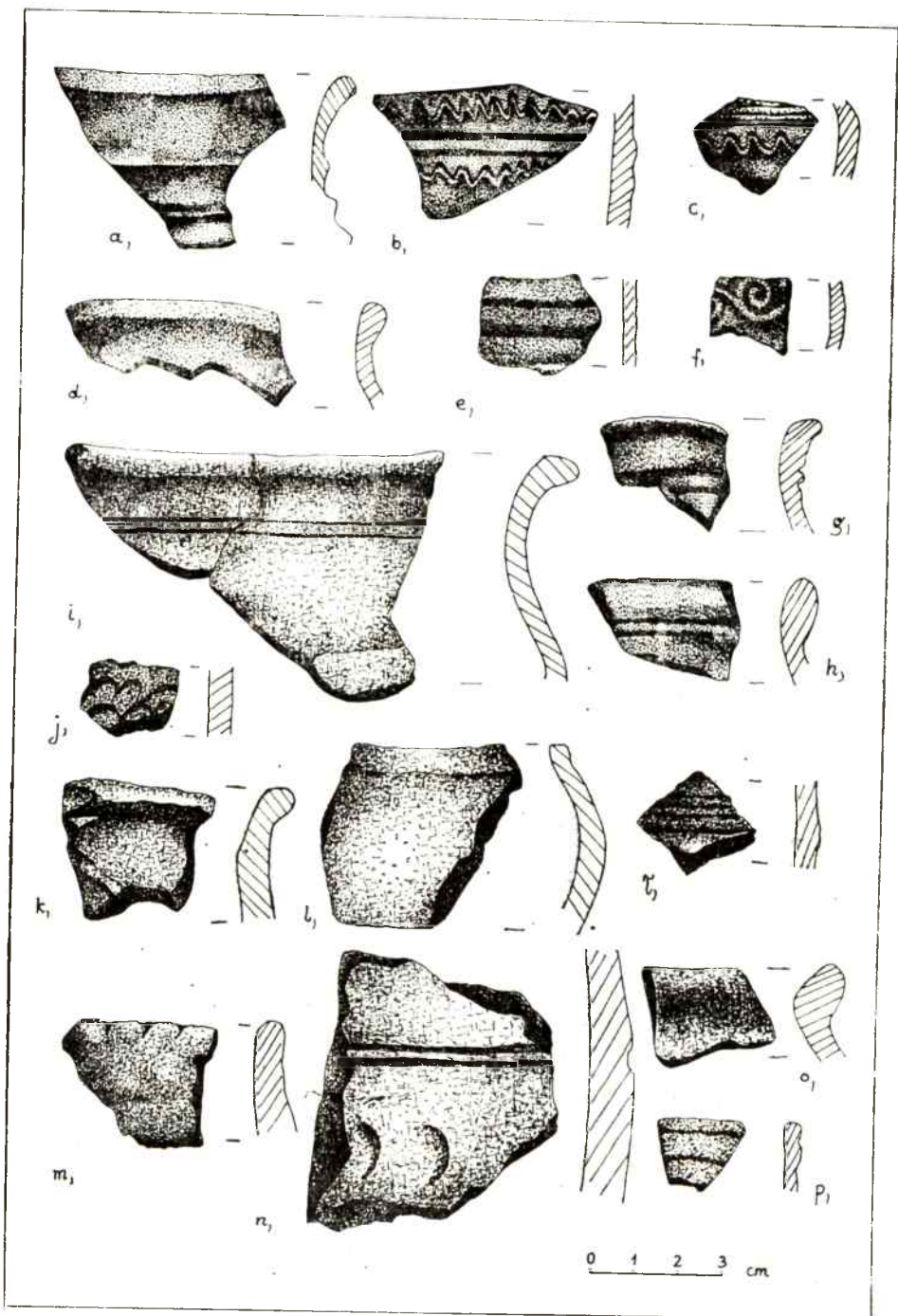
Rys. E. Holc

Ryc. 3. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Wykop II/88 i II/89, profile law. Legendenda: 1. — warstwa orna, 2. — warstwa kulturowa, 3. — całec. Rys. E. Holc

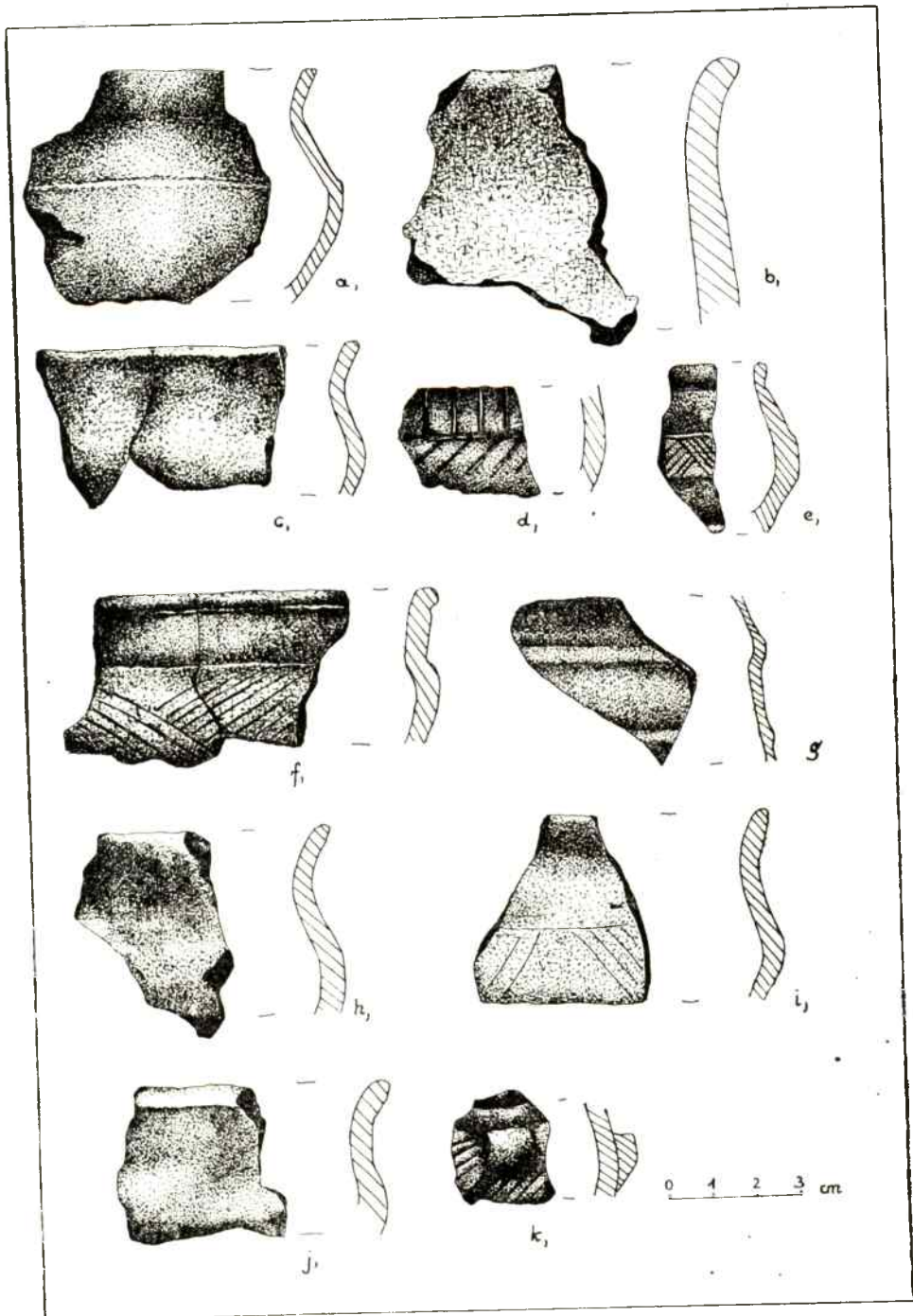

Ryc. 4. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Przedmioty metalowe i kościane z badań 1988—89. Rys. B. Preis

Ryc. 5. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Fragmenty naczyń z badań w 1988 roku.

Rys. B. Preis

Ryc. 6. Strzelce Opolskie, gm loco, stan. 23. Fragmenty naczyń z badań w 1989 roku.

Rys. B. Preis

16 m) i na niewielkim odcinku zachodnią, granicę cmentarzyska. Powyższe, łącznie z rezultatami uzyskanymi w poprzednich sezonach wykopaliskowych, pozwala na określenie przybliżonej wielkości stanowiska, w obrębie zwartej występowania warstwy kulturowej, na około 480 m². We wschodniej części przebadanego obszaru, warstwa kulturowa wystąpiła w postaci nieregularnych, płytkich zagłębień w piaszczystym podłożu (ryc. 2). Zaobserwowano silne zniszczenie części cmentarzyska wkopami nowożytnymi przejawiające się zakłóceniem stratygrafii. Zawierały one jednak dużą ilość materiału zabytkowego. W założonym najdalej na wschód wykopie sondażowym, bezpośrednio pod warstwą orną zalegał, do głębokości 19—34 cm poniżej jej spągu, piasek calcowy nieznacznie zabrudzony próchnicą. Na granicy warstwy ornej i calca wystąpiła dość duża ilość zabytków. Cmentarzysko należy datować na wczesną fazę okresu późnorzymskiego: fazę B₂/C₁—C₂.

Badania finansowało Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

ELWIRA HOLC, EWA MATUSZCZYK

NOWE ODKRYCIA

pozostałości osadnictwa z różnych okresów na jednym stanowisku. Podział punktów osadniczych ze względu na ich charakter jest następujący: 57 osad, 3 cmentarzyska, 23 ślady osadnictwa, 3 bliżej nieokreślone, 1 skarb monet i 1 niepewne grodzisko. Z mezolitu mamy 1 punkt osadniczy, z neolitu — 9, z wczesnej epoki brązu — 1, z okresu trwania kultury łużyckiej — 7, kultury przeworskiej — 12, z wczesnego średniowiecza — 22, z późnego średniowiecza — 30, dwa dalsze punkty są datowane ogólnie na pradziej, jeden na czasy nowożytności a 3 są kulturowo i chronologicznie nieokreślone. Większość stanowisk zlokalizowana jest w NW części obszaru, w rejonie gdzie już wcześniej stwierdzono wiele pozostałości dawnego osadnictwa. Są one ulokowane na krawędziach teras Nysy Kłodzkiej (część tych teras leży w obecnej dolinie). Nie stwierdzono stanowisk na płaskich terenach doliny, które często były zalewane.

Osadnictwo z epoki kamienia jest reprezentowane zaledwie przez 10 punktów osadniczych, na których znaleziono niezbyt liczny materiał użytkowy. Brak tu prawie zupełnie siekier i toporków kamiennych, co jest sytuacją wyjątkową w skali całego Śląska. Z okresu kultury łużyckiej na uwagę zasługuje zespół stanowisk z Kantorowic. Z 12 punktów osadniczych, na których stwierdzono ślady osadnictwa kultury przeworskiej, na uwagę zasługują osady z Kantorowic (st. nr 3), Stroszowice (st. nr 6). Na kilku stanowiskach kultury przeworskiej stwierdzono ślady produkcji hutniczej.

Najwięcej stanowisk datowanych jest na okres średniowiecza (VII—XV w.). Na wielu stwierdzono, produkcję żelaza z miejscowych rud darniowych, poświadczoną dużą ilością żużla na powierzchni (zbierano tylko niewielką ich ilość). Wyraźnie widoczne jest zgrupowanie tych stanowisk w rejonie wsi Stroszowice — Oldrzychowice, z centrum na st. nr 1 w Stroszowicach (tzw. „cypel wybitny”). Ze starszych faz średniowiecza (VII—XII w.) na uwagę zasługują stanowiska nr 1, 12, 14—17 i 19 w Stroszowicach, natomiast ze schyłku średniowiecza (XIV—XV w) stanowiska nr 1, 6, 11, 20 w Stroszowicach oraz nr 4 w Oldrzychowicach. Jako jedno stanowisko uznano centrum miasta Lewin Brzeski, gdzie

Ryc. 2. Obszar 88—34. Ceramika kultury łużyckiej (1, 5—9, 36), kultury przeworskiej (2—4, 23, 30), wczesnośredniowieczna (19, 21, 22, 26, 28, 29, 31, 35) i późnośredniowieczna (pozostałe). 1 — Kantorowice st. 1; 2—4 — Kantorowice st. 2; 5 — Kantorowice st. 3; 6—9 — Kantorowice st. 4; 10, 11 — Lipowa st. 3; 12, 13 — Lipowa st. 2; 14, 15 — Oldrzychowice st. 4; 16, 17 — Oldrzychowice st. 6; 18, 21 — Oldrzychowice st. 8; 19 — Oldrzychowice st. 7; 20, 24, 25, 27 — Oldrzychowice st. 9; 22, 23, 26, 28, 29 — Stroszowice st. 1; 30—32 — Stroszowice st. 6; 33, 34 — Stroszowice st. 5; 35 — Stroszowice st. 9; 36 — Stroszowice st. 10.

Rys. E. Farmus

Ryc. 3. Obszar 88—34. Ceramika późnośredniowieczna (2, 3, 5, 9, 10, 19, 20) i wczesnośredniowieczna (pozostałe). 1, 2—4, 8 — Stroszowice st. 1; 5, 9, 10 — Stroszowice st. 13; 6, 7 — Stroszowice st. 12; 11, 13—15 — Stroszowice st. 14; 12, 16, 17 — Stroszowice st. 15; 18, 22, 23 — Stroszowice st. 17; 19, 20 — Stroszowice st. 20; 21 — Stroszowice st. 19.

Rys. E. Farmus

w różnym okresie znajdowano pozostałości osadnictwa późnośredniowiecznego i z czasów nowożytnych. Duże zagęszczenie stanowisk z okresu średniowiecza w rejonie Stroszowic i na wschód od tej miejscowości, zdaje się wskazywać na istnienie w tym miejscu przeprawy przez Nysę Kłodzką i Przesiekę Śląską z zachodu na wschód. Drugie takie przejście istniało w odległej o kilka kilometrów na północ Skorogoszcz, wzmiankowanej już w roku 1225 jako *Scorogostov most*. Lewin Brzeski i Skorogoszcz przez długie wieki rywalizowały o utrzymanie przeprawy przez Nysę Kłodzką i o płynące stąd zyski.

W trakcie badań AZP stwierdzono, że wiele stanowisk, na których wystąpiło dużo interesującego materiału zabytkowego, jest narażonych na zniszczenie przez coraz powszechniejszą głęboką orkę. Przeprowadzona w 1988 roku weryfikacja części stanowisk spowodowała, że do rejestru wpisanych zostało dalszych 14 stanowisk, głównie z całego okresu średniowiecza.

Prezentowany tu wykaz stanowisk z obszaru 88—34 nie obejmuje, zgodnie z założeniem Redakcji, stanowisk nie posiadających dokładnej lokalizacji i tych, na których w czasie badań AZP nie znaleziono materiału zabytkowego. Są to następujące stanowiska: (w nawiasie nr stanowiska na obszarze): Lewin Brzeski st. nr 2(9) — zabytki kultury przeworskiej z początku III w.; Lewin Brzeski st. nr 3(10) — naczynie kultury ceramiki wstęgowej kłutej; Lewin Brzeski st. nr 4(11) — cmentarzysko kultury łużyckiej; Lewin Brzeski st. 5(12) — siekierka z III okresu epoki brązu; Lewin Brzeski st. nr 6(13) — miseczka z I okresu epoki brązu; Lewin Brzeski st. nr 7(14) — grodzisko (?) średniowieczne, które znajdować się miało w dzielnicy Wróblin; Stroszowice st. nr 2(16) — skarb „talarów austriackich”; Stroszowice st. nr 3(17) — osada z XII—XIII w.; Stroszowice st. nr 4(18) — osada z XI—XII w.; Stroszowice st. nr 7(19) — rdzeń z mezolitu; Oldrzychowice st. nr 1(35) — osada z okresu rzymskiego (?); Oldrzychowice st. nr 3(37) — ślad osadnictwa kultury łużyckiej; Przecza st. nr 2(47) — naczynie z XIV—XV w. znajdujące się w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (nr inw. 62 43 1). Niemal wszystkie wymienione wyżej zabytki są opublikowane.

Zestawienie stanowisk

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznakowanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Kantorowice	Lewin Brzeski	1	1	1	nieokreślony cmentarzysko osada
2.	Kantorowice	Lewin Brzeski	2	3	—	osada osada
3.	Kantorowice	Lewin Brzeski	3	5	—	osada
4.	Kantorowice	Lewin Brzeski	4	6	—	cmentarzysko
5.	Kantorowice	Lewin Brzeski	5	7	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
6.	Kantorowice	Lewin Brzeski	6	8	—	śląd osadnictwa osada
7.	Kantorowice	Lewin Brzeski	7	9	—	osada
8.	Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	8	1	1	stare miasto w obrębie murów obronnych
9.	Lipowa	Dąbrowa	49	1	—	osada
10.	Lipowa	Dąbrowa	50	2	—	osada

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
neolit IV okres epoki brązu, XIV— XV w.	ceramika — A około 30 grobów, 14 fragmentów naczyń — AZP	Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, nr inw. III/21; WOBiDZ Opole, nr inw. 2879, 2889, 2891	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-815/88
kultura prze- worska, faza D	20 fragmentów naczyń, 7 brył żuźła	WOBiDZ Opole, nr inw. 299, 2898	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-558/80
wczesne śred- niowiecze	6 fragmentów naczyń		
IV—V okres epoki brązu	30 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2912	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-821/88
okres halsztacki D	64 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2280, 2914 a, b	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-808/88
okres rzymski XIV—XV w.	1 fragment naczynia, 3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2909	
neolit XIV—XV w.	1 drapacz, 10 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2900	
XIII—XVIII w.	16 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2916	
XIV—XV w.	naczynia średnio- wieczne, drewniana ulica z XVI— XVII w., 2 studnie drewniane z XVI— XVII w., skarb 342 monet z lat 1614— 1632	Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, nr inw. 9/1 oraz H-2502/1342; WOBiDZ Opole, nr inw. 1810	
XIV—XV w.	22 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2894	
XIV—XV w.	25 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2886	

1	2	3	4	5	6	7
11.	Lipowa	Dąbrowa	51	3	—	śląd osadnictwa osada
12.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	36	2	B	śląd osadnictwa osada
13.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	38	4	—	osada osada
14.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	39	5	—	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa
15.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	40	6	—	osada osada osada
16.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	41	7	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
17.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	42	8	—	osada osada
18.	Oldrzyszowice	Lewin Brzeski	43	9	—	osada
19.	Przecza	Lewin Brzeski	46	1	—	osada stanowisko hutnicze
20.	Przecza	Lewin Brzeski	48	3	—	śląd osadnictwa osada
21.	Skorogoszcz	Lewin Brzeski	44	4	—	osada
22.	Skorogoszcz	Lewin Brzeski	45	5	—	pracownia hutnicza

8	9	10	11
XI—XII w. XIV—XV w.	2 fragmenty naczyń 19 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2899	
pradzieje wczesne średniowiecze	2 fragmenty naczyń, 6 fragmentów naczyń fragment oselki	WOBiDZ Opole, nr inw. 2884	Stanowisko odkryto w 1976 roku.
okres rzymski XIII—XIV w.	6 fragmentów naczyń, 38 fragmentów naczyń, 3 bryły żużla	WOBiDZ Opole, nr inw. 2901	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-817/88
okres rzymski wczesne średniowiecze XIV—XV w.	3 fragmenty naczyń, 19 fragmentów naczyń, 4 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2892	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-811/88
kultura przeworska, faza C ₁ XI—XII w. XIV—XV w.	23 fragmenty naczyń, 15 fragmentów naczyń, 5 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2903	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-816/88
neolit okres późnorzymski VIII—IX w.	1 rdzeń, 1 fragment naczyń, 5 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2893	
pradzieje XIV w.	5 fragmentów naczyń, 6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2890	
XIV—XV w.	22 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2885	
neolit ?	ceramika, krzemienie — A, 2 bryły żużla — AZP	zaginęły — A; WOBiDZ Opole, nr inw. 2920	Stanowisko odkryto w 1930 roku. Na powierzchni jest wiele żużla.
XIV—XV w. X—XII w.	3 fragmenty naczyń, 7 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2906	
XIV—XV w.	9 fragmentów naczyń, bryła żużla	WOBiDZ Opole, nr inw. 2913	
?	2 bryły żużla (dużo na powierzchni)	WOBiDZ Opole, nr inw. 2896	

1	2	3	4	5	6	7
23.	Stroszowice	Lewin Brzeski	15	1	1, 2, 1—2	osada osada osada osada
24.	Stroszowice	Lewin Brzeski	20	6	B	śląd osadnictwa osada osada
25.	Stroszowice	Lewin Brzeski	21	5	A	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
26.	Stroszowice	Lewin Brzeski	22	8	—	śląd osadnictwa osada
27.	Stroszowice	Lewin Brzeski	23	9	—	śląd osadnictwa osada osada
28.	Stroszowice	Lewin Brzeski	24	10	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
29.	Stroszowice	Lewin Brzeski	25	11	—	osada osada osada
30.	Stroszowice	Lewin Brzeski	26	12	—	osada osada
31.	Stroszowice	Lewin Brzeski	27	13	—	osada
32.	Stroszowice	Lewin Brzeski	28	14	—	osada

8	9	10	11
neolit	1 fragment naczynia, drapacz, wiór,	Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, nr inw. N-1230-1232,	Stanowisko wpisane jest do rejestru, nr rej. A-288/70.
późny okres rzymski VII—VIII i IX—XII w. XIV—XV w.	32 fragmenty naczyń 42 fragmenty naczyń, 2 bryły żuźła, 41 fragmentów naczyń	38/69; WOBiDZ Opole, nr inw. 2463, 2897, 2922	Stanowisko badane wykopaliskowo, uznawano je, nieśluszenie, za grodzisko.
neolit kultura przeworska, faza D XIII—XIV w.	1 rdzeń 7 fragmentów naczyń, 41 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2905	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-350/72.
neolit okres późnorzymski XIV w.	1 rdzeń, 1 fragment naczyń, 18 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2895	
XI—XII w. XIV—XV w.	1 fragment naczyń, 27 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2918	
neolit XI—XIII w. XIV—XV w.	1 rdzeń krzemienisty, 6 fragmentów naczyń, 20 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2902	
kultura łużycka, XI — połowa XIII w. XIV—XV w.	1 fragment naczyń, 1 fragment naczyń, 16 fragm. naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2917	
okres rzymski X—XII w. XIV—XV w.	6 fragmentów naczyń, 24 fragmenty naczyń, 60 fragmentów naczyń, 1 bryła żuźła	WOBiDZ Opole, nr inw. 2888	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-818/88.
IX—X w. XIV—XV w.	38 fragmentów naczyń, żuźel, polepa, 13 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2904	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-819/88.
XIV—XV w.	53 fragmenty naczyń, polepa	WOBiDZ Opole, nr inw. 2915	
VIII — połowa X w.	29 fragmentów naczyń,	WOBiDZ Opole, nr inw. 2921	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-796/88.

1	2	3	4	5	6	7
						osada
						osada
33.	Stroszowice	Lewin Brzeski	29	15	—	osada
						osada
34.	Stroszowice	Lewin Brzeski	30	16	—	osada
						osada
35.	Stroszowice	Lewin Brzeski	31	17	—	osada
36.	Stroszowice	Lewin Brzeski	32	18	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
37.	Stroszowice	Lewin Brzeski	33	19	—	osada
38.	Stroszowice	Lewin Brzeski	34	20	—	osada

Objaśnienie skrótów:

A — dane archiwalne

AZP — Archeologiczne Zdjęcie Polski

WOBiDZ Opole — Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu
nr inw. — numer inwentarza

8	9	10	11
XI—XII w. XIV w.	31 fragmentów naczyń, 5 brył żużła, 10 fragmentów naczyń		
IX—X w. XIV—XV w.	29 fragmentów naczyń, 6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2911	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-810/88.
IX—X w. XIV—XV w.	15 fragmentów naczyń, 1 bryła żużła, 9 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2908	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-809/88.
IX—X w.	27 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2907	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-807/88.
X—XII w. XIV—XV w.	1 fragment naczynia, 3 fragmenty naczyń, 1 bryła żużła	WOBiDZ Opole, nr inw. 2910	
IX—X w.	15 fragmentów naczyń, ośełka	WOBiDZ Opole, nr inw. 2919	Stanowisko wpisane do rejestru, nr rej. A-820/88.
XIV—XV w.	26 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2887	

OBSZAR 86—34

Obszar 86—34 położony jest na północnym zachodzie województwa opolskiego i obejmuje część gmin Brzeg, Lewin Brzeski oraz Popielów. Przed badaniami AZP, jak wykazała kwerenda, teren ten był już dość dobrze rozpoznany pod względem archeologicznym. Odnotować należy zwłaszcza ostatnie badania powierzchniowe W. Łonaka po prawej stronie Odry oraz Koła Naukowego Studentów Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem J. Burdukiewicza i S. Pazdy — po lewej stronie Odry. Na kilku stanowiskach prowadzone były badania wykopaliskowe o charakterze ratowniczym przy czym szerszy zakres miały one na znanym w literaturze archeologicznej stanowisku 1 w Rybnej (osady kultur łużyckiej i przeworskiej) oraz na stanowisku 25 („D”) w Stobrawie (cmentarzysko kultury łużyckiej).

Badania AZP przeprowadzone w 1986 r. finansowane były przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Opolu za pośrednictwem Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego we Wrocławiu¹.

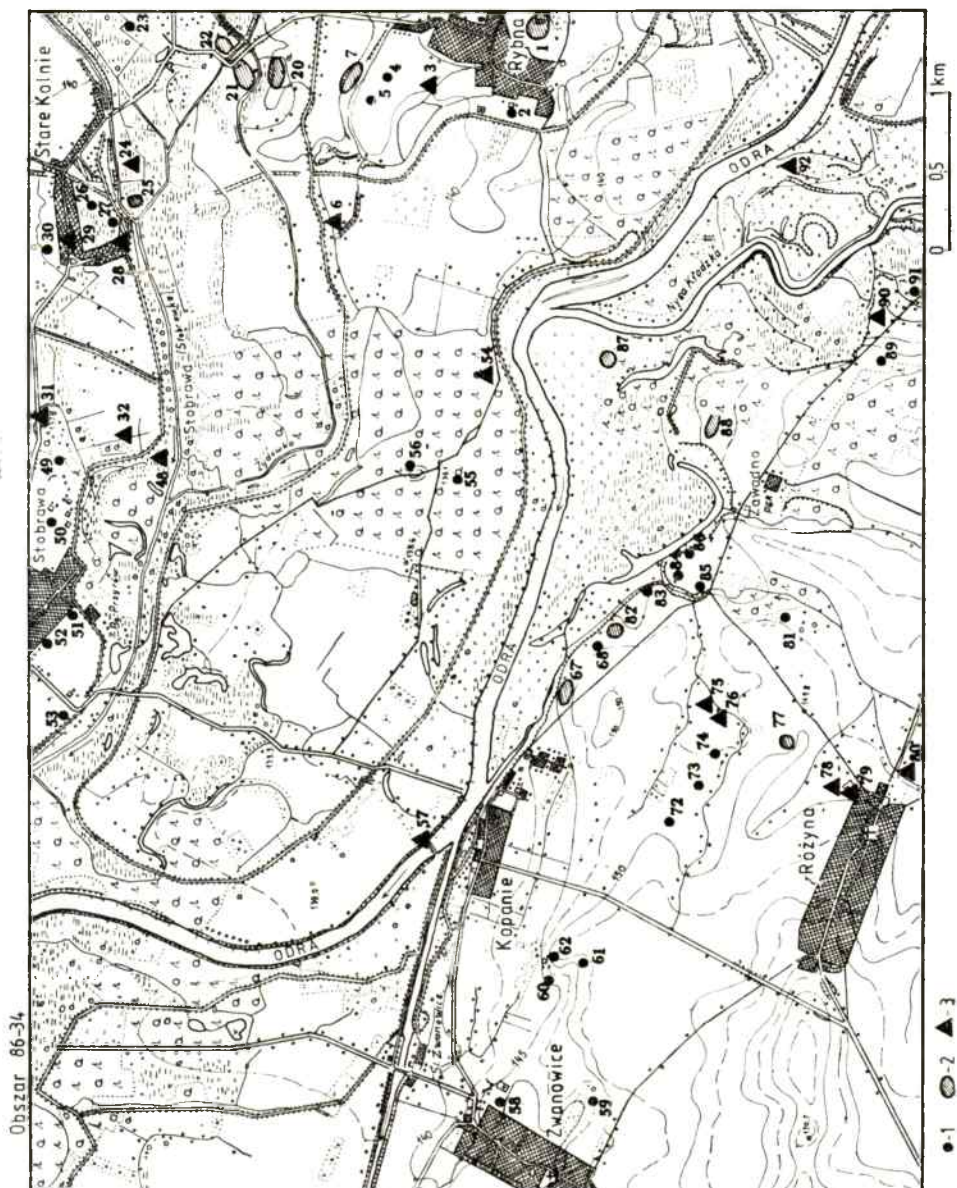
Omawiany obszar leży na Nizinie Śląskiej. W jego skład wchodzi: szeroka i płaska dolina Odry — przecinająca obszar po linii północny zachód — południowy wschód; doliny rzek Stobrawy i Nysy Kłodzkiej oraz tereny wysoczyznowe zajmujące jego południowo zachodnią część i skrawek północno-wschodni (krawędź ich wyznacza poziomica 140).

W obrębie obszaru stwierdzono istnienie 58 stanowisk archeologicznych o dokładnej lokalizacji (uwzględniono je na mapie i w tabeli). W tej liczbie znajduje się 11 stanowisk nowo odkrytych w toku AZP oraz 31 zweryfikowanych (z 47 znanych dawniej)².

Ślady najstarszego osadnictwa pochodzą z mezolitu i są nieliczne; stwierdzone zostały na kilku wydmach usytuowanych nad rzeką Stobrawą oraz na piaszczystym wyniesieniu w pobliżu Zwanowic (stanowisko 1).

¹ W poszukiwaniach terenowych, oprócz autora, wzięło udział kilka innych osób.

² W tabeli i na mapie pominięto znane z literatury i archiwów znaleziska o nieokreślonej lokalizacji w obrębie wsi Rybna (nr 8—19 na obszarze), Stare Kolnie (nr 33—47), Zwanowice (nr 63—66), Kopanie (nr 69—71).

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk archeologicznych na obszarze 86—34. Legenda: 1 — stanowiska o powierzchni poniżej 0,5 ha; 2 — stanowiska o powierzchni powyżej 0,5 ha; 3 — stanowiska archiwalne zlokalizowane, nie potwierdzone w toku AZP.

Rys. P. Kubów

Znacznie więcej punktów osadniczych zarejestrowano z okresu neolitu, ale są to przeważnie znaleziska luźne. Pozwala to sądzić, iż również w owym czasie nie doszło jeszcze w obrębie obszaru do rozwoju osadnictwa na szerszą skalę. Z nielicznych materiałów, które z dużą dozą prawdopodobieństwa udało się określić kulturowo, wynika, że obszar ten penetrowany był w neolicie przez ludność kultur ceramiki wstęgowej rytej, pucharów lejowatych i ceramiki dołkowo-grzebykowej (Różyna, stanowisko 6 i 9).

Biorąc pod uwagę brak znalezisk z trzech pierwszych okresów epoki brązu, należy wnioskować, iż interesujący nas teren w tym czasie nie był zasiedlony. Prawdopodobnie dopiero w IV okresie przybyła tu z północnego zachodu ludność grupy dolnośląskiej kultury łużyckiej. Jej intensywny rozwój miał miejsce w V okresie epoki brązu i w okresie halsztackim. Wykształcił się wówczas w rejonie wsi Stobrawa — co podkreślono już wcześniej w innym miejscu — mikroregion osadniczy z dwoma położonymi w odległości około 300 m od siebie cmentarzyskami (Stobrawa, stanowisko 25 i usytuowane poza badanym obszarem stanowisko 2)³. O ile po lewej stronie obecnego koryta Odry przypuszczalnie w okresie halsztackim C osadnictwo zanikło, to po stronie prawej było ono kontynuowane co najmniej do schyłku starszego okresu lateńskiego o czym świadczy obecność kolejnego cmentarzyska w Stobrawie (stanowisko 1). Wydaje się, iż w późniejszych wiekach nastąpił w obrębie obszaru regres lub nawet całkowity zanik osadnictwa. Pojawiło się ono na nowo wraz z kulturą przeworską przypuszczalnie w fazie B 2/C 1 okresu rzymskiego z północnego zachodu. Wkrótce potem uformowało się w okolicach Brzegu niewielkie skupienie osadnicze o wyraźnie produkcyjnym, hutniczym charakterze (np. stanowisko 3 w Rybnej), które przetrwało do końcowej fazy okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów (faza D)⁴.

Ponowne zasiedlenie badanego terenu miało miejsce najprawdopodobniej dopiero w IX lub X w. i to na znikomą skalę; ślady zaledwie jednej osady odkryto we Wronowie (stan. 4). Przyczyn tego upatrywać należy w usytuowaniu obszaru na peryferiach ówczesnego osadnictwa. Tędy bowiem, wzdłuż Stobrawy i Nysy Kłodzkiej, przebiegała we wczesnym średniowieczu Przesieka — pasmo puszczy leśnej, oddzielające terytoria plemienne Ślążan i Opolan (później Śląsk wrocławski od opol-

³ P. Kubów, Obszar 85—34, *Opolski Informator Konserwatorski*, Opole 1989.

⁴ S. Pazda, *Studia nad rozwojem i zróżnicowaniem lokalnym kultury przeworskiej na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1980, s. 182 n.; tenże Buszyce, gm. Lewin Brzeski. Stan. C, *Opolski Informator Konserwatorski*, Opole 1985, s. 14—24 oraz Buszyce, gm. Lewin Brzeski. Stanowisko 9(E) i 10(C), *Opolski Informator Konserwatorski*, Opole 1987—88, s. 11—17.

skiego). Znaczne ożywienie osadnicze nastąpiło tu dopiero w młodszych fazach wczesnego średniowiecza po włączeniu Śląska w obręb monarchii pierwszych Piastów i wzniesieniu, kilkanaście kilometrów na północ od granic obszaru, grodów w Ryczynie — przypuszczalnie od połowy XII w. siedziby kasztelanów⁵.

W średniowieczu omawiany teren leżał w strefie bezpośredniego oddziaływania miasta Brzegu. Wykształcona wtedy sieć osadnicza do chwili obecnej nie uległa istotniejszym przeobrażeniom. Interesująco w świetle źródeł archeologicznych przedstawia się zespół osadniczy w Starych Kolniach: książęcy zamek — stan. 4, wieś — stan. 7, 12, 16, cmentarz — stan. 3 oraz prawdopodobnie pomiędzy stanowiskami 4 i 16, na Stobrawie, wzmiankowana w średniowiecznych przekazach pisanych komora cła wodnego. Naniesienie stanowisk archeologicznych na współczesny plan tej miejscowości jednoznacznie, jak się zdaje, wyjaśnia genezę jej pierwotnej nazwy — Kolno, jako osady w kształcie koła (por. mapa). Warto także zwrócić uwagę na formowanie się średniowiecznego osadnictwa w innym miejscu badanego obszaru, przy ujściu Nysy Kłodzkiej do Odry. Wzniesiony tam został najpewniej w początkach XIV w. przez zakon joannitów gród (Wronów, stan. 1), a przy nim, w odległości około 750 m na południowy zachód, powstała osada (Wronów, stan. 2). W późnym średniowieczu zanikło osadnictwo zarówno w obrębie grodu jak osady i nie stwierdzono materialnych śladów jego kontynuowania w wiekach następnych.

Na zakończenie warto dodać, iż z omawianego obszaru pochodzi stosunkowo dużo znalezisk archeologicznych; na 1 km² przebadanej powierzchni przypada średnio około 1,4 stanowiska archeologicznego. Wskaźnik ten należy do najwyższych w okolicach Brzegu.

⁵ J. Kramarek, Wczesnośredniowieczne grodziska ryczyńskie na Śląsku, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 23.

Zestawienie stanowisk z

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznakowanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Kopanie	Brzeg	68	1	A	osada
						osada
						osada
						osada
						osada
2.	Kopanie	Brzeg	67	2	B	osada
						osada
						osada
						osada
3.	Mikolin	Lewin Brzeski	92	3	Wronów, bez nr	śląd osadnictwa

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
neolit	9 wyrobów krzemien- niennych, 3 frag- menty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka	26 fragmentów naczyń		
kultura przeworska, okres rzymski	13 fragmentów naczyń		
wczesne śred- niowiecze (?)	6 fragmentów naczyń		
pradzieje	14 fragmentów na- czyń, 1 żużel zelaz- ny		
neolit	1 drapacz krzemien- ny, 1 fragment rdze- nia, 1 wiór krze- mienny, 9 fragmen- tów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka	29 fragmentów naczyń		
kultura prze- worska, późny okres rzymski	47 fragmentów naczyń		
wczesne średniowiecze	9 fragmentów naczyń		
pradzieje	10 fragmentów na- czyń, 2 żużle zelaz- ne, 1 fragment oseł- ki		
neolit	młot kamienny	MPS w Brzegu	Zlokalizowane wg APW, zespół: WSPŚW, sygn. 666, teczka „Frohnau”. Lit.: Altschlesien 1931, t. 3, Nr 2, s. 290. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

4.	Różyna	Lewin Brzeski	73	1	1	śląd osadnictwa cmentarzysko
----	--------	---------------	----	---	---	---------------------------------

5.	Różyna	Lewin Brzeski	77	3	—	grodzisko (?)
----	--------	---------------	----	---	---	---------------

6.	Różyna	Lewin Brzeski	79	4	—	śląd osadnictwa
----	--------	---------------	----	---	---	-----------------

8	9	10	11
neolit	siekierka krzemienna	MPŚ w Brzegu	<p>Mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW — siekierka krzemienna, cmentarzysko kultury łużyckiej (zabytki z cmentarzyska zaginęły).</p> <p>Zob. też APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Rosenthal”.</p> <p>Lit.: Altschl. Blätter 1934, Nr 4, s. 70.</p> <p>W badaniach AZP (1986 r.) 2 fragmenty naczyń kultury łużyckiej.</p>
kultura łużycka	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	5 fragmentów naczyń	WOAK we Wrocławiu	<p>APW, zespół: WPSW, sygn. 667, teczka „Rosenthal”.</p> <p>Lit.: J. Kaźmierczyk, K. Macewicz, S. Wuszkan, <i>Studia i materiały do osadnictwa Opolszczyzny wczesnośredniowiecznej</i>, Opole 1977, s. 443—444.</p> <p>W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.</p>
neolit	siekierka kamienna	zaginęła	<p>Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW.</p> <p>Zob. też APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Rosenthal”.</p> <p>Lit.: Altschl. Blätter 1936, Nr 5, s. 157.</p> <p>W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.</p>

1	2	3	4	5	6	7
7.	Różyna	Lewin Brzeski	78	5	B	osada osada
8.	Różyna	Lewin Brzeski	74	6	C	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada osada
9.	Różyna	Lewin Brzeski	76	7	D	osada osada
10.	Różyna	Lewin Brzeski	75	8	E	osada
11.	Różyna	Lewin Brzeski	81	9	F	osada osada osada śląd osadnictwa
12.	Różyna	Lewin Brzeski	80	10	G	śląd osadnictwa

8	9	10	11
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	Zlokalizowane wg archiwum WOBiDZ w Opolu. W badaniach AZP (1986 r.) brak zna- lezisk.
średniowiecze	fragmenty naczyń		
kultura cerami- ki wstęgowej rytej (?)	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	
kultura cerami- ki dołkowo- -grzebykowej (?)	1 fragment naczynia		
kultura łużycka	3 fragmenty naczyń		
kultura prze- worska, okres rzymski	2 fragmenty naczyń		
średniowiecze	3 fragmenty naczyń		
neolit	1 wiór krzemienny, 1 odłupek krzemienny, 2 okruchy krze- mienne, 3 fragmen- ty naczyń		
neolit (?)	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	Zlokalizowane wg archiwum WOBiDZ w Opolu. W badaniach AZP (1986 r.) brak zna- lezisk.
kultura łużycka (?)	4 fragmenty naczyń, 1 polepa		
kultura łużycka (?)	12 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	Zlokalizowane wg archiwum WOBiDZ w Opolu. W badaniach AZP (1986 r.) brak zna- lezisk.
kultura pucha- rów lejowatych (?)	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura prze- worska, okres rzymski	3 fragmenty naczyń		
średniowiecze	3 fragmenty naczyń		
neolit	1 fragment naczynia		
neolit	toporek kamienny	MPŚ w Brzegu	Zlokalizowane wg archiwum WOBiDZ w Opolu.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

13.	Różyna	Lewin Brzeski	72	11		osada
						śląd osadnictwa
14.	Rybna	Popielów	1	1	1	osada
						osada
						osada

15.	Rybna	Popielów	3	2	2	osada
-----	-------	----------	---	---	---	-------

Lit.: P. Kubów,
Różyna, gm. Lewin
Brzeski, Stanowisko
G, Opolski Infor-
mator Konserwa-
torski, Opole 1987,
s. 110—111.
W badaniach AZP
(1986 r.) brak zna-
lezisk.

kultura łużycka	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	2 fragmenty naczyń		
neolit (?)	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka, okres halsztacki	16 fragmentów naczyń		Badane wykopali- skowo w latach 1930—1931 i 1941 oraz w latach 1966—1969. Mate- riale z wykopalisk w okresie między- wojennym w więk- szości zaginęły; po- zostałe znajdują się w MA we Wrocławiu. Zabytki z ba- dań powojennych przechowywane są w MPŚ w Brzegu. Lit.: T. Różycka, Badania na stano- wisku osadniczym w Rybnej, pow. Brzeg, Silesia An- tiqua, t. XVII: 1975, s. 138—145. Wpisane do rejestru pod nr A-27/65.
kultura prze- worska, faza D	23 fragmenty na- czyń, 8 żużli zelaz- nych, 2 polepy		
pradzieje	5 fragmentów naczyń		
kultura łużycka	fragmenty naczyń	zaginęły	Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW. Zob. też APW, ze- spół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Rieb- nig”. W badaniach AZP

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

16.	Rybna	Popielów	6	3	—	osada hutnicza
-----	-------	----------	---	---	---	----------------

17.	Rybna	Popielów	7	4	A	osada
-----	-------	----------	---	---	---	-------

osada

18.	Rybna	Popielów	5	5	—	osada
-----	-------	----------	---	---	---	-------

nieokreślone

19.	Rybna	Popielów	4	6	—	śląd osadnictwa osada osada
-----	-------	----------	---	---	---	-----------------------------------

20.	Rybna	Popielów	2	7	7	osada
-----	-------	----------	---	---	---	-------

śląd osadnictwa

21.	Stare Kolnie	Popielów	28	3	3	osada
-----	--------------	----------	----	---	---	-------

cmentarzysko

8	9	10	11
kultura przeworska, okres rzymski	resztki dymarki, fragmenty naczyń, żuźle żelazne	brak danych	(1986 r.) brak znalezisk. Odkryte przez W. Mikę z Rybnej. Badane wykopaliskowo w 1970 r. Lit.: T. Różycka, Sprawozdanie z badań sondażowych w Rybnej, pow. Brzeg w roku 1970, Terenowe badania archeologiczne na Opolszczyźnie. Rok 1970, Opole 1970, s. 34. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.
kultura przeworska późny okres rzymski średniowiecze	21 fragm. naczyń, 5 żużli żelaznych, 2 zżużłone polepy 4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka, halsztat D nieokreślona	16 fragmentów naczyń 1 żużel żelazny, 1 zżużłona polepa	WOBiDZ w Opolu	
neolit (?)	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura przeworska, późny okres rzymski	5 fragmentów naczyń		
kultura łużycka, V okres epoki brązu, okres halsztacki	fragmenty naczyń	zaginęły	Badane wykopaliskowo w 1937 r. Zob. APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Riebnię”.
średniowiecze	1 fragment naczynia, 1 żużel żelazny	WOBiDZ w Opolu	
pradzieje	2 fragmenty naczyń		
kultura przeworska (III w. n.e.)	fragmenty naczyń, żuźle żelazne	zaginęły	Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW. Badane wykopaliskowo w 1929 r.
„okres historyczny”	szkielety ludzkie, fragmenty naczyń		

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

22.	Stare Kolnie	Popielów	25	4	4	osada
						zamczysko

23.	Stare Kolnie	Popielów	31	5	5	osada
						osada
						osada

24.	Stare Kolnie	Popielów	24	6	—	obozowisko
						osada

25.	Stare Kolnie	Popielów	29	7	—	śląd osadnictwa
-----	--------------	----------	----	---	---	-----------------

8	9	10	11
---	---	----	----

			<p>Por. APW, zespół: WSPŚW, sygn. 666, teczka „Alt Köln”. Lit.: Altschl. Blätter 1929, Nr 4, s. 61 oraz z 1931, Nr 2, s. 28. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.</p>
kultura łużycka	1 przeszlik gliniany, fragmenty naczyń	MPS w Brzegu	Badane wykopaliskowo w 1978 r.
XIII(?)—XIV — poł. XV w.	wyroby z żelaza i kości, fragmenty naczyń	MPS w Brzegu, WOBiDZ w Opolu	Lit.: P. Kubów, Stare Kolnie, gm. Popielów. Zamczy-sko, Opolski Infor-mator Konserwator-ski, Opole 1981, s. 83—85.
kultura łużycka, V okres epoki brązu i okres halsztacki	fragmenty naczyń	zagięły	Zlokalizowane wg mapy z naniesiony-mi stanowiskami w archiwum MAW.
kultura przeworska	fragmenty naczyń		Zob. też APW, ze-spół: WSPŚW, sygn. 666, teczka „Alt Köln”.
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		W badaniach AZP (1986 r.) brak zna-lezisk.
mezolit	wyroby krzemienne	zagięły	Zlokalizowane wg mapy z naniesiony-mi stanowiskami w archiwum MAW.
pradzieje	fragmenty naczyń		Zob. też APW, ze-spół: WSPŚW, sygn. 666, teczka „Alt Köln”. W badaniach AZP (1986 r.) brak zna-lezisk.
średniowiecze	naczynia gliniane	MPS w Brzegu	Zlokalizowane wg mapy z naniesiony-mi stanowiskami w archiwum MAW. Zob. też APW, ze-spół: WSPŚW, sygn.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

26.	Stare Kolnie	Popielów	20	8	A	ślad osadnictwa osada
						osada
27.	Stare Kolnie	Popielów	21	9	Rybna stan. 4 Stare Kolnie stan. B	obozowisko osada osada osada
28.	Stare Kolnie	Popielów	22	10	C	osada osada
29.	Stare Kolnie	Popielów	23	11	G	osada osada osada osada
30.	Stare Kolnie	Popielów	26	12	H	osada
31.	Stare Kolnie	Popielów	32	14	I	osada

8	9	10	11
			666, teczka „Alt Köln”. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.
neolit	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka, V okres epoki brązu i okres halsztacki	8 fragmentów naczyń		
XI—XII w.	46 fragmentów naczyń		
mezolit	wyroby krzemienne	WOBiDZ w Opolu	Badane wykopaliskowo w 1968 r.
neolit (?)	5 fragmentów naczyń	MPŚ w Brzegu	Lit.: S. Pazda, Badania archeologiczne w Starych Kolniach pow. Brzeg, Terenowe badania archeologiczne na Opolszczyźnie. Rok 1968, Opole 1968, s. 39—41.
kultura łużycka, okres halsztacki	31 fragmentów naczyń		
kultura przeworska, okres późnolatański i III w. n.e.	fragmenty naczyń		Opolszczyźnie. Rok 1968, Opole 1968, s. 39—41.
pradzieje	3 fragmenty naczyń		Wpisane do rejestru pod nr A-84/68.
kultura łużycka	fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura przeworska, okres rzymski	28 fragmentów naczyń		
epoka kamienia	wyroby krzemienne	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka	13 fragmentów naczyń		
kultura przeworska, okres rzymski	fragmenty naczyń		
średniowiecze	fragmenty naczyń		
pradzieje	4 fragmenty naczyń		
XIV(?)—XV—XVII w.	23 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	Zlokalizowane wg archiwum WOBiDZ w Opolu. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.

1	2	3	4	5	6	7
32.	Stare Kolnie	Popielów	30	15	—	śląd osadnictwa osada
33.	Stare Kolnie	Popielów	27	16	—	osada osada
34.	Stobrawa	Popielów	50	1	1	osada cmentarzysko
35.	Stobrawa	Popielów	57	3	3	śląd osadnictwa
36.	Stobrawa	Popielów	48	4	4	obozowisko osada

8	9	10	11
neolit (?)	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu	
XV—XVII w.	5 fragmentów naczyń		
pradzieje	2 fragmenty naczyń		
kultura łużycka	5 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	17 fragmentów naczyń		
kultura łużycka	13 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
wczesny okres lateński	wyroby z żelaza i brązu, naczynia gliniane	1 grot żelazny w MPŚ w Brzegu, pozostałe zaginęły	Stanowisko, określone jako cmentarzysko z okresu lateńskiego, odkryte zostało w 1911 r. Zob. APW, zespół: WSPŚW, sygn. 668, teczka „Stoberau” oraz mapa z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk z okresu lateńskiego.
neolit	siekierka kamienna	MPŚ w Brzegu	Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW. Zob. też APW, zespół: WSPŚW, sygn. 668, teczka „Stoberau”. Lit.: Altschl. Blätter 1935, Nr 1, s. 27. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.
mezolit	wyroby krzemienne	zaginęły	Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW.
X—XIII w.	fragmenty naczyń	MA we Wrocławiu	Zob. też APW, zespół: WSPŚW, sygn. 668, teczka „Stoberau”.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

37.	Stobrawa	Popielów	56	5	Rybna stan. 3	śląd osadnictwa osada
						osada
						osada

38.	Stobrawa	Popielów	55	6	Rybna stan. 5	osada śląd osadnictwa
-----	----------	----------	----	---	------------------	--------------------------

39.	Stobrawa	Popielów	54	8	Rybna stan. 6	śląd osadnictwa
-----	----------	----------	----	---	------------------	-----------------

			Lit.: J. Kaźmierczyk, K. Macewicz, S. Wuszkan, <i>Studia i materiały...</i> , s. 481—482. W badaniach AZP (1986 r.) brak znalezisk.
neolit (?)	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Riebnig” oraz mapa z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW.
kultura łużycka, V okres epoki brązu i okres halsztacki	fragmenty naczyń	zagięły	Lit.: J. Kaźmierczyk, K. Macewicz, S. Wuszkan, <i>Studia i materiały...</i> , s. 446—447. W badaniach AZP (1986 r.) 1 fragment naczynia z neolitu (?).
kultura przeworska	fragmenty naczyń	zagięły	
wczesne średniowiecze	wyroby z kości, osetka, fragmenty naczyń	zagięły	
wczesne średniowiecze	3 fragmenty naczyń, 1 polepa	WOBiDZ w Opolu	APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Riebnig” oraz mapa z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW.
XV—XVI w.	1 fragment naczynia		Lit.: J. Kaźmierczyk, K. Macewicz, S. Wuszkan, <i>Studia i materiały...</i> , s. 446—447. Kilka ułamków naczyń z badań dawniejszych znajduje się w MA we Wrocławiu.
neolit	siekierka kamienna	zagięła	Zlokalizowane wg mapy z naniesionymi stanowiskami w archiwum MAW. Zob. też APW, zespół: WSPŚW, sygn.

1	2	3	4	5	6	7
40.	Stobrawa	Popielów	49	23	A	osada
41.	Stobrawa	Popielów	51	24	B	osada
						osada
						osada
						osada
42.	Stobrawa	Popielów	52	25	D	cmentarzysko
						śląd osadnictwa
43.	Stobrawa	Popielów	53	26	—	śląd osadnictwa
						osada
44.	Wronów	Lewin Brzeski	87	1	Zawadno stan. 1	grodzisko

8	9	10	11
			667, teczka „Rieb- nig”. W badaniach AZP (1986 r.) brak zna- leżisk.
kultura łużycka	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka (?)	8 fragmentów naczyń,	WOBiDZ w Opolu	
kultura prze- worska, późny okres rzymski	8 fragmentów naczyń, 2 żuźle żelazne,		
wczesne średniowiecze	4 fragmenty naczyń		
średniowiecze	naczyń		
pradzieje	4 fragmenty naczyń, 1 polepa		
kultura łużycka, V okres epoki brązu i okres halsztacki	81 grobów, 3 jamy osadnicze	MPŚ w Brzegu	Odkryte w 1979 r., badane wykopalis- kowo w 1980 r. Lit.: P. Kubów, K. Spychała, Sto- browa, gm. Popie- lów, stan. D, Opol- ski Informator Konserwatorski, Nr 2, Opole 1983, s. 93—101.
kultura przeworska	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka (?)	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	14 fragmentów na- czyń, 1 żuźel żelaz- ny		
XIV—XV w.	11 fragmentów na- czyń, 3 fragmenty cegieł	WOBiDZ w Opolu	APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Lichten”. Lit.: J. Kaźmier- czyk, K. Macewicz, S. Wuszkán, Studia i materiały..., s. 373—375. Zabytki z badań powierzchniowych w okresie między- wojennym przecho- wywane są w MPŚ

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

45.	Wronów	Lewin Brzeski	88	2	Zawadno stan. 2	osada
						osada
						osada
						osada

46.	Wronów	Lewin Brzeski	82	3	A	osada
						osada

47.	Wronów	Lewin Brzeski	86	4	B	osada
						osada

48.	Wronów	Lewin Brzeski	85	5	C	osada
						śląd osadnictwa
						śląd osadnictwa

8	9	10	11
			w Brzegu, z badań sondażowych w 1957 r. — w zbiorach WOAK we Wrocławiu.
neolit	toporek kamienny, wyroby krzemienne, fragmenty naczyń	MPS w Brzegu	APW, zespół: WSPŚW, sygn. 667, teczka „Lichten”.
kultura łużycka	fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	W badaniach AZP (1986 r.) uzyskano:
kultura przeworska, III w. n.e.	fragmenty naczyń		1 fragment naczynia z neolitu, 3 fragmenty naczyń kultury łużyckiej, 47 fragmentów naczyń i 4 żuźle żelazne z średniowiecza.
średniowiecze	47 fragmentów naczyń, 4 żuźle żelazne		Wyroby krzemienne odkryte w okresie międzywojennym przechowywane są w MPS w Brzegu, pozostałe zaginęły.
neolit	wyroby krzemienne, fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	Archiwum WOBiDZ w Opolu.
kultura łużycka	27 fragmentów naczyń		W badaniach AZP (1986 r.) uzyskano: 27 fragmentów naczyń kultury łużyckiej i 1 żuźel żelazny.
pradzieje	6 fragmentów naczyń, 1 polepa, 1 żuźel żelazny		
kultura łużycka (?)	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
wczesne średniowiecze, IX—X w.	17 fragmentów naczyń		
pradzieje,	6 fragmentów naczyń,		
wczesne średniowiecze (?)	2 fragmenty naczyń, 1 żuźel żelazny		
neolit	wyroby krzemienne, fragmenty naczyń,	WOBiDZ w Opolu	Archiwum WOBiDZ w Opolu.
kultura łużycka	2 fragmenty naczyń,		W badaniach AZP (1986 r.) uzyskano:
wczesne średniowiecze	2 fragmenty naczyń		2 fragmenty naczyń kultury łużyckiej i

1	2	3	4	5	6	7
49.	Wronów	Lewin Brzeski	91	6	D	osada
50.	Wronów	Lewin Brzeski	90	7	E	osada
51.	Wronów	Lewin Brzeski	89	10	A, H	śląd osadnictwa osada
52.	Wronów	Lewin Brzeski	84	12		osada śląd osadnictwa
53.	Wronów	Lewin Brzeski	83	13		śląd osadnictwa osada
54.	Zwanowice	Brzeg	58	1		obozowisko śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa
55.	Zwanowice	Brzeg	60	3	B	śląd osadnictwa osada osada osada
56.	Zwanowice	Brzeg	59	5		śląd osadnictwa śląd osadnictwa

8	9	10	11
			1 fragment naczynia z wczesnego średniowiecza
średniowiecze	16 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
śląd osadnictwa	14 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka XV—XVII w.	1 fragment naczynia 4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
kultura łużycka	14 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
wczesne średniowiecze	2 fragmenty naczyń		
pradzieje nieokreślone	8 fragmentów naczyń, 1 polepa		
neolit (?)	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	
wczesne średniowiecze	6 fragmentów naczyń, 2 żuźle żelazne		
mezolit	1 skrobacz krzemienisty, odłupki krzemienne, 1 wiór krzemienisty	WOBiDZ w Opolu	APW, zespół: WSPŚW, sygn. 668, teczka „Schwanowitz”.
neolit	1 fragment naczynia		W badaniach AZP (1986 r.) uzyskano: 1 wiór krzemienisty, 1 fragment naczynia z neolitu i 1 fragment naczynia średniowiecznego.
kultura łużycka, epoka brązu	fragmenty naczyń		Zabytki z badań dawniejszych zginęły.
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		
średniowiecze	1 fragment naczynia		
epoka kamienia	1 narzędzie krzemienne	WOBiDZ w Opolu	Archiwum WOBiDZ w Opolu.
kultura łużycka	fragmenty naczyń		W badaniach AZP (1986 r.) uzyskano: 9 fragmentów naczyń średniowiecznych i 1 polepę.
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		
średniowiecze	9 fragmentów naczyń, 1 polepa		
wczesne średniowiecze, faza młodsza	1 fragment naczynia	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	2 fragmenty naczyń		

1	2	3	4	5	6	7
57.	Zwanowice	Brzeg	61	6		osada osada
58.	Zwanowice	Brzeg	62	7		śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada

Objaśnienia skrótów:

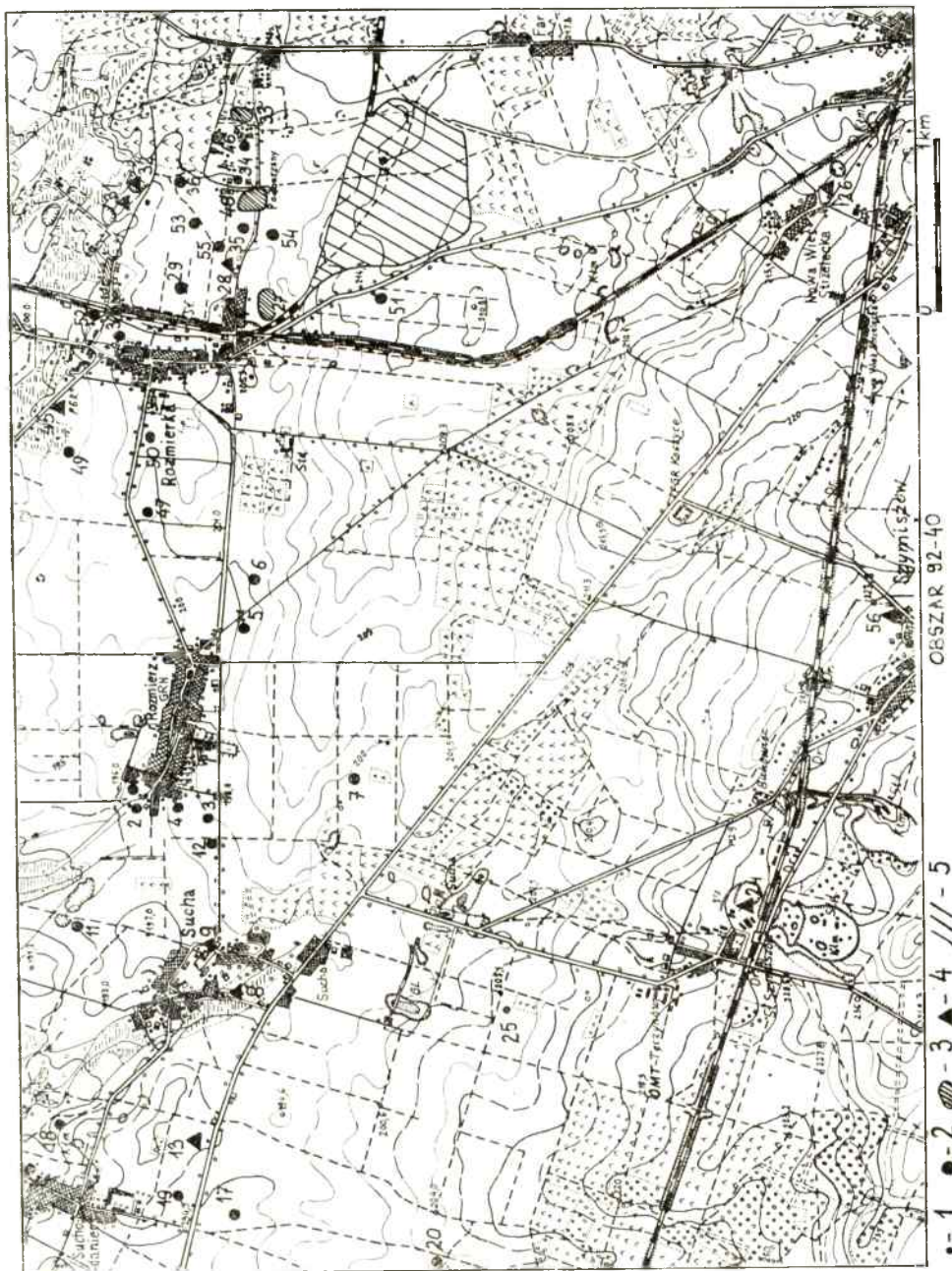
- APW — Archiwum Państwowe we Wrocławiu
 AZP — Archeologiczne Zdjęcie Polski
 MAW — Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu
 MPS — Muzeum Piastów Śląskich
 WOAK — Wojewódzki Ośrodek Archeologiczno-Konserwatorski
 WOBiDZ — Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków
 WSPSW — Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej we Wrocławiu

8	9	10	11
kultura łużycka średniowiecze	3 fragmenty naczyń 5 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
neolit (?)	1 fragment naczynia		WOBiDZ w Opolu
kultura łużycka	2 fragmenty naczyń		
wczesne średniowiecze, faza młodsza	7 fragmentów naczyń		

OBSZAR 92—40

Obszar 92—40, administracyjnie obejmuje część gminy Strzelce Opolskie oraz skrawek gminy Izbicko. Geograficznie natomiast, stanowi część Równiny Opolskiej, która wchodzi w obręb Niziny Śląskiej. Jest mało zróżnicowany pod względem hipsometrycznym. Część północna ma charakter równinny, zaś część południowa jest bardziej pofalowana. Sieć rzeczna jest słabo rozwinięta. Jedynie w części północnej płyną rzeczki: Rozmierz i Sucha, wzdłuż których rozciągają się pastwiska i podmokłe łąki. W części północno-wschodniej, centralnej oraz południowo-zachodniej znajdują się pozostałości dawnych, wielkich kompleksów leśnych. Na prawie całym obszarze dominują gleby słabe: brunatne i pseudobielicowe wytworzone ze żwirków oraz piasków słabogliniastych i gliniastych.

Badania AZP na obszarze 92—40 zostały przeprowadzone wiosną 1987 roku na zlecenie Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu za pośrednictwem Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, przez zespół w składzie: Elwira Holc, Jerzy Malec, Krzysztof Spychała pod kierownictwem Ewy Matuszczyk. Badania terenowe poprzedzono kwerendą źródłową (archiwa, księgi inwentarzowe i mapy) w Wojewódzkim Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu, w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, w Muzeum w Gliwicach, w Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu i w Wojewódzkim Archiwum Państwowym we Wrocławiu, która wykazała, że już w okresie międzywojennym teren ten był penetrowany archeologicznie. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przeprowadzono m.in. badania rozpoznawcze na grodzisku w Rozmierzy (stan. nr 1) i cmentarzysku w Rozmierce (stan. nr 7), a także weryfikacyjne badania powierzchniowe, w wyniku których odkryto pojedyncze stanowiska. Z 36 stanowisk archiwalnych 22 posiadają bliższą lokalizację (uwzględniono je w tabeli i na mapie). Pozostałe (nie ujęte w tabeli i na mapie) to następujące stanowiska: nr 3 w Suchej (nr 10 na obszarze), nr 2—4 w Suchodańcu (nr 14—16 na obszarze), nr 2, 3 w Strzelcach Opolskich (nr 22, 23 na obszarze), nr 11—18 w Rozmierce (nr 37—44 na obszarze). W czasie badań terenowych odkryto 20 nowych stanowisk, a spośród archiwalnych 11 zweryfikowano z wynikiem pozytywnym.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk na obszarze 92—40. 1. Ślad osadnictwa; 2. Stanowisko o powierzchni do 0,5 ha; 3. Stanowisko o powierzchni ponad 0,5 ha; 4. Stanowisko o znanej lokalizacji, nie potwierdzone w terenie; 5. Teren niedostępny do badań.

Rys. Bożena Preis

Większość obiektów archeologicznych grupuje się w północnej części obszaru. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że najwcześniejsze, osadnictwo miało miejsce dopiero w schyłkowym okresie epoki brązu i w okresie halsztackim. W tym czasie, głównie w rejonie wsi Rozmierka, ukształtował się mikroregion osadniczy ludności kultury łużyckiej. Nie stwierdzono śladów osadnictwa z okresu przedrzymskiego i wczesnorzymskiego. Dopiero w późnym okresie rzymskim mamy do czynienia

Zestawienie stanowisk na

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznakowanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	27	1	1	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy
2.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	28	2	2	punkt osadniczy punkt osadniczy
3.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	29	3	3	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy
4.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	30	4	4	punkt osadniczy
5.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	31	5	5	punkt osadniczy punkt osadniczy

z ponowną penetracją badanego obszaru przez ludność kultury przeworskiej. Pewne nasilenie osadnictwa nastąpiło w ciągu wczesnego średniowiecza, a jego rozwój w późnym średniowieczu (27 punktów osadniczych). Najprawdopodobniej, od tego czasu, można mówić o ciągłości osadniczej na omawianym terenie.

Do rejestru zabytków województwa opolskiego zostały wpisane 4 stanowiska (patrz tabela).

obszarze 92—40

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
kultura tardenuaska	krzemienie	zagięły	
(kultura łużycka) V okres epoki brązu, okres halsztacki	16 fragmentów naczyń	WOBiDZ nr inw. 2793	pozytywny wynik weryfikacji AZP, nr rejestru A-856/89
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
średniowiecze	1 fragment naczyń	WOBiDZ nr inw. 2793	
epoka kamienia	krzemienie — noże, skrobacz	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) okres halsztacki	fragmenty naczyń		
mezolit	krzemienie	zagięły	
pradzieje	1 fragment naczyń	WOBiDZ nr inw. 2809	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV wiek	9 fragmentów naczyń		
XIV wiek	9 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2805	pozytywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) V okres epoki	fragmenty naczyń		

1	2	3	4	5	6	7
						punkt osadniczy
6.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	32	6	6	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
7.	Rozmierka — Podborzany	Strzelce Opolskie	33	7	Podbo- rzany 1	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
8.	Rozmierka — Podborzany	Strzelce Opolskie	34	8	Podbo- rzany 2	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
9.	Rozmierka — Podborzany	Strzelce Opolskie	35	9	Podbo- rzany 4	osada
10.	Rozmierka — Podborzany	Strzelce Opolskie	36	10	Podbo- rzany 6	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
11.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	45	19	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
12.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	46	20	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
13.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	47	21	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
14.	Rozmierka — Podborzany	Strzelce Opolskie	48	22	A	osada
						punkt osadniczy
15.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	49	23	—	osada

8	9	10	11
brązu, okres halsztacki			
średniowiecze	fragmenty naczyń		
mezolit	rdzenie i narzędzia krzemienne		negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	
(kultura łużycka) V okres epoki brązu	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ nr inw. 2806	pozytywny wynik weryfikacji AZP nr rejestru A-342/72
wczesne średniowiecze	1 fragment naczynia		
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
kultura łużycka	5 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2802	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	1 fragment naczynia		
kultura łużycka	12 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2819	pozytywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ nr inw. 2820	pozytywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	fragmenty naczyń	zagięły	
średniowiecze	fragmenty naczyń		
XI—XII wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2814	
XIV—XV wiek	8 fragmentów naczyń		
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
XIV—XV wiek	9 fragmentów naczyń	WOBiDZ nr inw. 2816	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) epoka brązu okres halsztacki C	39 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2812	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	1 fragment naczynia		
kultura łużycka	12 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2821	

1	2	3	4	5	6	7
						punkt osadniczy
16.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	50	24	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
17.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	51	25	—	punkt osadniczy
18.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	52	26	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
19.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	53	27	—	osada
						punkt osadniczy
20.	Rozmierka	Strzelce Opolskie	55	28	—	osada
21.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	1	1	1	punkt osadniczy
						grodzisko
22.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	2	2	2, 1, A	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						osada
23.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	3	3	—	punkt osadniczy
24.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	4	4	—	punkt osadniczy
25.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	5	5	—	punkt osadniczy

8	9	10	11
XIV—XV wiek	5 fragmentów naczyń		
pradzieje	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2803	
XIV—XV wiek	13 fragmentów naczyń		
XIV wiek	12 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2813	
pradzieje	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2807	
XIV—XV wiek	1 fragment naczyń		
nowożytność	8 bryłek żużla szklanego		
kultura łużycka	18 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2817	
XIV—XV wiek	3 fragmenty naczyń		
(kultura przeworska) okres wpływów rzymskich	11 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2815	
pradzieje	6 fragmentów naczyń, 3 kawałki kości	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2811	pozytywny wynik weryfikacji AZP, nr rejestru A-143/68
XIII—XV wiek	8 fragmentów naczyń		
pradzieje	6 fragmentów naczyń, 1 kawałek polepy, 1 fragment przedmiotu żelaznego	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2792	pozytywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, późny okres wpływów rzymskich	10 fragmentów naczyń		
XIII—XV wiek	28 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	6 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2810	
XIV—XV wiek	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2808	
XIV—XV wiek	8 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2799	

1	2	3	4	5	6	7
26.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	6	6	—	punkt osadniczy
27.	Rozmierz	Strzelce Opolskie	7	7	—	punkt osadniczy
28.	Strzelce Opolskie — Adamowice	loco	21	1	Adamo- wice 1, 12	cmentarzysko
29.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	loco	26	4	—	punkt osadniczy
30.	Strzelce Opolskie	loco	54	5	—	osada <hr/> punkt osadniczy
31.	Sucha	Strzelce Opolskie	8	1	—	punkt osadniczy
32.	Sucha	Strzelce Opolskie	9	2	—	punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy
33.	Sucha	Strzelce Opolskie	11	4	—	punkt osadniczy
34.	Sucha	Strzelce Opolskie	12	5	—	punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy
35.	Suchodaniec	Izbicko	13	1	—	punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy
36.	Suchodaniec	Izbicko	17	5	—	osada
37.	Suchodaniec	Izbicko	18	6	—	punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy
38.	Suchodaniec	Izbicko	19	7	—	punkt osadniczy

8	9	10	11
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2818	
XIV—XV wiek	10 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2789	
(kultura łużycka) epoka brązu, okres halsztacki	13 grobów ciałopalnych, 98 szkieletowych	pojedyncze zabytki w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, pozostałe zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka	19 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2804	nr rejestru A-839/89
wczesne średniowiecze faza młodsza	6 fragmentów naczyń		
średniowiecze?	brak zabytków		negatywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	fragmenty naczyń	zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		
średniowiecze	fragment pokrywki i tygla		
XIV—XV wiek	8 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2800	
pradzieje	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2801	
XIV—XV wiek	8 fragmentów naczyń		
epoka kamienia V—VI okres epoki brązu	krzemienie 3 fragmenty naczyń	zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	37 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2796	
wczesne średniowiecze, faza młodsza	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2795	
XIV—XV wiek	10 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	14 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2794	

1	2	3	4	5	6	7
39.	Suchodaniec	Izbicko	20	8	—	punkt osadniczy
40.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	24	9	—	punkt osadniczy
41.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	25	10	—	śląd osadnictwa
42.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	56	11	—	punkt osadniczy

Wykaz skrótów:

AZP — Archeologiczne Zdjęcie Polski

WOBiDZ —Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków

nr inw. — numer inwentarza

8	9	10	11
XIV—XV wiek	9 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 2797	
?	czaszka mężczyzny	zaginęła	teren niedostępny do badań
XIV wiek	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu	
średniowiecze	fragmenty naczyń	zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP

OBSZAR 92—41

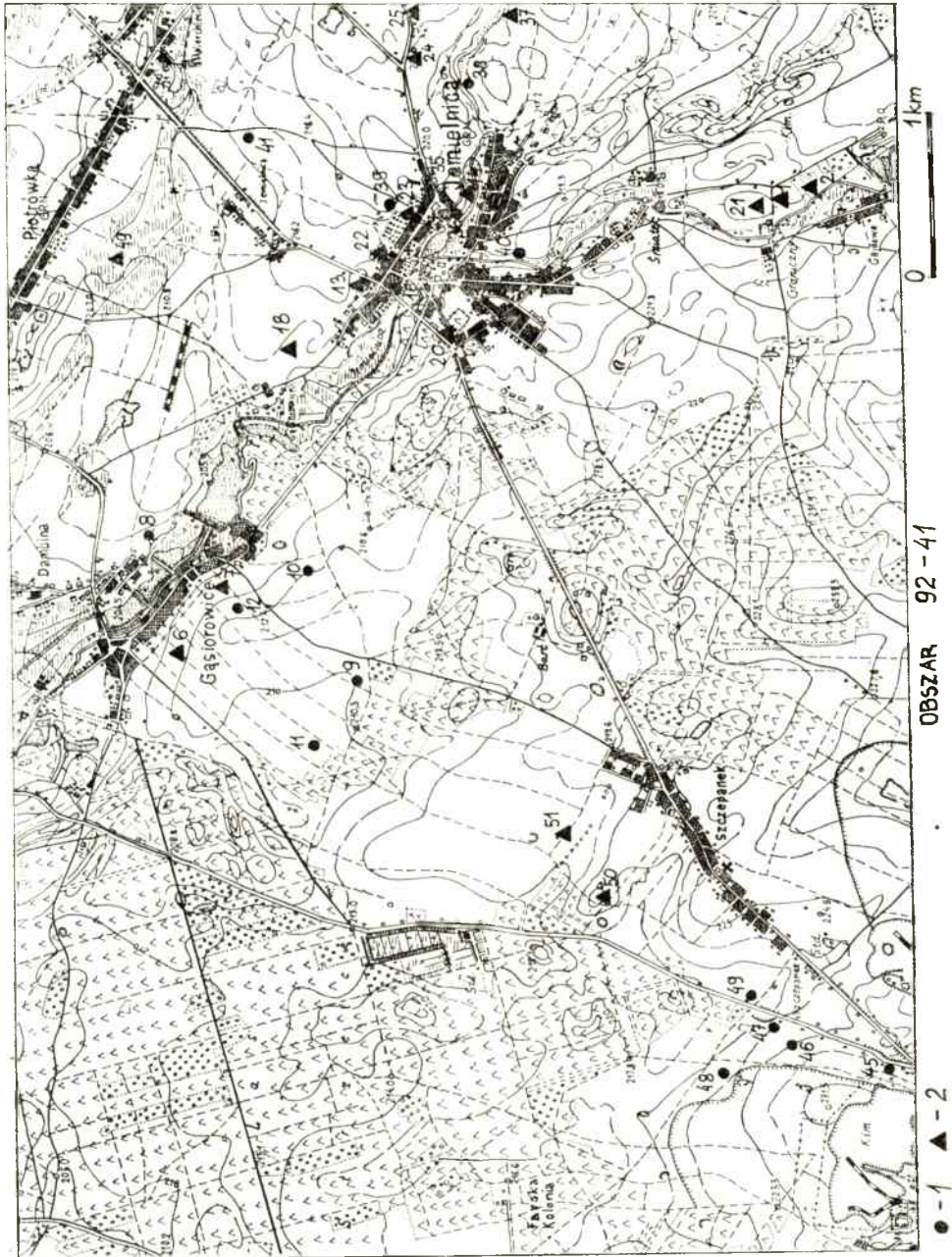
Badany obszar leży w obrębie gmin Strzelce Opolskie i Jemielnica. Teren ten jest fragmentem Równiny Opolskiej wchodzącej w skład Niziny Śląskiej. Sieć rzeczna rozwinięta jest tylko we wschodniej części, gdzie z południowego-wschodu na północny-zachód płynie rzeka Jemielnica. Od strony wschodniej wpływają do niej strumienie między innymi Świbska Woda. Wzdłuż Jemielnicy i jej dopływów rozciągają się łąki, często podmokłe. Pod względem hipsometrycznym obszar jest słabo zróżnicowany. Część zachodnia porośnięta jest lasem, drugi duży kompleks leśny usytuowany jest w południowo-środkowej części obszaru. Dominują na tym terenie gleby brunatne i płowe (pseudobielicowe), a w dolinach rzecznych mady.

Badania AZP przeprowadzone były na zlecenie Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu przez zespół w składzie: Jerzy Malec, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała pod kierunkiem Elwiry Holc. Badania te przeprowadzono w 1988 roku.

Przed przystąpieniem do badań terenowych przeprowadzono kwerendę (patrz obszar 92—40). Wykazała ona, że w okresie przedwojennym nie prowadzono na tym terenie systematycznych badań archeologicznych. Większość stanowisk zarejestrowanych w tym okresie to znaleziska luźne pochodzące z przypadkowych odkryć.

W latach 1968—69 prowadzone były badania powierzchniowe na terenach wzdłuż Jemielnicy. Zarejestrowano 42 stanowiska w tym 25 o ścisłej lokalizacji (patrz tabela). Położenie pozostałych określono w obrębie miejscowości: 10 w Jemielnicy stan. 3, 15—23 (nr na obszarze 15, 26—34), 3 w Piotrówce stan. 1, 2, 3, (nr na obszarze 42—44), 3 w Gąsiorowicach stan. 1, 2, 3 (nr na obszarze 3—5), 1 w Szczepanku stan. 3 (nr na obszarze 52). Nie zostały one zaznaczone na mapie. W wyniku badań AZP odkryto 10 stanowisk i 7 zweryfikowano (patrz mapa i tabela).

Położenie stanowisk archiwalnych i nowo odkrytych wskazuje, że w pradziejach zasiedlane były tylko niektóre tereny, głównie we wscho-

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk na obszarze 92—41.

Legenda: 1. — stanowiska o powierzchni poniżej 0,5 ha. 2. — stanowiska archiwalne o znanej lokalizacji nie potwierdzone w terenie.

Rys. B. Preis

dniej części obszaru, na terasach rzeki Jemielnicy. Jest dość charakterystyczne, że w wyniku badań terenowych nie potwierdzono dużej liczby znalezisk datowanych ogólnie na epokę kamienia, zarejestrowanych w archiwach przedwojennych. Na stanowiskach ściśle lokalizowanych tak datowanych, znajdowano tylko krzemienie z białą korą nie wykazujące żadnych śladów intencjonalnej obróbki. Prawdopodobnie przyczyną rejestrowania wszystkich znalezisk krzemiennych było penetrowanie tego terenu przez ludzi bez dostatecznej wiedzy archeologicznej. Nieliczne

Zestawienie stanowisk

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowy numer stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Centawa	Jemielnica	1	1	—	punkt osadniczy
2.	Centawa	Jemielnica	2	2	—	punkt osadniczy
3.	Gąsiorowice	Jemielnica	6	4	B, 2/69	śląd osadnictwa
4.	Gąsiorowice	Jemielnica	7	5	C, 3/69	śląd osadnictwa
5.	Gąsiorowice	Jemielnica	8	6	D, 4/69	śląd osadnictwa
6.	Gąsiorowice	Jemielnica	9	7	—	punkt osadniczy
7.	Gąsiorowice	Jemielnica	10	8	—	śląd osadnictwa punkt osadniczy
8.	Gąsiorowice	Jemielnica	11	9	—	punkt osadniczy
9.	Gąsiorowice	Jemielnica	12	10	—	punkt osadniczy
10.	Jemielnica	Jemielnica	13	1	1	punkt osadniczy punkt osadniczy cmentarzysko

ślady osadnictwa, datowane na neolit, brak stanowisk datowanych na epokę brązu i okres wpływów rzymskich, świadczy o braku zainteresowania tymi terenami przez ówczesną ludność. Intensywne osadnictwo pojawia się dopiero we wczesnym średniowieczu, a głównie w średniowieczu. Koncentrowało się ono na gruntach obecnych miejscowości Jemielnica, Gašiorowice, Strzelce Opolskie. Dało ono prawdopodobnie podstawę obecnej sieci osadniczej.

na obszarze 92—41

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
kultura tardenuaska, mezolit	odłupki i narzędzia krzemienne	Muzeum Górno- śląskie w Bytomiu	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie	Muzeum Górno- śląskie w Bytomiu	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	łuszczeń krzemienny	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 209	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	odłupki krzemienny	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 205	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	łuszczeń krzemienny	WOBiDZ w Opolu, nr inw. 206	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole	
wczesne średniowiecze	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	6 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	11 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	11 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole	
neolit	krzemienie	zaginęły	negatywny wynik weryfikacji AZP
okres halsztacki	fragmenty naczyń	zaginęły	
średniowiecze	grób szkieletowy	?	

1	2	3	4	5	6	7
11.	Jemielnica	Jemielnica	14	2	2	punkt osadniczy
12.	Jemielnica	Jemielnica	16	4	4	osada
13.	Jemielnica	Jemielnica	17	5	5	punkt osadniczy
14.	Jemielnica	Jemielnica	18	6	6	punkt osadniczy
15.	Jemielnica	Jemielnica	19	7	7	śląd osadnictwa
16.	Jemielnica	Jemielnica	20	8	8	śląd osadnictwa
17.	Jemielnica	Jemielnica	21	9	9	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
18.	Jemielnica	Jemielnica	22	10	10	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
19.	Jemielnica	Jemielnica	23	11	11	osada
20.	Jemielnica	Jemielnica	24	12	12	punkt osadniczy
21.	Jemielnica	Jemielnica	25	13	13	punkt osadniczy
22.	Jemielnica	Jemielnica	35	24	A, 1/69	punkt osadniczy
23.	Jemielnica	Jemielnica	36	25	B, 2/69	śląd osadnictwa
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
24.	Jemielnica	Jemielnica	37	26	C, 3/69	punkt osadniczy

8	9	10	11
średniowiecze	fragmenty naczyń, przęślik	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIII—XIV wiek	22 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole	pozytywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia mezolit	3 noże i świder mikrolityczny (krzemienne)	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie, ostrze krzemienne	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
neolit	siekierka i toporek kamienny	Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, nr inw. B:748/4001:58	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	2 noże krzemienne	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie, toporek kamienny, fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIII wiek	2 fragmenty naczyń		
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń		negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń		
XIII—XIV wiek	fragmenty naczyń, kości, kamienie, igła i nóż żelazny	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
starsza epoka kamienia	odłupki krzemienne, rdzeń krzemienny	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	12 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole	pozytywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	1 fragment naczynia, 1 żużel dymarkowy	WOBiDZ Opole	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XI—XII wiek	6 fragmentów naczyń		
XIV wiek	6 fragmentów naczyń		
epoka kamienia	2 krzemienie	WOBiDZ Opole	negatywny wynik weryfikacji AZP

1	2	3	4	5	6	7
25.	Jemielnica	Jemielnica	38	27	D, 4/69	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
26.	Jemielnica	Jemielnica	39	28	E, 1/70	śląd osadnictwa punkt osadniczy
27.	Jemielnica	Jemielnica	40	29	—	punkt osadniczy punkt osadniczy ?
28.	Jemielnica	Jemielnica	41	30	—	śląd osadnictwa punkt osadniczy
29.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	45	30	—	punkt osadniczy
30.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	46	31		śląd osadnictwa punkt osadniczy
31.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	47	32		śląd osadnictwa punkt osadniczy
32.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	48	33		śląd osadnictwa punkt osadniczy
33.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	49	34		punkt osadniczy
34.	Szczepanek	Strzelce Opolskie	50	1	1 w Gąsioro- wicach	punkt osadniczy punkt osadniczy

8	9	10	11
pradzieje	1 fragment naczyń	WOBiDZ Opole	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	3 fragmenty naczyń		
neolit?	fragment naczyń	WOBiDZ Opole	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIII—XIV wiek	1 fragmentów naczyń		
wczesne średniowiecze	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV wiek	6 fragmentów naczyń		
?	bryła żuźła dymarkowego		
faza starsza wczesne średniowiecze	1 fragment naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	11 fragmentów naczyń, bryła żuźła	WOBiDZ Opole	
faza starsza — wczesne średniowiecze	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole	
wczesne średniowiecze	1 fragment naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	12 fragmentów naczyń		
neolit	1 fragment naczyń	WOBiDZ Opole	
XIV—XV wiek	10 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	5 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole	
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
?	fragmenty naczyń, przęślik		

1	2	3	4	5	6	7
35.	Szczepanek	Strzelce Opolskie	51	2	Gąsio- rowice	śląd osadnictwa
36.	Szczepanek	Strzelce Opolskie	52	3	—	punkt osadniczy

MŚO — Muzeum Śląska Opolskiego

8	9	10	11
mezolit	krzemienie	WOBiDZ Opole	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	negatywny wynik weryfikacji AZP

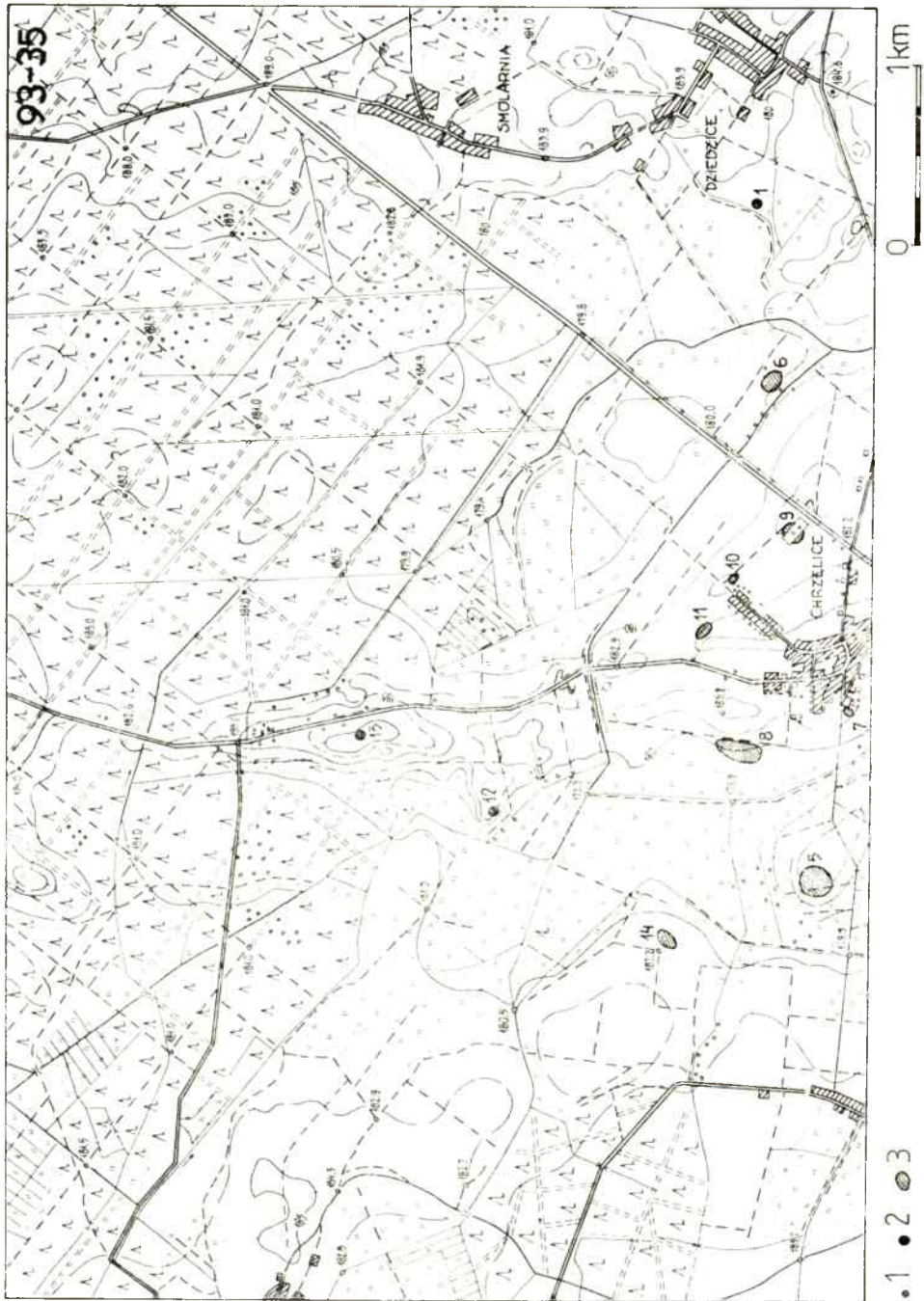
OBSZAR 93—35

Cały teren objęty badaniami położony jest w zachodniej części Kotliny Raciborskiej, będącej częścią Niziny Śląskiej. Północna i środkowa część obszaru to południowa krawędź większego kompleksu leśnego („las prószkowski”). W pozostałej części las został wytrzebiony w wyniku kolonizacji prowadzonej już w czasach nowożytnych. W XVI wieku — i później — powstały wsie Dziedzice, Smolarnia i leżące na zachodniej krawędzi obszaru Rzymkowice. Teren obecnie niezalesiony jest silnie nawodniony (dużo łąk) ciekami tworzącymi zlewnię Rzymkowickiego Rowu (lewobrzeżny dopływ Osobłogi). Wyniesione nieznacznie ponad doliny cieków, tereny uprawne tworzą gleby powstałe z pyłów pochodzenia namuliskowego.

Badania terenowe na omawianym obszarze prowadzili: Karol Bykowski w 1979 r., w rejonie Smolarni i Dziedzic oraz Leon Bokła w 1984 r. na pozostałym terenie. Kwerendę źródeł archiwalnych wykonał L. Bokła. Całość prac finansowało Biuro Dokumentacji Zabytków (obecnie Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu).

Przed rozpoczęciem badań powierzchniowych znane były tylko 4 stanowiska, w tym wpisane do rejestru grodzisko. W wyniku prac AZP odkryto 10 nowych stanowisk, w większości położonych w rejonie Chrzelic. Ogółem na obszarze 93—35 znanych jest obecnie 14 stanowisk, na których stwierdzono 26 punktów osadniczych (grodzisko, cmentarzysko, 10 osad i 14 śladów osadnictwa). Pozostałości osadnictwa z epoki kamienia stwierdzono na 4 stanowiskach. Brak jest dowodów osadnictwa od epoki brązu do okresu wczesnorzymskiego. Okres późnorzymski i wędrówek ludów reprezentowany jest przez 6 punktów osadniczych. Szczerpłość materiału nie pozwoliła określić chronologii 4 punktów osadniczych. Najliczniejsze są pozostałości osadnictwa średniowiecznego (7 punktów z wczesnego i 5 z późnego średniowiecza). Taki rozkład osadnictwa w czasie obserwowany jest także na wschód od omawianego obszaru, niemal do samej Odry.

Znane od dawna grodzisko w Pogórze w wyniku zmian terytorialnych leży obecnie na gruntach należących do wsi Chrzelice. Oprócz grodziska do rejestru wpisane są dwie osady leżące w bezpośrednim sąsiedztwie.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk archeologicznych z obszaru 93—35. Legenda: 1 — ślad osadnictwa; 2 — stanowisko o powierzchni do 0,5 ha; 3 — stanowisko o powierzchni ponad 0,5 ha.

Rys. E. Farmus

twie grodu (Chrzelice, st. nr 5 i 6). Z grodziskiem tym łączą się nadto inne stanowiska, część z nich leży już poza omawianym obszarem. Mamy tu więc ciekawy zespół osadniczy ze starszych faz wczesnego średniowiecza, poznany dzięki badaniom Archeologicznego Zdjęcia Polski.

Oprócz stanowisk zaprezentowanych w poniższym zestawieniu, na

Zestawienie stanowisk

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznakowanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Chrzelice	Biała	5	1	Pogórze st. 1	grodzisko
2.	Chrzelice	Biała	6	4	—	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa
3.	Chrzelice	Biała	7	5	—	osada śląd osadnictwa
4.	Chrzelice	Biała	8	6	—	osada
5.	Chrzelice	Biała	9	7	—	śląd osadnictwa osada
6.	Chrzelice	Biała	10	8	—	śląd osadnictwa osada
7.	Chrzelice	Biała	11	9	—	śląd osadnictwa osada
8.	Chrzelice	Biała	12	10	—	osada

obszarze 93—35 znajduje się ponadto kilka stanowisk nie posiadających dokładnej lokalizacji i nie ujętych w tym wykazie. Są to następujące stanowiska: (w nawiasie nr stanowiska na obszarze): Dziedzice st. nr 1(2) — osada kultury przeworskiej; Dziedzice st. nr 2(3) — cmentarzysko kultury przeworskiej; Dziedzice st. nr 3(4) — ceramika neolityczna.

archeologicznych z obszaru 93—35

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
VIII—X w.	10 fragmentów naczyń, 1 bryła żuźla	WOBiDZ Opole, nr inw. 1911	Wpisane do rejestru, nr rej. A-67/68
okres rzymski, IX—X w.	3 fragmenty naczyń, 4 fragmenty naczyń,	WOBiDZ Opole, nr inw. 1888	
nieokreślona	3 fragmenty naczyń		
VIII—X w.	42 fragmenty naczyń,	WOBiDZ Opole, nr inw. 1893	Wpisane do rejestru, nr rej. A-760/87
XIII—XIV w.	1 fragment naczynia		
(VII?)VIII—IX w.	37 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 1902	Wpisane do rejestru, nr rej. A-763/87
pradzieje, XIII—XV w.	2 fragmenty naczyń, 12 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 1892	
okres rzymski XIII—XIV w.	1 fragment naczynia, 19 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 1896	
okres rzymski X—XI w.	1 fragment naczynia, 5 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 1894	
neolit	1 rdzeń, 14 wiórów, 10 odłupków,	WOBiDZ Opole, nr inw. 1899	

1	2	3	4	5	6	7
						śląd osadnictwa
						osada
9.	Chrzelice	Biała	13	11	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
10.	Dziedzice	Strzelecзки	1	4	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
11.	Pogórze	Biała	14	5	—	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa

Objasnienie skrótów:

WOBiDZ — Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu
nr inw. — numer inwentarza

8	9	10	11
IX—X w.	3 fragmenty naczyń,		
XIV—XV w.	11 fragmentów naczyń,		
epoka kamienia neolit?	4 wióry, 3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 1906	
IV/V w. pradzieje	2 fragmenty naczyń, 4 fragmenty naczyń,	WOBiDZ Opole, nr inw. 1093	
pradzieje	2 fragmenty naczyń,	WOBiDZ Opole,	
IX—X w.	8 fragmentów naczy	nr inw. 1897	
XIV—XV w.	1 fragment naczyń		

OBSZAR 93—40

Obszar ten obejmuje niemal w całości teren gminy Strzelce Opolskie i niewielkie fragmenty gmin Ujazd i Leśnica. Badany obszar wchodzi w skład Wyżyny Śląskiej a południowa jego część należy do przedpola Masywu Chełmu (Góra Św. Anny). Teren ten jest zróżnicowany pod względem wysokościowym. W środkowej części wzniesienia osiągają wysokość 235 m, w północnej 260 m, w południowej zaś 300 m n.p.m. Brak na tym terenie cieków, tylko przez park zamkowy w Strzelcach Opolskich przepływa mały strumień. Na północ od Rożniątowa i Kalinowa rozciąga się las. Małe kompleksy leśne i zagajniki znajdują się w południowo-wschodniej części obszaru. Zadrzewiona jest też część miasta Strzelce Opolskie.

Badania terenowe AZP przeprowadzone były w 1987 roku na zlecenie Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu przez zespół w składzie: Jerzy Malec, Ewa Matuszczyk, Krzysztof Spychała pod kierunkiem Elwiry Holc. Przed przystąpieniem do badań terenowych przeprowadzono kwerendę (patrz obszar 92—40). Na jej podstawie zarejestrowano 60 stanowisk a wśród nich 41 o ścisłej lokalizacji (patrz mapa i tabela). Pozostałe nie zlokalizowane stanowiska znajdują się w Dolnej: stanowiska 2, 3, 4, 5 (nr na obszarze 4—7), Rożniątowie: stan. 8, 9 (nr na obszarze 25, 26), Strzelcach Opolskich: stan. 13, 14, 15 (nr na obszarze 41—43), Strzelcach Opolskich—Suchych Łanach: stan. 26, 27, 28, 29 (nr na obszarze 54—57), Szymiszowie: stan. 12, 13, 14, 15, 16, 17 (nr na obszarze 66—70, 17), nie zostały one zaznaczone na mapie i w tabeli. W okresie przedwojennym odkryto kilka cmentarzysk kultury łuzyckiej między innymi w Kalinowie: stan. 1 (nr na obszarze 8), stan. 2 (nr na obszarze 9), stan. 4 (nr na obszarze 11), Strzelcach Opolskich stan. 16 (nr na obszarze 44). W latach pięćdziesiątych przebadano cmentarzysko birtualne tej kultury w Szymiszowie stan. 7 (nr na obszarze 64). W latach dwudziestych i trzydziestych XIX wieku zarejestrowano również wiele stanowisk datowanych na okres wpływów rzymskich, między innymi cmentarzysko w Kalinowie stan. 1 (nr na obszarze 8), cmentarzysko w Strzelcach Opolskich stan. 23 (nr na obszarze 51), na którym pro-

wadzono w 1934 roku badania wykopaliskowe, kontynuowane w latach osiemdziesiątych, cmentarzysko w Szymiszowie stan. 6 (nr na obszarze 63), skarb monet rzymskich z Szymiszowa. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przeprowadzono nieliczne badania weryfikacyjne w okolicach Kalinowa, Strzelec Opolskich i Brzeziny. Badania wykopaliskowe, ratownicze bądź rozpoznawcze prowadzone były w Kalinowie, Brzezynie, Strzelcach Opolskich.

W wyniku badań terenowych przeprowadzonych w ramach AZP odkryto 10, a zweryfikowano 7 stanowisk. Stanowiska zarówno archiwalne jak i nowe odkryte grupują się w północnej części obszaru. Pojedyncze znaleziska datowane ogólnie na epokę kamienia, w tym jedno na neolit, świadczą o braku zainteresowania tymi terenami przez ówczesną ludność. Zasiedlanie omawianego obszaru rozpoczęło się dopiero w epoce brązu, o czym świadczą cmentarzyska i punkty osadnicze kultury łużyckiej, zarejestrowane w okolicach Kalinowa. Można sądzić że u schyłku epoki brązu i w okresie halsztackim uformował się tutaj mikroregion osadniczy.

Z okresu przedrzymskiego i wczesnorzymskiego nie odkryto żadnych stanowisk. Ślady intensywniejszego osadnictwa pojawiają się na przełomie wczesnego i późnego okresu wpływów rzymskich. Stanowiska z tego okresu grupują się wokół Szymiszowa, Roźniątowa i Strzelec Opolskich. Osadnictwo datowane na późny okres wpływów rzymskich kończy się wraz z upadkiem kultury przeworskiej. Pojedyncze punkty osadnicze datowane na wczesne średniowiecze świadczą o bardzo rozproszonym osadnictwie z tego okresu. Dopiero począwszy od średniowiecza pojawia się na tym terenie stałe osadnictwo. Potwierdzają to liczne punkty osadnicze głównie na gruntach Strzelec Opolskich i Brzeziny.

Zestawienie stanowisk na

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowy numer stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	5	7
1.	Brzezina	Opolskie Strzelce	1	1	Suche Łany 1	grodzisko
2.	Brzezina	Strzelce Opolskie	2		Suche Łany 2	osada <hr/> punkt osadniczy
3.	Brzezina	Strzelce Opolskie	34	3	Suche Łany	grodzisko
4.	Dolna	Leśnica	3	1	1	punkt osadniczy
5.	Kalinów	Strzelce Opolskie	8	1	1 i 2	cmentarzysko <hr/> cmentarzysko <hr/> punkt osadniczy
6.	Kalinów	Strzelce Opolskie	9	2	2	cmentarzysko
7.	Kalinów	Strzelce Opolskie	10	3	—	punkt osadniczy
8.	Kalinów	Strzelce Opolskie	11	4	B	cmentarzysko
9.	Kalinów	Strzelce Opolskie	12	5	—	punkt osadniczy
10.	Kalinów	Strzelce Opolskie	13	6	A	punkt osadniczy <hr/> punkt osadniczy

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
średniowiecze	fragmenty naczyń, polepa	KA UWr	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XI—XII w.	fragmenty naczyń		
XIV—XV w.	6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2829	pozytywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	?	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
?	?	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka, okres halszacki	5 fragmentów naczyń	Muzeum Górno- śląskie Bytom	pozytywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska II—III w. n.e.	fragmenty naczyń	nr inw. B: 106 119, 138, 140—145, 147, 149—154, 157—231: 56	
XIV—XV w.	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2823	
kultura łużycka, epoka brązu i okres halszacki C	fragmenty naczyń, kości polepa, fragment przedmio- tu żelaznego	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
?	kości zwierzęce	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka, okres halszacki	fragmenty naczyń	MŚO Opole MŚO-A-57/174/1	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka, VI okres epoki brązu	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka, epoka brązu	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2832,	
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń	MŚO Opole	

1	2	3	4	5	6	7
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
11.	Kalinów	Strzelce Opolskie	14	7	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
12.	Kalinów	Strzelce Opolskie	15	8	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
13.	Olszowa	Ujazd	16	1	1	punkt osadniczy
14.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	18	1	1	ementarzysko szkieletowe
						punkt osadniczy
15.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	19	2	2	śląd osadnictwa
16.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	20	3	—	punkt osadniczy
17.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	21	4	—	śląd osadnictwa
18.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	22	5	1	punkt osadniczy
19.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	23	6	—	punkt osadniczy
20.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	24	7	—	punkt osadniczy
21.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	27	10	—	punkt osadniczy
22.	Roźniatów	Strzelce Opolskie	28	11	—	punkt osadniczy

8	9	10	11
wczesne średniowiecze, starsza faza	2 fragmenty naczyń		
średniowiecze	fragmenty naczyń		
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	8 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2830	
XIV—XV wiek	3 fragmenty naczyń		
neolit	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2826	
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	5 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	2 fragmenty naczyń		
pradzieje	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	fragmenty naczyń, fragment igły żelaznej	MŚO Opole nr inw. MŚO-A-N-1260/1-4	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń, gwóźdź żelazny		
epoka kamienia	nóż krzemienisty	zagiął	negatywny wynik weryfikacji AZP
późne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	2 odłupki krzemienne	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń, fragment żelaznej ostrogi	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
V i VI okres epoki brązu	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2831	
XIV—XV wiek	6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2835	

1	2	3	4	5	6	7
23.	Rożniątów	Strzelce Opolskie	29	12	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
24.	Rożniątów	Strzelce Opolskie	30	13	—	punkt osadniczy
25.	Rożniątów	Strzelce Opolskie	31	14	—	osada
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
26.	Rożniątów	Strzelce Opolskie	32	15	—	punkt osadniczy
27.	Rożniątów	Strzelce Opolskie	33	16	—	osada
						punkt osadniczy
28.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	35	7	—	śląd osadnictwa
						śląd osadnictwa
						śląd osadnictwa
29.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	36	8	—	osada
30.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	37	9	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
31.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	38	10	—	punkt osadniczy

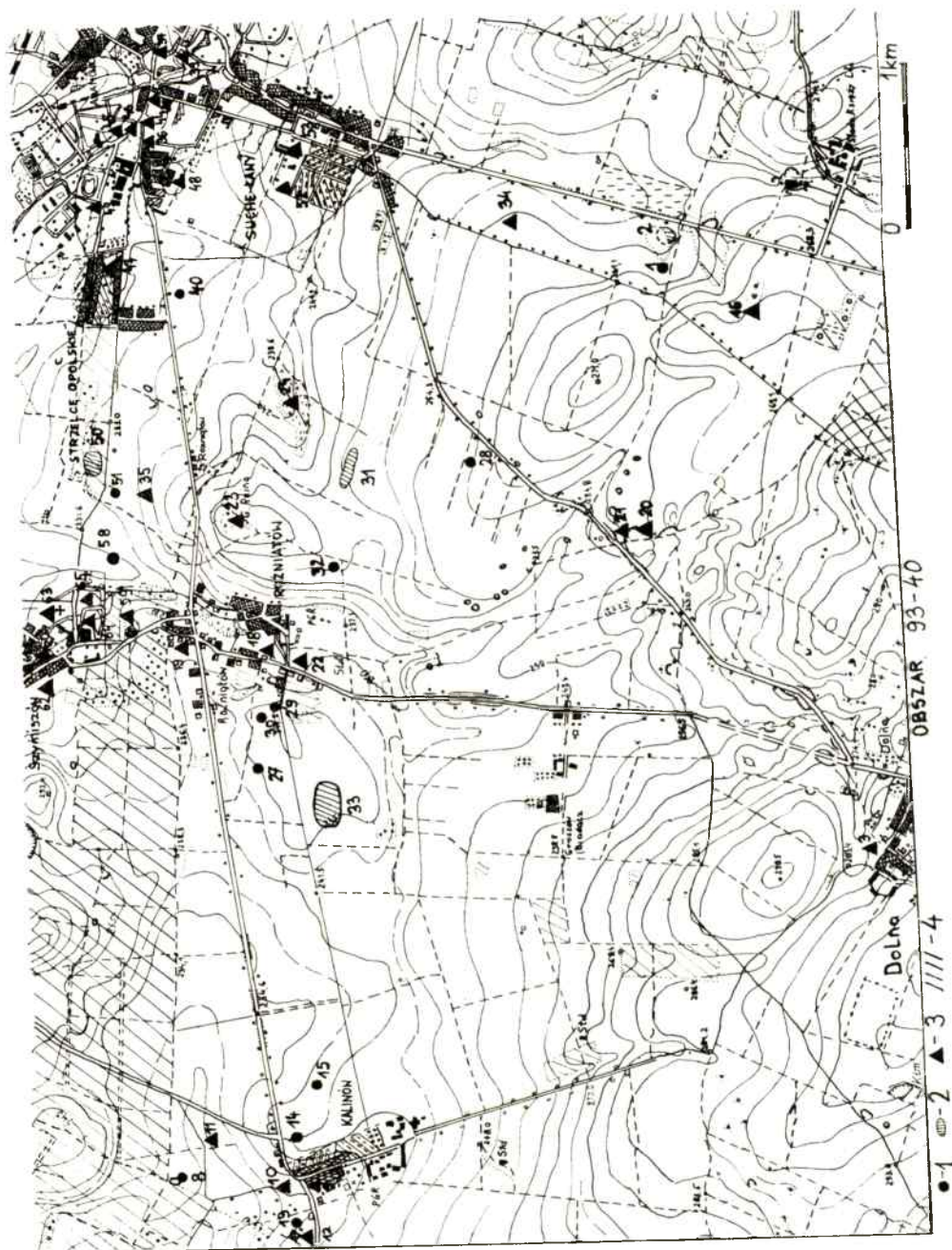
8	9	10	11
pradzieje	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2827	
XIV wiek	5 fragmentów naczyń		
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2837	
kultura łużycka, V okres epoki brązu	33 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2825	
wczesne średniowiecze, faza starsza	2 fragmenty naczyń		
2 połowa XIII wieku i XIV w.	8 fragmentów naczyń		
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich faza C	8 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2834	
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, faza D	14 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2836	
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń		
epoka kamienia	1 krzemień	zagięły	
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	1 fragment naczyń		negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	4 fragmenty naczyń		
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń		negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, III—IV wiek	1 fragment naczyń, naczynie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP

1	2	3	4	5	6	7
						punkt osadniczy
32.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	39	11	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
33.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	40	12	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
34.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	44	16	—	cmentarzysko ciałopalne
35.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	45	17	—	punkt osadniczy
36.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	46	18	—	cmentarzysko
37.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	47	19	b	punkt osadniczy
38.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	48	20	c	punkt osadniczy
39.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	49	21	a	punkt osadniczy
40.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	50	22	1 w Strzelcach Opolskich	cmentarzysko kurhanowe
41.	Strzelce Opolskie — Nowa Wieś	Strzelce Opolskie	51	23	1 w Su- chych Łanach, I/69, A w Strzel- cach Opolskich, A w Szy- miszowie	cmentarzysko ciałopalne warstwowe
						punkt osadniczy

8	9	10	11
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń, 2 zęby zwierzęce		
kultura łużycka okres halsztacki	fragmenty naczyń	MŚO Opole	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIII—XV wiek pradzieje	fragmenty naczyń		
XIV—XV wiek	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2833	
XIV—XV wiek	12 fragmentów naczyń		
kultura łużycka, V okres epoki brązu, okres halsztacki	2 naczynia 3 czerpaki 2 naszyjniki i 2 bransolety brązowe, skręty brązowe	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	grób szkieletowy	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń, fragment tygla	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
?	1 fragment naczynia	MŚO Opole	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, faza B ₂ —C ₁ do C ₂	fragmenty naczyń, węgle drzewne, przeżalone kości ludzkie, zapinki, noże, sprzączki, przędliki, grot, grzebień.	MŚO Opole nr inw. MŚO- A-132/1-160	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole nr inw. 2824	

1	2	3	4	5	6	7
42.	Strzelce Opolskie — Suche Łany	Strzelce Opolskie	52	24	—	punkt osadniczy
43.	Strzelce Opolskie — Suche Łany	Strzelce Opolskie	53	25	—	punkt osadniczy
44.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	58	1	1	punkt osadniczy
45.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	59	2	2	osada
						?
46.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	60	3	3	skarb
47.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	61	4	4	osada
48.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	62	5	5	osada?
49.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	63	6	6	cmentarzysko
50.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	64	7	7	cmentarzysko birytualne
51.	Szymiszów	Strzelce Opolskie	65	8	8	osada

8	9	10	11
pradzieje	4 fragmenty naczyń		
V lub VI okres epoki brązu	fragmenty naczyń	zagięły	pozytywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, późny okres wpływów rzymskich	1 fragment naczyń, 3 żuźle dymarkowe	WOBiDZ Opole nr inw. 2828	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń	zagięły	pozytywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	4 fragmenty naczyń		
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	naczynie z monetami	zagięło	negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, okres wpływów rzymskich III—IV wiek	popielnica	zagięła	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura łużycka, schyłek epoki brązu — wczesna faza okresu halsztackiego	naczynia, przedmioty brązowe	Muzeum Górnośląskie Bytom	negatywny wynik weryfikacji AZP
kultura przeworska, późny okres wpływów rzymskich	fragmenty naczyń, polepa	zagięły	

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk na obszarze 93—40. Legenda: 1. — stanowiska o powierzchni poniżej 0,5 ha. 2. — stanowiska o powierzchni powyżej 0,5 ha. 3. — stanowiska archiwalne o znanej lokalizacji nie potwierdzone w terenie. 4. Obszar nieprzebadany.

Rys. E. Holc

OBSZAR 93—41

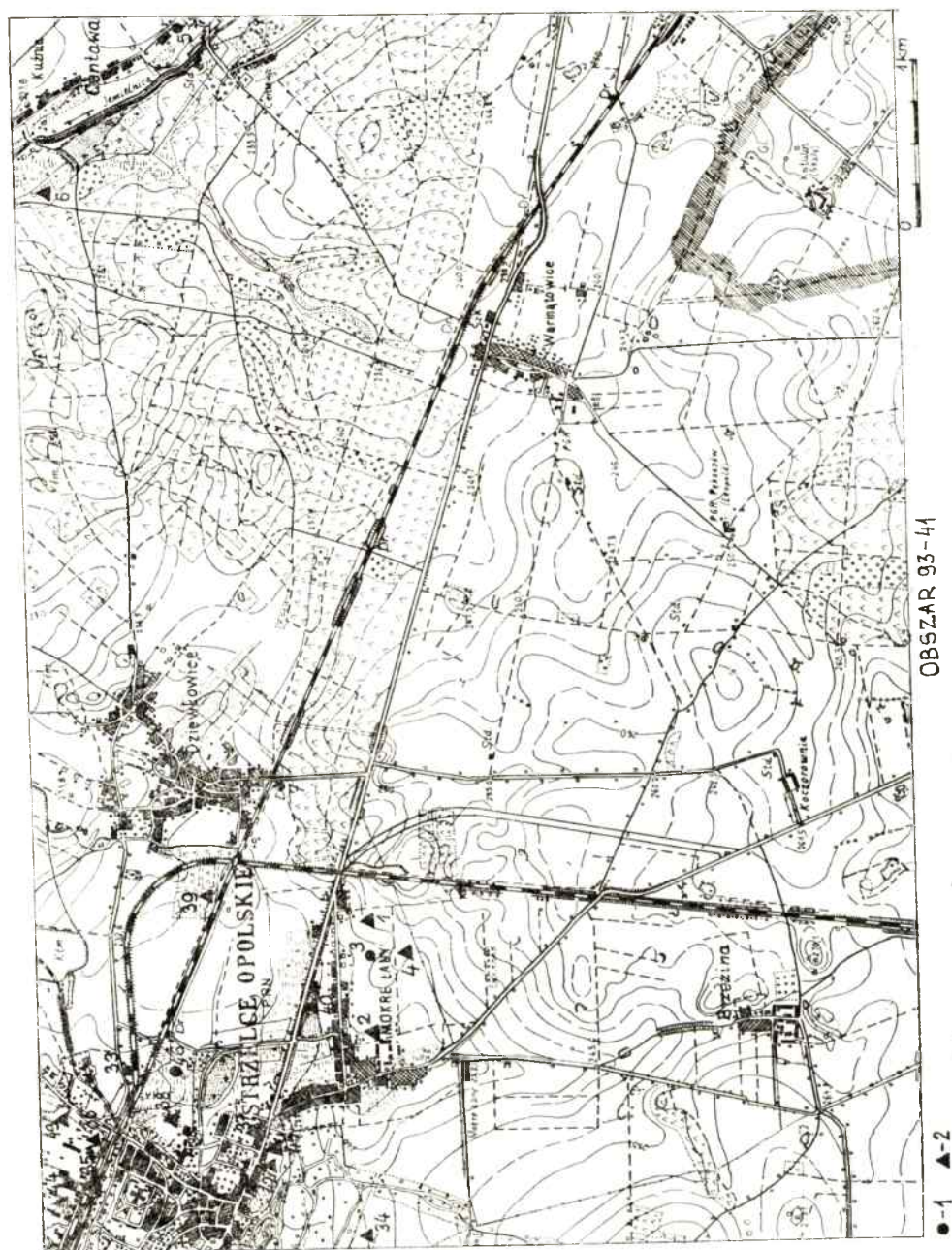
Omawiany obszar obejmuje część miasta i gminy Strzelce Opolskie oraz około 1,5 km² terenu województwa katowickiego. Geograficznie należy do zachodniej części Wyżyny Śląskiej, a jego część południowa to przedpole masywu Chelmu (Góra Św. Anny). Słabo rozwiniętą sieć rzeczną tworzą małe strumyki, przepływające w okolicy Strzelce Opolskich i rzeka Jemielnica. Opisywany teren ma charakter pagórkowaty, przy czym część północna wznosi się do wysokości 250 m n.p.m., zaś południowa do 270 m n.p.m. Dominują gleby brunatne i pseudobielicowe wytworzone ze żwirków oraz piasków słabogliniastych i gliniastych, wykazujące średnią kamienistość, a miejscami przesyconie różnej wielkości kamieniami pochodzenia wapiennego. Penetrowano również, rosnący w północno-wschodniej części obszaru, las o drzewostanie mieszanym i częściowo iglastym.

Badania AZP zostały przeprowadzone wiosną 1988 roku przez zespół w składzie: Elwira Holc, Jerzy Malec, Krzysztof Spychała pod kierownictwem Ewy Matuszczyk. Całość prac finansował Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu za pośrednictwem Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego we Wrocławiu.

W obrębie obszaru zewidencjonowano 49 stanowisk. W wyniku kwerendy źródeł (patrz obszar 92—40 w niniejszym tomie) zarejestrowano 48 stanowisk, w tym 19 o ścisłej lokalizacji (uwzględniono je w tabeli i na mapie). Pozostałe¹, o nieokreślonej lokalizacji, to następujące stanowiska: nr 35—59, 68 i 74 w Strzelcach Opolskich (nr 8—32, 41 i 47 na obszarze), nr 1, 2 w Warmątowicach (nr 48, 49 na obszarze). Zdecydowana większość stanowisk archiwalnych posiada charakter znalezisk luźnych, odkrytych w czasie różnego rodzaju prac ziemnych. Dopiero w latach 1968—69 archeolodzy z Uniwersytetu Jagiellońskiego przeprowadzili systematyczne badania powierzchniowe w północno-wschodniej części obszaru.

W czasie badań AZP odkryto 1 nowe stanowisko, zaś 4 zweryfiko-

¹ Stanowiska nie mające ścisłej lokalizacji, nie ujęte w tabeli i na mapie.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk na obszarze 93—41. 1. Stanowisko o powierzchni do 0,5 ha; 2. Stanowisko o znanej lokalizacji, nie potwierdzone w terenie.

Rys. Bożena Preis

wano z wynikiem pozytywnym. Wiąże się to nie tylko ze słabym zasiedleniem omawianego terenu w pradziejach, ale i brakiem możliwości zweryfikowania wielu stanowisk archiwalnych w obrębie Strzelec Opolskich.

Chronologia, istniejących w terenie punktów osadniczych, wskazuje na jego penetrację przez ludność kultury łużyckiej w V okresie epoki brązu i okresie halsztackim oraz ludność kultury przeworskiej w późnym okresie rzymskim. Osadnictwo z późnego średniowiecza — XIV—XV wiek — należy łączyć z początkiem stałego zasiedlenia omawianego obszaru.

Zestawienie stanowisk

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznako- wanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Brzezina	Strzelce Opolskie	1	4	Mokre Łany	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
2.	Brzezina	Strzelce Opolskie	2	5	Mokre ²⁾ Łany-1	punkt osadniczy
3.	Brzezina	Strzelce Opolskie	3	6	Mokre ²⁾ Łany-1	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
4.	Brzezina	Strzelce Opolskie	4	7	Mokre ²⁾ Łany-1	punkt osadniczy
5.	Centawa	Jemielnica	5	3	A, 1/69	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
						punkt osadniczy
6.	Dziewkowice	Strzelce Opolskie	6	1	1	cmentarzysko
7.	Dziewkowice	Strzelce Opolskie	7	2	—	punkt osadniczy
8.	Strzelce Opolskie	loco	33	60	—	punkt osadniczy
						osada produkcyjna
						punkt osadniczy
9.	Strzelce Opolskie	loco	34	61	—	ślad osadnictwa

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) V okres epoki brązu, okres halsztacki	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	pozytywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
epoka kamienia	krzemienie	WOBiDZ nr inw. 130	
pradziej	1 fragment naczyń	WOBiDZ w Opolu	pozytywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ nr inw. 130	
XIV—XV wiek	7 fragmentów naczyń	WOBiDZ w Opolu	
(kultura łużycka) epoka brązu	grób ciałopalny	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIV—XV wiek	4 fragmenty naczyń	WOBiDZ w Opolu	
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	
(kultura przeworska) okres rzymski	6 fragmentów naczyń, 6 bryłek żuźła	WOBiDZ w Opolu	pozytywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
średniowiecze	uchwyt pokrywki	zagiął	negatywny wynik weryfikacji AZP

1	2	3	4	5	6	7
10.	Strzelce Opolskie	loco	35	62	—	punkt osadniczy
11.	Strzelce Opolskie	loco	36	63	—	śląd osadnictwa
12.	Strzelce Opolskie	loco	37	64	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
13.	Strzelce Opolskie	loco	38	65	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
14.	Strzelce Opolskie	loco	39	66	—	punkt osadniczy
						punkt osadniczy
15.	Strzelce Opolskie	loco	40	67	Mokre Łany-2	śląd osadnictwa
16.	Strzelce Opolskie	loco	42	69	—	punkt osadniczy
17.	Strzelce Opolskie	loco	43	70	—	punkt osadniczy
18.	Strzelce Opolskie	loco	44	71	—	cmentarzysko kurhanowe?
						punkt osadniczy
						skarb monet
19.	Strzelce Opolskie	loco	45	72	—	cmentarzysko
20.	Strzelce Opolskie	loco	46	73	C	punkt osadniczy
						osada
						punkt osadniczy

² W przedwojennym archiwum Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu (obecnie archiwum Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu) zewidencjonowano, w obrębie wsi Mokre Łany, trzy stanowiska, o różnej lokalizacji, oznaczone numerem 1.

8	9	10	11
epoka brązu	fragmenty naczyń, przedmioty z brązu	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	patelnia gliniana	zagięła	teren niedostępny do badań
epoka kamienia	krzemienie	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) IV—V okres epoki brązu, okres halsztacki	fragmenty naczyń, polepa, fragment płacka glinianego	zagięły	
epoka kamienia	krzemienie z białą patyną, ostrze krzemienne	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	
epoka kamienia	2 odłupki krzemienne	zagięły	teren niedostępny do badań
pradzieje	fragmenty naczyń	zagięły	
średniowiecze	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
XIII wiek	kostka do gry	zagięła	negatywny wynik weryfikacji AZP
pradzieje	fragmenty naczyń	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
II—III okres epoki brązu	2 szpile ze zgrubiałą główką	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP
(kultura łużycka) okres halsztacki	naczynie gliniane, kółka brązowe, naszyjnik z paciorków	zagięły	
XIV—XVII wiek	monety srebrne	zagięły	
(kultura łużycka) V okres epoki brązu, okres halsztacki	naczynia gliniane	zagięły	negatywny wynik weryfikacji AZP wskazane badania sondazowe
kultura łużycka	fragmenty naczyń	WOBiDZ nr inw. 2596	
(kultura prze- worska) okres rzymski	5 fragmentów naczyń	WOBiDZ	pozytywny wynik weryfikacji AZP
wczesne średniowiecze	fragmenty naczyń	WOBiDZ nr inw. 2596	

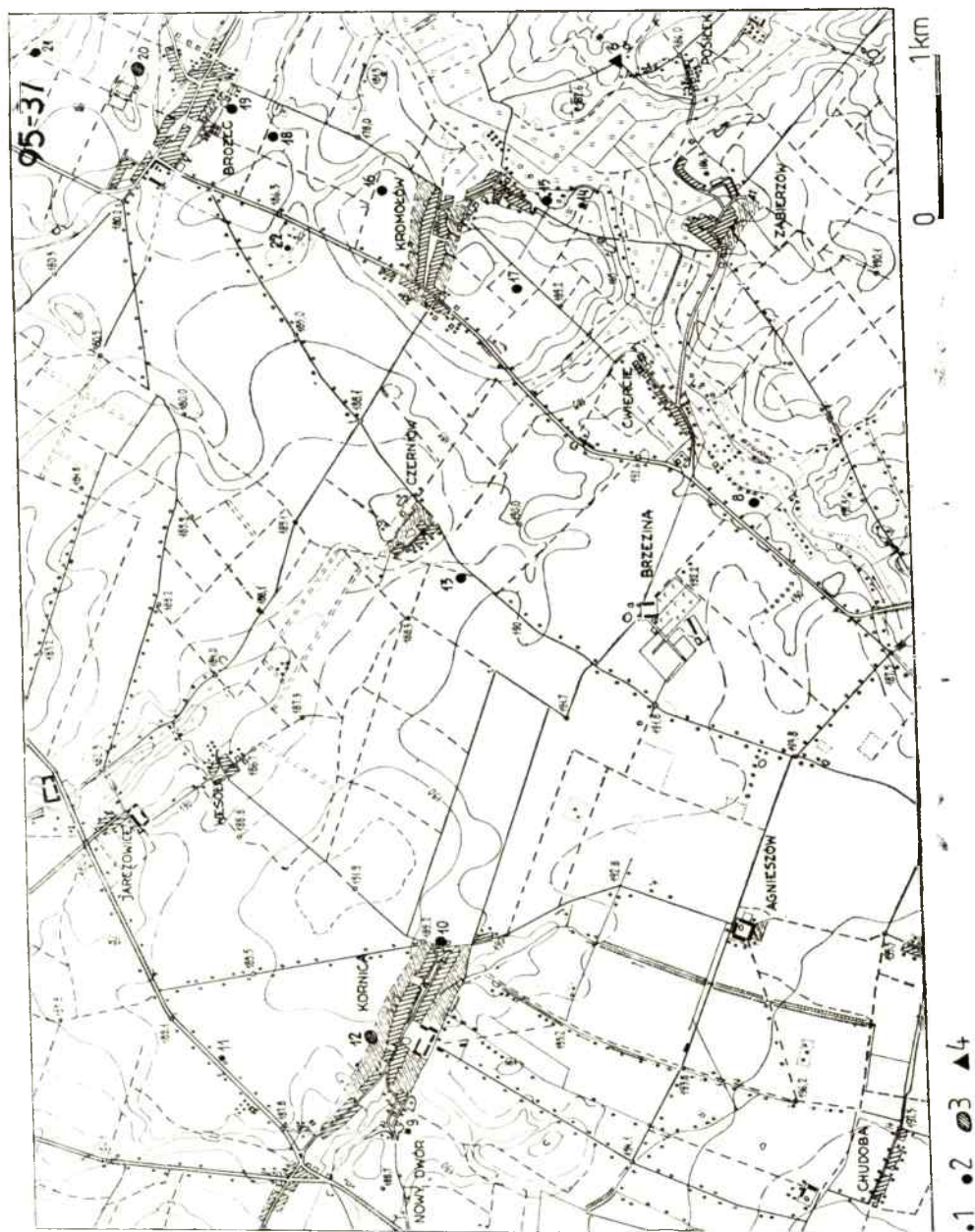
OBSZAR 95—37

Obszar 95—37 obejmuje swym zasięgiem tereny należące w większości do gminy Walce; niewielki fragment należy do gminy Krapkowice Z SW na NE przebiega wododział dwu lewobrzeżnych dopływów Odry — Straduni i Osobłogi. Jest to obszar płaski, o glebach na podłożu piaszczystym i gliniastym. Rozwój rolnictwa w czasach historycznych spowodował niemal zupełne wylesienie. Nie licząc bagiennej doliny Swornicy niemal cały obszar ma ubogą sieć wód. Omawiany obszar leży w Kotlinie Raciborskiej, wchodzącej w skład Niziny Śląskiej.

Badania (archiwalne i terenowe) na obszarze 95—37 prowadził K. Bykowski przy współpracy S. Pazdy i grupy studentów archeologii, w latach 1984—1985. Prace te finansowane były przez Biuro Dokumentacji Zabytków (obecnie Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków) w Opolu.

Omawiany obszar nie był do 1984 roku badany, nawet powierzchniowo. Z 7 znanych do 1984 roku stanowisk, tylko jedno posiadało dokładną lokalizację. Badania powierzchniowe doprowadziły do odkrycia dalszych 15 stanowisk. Ogółem znanych jest obecnie niewiele bo zaledwie 22 stanowiska. Stwierdzono na nich 28 punktów osadniczych (10 osad, 16 śladów osadnictwa i 2 inne bliżej nieokreślone). Jeden punkt datowany jest na epokę kamienia, 9 na neolit, 3 dalsze to ślady osadnictwa z późnego okresu rzymskiego, 2 na bliżej nieokreślone kultury pradziejowe, jeden z wczesnego średniowiecza i najwięcej, bo aż 12, ma metrykę późnośredniowieczną.

Potwierdza się i tutaj, zaobserwowana na sąsiednich terenach (zob. opublikowane już wyniki badań AZP zamieszczone w poprzednich numerach „Opolskiego Informatora Konserwatorskiego”), nikła ilość śladów osadnictwa z epoki kamienia, epoki brązu i epoki żelaza aż do wczesnego okresu wpływów rzymskich. Wydaje się, że obszar między Stradunią, będącą północną (umowną) granicą Płaskowyżu Głubczyckiego, a prawobrzeżną doliną dolnej Osobłogi był w tych okresach zalesiony i niezbyt atrakcyjny dla ówczesnej ludności, która zajmowała żyzne

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk archeologicznych z obszaru 95—37. Legenda: 1 — ślad osadnictwa; 2 — stanowisko o powierzchni do 0,5 ha; 3 — stanowisko o powierzchni ponad 0,5 ha; 4 — stanowisko, na którym w czasie badań AZP nie znaleziono materiału zabytkowego.

Rys. E. Farmus

ziemie leżące na południe od omawianego obszaru. Ślady osadnictwa neolitycznego ograniczają się prawie wyłącznie do kamiennych toporków i siekierok. Część tych zabytków, datowana jest zwyczajowo na neolit choć pochodzić może także z epoki brązu. Pozostałości osadnictwa z okresu późnorzymskiego i całego wczesnego średniowiecza są również nie-liczne. Prowadzona w późnym średniowieczu kolonizacja tego terenu znajduje swe odbicie w zwiększonej ilości stanowisk z tego okresu.

Poniższe zestawienie obejmuje tylko stanowiska dokładnie zlokalizo-

Zestawienie stanowisk archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Gmina	Numer stanowiska na obszarze	Numer stanowiska w miejscowości	Dotychczasowe oznakowanie stanowiska	Typ stanowiska
1	2	3	4	5	6	7
1.	Brożec	Walce	18	4	—	śląd osadnictwa osada
2.	Brożec	Walce	19	5	—	osada
3.	Brożec	Walce	20	6	—	osada
4.	Brożec	Walce	21	7	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
5.	Brożec	Walce	22	8	—	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
6.	Grocholub	Walce	6	1	1	punkt osadniczy
7.	Kórnica	Krapkowice	9	6	—	śląd osadnictwa
8.	Kórnica	Krapkowice	10	7	—	osada

wane, stąd brak w nim następujących stanowisk nie posiadających pełnych danych dotyczących lokalizacji (w nawiasie podano nr stanowiska na obszarze): Brożec, st. nr 3(7) — toporek kamienny przechowywany w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (nr inw. 75/77); Ćwiercie, gmina Walce, st. nr 1(3) — fragment naczynia neolitycznego; Ćwiercie st. nr 2(4) — motyka kamienna i fragment toporka kamiennego; Kórnicza st. nr 1(1) — toporek kamienny; Kromolów st. nr 1(2) — moneta z IV w., Zabierzów, gmina Walce st. nr 1(5) — fragment naczynia neolitycznego.

z obszaru 95—37

Chronologia	Wyniki	Zbiory	Uwagi
8	9	10	11
VII—IX w. XIV—XV w.	1 fragment naczynia, 12 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2544	
XIV w.	24 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2526	
XIV w.	16 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2554	
pradzieje XIV—XV w.	2 fragmenty naczyń, 3 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2552	
neolit XIV—XV w.	1 wiór, 1 fragment naczynia	WOBiDZ Opole, nr inw. 2543	
paleolit?	zabytki krzemienne	brak danych	W czasie badań AZP na stanowisku nie znaleziono zabytków.
kultura przeworska, faza D	1 fragment naczynia	WOBiDZ Opole, nr inw. 2533	
XIV w.	10 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2550	

1	2	3	4	5	6	7
9.	Kórnica	Krapkowice	11	8	—	śląd osadnictwa
10.	Kórnica	Krapkowice	12	9	—	osada
11.	Kórnica	Krapkowice	13	10	—	osada
12.	Kromołów	Walce	14	2	—	śląd osadnictwa
13.	Kromołów	Walce	15	3	—	osada
14.	Kromołów	Walce	16	4	—	osada
15.	Kromołów	Walce	17	5	—	osada
16.	Rozkochów	Walce	8	14	—	osada
						śląd osadnictwa
						śląd osadnictwa

Objaśnienie skrótów:

WOBiDZ — Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu

AZP — Archeologiczne Zdjęcie Polski

nr inw. — numer inwentarza

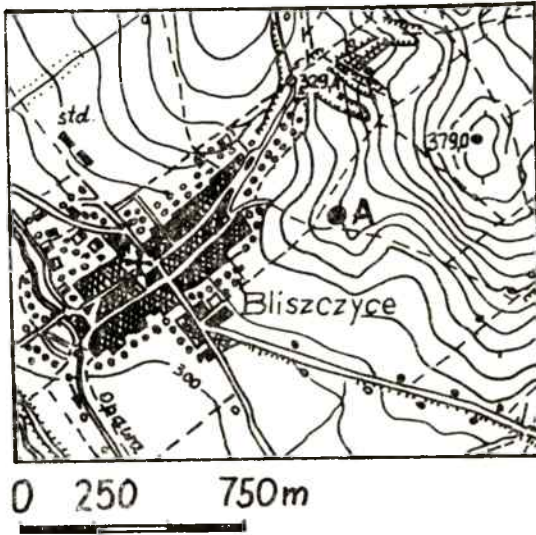
8	9	10	11
XIV—XV w.	2 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2536	
XIV w.	10 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2553	
XIV w.	6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2524	
neolit	1 wiór, 1 odłupek	WOBiDZ Opole, nr inw. 2534	
XIII—XIV w.	6 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2548	
XIV w.	22 fragmenty naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2541	
XIV w.	18 fragmentów naczyń	WOBiDZ Opole, nr inw. 2535	
kultura pucharów lejowatych,	3 fragmenty naczyń,	WOBiDZ Opole, nr inw. 2079	
III—IV w.	1 wiór krzemienny, 3 fragmenty naczyń,		
pradzieje	2 fragmenty naczyń		

WYNIKI INNYCH BADAŃ
POWIERZCHNIOWYCH I WERYFIKACYJNYCH

BLISZCZYCE, gm. Branice

Stan. A

Położenie: około 500 m na północ od szosy z Bliszczycy do Michałkowic,
około 650 m na północny-wschód od kościoła we wsi, na południowo-
-zachodnim stoku wyniesienia (ryc. 1).

1. Bliszczycy. Lokalizacja stanowiska A.

Rys. K. Spychała

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 10 ułamków naczyń glinianych (ryc. 4 f); 1 drapacz krzemienisty (ryc. 4 g).

Chronologia: neolit, okres późnośredniowieczny.

Badania: powierzchniowe we wrześniu 1988 roku przeprowadził Krzysztof Spychała, w ramach obowiązków służbowych.

BOGDANOWICE, gm. Głubczyce

Stan. T

Położenie: na południowym stoku wyniesienia, około 100 m na wschód od drogi gruntowej, około 550 m na zachód od szosy Głubczyce—Włodzienin (ryc. 2).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 9 ułamków naczyń glinianych, 2 grudki polepy.

Chronologia: pradzieje, XIV—XV wiek.

Badania: powierzchniowe we wrześniu 1988 roku przeprowadził w ramach czynności służbowych Krzysztof Spychała z grupą studentów pracujących na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu.

Stan. U

Uwaga: patrz sprawozdanie pt. „Bogdanowice, gm. Głubczyce. Stanowisko U”, w niniejszym tomie.

Stan. W

Położenie: około 500 m na zachód od szosy Bogdanowice—Włodzienin, około 300 m na wschód od drogi gruntowej z Kolonii Bogdanowice do Bogdanowic (ryc. 2).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 1 ułamek naczynia glinianego.

Chronologia: neolit.

Badania: j.w.

Stan. Y

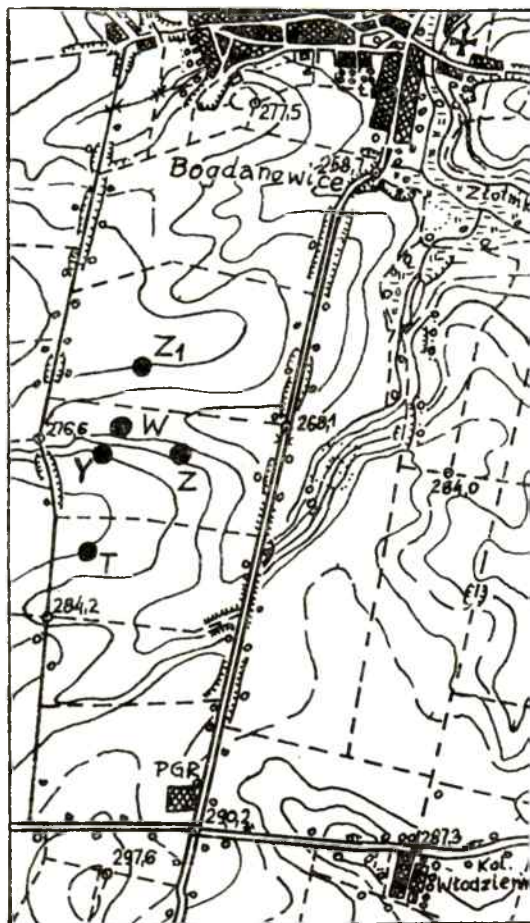
Położenie: około 550 m na zachód od szosy Bogdanowice—Włodzienin, około 200 m na wschód od drogi gruntowej do Bogdanowic, około 1400 m na południe od zachodnich zabudowań wsi, na północnym stoku wyniesienia (ryc. 2).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 3 ułamki naczyń glinianych.

Chronologia: neolit pradzieje.

Badania: j.w.

0 250 750 m

2. Bogdanowice. Lokalizacja stanowisk T, Y, Z, Z₁.

Rys. K. Spychała

Stan Z

Położenie: około 300 m na zachód od szosy Bogdanowice—Włodzienin, około 1250 m na południe od południowo-zachodnich zabudowań wsi, na północno-wschodnim stoku wyniesienia (ryc. 2).

Typ stanowiska: osada.

Inwentarz: 18 ułamków naczyń glinianych (ryc. 3 a—b).

Chronologia: neolit; V okres epoki brązu — okres halsztacki (kultura luzicka).

Badania: j.w.

Stan. Z₁

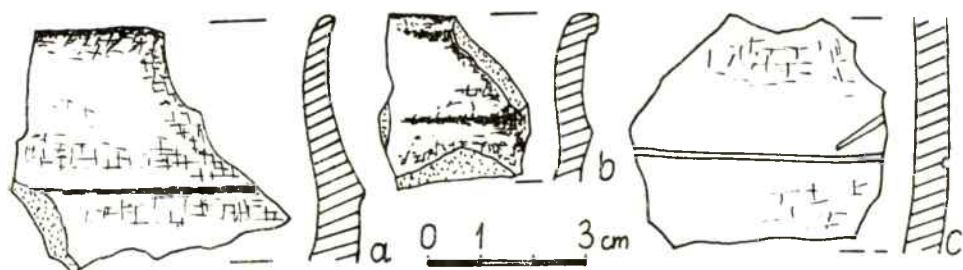
Położenie: około 500 m na zachód od szosy Bogdanowice—Włodzienin, około 1050 m na południe od zachodniego skraju wsi Bogdanowice, na południowym stoku wyniesienia (ryc. 2).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 5 ułamków naczyń glinianych (ryc. 3 c).

Chronologia: neolit (?); okres późnośredniowieczny.

Badania: j.w.

3. Bogdanowice. Ułamki naczyń glinianych: a—b — stanowisko Z; c — stanowisko Z₁.
Rys. K. Spychała

BRANICE, gm. loco

Stan. 4

Uwaga: patrz informacja z badań ratowniczych pt. „Badania ratownicze osady ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej w Branicach”, w tym tomie.

Stan. 8

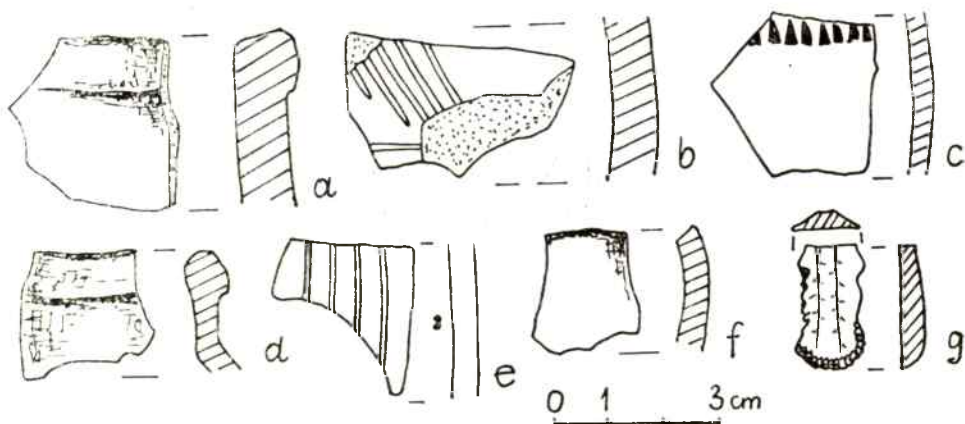
Położenie: na lewobrzeżnej, wysokiej terasie rzeki Opawy, około 1200 m na zachód od kościoła parafialnego, około 600 m na północny-wschód od zamku (obecnie zakład słodowniczy — ryc. 5).

Typ stanowiska: osada.

Inwentarz: 16 ułamków naczyń glinianych (ryc. 4 a—d).

Chronologia: kultura łużycka, pradzieje, okres późnośredniowieczny.

Badania: weryfikacyjne w lipcu 1988 roku przeprowadził w ramach czynności służbowych Krzysztof Spychała z grupą licealistów pracujących na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu.

4. Ułamki naczyń glinianych: a—d — stanowisko 8 w Branicach; e — stanowisko 9 w Branicach; f—g — stanowisko A w Bliszczycach. Rys. K. Spychała

Stan. 9

Położenie: na lewobrzeżnej, wysokiej terasie rzeki Opawy, około 900 m na wschód od zamku w Branicach, około 100 m na zachód od starego, niemieckiego cmentarza (ryc. 5).

Typ stanowiska: osada.

Inwentarz: 13 ułamków naczyń glinianych (ryc. 4 e).

Chronologia: kultura łużycka, okres późnośredniowieczny.

Badania: j.w.

Stan. H

Położenie: około 50—70 m na północny-zachód od nowego cmentarza w Branicach, około 400 m na zachód od szosy z Branic do Głubczyc (ryc. 5).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentrz: 2 ułamki naczyń glinianych.

Chronologia: kultura przeworska, faza D; okres późnośredniowieczny.

Badania: powierzchniowe w lipcu 1988 roku przeprowadził w ramach czynności służbowych Krzysztof Spychała z grupą licealistów pracujących na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu.

Stan. I (i)

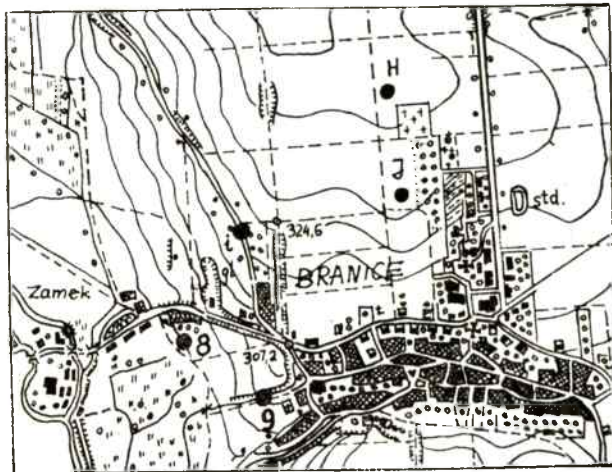
Położenie: na wysokiej terasie rzeki Opawy, po obu stronach szosy z Branice do Bliszczyc, około 900 m na zachód (z odchyleniem na północ) od kościoła szpitalnego, około 150 m na północny-wschód od wybieżyska gliny (ryc. 5).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 6 ułamków naczyń glinianych (w tym 2 grafitowe).

Chronologia: kultura celtycka (?), okres późnośredniowieczny.

Badania: j.w.

5. Branice. Mapka lokalizacyjna stanowisk 8, 9, H, i, J.

Rys. K. Spychała

Stan. J

Położenie: na terenie działek warzywnych Wojewódzkiego Szpitala dla Psychicznie i Nerwowo Chorych, około 350 m na zachód od szosy z Branice do Głubczyc, około 400 m na północny-zachód od kościoła szpitalnego (ryc. 5).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 6 ułamków naczyń glinianych.

Chronologia: XIV—XV wiek.

Badania: j.w.

OPOLE — GOSŁAWICE

Stan. 1

Położenie: około 50 m na południowy-wschód od starej kapliczki i cmentarza, po wschodniej stronie szosy do Opola, około 175 m na połud-

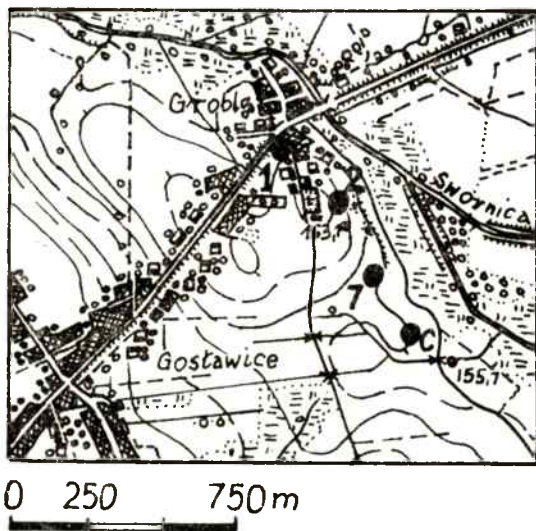
niowy-zachód od mostu na rzece Swornicy, na północnym i północno-wschodnim stoku wyniesienia (ryc. 6).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 4 ułamki naczyń glinianych.

Chronologia: pradzieje, okres wczesnośredniowieczny — faza młodsza, okres późnośredniowieczny.

Badania: weryfikacyjne w sierpniu 1988 roku przeprowadził Krzysztof Spychała w ramach czynności służbowych.

6. Opole — Gosławice. Lokalizacja stanowisk nr 1, 2, 7, C.

Rys. K. Spychała

Stan. 2

Położenie: pomiędzy nieczynnym, zarośniętym i częściowo zagospodarowanym rekreacyjnie wybrzyskiem a krawędzią terasy rzeki Swornicy, około 300 m na południe od mostu na tej rzece, na wschodnim stoku wyniesienia (ryc. 6).

Typ stanowiska: osada.

Inwentarz: 8 ułamków naczyń glinianych, bryłki żużla dymarkowego.

Chronologia: okres rzymski — kultura przeworska.

Badania: j.w.

Stan. 7

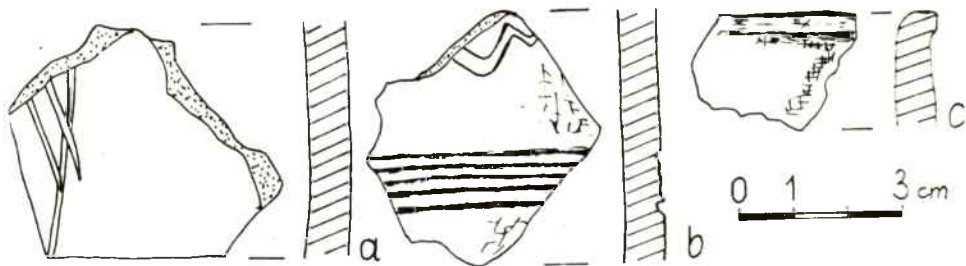
Położenie: na wschodnim i południowo-wschodnim stoku lewobrzeżnej terasy rzeki Swornicy, około 600 m na południowy-wschód od mostu na tej rzece, około 200 m na wschód od drogi gruntowej z Kolonii Gosławickiej do Kolonii Grobla (ryc. 6).

Typ stanowiska: osada produkcyjna.

Inwentarz: 27 ułamków naczyń glinianych (ryc. 7 a), bryłki żużla dymarkowego, fragment osełki z łupku sercytowego, gładzik kamienisty.

Chronologia: późny okres rzymski — kultura przeworska, okres późnośredniowieczny.

Badania: j.w.

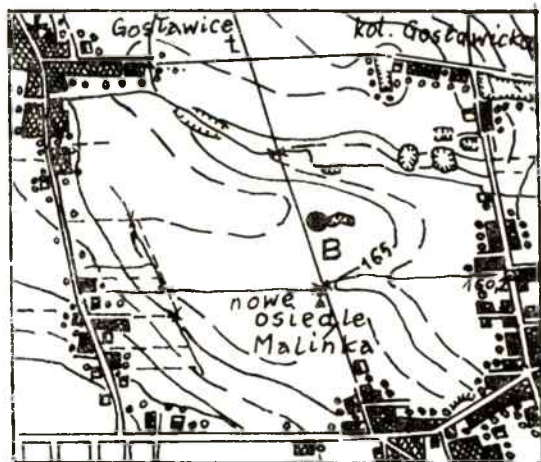
7. Opole — Gosławice. Ułamki naczyń glinianych: a — stan. 7; b—c — stan. C.
Rys. K. Sychała

Stan. B

Położenie: około 100 m na zachód od nowego szpitala (w budowie), koło zarosniętego wybierzyska żwiru, około 700 m na północ od ulicy Częstochowskiej (ryc. 8).

Typ stanowiska: nieokreślone.

Inwentarz: 5 ułamków naczyń glinianych.

8. Opole — Gosławice. Lokalizacja stanowiska B.

Rys. K. Sychała

Chronologia: pradzieje, okres późnośredniowieczny.

Badania: powierzchniowe w sierpniu 1988 roku przeprowadził Krzysztof Spychała w ramach czynności służbowych.

Stan. C

Położenie: na południowo-wschodnim stoku wyniesienia, około 300 m na wschód od drogi gruntowej z Kolonii Gosławickiej (osiedle Malinka), po zachodniej stronie drogi biegnącej koło podmokłych łąk przy rzece Malinie (ryc. 6).

Typ stanowiska: osada.

Inwentarz: 27 ułamków naczyń glinianych (ryc. 7 b—c).

Chronologia: kultura przeworska, faza C₃—D.

Badania: j.w.

KRZYSZTOF SPYCHAŁA

**PRACE KONSERWATORSKIE
I DOKUMENTACYJNE**

OCHRONA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY W 1988 R.
W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM

Rok 1988 był szóstym rokiem finansowania zadań ochrony dóbr kultury ze środków centralnego Funduszu Rozwoju Kultury. Dotacja z CFRK w kwocie 321 330 000 zł oraz z nadwyżki budżetowej WRN w wysokości 10 000 000 zł — zostały w pełni wykorzystane na zadania wg poniższego zestawienia:

bilans otwarcia 544,0

Lp.	Rodzaj	w tys. zł	
		Plan	Wykonanie
1.	Architektura		
	— dokumentacja	12 000	12 115
	— wykonawstwo	301 330	301 670
2.	Obiekty ruchome	12 000	12 547
3.	Obiekty archeologiczne	4 000	3 386
4.	Parki i cmentarze	2 000	1 835

bilans zamknięcia
321,0

Zakres rzeczowy ochrony dóbr kultury

Dokumentacja:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Rodzaj	Wykonanie
1.	Lasocice	zespół dworski	opinie i wytyczne do remontu	PKZ Wrocław
	Ścibórz	pałac	j.w. studia do planów zagospodarowania przestrzennego	PKZ Rzeszów
2.	Otmuchów	miasto		
3.	Gogolin	j.w.		
4.	Głubczyce	j.w.	miast i wytyczne	
5.	Lewin Brzeski	j.w.	konserwatorskie	
6.	Opole	miasto	studium hist.-urbani- styczne	PKZ Wrocław
7.	Michałów	wieś	studium hist.-ruralistyczne	PKZ Wrocław
8.	Przylesie	wieś	j.w.	PKZ Wrocław

Wykonawstwo:

Lp.	Miejscowość	Obiekt/Inwest.	Zakres	Wykonawca
1.	Brzeg	zamek/WKZ	prace wykończeniowe, konserwacja wystroju elewacji	PKZ Wrocław Ars Antiqua — Warszawa, zespół pod kier. Andrzeja Lewandowskiego
2.	Nysa	pałac/WKZ	malowanie elewacji dziedzińca	Spółdzielnia Rzemieślnicza Wielobranżowa — Świdnica
3.	Zwierzyniec	pałac/WKZ	prace instalacyjne	zakłady rzemieślnicze

Dotacje z centralnego Funduszu Rozwoju Kultury dla muzeów i naczelników miast i gmin:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zakres	Wykonawca
1.	Opole	Muzeum Wsi Opolskiej budownictwo ludowe	rekonstrukcja	ekipy własne
2.	Opole	Muzeum Śląska Opolskiego budynek muzealny — Mały Rynek	remont	zakłady rzemieślnicze z Opola i spółka zagr. UNIBET w Opolu Woj. Przeds. Robót Instalac. Gospodarki Komunalnej zakł. rzemieśl.
3.	Głubczyce	ratusz i mury miejskie	remont	zakł. rzemieśl.
4.	Kamień Śląski	zamek	remont zabezpieczający	zakł. rzemieśl.
5.	Kietrz	zamek	remont zabezpieczający	zakł. rzemieśl.
6.	Namysłów	mury miejskie	remont zabezpieczający	RSP Objazda
7.	Paczków	budynek — Rynek 20	remont i adaptacja	Spółdzielnia Rzemieślnicza — Nysa
8.	Piorunkowice	dwór	remont zabezpieczający	RSP Piorunkowice
9.	Sięstrzechowice	zamek	remont zabezpieczający konserwacja polichromii kaplicy zamkowej i ołtarza	RSP Sięstrzechowice PSP Opole, zespół pod kier. Jerzego Czajora

REMONTY KAPITALNE W R. 1988 FINANSOWANE
PRZEZ UŻYTKOWNIKÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zakres	Inwestor
1.	Bąków	pałac	remont elewacji, dachu	Zakład Doświad- czalny Hodowli i Aklimatyzacji Roślin Bąków
2.	Baborów	budynek Rynek 7	remont elewacji i dachu	Franciszek Czechowski
3.	Buszyce	kościół filialny	remont dachu, wymiana stropu	Parafia Rzym.- -Katol. Lewin Brzeski
4.	Branice	kaplica cmentarna	wymiana pokrycia dachu	Dom Prowincjonal- ny Sióstr Marii Niepokalanej Branice
5.	Brzeg	kościół ewangelicki	remont dachu, pokrycie	Parafia Ewang.- -Augsburska. Lewin Brzeski
6.	Brzeg	Dom Dziennego Pobytu ul. Pia- stowska 29	remont obiektu	Zespół Opieki Zdro- wotnej — Brzeg
7.	Brzeg	ratusz	remont i odbudowa	Naczelnik MiG Brzeg
8.	Brzeg	budynek ul. Mic- kiewicza 4—6	remont elewacji	Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej O/Brzeg
9.	Dobra	budynek bramny	remont i adaptacja na mieszkanie	Nadleśnictwo — Prószków
10.	Głubczyce	budynek ul. Sobie- skiego 27	remont dachu	UMiG Głubczyce
11.	Głubczyce	wieża ratuszowa	remont	UMiG Wydział Kul- tury, Kultury Fi- zycznej i Turystyki Głubczyce
12.	Gierałtice	kościół parafialny	remont pokrycia helmu wieży	Parafia Rzym.- -Katol. Gierałtice
13.	Grobniki	dawne komturstwo Joanitów	remont kapitalny	Samorząd Miesz- kańców
14.	Grodków	budynek ul. H. Sa- wickiej 20	remont elewacji, malowanie	Zespół Opieki Zdro- wotnej — Grodków
15.	Grodzic	kościół parafialny	remont dachu i wieży, wymiana pokrycia	Parafia Rzym.- -Katol. — Grodziec

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zakres	Inwestor
16.	Głucholazy	budynek ul. Marchlewskiego 48	remont dachu i elewacji	Janina i Stanisław Stadniccy
17.	Głucholazy	budynek ul. Marchlewskiego 2	wymiana pokrycia dachu	Zespół Opieki Zdrowotnej — Głucholazy
18.	Kędzierzyn-Koźle	budynek ul. Orkana 3	wymiana pokrycia dachu	Zespół Opieki Zdrowotnej — Kędzierzyn-Koźle
19.	Krapkowice	wieża ciśnieni	naprawa pokrycia dachu	Krapkowickie Zakłady Papiernicze
20.	Kędzierzyn-Koźle	budynek ul. Armii Czerwonej 6	remont i adaptacja	PGKM — Kędzierzyn-Koźle
21.	Kędzierzyn-Koźle	budynek ul. Planetorza 11	remont i adaptacja	PGKM — Kędzierzyn-Koźle
22.	Klisino	pałac	remont elewacji	Państwowy Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych
23.	Kobiela	kościół parafialny	remont dachu	Parafia Rzym.-Katol. Kobiela
24.	Lewin Brzeski	kościół parafialny	remont wnętrza	Parafia Rzym.-Katol. Lewin Brz.
25.	Nieradowice	pałac	remont bieżący wymiana stolarki, malowanie	Kombinat PGR — Nieradowice
26.	Nysa	budynek ul. Ogrodowa 2	remont elewacji	Fabryka Samochodów Dostawczych — Nysa
27.	Nysa	budynek ul. Piastowska 2—4—6	remont elewacji	RPGKM Nysa
28.	Nysa	Kościół M.B. Wspomożenia Wiernych	remont wieży i dachu	Parafia Rzym.-Katol. przy Bazylice Św. Jakuba St. Ap. w Nysie
29.	Nysa	Klasztor Sióstr Elżbietanek	remont pokrycia dachu	Klasztor Sióstr Elżbietanek — Nysa
30.	Maciowakrze	plebania	remont dachu	Parafia Rzym.-Katol. Maciowakrze
31.	Niemodlin	budynek ul. Zawadzkiego 9	remont elewacji	Woj. Przedsięb. Turystyki i Wypoczynku w Opolu
32.	Opole	dworzec PKP	remont dachu konserwacja elewacji	PKP — Opole
33.	Opole	budynek ul. Szpitalna 1	malowanie elewacji	Dom Książki — Opole
34.	Opole	kapliczka ul. Buczka	zabezpieczenie malowanie	Tow. Opieki n. Zabytkami O/Opole

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zakres	Inwestor
35.	Opole	wieża zamkowa	remont i adaptacja	Prezydent Miasta Opola
36.	Opole	Klasztor Sióstr Szkolnych de Notre Dame	wymiana pokrycia dachu na blachę cynkową	Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame — Opole
37.	Otmuchów	pałac dolny	remont elewacji	Naczelnik Miasta i Gminy Otmuchów
38.	Prószków	budynek ul. Zamkowa 5	remont kapitalny	ZGKM — Prószków
39.	Paczków	budynek ul. Poczto- wa 4	remont elewacji	Paczkowskie Zakłady Chemii Gospodarczej „Pollena” — Paczków
40.	Pokój	budynek ul. 1 Maja 23	wymiana pokrycia dachu	Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna — Fałkowiec
41.	Prudnik	budynek ul. Kościuszki 1a	remont elewacji	Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Frotex” — Prudnik
42.	Reńska Wieś	kościół parafialny	remont wnętrza	Parafia Rzym.-Katol.
43.	Starowice	kościół parafialny	remont ogrodzenia kamiennego	Parafia Rzym.-Katol. — Jędrzejów
44.	Stare Budkowice	kościół parafialny	wymiana pokrycia hełmu wieży	Parafia Rzym.-Katol.
45.	Ściborzyce Małe	kościół parafialny	remont dachu	Parafia Rzym.-Katol.
46.	Strzelce Op.	budynek ul. Świerczewskiego 14—16	remont kapitalny	PGKM — Strzelce Opolskie
47.	Trzebina	kościół parafialny	remont elewacji	Parafia Rzym.-Katol.
48.	Tuły	pałac	remont pokrycia dachu	Kombinat PGR — Bierdzany
49.	Wołczyn	budynek ul. Młyńska 20	remont kapitalny	PGKM — Wołczyn
50.	Zelazna	kościół parafialny	wymiana pokrycia	Parafia Rzym.-Katol.
51.	Zagwizdzie	kuźnia d. huty	remont kapitalny i adaptacja, uporządkowanie kanału	Zarząd Koła Terenowego SD — Murów

ZAGOSPODAROWANIE ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA CELE
 UŻYTKOWE W TRYBIE UCHWAŁY 179 RADY MINISTRÓW
 W SPRAWIE WYKORZYSTANIA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
 NA CELE UŻYTKOWE

W roku 1988 kontynuowano remonty z lat 1986/87. Celem zagospodarowania były zespoły pałacowo-parkowe w Miechowej, Rozkochowie. Nadal na zagospodarowanie oczekują zamki w Dobrej, Kopicach, Kamieniu Śląskim, dwory w Lisich Kątach, Lubiatowie.

Tabela obiektów remontowanych z dofinansowaniem w trybie
 uchwały 179 Rady Ministrów

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Inwestor
1	2	3	4
1.	Brzeg	kaplica zamkowa	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Krzyża — Brzeg
2.	Brzeg	kaplica cmentarna	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Mikołaja — Brzeg
3.	Cieszanowice	pałac	Kombinat PGR Nieradowice
4.	Domaradzka Kuźnia	chałupa drewniana	Tomasz Gruszkiewicz
5.	Głogówek	klasztor	O.O. Franciszkanie
6.	Kantorowice	zamek	Andrzej Bizański Wiesław Gac
7.	Maciejów	zespół parkowo- -dworski	Helena i Tadeusz Grotowscy
8.	Namysłów	kościół pofrancisz- kański	Parafia Rzymsko-Katolicka Namysłów
9.	Opole	budynek pl. Armii Czerwonej 10	MPGKM — Opole
10.	Opole	budynek ul. 1 Ma- ja 7	MPGKM — Opole
11.	Opole	budynek ul. Sien- kiewicza 1a	Maciej i Maria Spychałowie
12.	Opole	budynek ul. Ry- backa 5	Kościół Chrystusowy — Opole
13.	Opole	elewacja budynku ul. Koraszewskiego	Spółdzielnia Inwalidów „Odnowa” Opole
14.	Opole	spichlerz ul. Szpitalna	Biuro Projektów Urządzeń Sportowych w Koszalinie „Polsport” O/Opole
15.	Prószków	dawny zajazd	Zespół Szkół Ogrodniczych Pomologia Prószków
16.	Przydroże Małe	pałac	Kombinat PGR Frączków

1	2	3	4
17.	Piastowice	zagroda nr 25	Antoni Szymków
18.	Rysiewice	zespół parkowo- -zamkowy	Zdzisław Koryciński
19.	Siedlec	zespół parkowo- -dworski	Barbara i Stanisław Zawadowie
20.	Wilamowice	zespół parkowo- -pałacowy	Zespół Opieki Zdrowotnej Ziębice
21.	Ziemłowice	pałac	Wiesław Obcowski

EWIDENCJA I DOKUMENTACJA ZABYTEKÓW TECHNIKI
W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM W LATACH 1985—1989

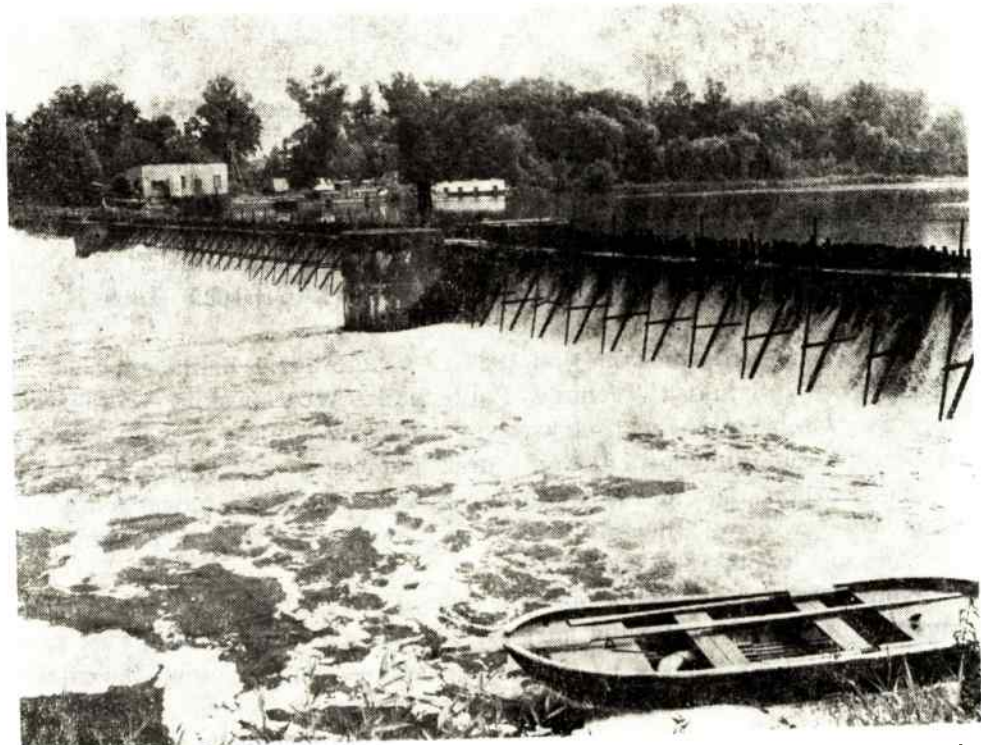
W wyniku kontynuowanej od 1984 r. współpracy z Zakładem Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej w zakresie opracowywania młynów i elektrowni wodnych, objęto inwentaryzacją obiekty w południowo-zachodniej oraz północnej części województwa. Łącznie rozpoznano i opracowano 84 obiekty. W 1989 r. zawarta została umowa na ewidencjonowanie dalszych młynów i elektrowni. Zadanie ma się zamknąć kwotą 1.200.000 zł.

Kontynuuje się również opracowywanie zabytków techniki nieruchomości i ruchomych w formie kart ewidencyjnych pełnych oraz kart tzw. adresowych. Karty pełne — ogólne, zakładane dla zespołów jako całości oraz szczegółowe, dla poszczególnych obiektów w zespole, zlecane są w pierwszej kolejności dla zabytków zagrożonych rozbiórką, przebudową lub modernizacją. Karty adresowe, opracowywane sukcesywnie na podstawie posiadanych materiałów dokumentacyjnych i inspekcji terenowych na fiszkach typu bibliotecznego, z zaznaczonymi barwnymi oznaczeniami kodowymi, informują wstępnie o rodzaju i miejscu położenia zabytku techniki, wpisu do rejestru zabytków oraz posiadanych materiałów dokumentacyjnych i bibliograficznych.

Oprócz budownictwa przemysłowego i wyposażenia technicznego zakładów, w kartach ewidencyjnych znajdują się także obiekty niekubaturowe, jak np. mosty w Ozimku i Krasiejowie, wiadukt kolejowy w Mąkoszycach, urządzenia hydrotechniczne związane z rzeką Odrą (ryc. 1), kanałem Młynówką w Opolu oraz Kanałem Kłodnickim — jazy, śluzy, nabrzeża itp. Ujmowane są również budynki i osiedla mieszkaniowe związane z zakładami produkcyjnymi.

Stan kartoteki ewidencyjnej zabytków techniki na dzień 1 października 1989 r. przedstawia się następująco: 145 kart pełnych i 177 kart adresowych.

Na podstawie kart ewidencyjnych i wniosków konserwatorskich w nich zawartych, wpisuje się obiekty do rejestru zabytków. W latach 1985—1989 wpisano do rejestru zabytków województwa opolskiego następujące zabytki techniki:

Ryc. 1. Opole, jaz iglicowy na Odrze.

Fot. M. Maruszak

- zespół dworca i poczty PKP w Brzegu,
 - budynek dawnej gorzelnii w Strzelcach Opolskich,
 - baterię dwóch pieców szybowych do wypału wapna w Górażdżach (ryc. 2),
 - budynek dawnego browaru w Nasiedlu,
 - zachowane fragmenty nieczynnego kanału żeglugowego „Kanał Kłodnicki” w granicach województwa opolskiego,
 - jaz i śluza komorowa na kanale Młynówka w Opolu (ryc. 3),
- Przygotowywane są materiały do wpisu do rejestru innych obiektów inżynierii wodnej, związanych z żeglugą na Odrze.

Archiwum Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu wzbogaciło się o dokumentacje specjalistyczne dotyczące rzeki Odry z kanałami Kłodnickim i Gliwickim. Na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu opracowane zostało w 1986 r. „Studium konserwatorskie Odry opolskiej i kanałów żeglugowych”, zawierające zarys historii i wiadomości ogólne oraz katalog obiektów związanych z kanalizacją rzeki. W 1987 r. opracowano ponadto porty i przeładownie śródlądowe w granicach województwa opolskiego. W 1988 r.

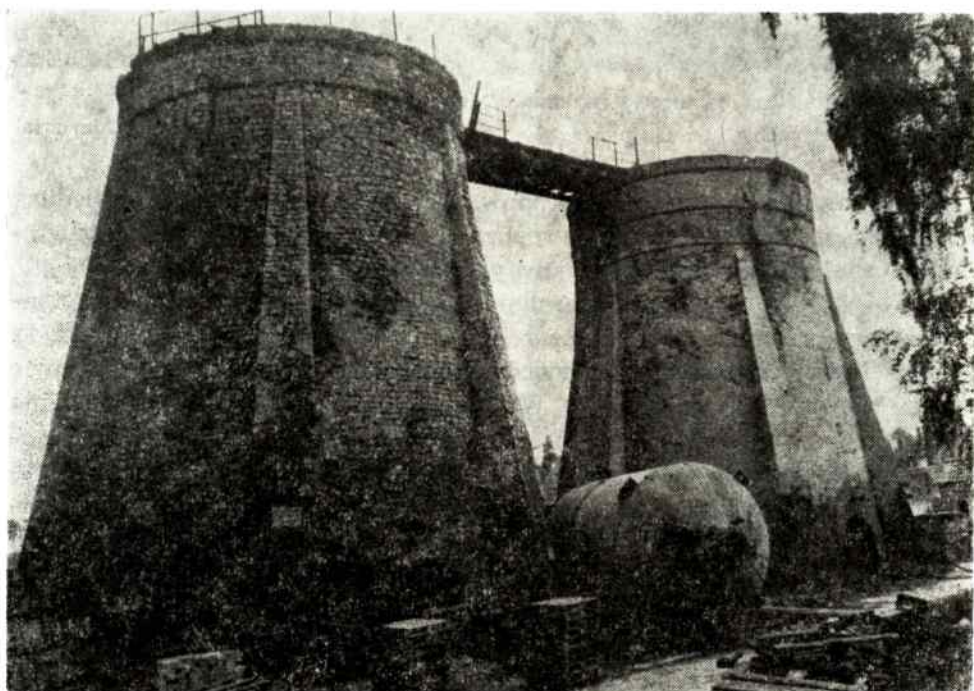
powstała „Opinia dotycząca możliwości likwidacji fragmentu Kanału Kłodnickiego w granicach miasta Kędzierzyn-Koźle wraz z wnioskami konserwatorskimi”, wykonana na zlecenie Wojewódzkiej Dyrekcji Inwestycji w Opolu, Oddział Kędzierzyn-Koźle. Jej autorem jest mgr inż. Zbigniew Łabęcki.

Okręgowa Dyrekcja Gospodarki Wodnej w Gliwicach opracowała i przekazała do archiwum konserwatorskiego uproszczoną dokumentację na odbudowę Kanału Kłodnickiego w km 0+000 oraz konserwację śluzy w Blachowni.

Z innych ciekawszych opracowań wymienić jeszcze należy:

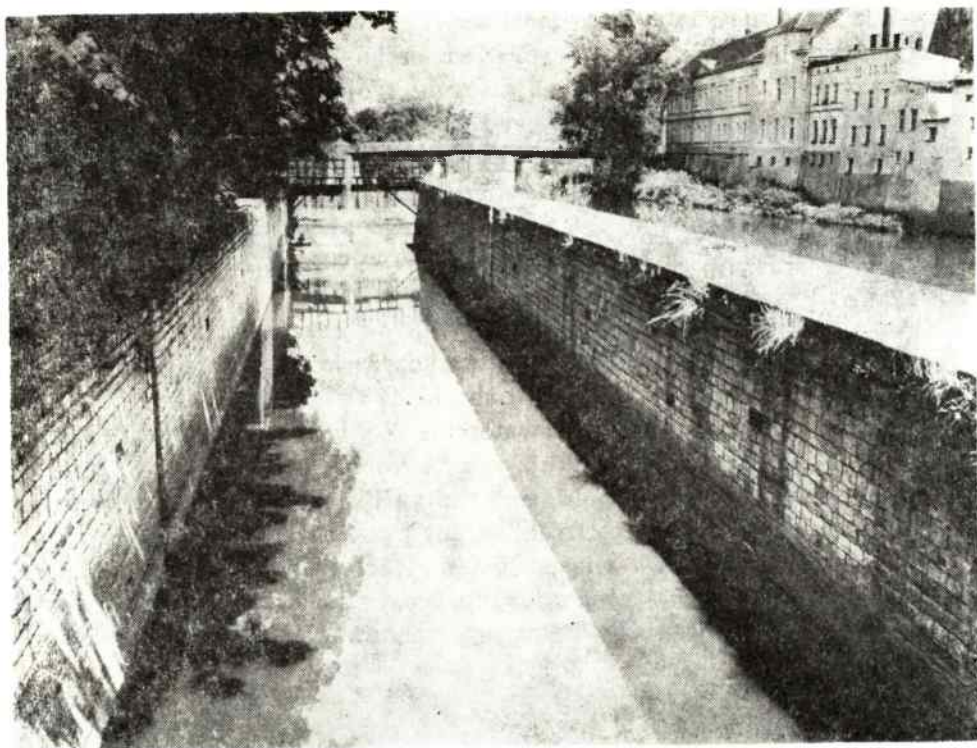
- „Opinię o wartości zabytkowej urządzeń wodnych na rzece Biała w parku w Dobrej”; oprac. Zb. Łabęcki, 1987.
- „Studium historyczno-konserwatorskie Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Frotex” w Prudniku”; autor i rok oprac. j.w.
- „Dworzec Główny w Opolu, opis, zarys historii i ocena wartości historycznych oraz artystycznych”; autor j.w.

Z historią kolejnictwa wiąże się temat ochrony zabytkowego taboru kolejowego o dawnych i różnorodnych typach konstrukcji, obrazujących rozwój techniki. Pojazdy te winny być zachowane, remontowane i kon-

Ryc. 2. Górażdże, piece szybowe do wypału wapna na terenie Zakładów Przemysłu Cementowo-Wapienniczego.

Fot. M. Maruszak

Ryc. 3. Opole, śluza komorowa na kanale Młynówka.

Fot. M. Maruszak

serwowane na bieżąco oraz eksponowane jako zabytki techniki, co jednak napotyka na duże trudności w realizacji. Szczególnie cenne obiekty winny się znaleźć w muzeach specjalistycznych.

W 1988 r. dokonano rozpoznania zabytkowych parowozów oraz tendrów przekazanych do Składnicy Żłomu w Chróście Nyskiej (ryc. 4). Na podstawie opinii rzeczoznawców z Muzeum Techniki w Warszawie oraz Muzeum Kolejnictwa w Warszawie, wytypowano do zachowania 2 parowozy z lat 1921 i 1944 oraz 2 tendry z XIX w. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Opolu przesłał powyższe opinie do Dolnośląskiej Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych we Wrocławiu z prośbą o przesłanie informacji o podjętych działaniach w sprawie zachowania tych obiektów. Wiadomo już, że jeden z parowozów OK1-325, znajdujący się na terenie składnicy żłomu, zostanie stamtąd zabrany i po wyremontowaniu eksponowany na stacji Jaworzyna Śląska. Pozostałe obiekty nie znalazły się w sferze zainteresowania DOKP z uwagi na braki w osprzęcie. Dyrekcja poinformowała również, że na terenie swojej działalności eksponuje na stacjach kolejowych lub przygotowuje do wystawienia in-

Ryc. 4. Parowóz wycofany z eksploatacji w Składnicy Złomu w Chróscinie Nyskiej.

Fot. M. Maruszak

ne stare parowozy wycofane z eksploatacji. Jeden z nich oglądać można na stacji w Nysie.

W kwietniu 1989 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Opolu i Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu zawarli porozumienie z Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie w sprawie ewidencji obiektów budownictwa folwarcznego i przemysłu rolno-spożywczego na terenie województwa opolskiego, prowadzonej w ramach tematu naukowo-badawczego Ministerstwa Rolnictwa, Leśnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego. Ewidencja wykonywana w formie kart ewidencyjnych obejmować będzie także zabytki techniki. Pracę finansuje Muzeum w Szreniawie. Jeden egzemplarz karty przekazany zostanie WOBiDZ w Opolu.

W celu pełniejszego rozpoznania stanu ilościowego zabytków techniki na terenie województwa oraz uzupełnienia ewidencji, WOBiDZ zwrócił się ostatnio do terenowych organów administracji państwowej z prośbą o nadesłanie informacji dotyczącej zabytków techniki na terenie poszczególnych gmin. Wszystkie wpływające informacje będą wykorzystane w bieżącej działalności.

PRACE EWIDENCYJNE — PARKI, CMENTARZE

W latach 1988—1989 kontynuowano ewidencję parków w województwie opolskim. Ośrodek Rzeczoznawstwa i Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa w Opolu opracował dokumentację założeń zieleni: parku miejskiego na Wyspie Bolko w Opolu, plant miejskich oraz parku Wolności w Brzegu. Prace ewidencyjne prowadzone były na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu ze środków konserwatorskich.

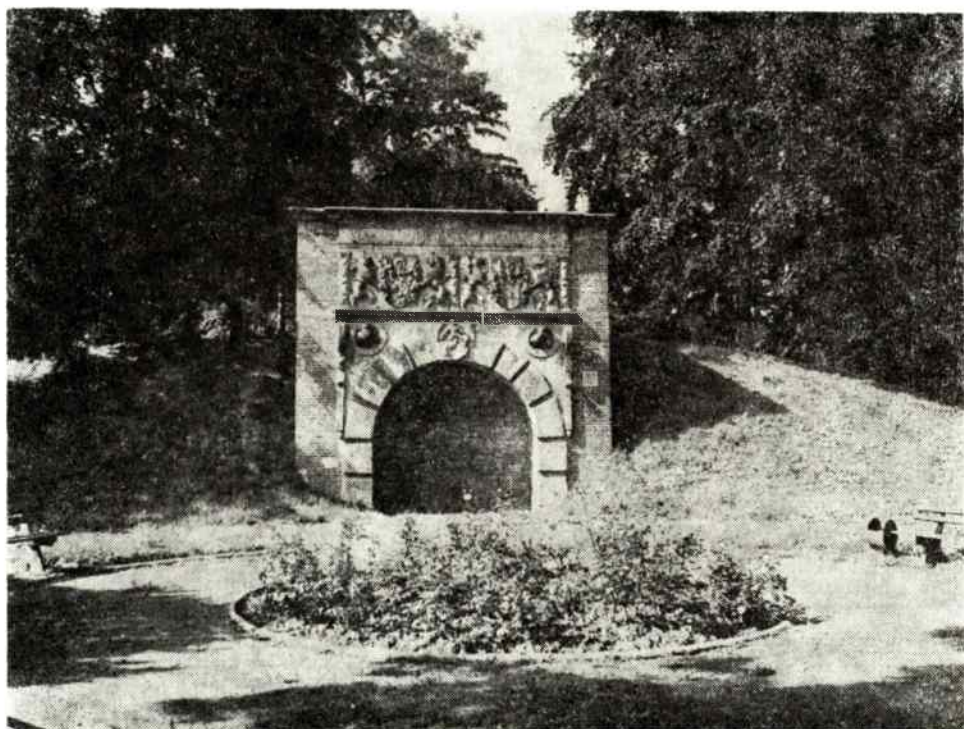
Park miejski na Wyspie Bolko, dawny park ludowy założony został w 1913 r. Teren wyspy wydzielony korytem rzeki Odry, na początku

Ryc. 1. Opole, Park na wyspie Bolko, kanał łączący dwa stawy w południowej części parku. Fot. F. Czyżowski

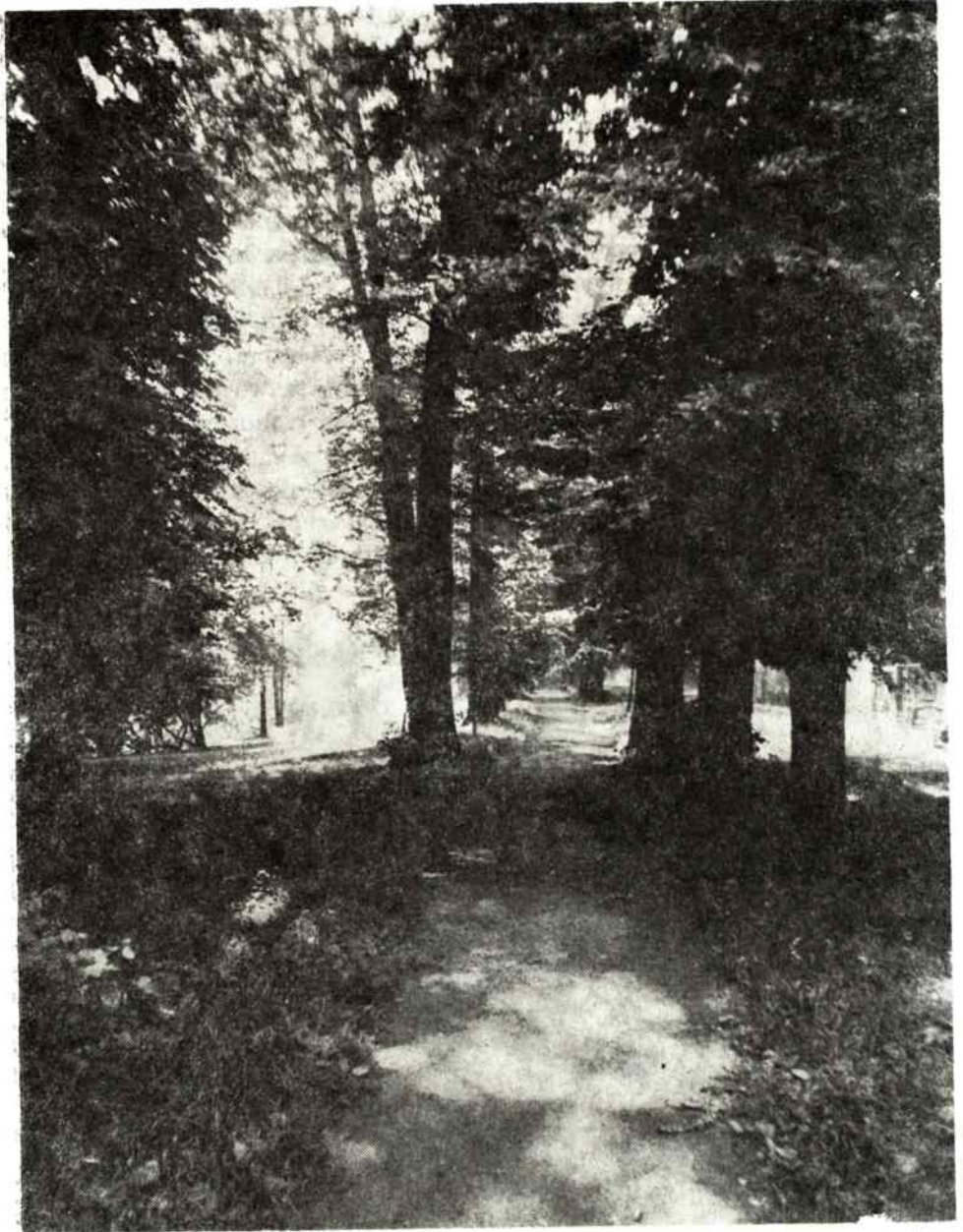
XIX w. zwany był Lasem Minotyów. W 1910 r. władze miejskie wykupiły część gruntów na Wyspie Bolko w celu urządzenia tam parku, którego Opole było pozbawione. Układ przestrzenny utrzymany w charakterze krajobrazowym objął powierzchnię 65 ha — centralną część wyspy. Park urządzano w okresie międzywojennym do 1939 r. W 1930 r. założono zwierzyńiec oraz wybudowano most łączący wyspę z miastem. Wzbożono program użytkowy parku. Rozbudowana została część rekreacyjno-spacerowa i rozrywkowa. Na terenie parku powstał układ wodny — stawy połączone systemem kanałów (ryc. 1). Nad największym stawem, w efektownym widokowo miejscu, zbudowana została letnia kawiarnia z tarasem. Park charakteryzuje się rozległymi polanami, obsadzonymi grupami drzew, na których występują drzewa soliterowe, drogi prowadzone są swobodnie z wyakcentowaniem walorów widokowych. W drzewostanie parkowym dominują gatunki: dęby, lipy, klony, graby; okazalsze egzemplarze tych drzew są być może pozostałością dawnego lasu.

W 1972 r. park powiększono o część południową z zachowaniem charakteru i programu założenia.

Ryc. 2. Brzeg. Park Nadodrzański, fragment z Bramą Odrzańską.

Fot. F. Czyżowski

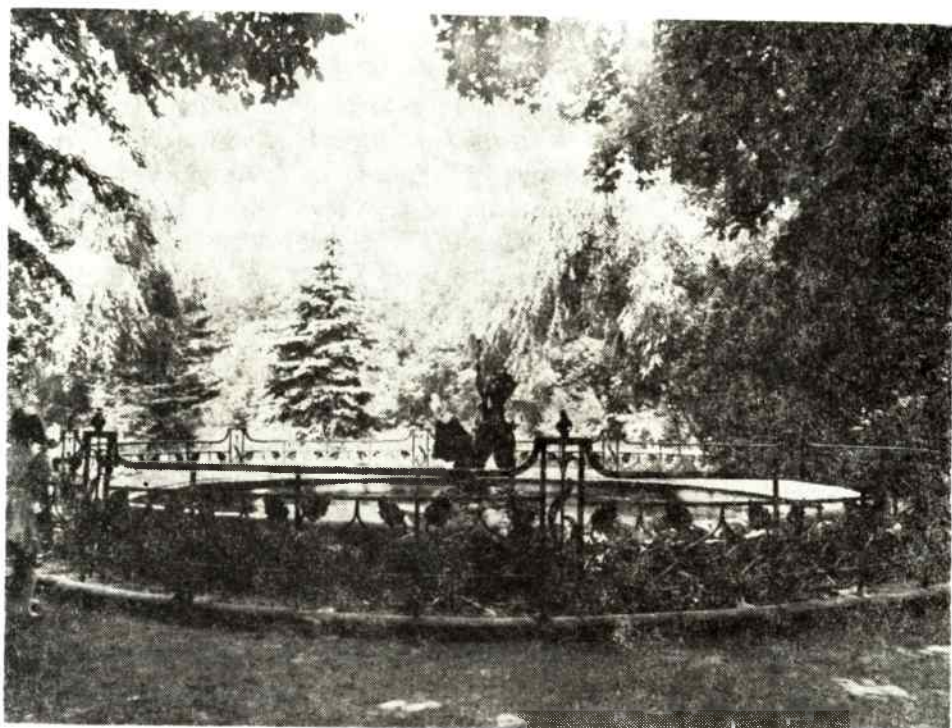
Ryc. 3. Brzeg. Park Chrobrego, aleja lipowa na południowym obrzeżu parku.
Fot. F. Czyżowski

Planty miejskie w Brzegu są bardzo interesującym, cennym założeniem parkowym. Utworzone zostały w miejscu dawnych fortyfikacji miejskich, zlikwidowanych w ciągu XIX w. Teren plant tworzą trzy części:

- północno-zachodnia tzw. Park Nadodrzański (ryc. 2),
- zachodnia — Park nad Fosą zwany Parkiem Chrobrego (ryc. 3),
- południowa — tzw. Park Centralny (ryc. 4).

Kształtowanie poszczególnych części założenia wyznaczały kolejne etapy likwidacji obwarowań miejskich w ciągu XIX w. Planty zachowały bastionowy zarys fortyfikacji, pozostawiono fragmenty fosy i nasypy ziemne. Najstarsza aleja plant, przebiegająca na terenie przylegającym do fosy, powstała w latach dwudziestych XIX w. i akcentowała dawny układ forteczny. Planty stanowią zespół zieleni otaczający stare miasto, podkreślają dawne tradycje i historyczny rozwój miasta.

Park Wolności w Brzegu powstał w latach 1908—1914. Rozległe założenie posiadało charakter krajobrazowy z gęstą siecią płynnie prowadzonych dróg parkowych, z usytuowanym w środkowej części wzgórzem św. Jerzego, masywami drzewostanów, otaczających polany widokowe oraz dużym, o nieregularnych brzegach stawem i potokiem. Teren parku od zachodu stanowi część leśną założenia, północna ma charakter par-

Ryc. 4. Brzeg. Park Centralny, fragment terenu z fontanną.

Fot. F. Czyżowski

kowy. W otoczeniu stawu znajduje się dawna restauracja parkowa (obecnie budynek Nadleśnictwa), pagórek widokowy oraz fragmenty kręgu tanecznego. Program parku służył rekreacji i wypoczynkowi mieszkańców Brzegu.

Przedstawione wyżej parki posiadają zachowane dawne układy kompozycyjno-przestrzenne i stary drzewostan. Są ważnymi dla organizmu miejskiego zespołami zieleni o bogatym programie rekreacyjnym. Istnieje potrzeba stałej opieki i podjęcia prac konserwatorskich w celu zabezpieczenia i przywrócenia pełnych walorów tym cennym założeniom krajobrazowym.

Kontynuowano ewidencję cmentarzy województwa opolskiego. W 1988 r. na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Zb. Łabęcki opracował dokumentację ewidencyjną cmentarza żydowskiego w Opolu przy ul. Poniatowskiego. Założono karty cmentarzy dla miast i gmin: Baborów, Biała, Branice, Brzeg, Dobrzeń Wielki, Głubczyce, Grodków, Korfantów, Leśnica, Turawa. Zabytkowy charakter założeń cmentarnych ocenia komisja rzeczoznawców w Zarządzie Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych w Warszawie.

EWIDENCJA ZABYTKOWYCH ORGANÓW

W salach brzeskiego zamku, w dniach 16—18 października 1987 r., Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, Ludowy Instytut Muzyczny, Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Muzycznej, Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu i Legnickie Towarzystwo Muzyczne im. St. Moniuszki, zorganizowali ogólnopolską sesję naukową pt. Zabytkowe organy śląskie. Referaty wygłosili znawcy przedmiotu ze środowisk Warszawy, Katowic, Wrocławia, Jeleniej Góry, Zielonej Góry, Łodzi i Opola. Mgr Bolesław Bielawski przedstawił w swoim wystąpieniu stan ochrony zabytkowych organów śląskich, apelując przy okazji o podjęcie przez regionalne biura dokumentacji zabytków prac ewidencyjnych zachowanych zabytkowych organów i innych instrumentów na Śląsku. Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu, odpowiadając na wezwanie, zapoczątkował w 1988 r. ewidencję zabytkowych organów Opolszczyzny, zlecając Legnickiemu Towarzystwu Muzycznemu opracowanie 45 teczek ewidencyjnych z terenu dawnych powiatów: kluczborskiego, namysłowskiego i częściowo brzeskiego oraz opolskiego. Prace kontynuowane są również w 1989 r., a autorem opracowania ewidencji jest Romuald Bajgert. Ewidencją objęto organy w następujących gminach w układzie alfabetycznym:

Gmina Brzeg

1. **Kruszyna**, w kościele parafialnym pw. M.B. Różańcowej — organy neogotyckie zbudowane w 1894 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 390), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym, kontuar dobudowany do frontu prospektu, liczba głosów 11, 2 manualy i pedał. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójsegmentowy. Zły stan zachowania.

2. **Małujowice**, w kościele parafialnym pw. Św. Jakuba — organy eklektyczne zbudowane w 1873 r. przez W. Reibkego z Brzegu, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 3 miechy klinowe o napędzie niegdyś mechanicznym, obecnie elektrycznym, szafka kontuaru

wbudowana we front prospektu, 2 manualy, pedał, 15 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy. Stan zachowania dobry, ostatni remont w 1960 r.

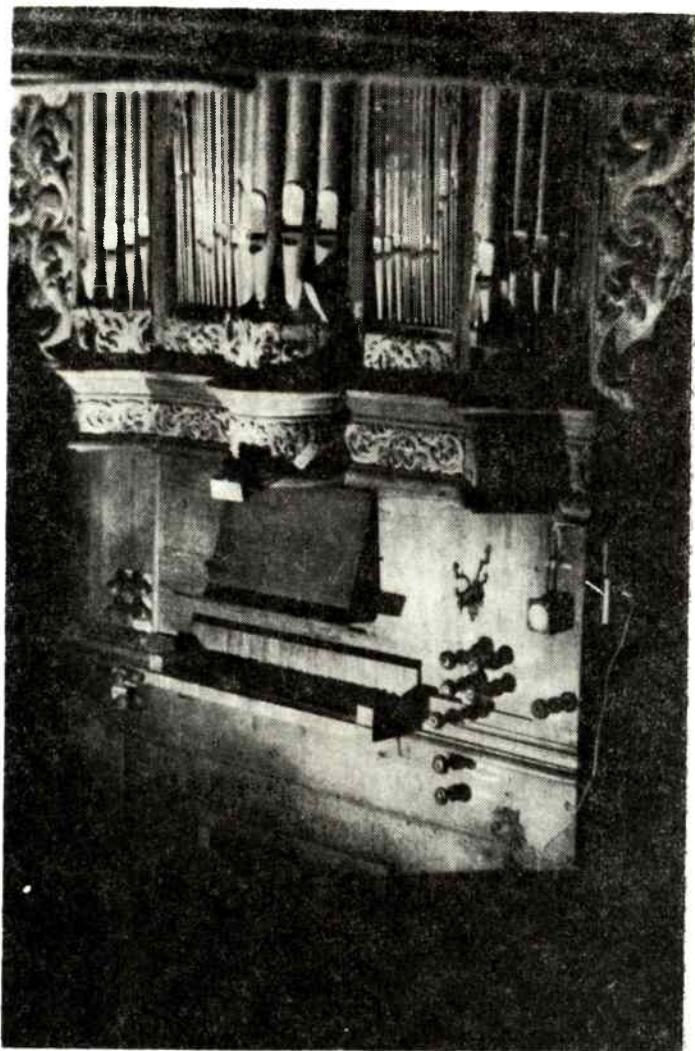
Gmina Byczyna

3. **Biskupice**, w kościele filialnym pw. Św. Jana Chrzciciela — organy barokowe zbudowane w 1 poł. XVIII w. (1738 r.?) w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, kontuar wbudowany we front prospektu, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, 1 manual i pedał, 14 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, z bogatą dekoracją snycerską, niegdyś polichromowany, obecnie utrzymany w naturalnej kolorystyce drewna. Napisy: data i inicjały wielokrotnie powtarzające się w instrumencie i na ścianie za organami „1738 CW” (być może rok budowy i inicjały organmistrza), napis kredą „Maieski 1805” (zapewne remont), oraz kredą i ołówkiem na miechu „D. Meister rep. may 1844” (zapewne remont i rozbudowa instrumentu (ryc. 1).

4. **Byczyna**, w kościele parafialnym pw. Św. Trójcy — organy klasykistyczne, zbudowane w 1 poł. XIX w. w warsztacie śląskim. W 1892 r. nowy instrument w dawnym prospekcie zbudowała firma Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 364). Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar niegdyś wbudowany we front prospektu, obecnie nowy, wolnostojący, 2 manualy, pedał, 12 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójsegmentowy, na belkowaniu nad segmentem środkowym napis „St. Caecilia ora pro nobis”, polichromowany, niegdyś złożony. W latach 1981—88 remont z rozbudową podjęła firma St. Góralczyka, niedokończony.

5. **Byczyna**, w kościele ewangelickim — organy neogotyckie zbudowane w 1888 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 286), traktura klawiszowa i rejestrowa mechaniczna, wiatrownice stożkowe, 3 miechy klinowe o napędzie mechanicznym, szafka kontuaru wbudowana we front prospektu, 2 manualy, pedał, liczba głosów 20. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, utrzymany w naturalnym kolorze drewna, dawniej złożony, stan zachowania dobry. Uszkodzony mechanizm gry i część piszczałek.

6. **Gołkowice**, w kościele parafialnym pw. Św. Jana Chrzciciela — organy barokowe zbudowane w pocz. XVIII w. w warsztacie śląskim, traktura klawiszowa i rejestrowa mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual i pedał (zachowana tzw. krótka oktawa wielka w manuale i pedale), 10 głosów. Prospekt architektonicz-

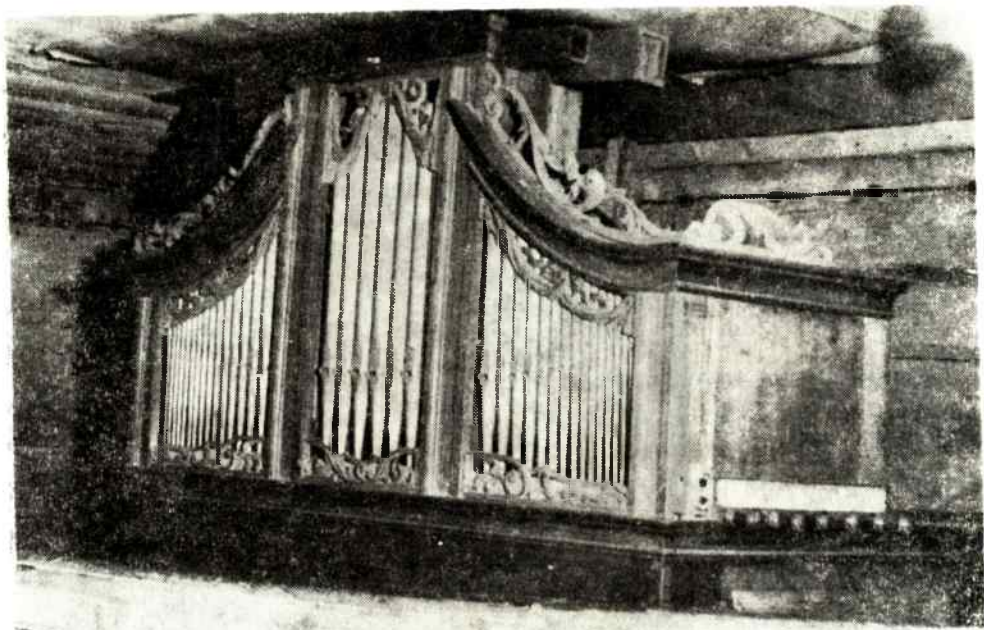
Ryc. 1. Biskupice —
kontuar organów ba-
rokowych, 1 poł.
XVIII w., w kościele
filialnym pw. Św.
Jana Chrzciciela (nr
kat. 3)

Fot. R. Bajgert

ny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy z bogatą dekoracją snycerską polichromowaną, odnowioną w 1941 r. Napisy i daty w instrumencie: na balustradzie chóru muzycznego kartusz z datą 1768, na ścianie kościoła za organami napis „E K 1849”, na prawej ścianie prospektu inskrypcja: „Orgel, Empore u. Patronatgestühl nach alten funden restauriert im Jahre 1941 von W. Priebes, Breslau u. E. Schlosser, Trebnitz”. Budowniczy pierwotnego instrumentu, pozytywu nieznany. W 1842 r. organmistrz Meister z Kluczborka rozbudowuje instrument dodając sekcję pedału. Obecnie prospekt i mechanizm uszkodzony.

7. Jakubowice, w kościele filialnym pw. M.B. Królowej Polski —

organy zbudowane na przełomie XVIII i XIX w. w warsztacie śląskim. Pozytyw. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar wbudowany w prawy bok prospektu, 1 manual, 6 głosów. Zachowana tzw. krótka oktawa wielka. Prospekt architektoniczny, ludowy, jednosekcyjny, ze skromną dekoracją snycerską (ryc. 2).

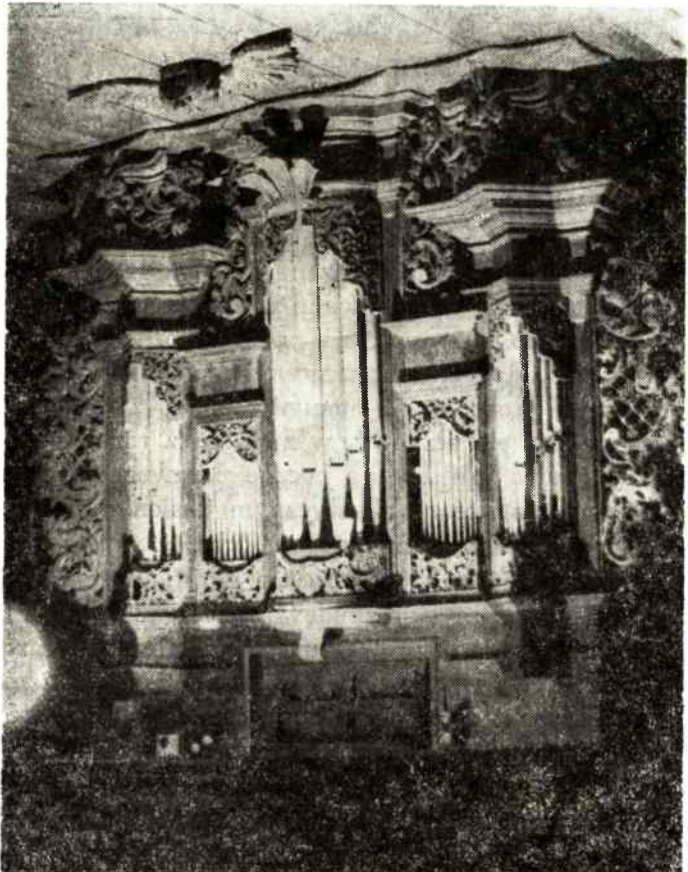

Ryc. 2. Jakubowice — organy, XVIII/XIX w., w kościele filialnym pw. M. B. Królowej Polski (nr kat. 7)
Fot. R. Bajgert

8. Nasale, w kościele ewangelickim — organy rokokowe, zbudowane w 2 poł. XVIII w. w warsztacie śląskim, przeniesione w 1939 r. wraz z całym kościołem ze Zdziechowic (d. pow. oleski), wówczas w stary prospekt firma Rieger z Jägerndorfu (ob. Krnov CSRS) zbudowała nowy instrument (op. 2889). Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe 1 miech magazynowy o napędzie mechanicznym, 1 manual i pedał, 7 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, jednowieżyczkowy, z bogatą dekoracją snycerską polichromowaną i złożoną.

9. Nasale, w kościele parafialnym pw. Sw. Wawrzyńca — organy neogotyckie, zbudowane w 1871 r. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, szafka kontuaru wbudowana w bok prospektu, 2 manualy i pedał, 11 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójdzielny, polichromowany.

10. P o l a n o w i c e, w kościele parafialnym pw. Nawiedzenia N. M. Panny — organy zbudowane w 1913 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 967), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 2 manualy, pedał, 12 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, polichromowany.
11. P r o ś l i c e, w kościele filialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa — organy barokowo-regencyjne, zbudowane w 1 poł. XVIII w. w warsztacie śląskim, traktura klawiszowa i rejestrowa mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, kontuar wbudowany we front prospektu, 1 manual i pedał, 9 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, z bogatą dekoracją snycerską (ryc. 3).
12. R o s z k o w i c e, w kościele filialnym pw. Św. Antoniego — organy zbudowane w 1849 r. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 1 miech fałdowy, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual i pedał, 9 głosów. Prospekt architekto-

Ryc. 3. Proślice — organy barokowo-regencyjne, 1 poł. XVIII w., w kościele filialnym pw. Najświętszego Serca P. Jezusa (nr kat. 11)

Fot. R. Bajgert

niczny, jednosekcyjny, nawiązujący do typu dwuwieżyczkowych, skromnie dekorowany snycerką.

Gmina Dobrzeń Wielki

13. **Czarnowąsy**, w kościele parafialnym pw. Św. Norberta — organy rokokowe, zbudowane w 1784 r. w warsztacie śląskim. Ok. 1910 r. organmistrz z Opola Karl Spiegel zbudował w starym prospekcie nowy instrument o trakturze pneumatycznej, wiatrownicach stożkowych. Stół gry wolnostojący, 2 manualy, pedał, 23 głosy. Prospekt architektoniczny, dwusekcyjny, trójdzielny, część centralna niższa (pozytyw) zwieńczona kartuszem z monogramem HKAC odnoszącym się do prepozyta Hermana Krusche i datą 1784, z dekoracją snycerską, złożoną, w znacznej części nową wykonaną na wzór starej. Ok. 1975 r. Karol Świerc (miejscowy organista) przedysponował instrument.

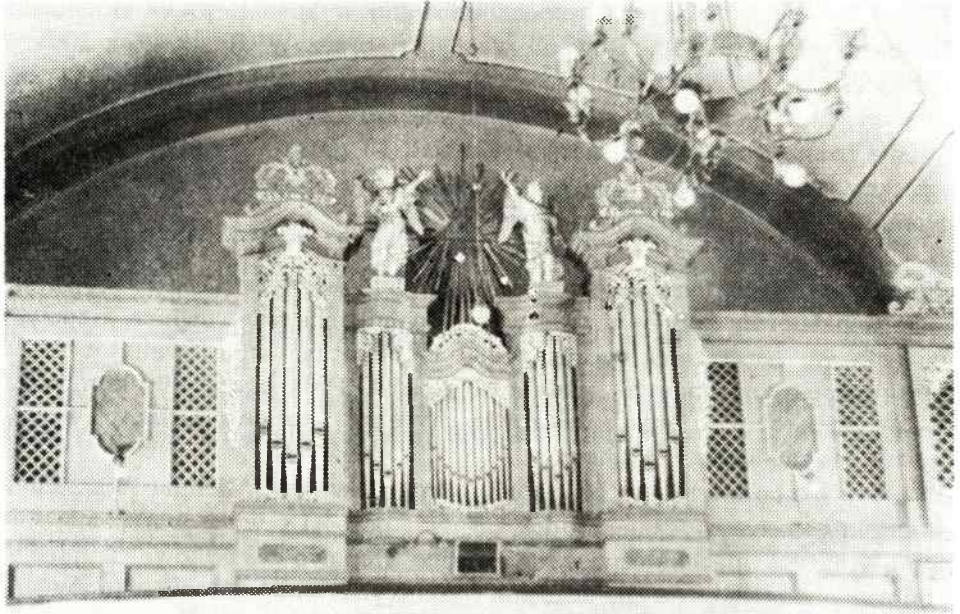
14. **Czarnowąsy**, w kościele cmentarno-odpustowym pw. Św. Anny — organy pseudobarokowe, zbudowane ok. 1890 r. przez Johanna Spiegela z Rychtala, traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, miech magazynowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual i pedał, 8 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, skromna dekoracja snycerska polichromowana i złożona.

Gmina Kluczbork

15. **Bogacica**, w kościele parafialnym pw. Św. Trójcy — organy regencyjno-rokokowe zbudowane ok. poł. XVIII w. w warsztacie śląskim, przekształcone i rozbudowane w 1907 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 792), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do frontu prospektu, 2 manualy, pedał, 25 głosów. Prospekt architektoniczny, dwuwieżyczkowy, w związku z rozbudową instrumentu powiększony o dwa prostokątne boczne parawanowe człony o podziałach pływcinowych z otworami akustycznymi zasłoniętymi kratką, z dekoracją snycerską polichromowaną i złożoną (ryc. 4).

16. **Krzywizna**, w kościele parafialnym pw. M.B. Częstochowskiej — organy neogotyckie zbudowane w 1883 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 216), traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, kontuar szafkowy wbudowany we front prospektu, 2 manualy, pedał, 15 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, skromna dekoracja snycerska, polichromowana współcześnie.

17. **Maciejów**, w kościele ewangelickim — organy zbudowane w lokalnym warsztacie śląskim ok. poł. XIX w., traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym

Ryc. 4. Bogacica — organy regencyjno-rokokowe, ok. poł. XVIII w., w kościele parafialnym pw. Św. Trójcy (nr kat. 15) Fot. R. Bajgert

i elektrycznym, szafka kontuaru wbudowana we front prospektu, 1 manual i pedał, 6 głosów. Prospekt ludowy, architektoniczny, jednosekcyjny.

Gmina Lasowice Wielkie

18. Lasowice Wielkie, w kościele ewangelickim — organy eklektyczne o cechach klasycystycznych zbudowane w 1910 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Swidnicy (op. 913), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do frontu prospektu, 2 manualy, pedał, 13 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójsegmentowy.

Gmina Lewin Brzeski

19. Różyna, w kościele filialnym pw. Sw. Mikołaja — organy barokowo-klasycystyczne, zbudowane w 2 poł. XVIII w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual i pedał, 8 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, o skromnej dekoracji snycerskiej.

Gmina Lubsza

20. Czepielowice, w kościele parafialnym pw. Najśw. Imienia N.M.

Panny — organy klasycystyczne zbudowane w 1868 r. przez Gottfrieda Riemera z Brzegu, remontowane w 1898 r. przez W. Reipkego z Brzegu i w 1926 r. przez Hugo Hehrego z Brzegu (uzupełnienie piszczałek). Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, kontuar wbudowany we front prospektu, 2 manualy, pedał, 13 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, dwuwieżyczkowy z dość skromną dekoracją snycerską. Częściowo zniszczone — brak piszczałek.

21. **Kościeryce**, w kościele filialnym pw. Wniebowzięcia N. M. Panny — organy barokowo-regencyjne, zbudowane w 1755 r. w warsztacie Schefflerów z Brzegu, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, napęd elektryczny (1960 r.), kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual, pedał, 12 głosów. Prospekt architektoniczny, dwuwieżyczkowy, z bogatą dekoracją snycerską, polichromowany (współcześnie przemalowany) i złożony.

22. **Michałowice**, w kościele filialnym pw. Św. Michała Archanioła — organy klasycystyczne, zbudowane w 1 poł. XIX w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual i pedał, 12 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, dwuwieżyczkowy, skromna dekoracja snycerska. Instrument w trakcie remontu od 1987 r.

23. **Szydłowice**, w kościele parafialnym pw. Św. Bartłomieja — organy eklektyczne, zbudowane w końcu XIX w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, szafka kontuaru wbudowana we front prospektu, 2 manualy, pedał, 13 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, trójwieżyczkowy, skromna dekoracja snycerska.

Gmina Łubniany

24. **Grabie**, w kościele ewangelickim — organy neogotyckie, zbudowane pod koniec XIX w. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 444), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym, kontuar dobudowany do prawego boku prospektu, 2 manualy, pedał, 10 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, bardzo skromna dekoracja snycerska.

Gmina Murów

25. **Radomierowice**, w kościele filialnym pw. Wniebowzięcia N. M. Panny — organy klasycystyczne z dekoracją rokokową, zbudowane w 1794 r. przez Franciszka Majewskiego z Rychtalu, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, stół gry dobudowany do lewego boku pro-

spektu, 1 manual i pedał, 10 głosów. Zachowana tzw. krótka oktawa wielka. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, skromna dekoracja snycerska. Instrument w złym stanie zachowania.

Gmina Namysłów

26. **Kamienna**, w kościele filialnym pw. Św. Jadwigi — organy klasycystyczne, zbudowane w 1805 r. w warsztacie śląskim. W 1880 r. organmistrz Eduard Horn z Wrocławia zbudował w starym prospekcie nowy instrument. Traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 2 manualy, pedał, 10 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, dwuwieżyczkowy, o prostej dekoracji płycinowej, polichromowany, niegdyś skromna snycerka złożona. Instrument w złym stanie zachowania.

27. **Rychnów**, w kościele filialnym pw. Św. Jana Chrzciciela — organy neogotyckie, zbudowane w 1890 r. przez Johanna Spiegela z Rychtalu, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual i pedał, 6 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy. Ok. 1930 r. Carl Berschdorf z Nysy, a w 1980 r. organmistrz z Krakowa przeprowadzili remont instrumentu.

Gmina Olszanka

28. **Czeska Wieś**, w kościele filialnym pw. Najświętszego Serca P. Jezusa — organy regencyjno-rokokowe, zbudowane w 1756 r. przez Johanna Gottfrieda Wilhelma Schefflera z Brzegu. W 1892 r. Heinrich Schlag ze Świdnicy zbudował nowy instrument z wykorzystaniem elementów poprzedniego, dokonano też wówczas przeróbki prospektu. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, szafka kontuaru wbudowana we front prospektu, 2 manualy, pedał, 13 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, z dekoracją snycerską, polichromowany (współcześnie odnowiony) i złożony.

29. **Michałów**, w kościele parafialnym pw. Św. Jadwigi — organy klasycystyczne, zbudowane na pocz. XIX w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual i pedał, 12 głosów. Prospekt nawiązujący do typu renesansowych prospektów włoskich, architektoniczny, jednosekcyjny, o jednym polu piszczałkowym zamkniętym łukiem, flankowa-

nym kolumnami dźwigającymi belkowanie, nad którym trójkątny szczyt, skromna dekoracja snycerska, polichromia biało-granatowa.

30. **Pogorzela**, w kościele parafialnym pw. Najśw. Serca Pana Jezusa — organy klasycystyczne, zbudowane ok. poł. XIX w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, szafka kontuaru wbudowana we front prospektu, 2 manualy, pedał, 16 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, z bogatą dekoracją snycerską o cechach barokowych, klasycystycznych i bliskowschodnich, polichromowany.

Gmina Popielów

31. **Karłowice**, w kościele parafialnym pw. Św. Michała Archaniola — organy neogotyckie, zbudowane w 1892 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 367), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar szafkowy wbudowany we front prospektu, 2 manualy, pedał, 14 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, snycerka o motywach maswerkowych, pinakle, kolorystyka w naturalnym kolorze drewna.

32. **Karłowice**, w kaplicy zamkowej — organy klasycystyczne, całkowicie zdewastowane, brak piszczałek, traktury. Prospekt obecnie niedostępny (zwalone schody), architektoniczny, jednosekcyjny, trójsegmentowy. Przeźrocza piszczałkowe zamknięte łukiem pełnym, w segmencie środkowym szafka kontuarowa (zdewastowana).

33. **Kurznie**, w kościele filialnym pw. Najśw. Serca P. Jezusa — organy neogotyckie, zbudowane w 1889 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 288), traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, miech klinowy, napęd mechaniczny i elektryczny, kontuar dobudowany do frontu prospektu, 2 manualy, pedał, 11 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, dekorowany wimpergami i kwiatonami, polichromia w naturalnym kolorze drewna.

34. **Lubienie**, w kościele ewangelickim — organy neogotyckie zbudowane w 1898 r. przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy (op. 519), traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym, kontuar dobudowany do prawej ściany prospektu, 2 manualy, pedał, 11 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójosiowy, dekorowany wimpergami, pinaklami i maswerkami, kolorystyka ciemnego drewna.

Gmina Świerczów

35. **Biestrzykowice**, w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia N. M. Panny — organy późnobarokowe, zbudowane w 2 poł. XVIII w.

w warsztacie śląskim. W 1905 r. Albert Spiegel z Rychtalu zbudował nowy instrument w starym, częściowo przekształconym prospekcie. Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 2 manualy, pedał, 11 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieżyczkowy, z dekoracją snycerską, częściowo złożoną.

36. **Dąbrowa**, w kościele filialnym pw. Św. Jadwigi — organy reGENCYJNO-ROKOKOWE, zbudowane ok. 1760 r. w warsztacie Schefflerów z Brzegu dla kościoła w Mąkoszycach. W 1905 r. zakupione do kościoła w Dąbrowie i przeniesione przez firmę Schlag u. Söhne ze Świdnicy. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 1 miech fałdowy, napęd mechaniczny, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual, pedał, 11 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, zdobiony bogatą dekoracją rzeźbiarską, polichromowany, złożony i srebrzony.

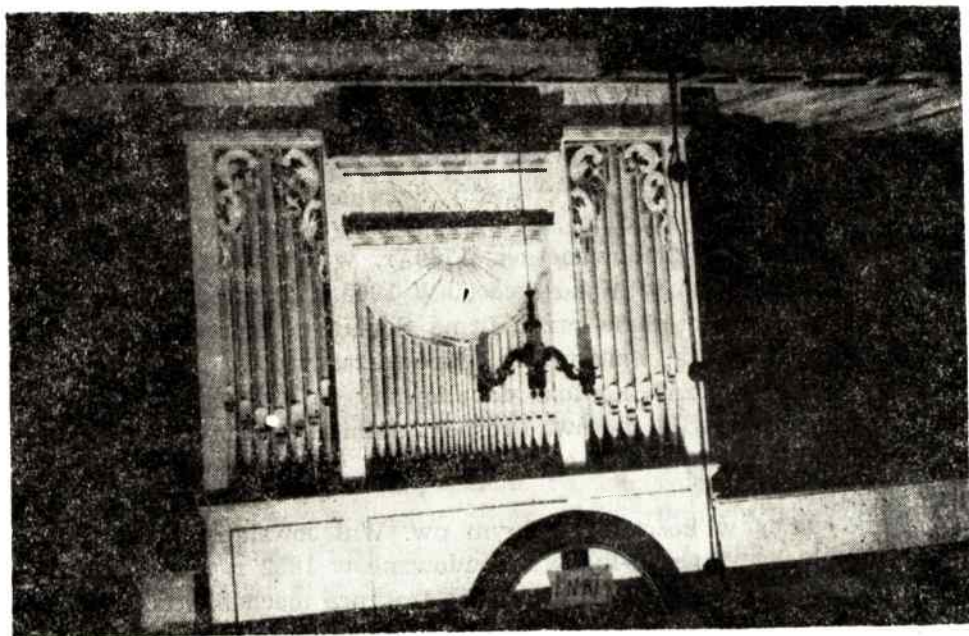
37. **Miejsce**, w kościele filialnym pw. Wniebowstąpienia Pańskiego — organy klasycystyczno-ludowe, zbudowane w 1832 r. przez organmistrza Daniela Meistersa z Pokoju (op. 5), traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual i pedał, 10 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekcyjny, dwuwieżyczkowy o skromnej dekoracji snycerskiej.

Gmina Turawa

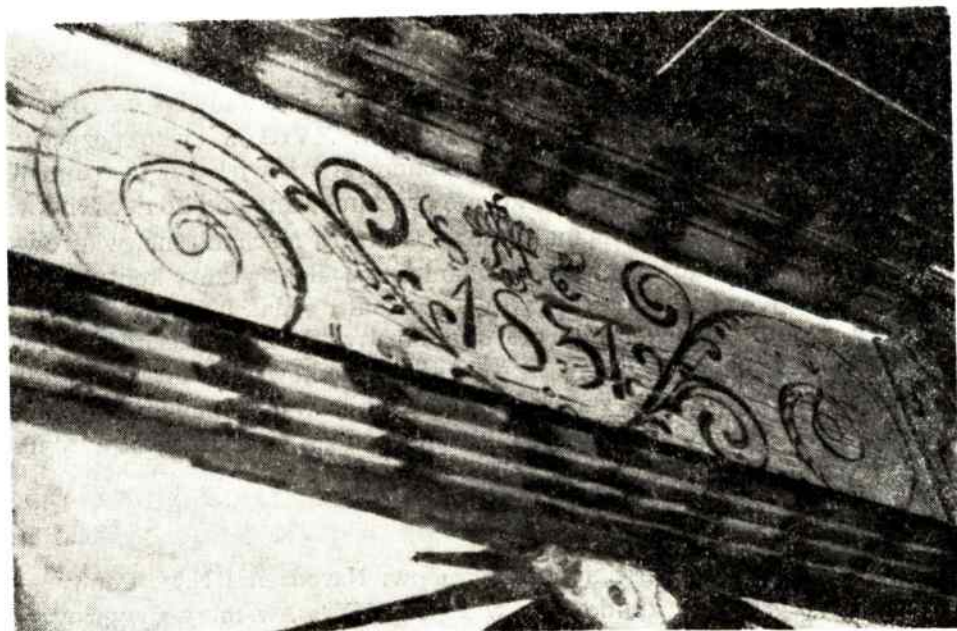
38. **Bierdzany**, w kościele parafialnym pw. Św. Jadwigi — organy klasycystyczno-ROKOKOWE, zbudowane ok. poł. XVIII w. jako pozytyw. W 1834 r. Daniel Meister z Pokoju przebudował i powiększył instrument dodając sekcję pedału. Organ ponownie przebudowane pod koniec XIX w. lub na pocz. XX w. — wymiana głosów. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, napęd mechaniczny i elektryczny, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual i pedał, 9 głosów. W wiatrownicy pedału zachowana kartka organmistrza Daniela Meistersa z Pokoju. Prospekt klasycystyczny ze snycerką rokokową, architektoniczny, jednosekcyjny, dwuwieżyczkowy, bogato dekorowany, polichromowany i złożony w dobrym stanie natomiast mechanizm instrumentu w złym stanie (ryc. 7, 8).

Gmina Wołczyn

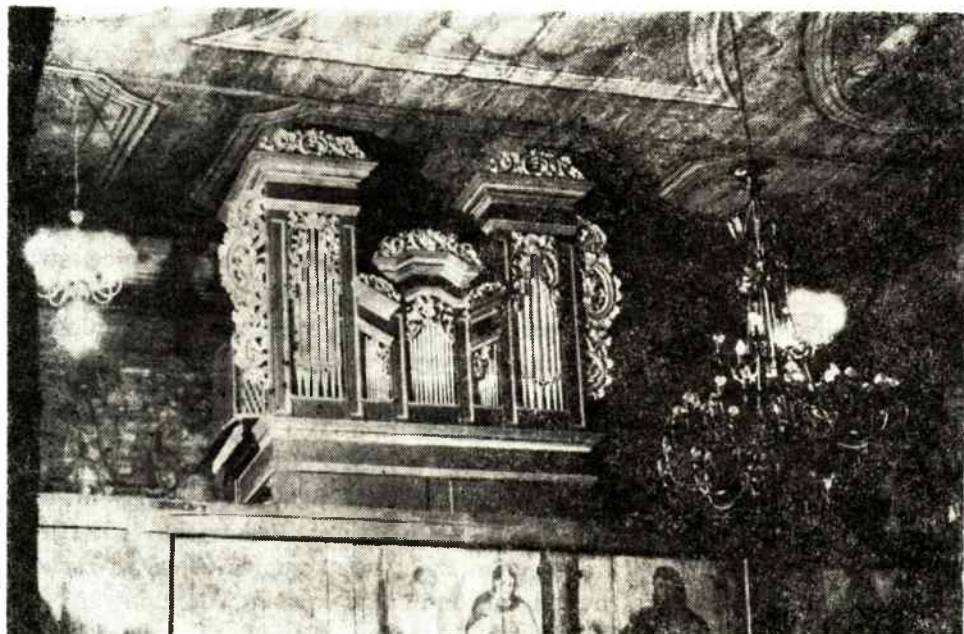
39. **Brzezinki**, w kościele filialnym pw. Narodzenia N.M. Panny — organy klasycystyczne, zbudowane w 1 poł. XIX w. w miejscowym warsztacie śląskim (Daniel Meister?), traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, napęd mechaniczny i elektryczny, kontuar dobudowa-

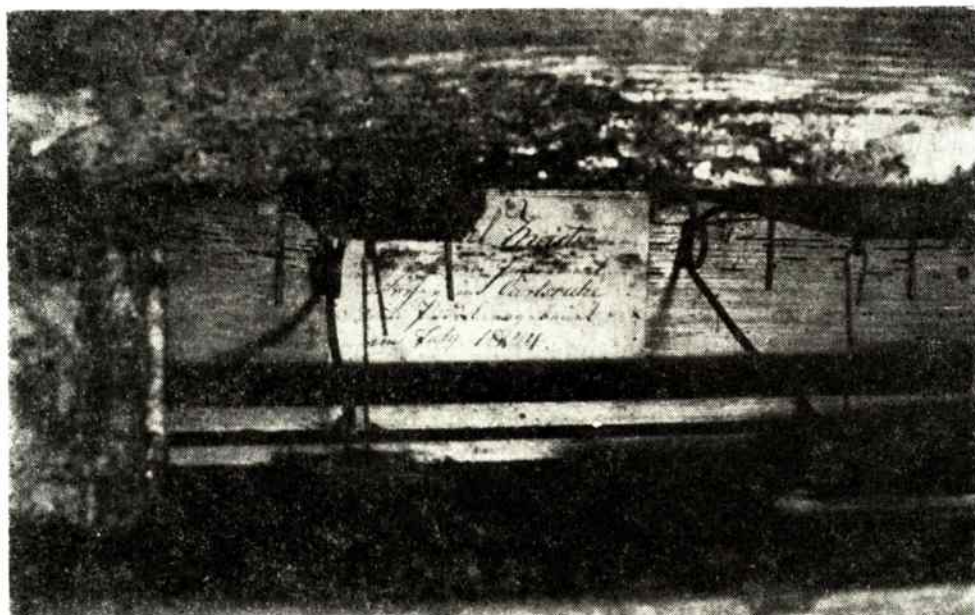
Ryc. 5. Gierałcice — organy klasycystyczno-ludowe, 1831 r., w kościele ewangelickim (nr kat. 40) Fot. R. Bajgert

Ryc. 6. Gierałcice — fragment polichromii organów (ryc. 5) z sygnaturą organmistrza Daniela Meistersa z Pokoju (nr kat. 40) Fot. R. Bajgert

Ryc. 7. Bierdzany — organy rokokowe, ok. poł. XVIII w., w kościele parafialnym pw. Św. Jadwigi (nr kat. 38) Fot. R. Bajgert

Ryc. 8. Bierdzany — napis w wiatrownicy pedału, świadczący o przebudowie organów (ryc. 7) w 1834 r. przez Daniela Meistera z Pokoju (nr kat. 38) Fot. R. Bajgert

szcacie ślaskim, traktura mechaniczna, wiatrownice kłapowo-zasuwko-
we, miech klinowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym. Kontuar
wbudowany w prawy bok prospektu, 1 manual, pedał, 8 głośów. Prospekt
architektoniczny, jednosekcyjny, trójwieszczkowy z dekoracją o moty-
wach zwojów akantu. W 1983 r. kapitalny remont, powodujący części-
ową dewastację instrumentu (niedokonczony).

45. W o ł c z y n, w kościele ewangelickim — organy klasycystyczne zbu-
dowane pod koniec XIX w. przez firmę Schlag u. Söhne ze Swidnicy
(op. 308), traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe, kontuar dobu-
dowany do frontu prospektu, 2 manualy, pedał, 11 głośów. Prospekt archi-
tektoniczny, jednosekcyjny, trójsegmentowy, skromna dekoracja syncer-
ska. Zły stan zachowania.

Zestawiono na podstawie dokumentacji ewidencyjnej
opracowanej przez Romualda Bajgerta (archiwum WOBiDZ w Opolu)

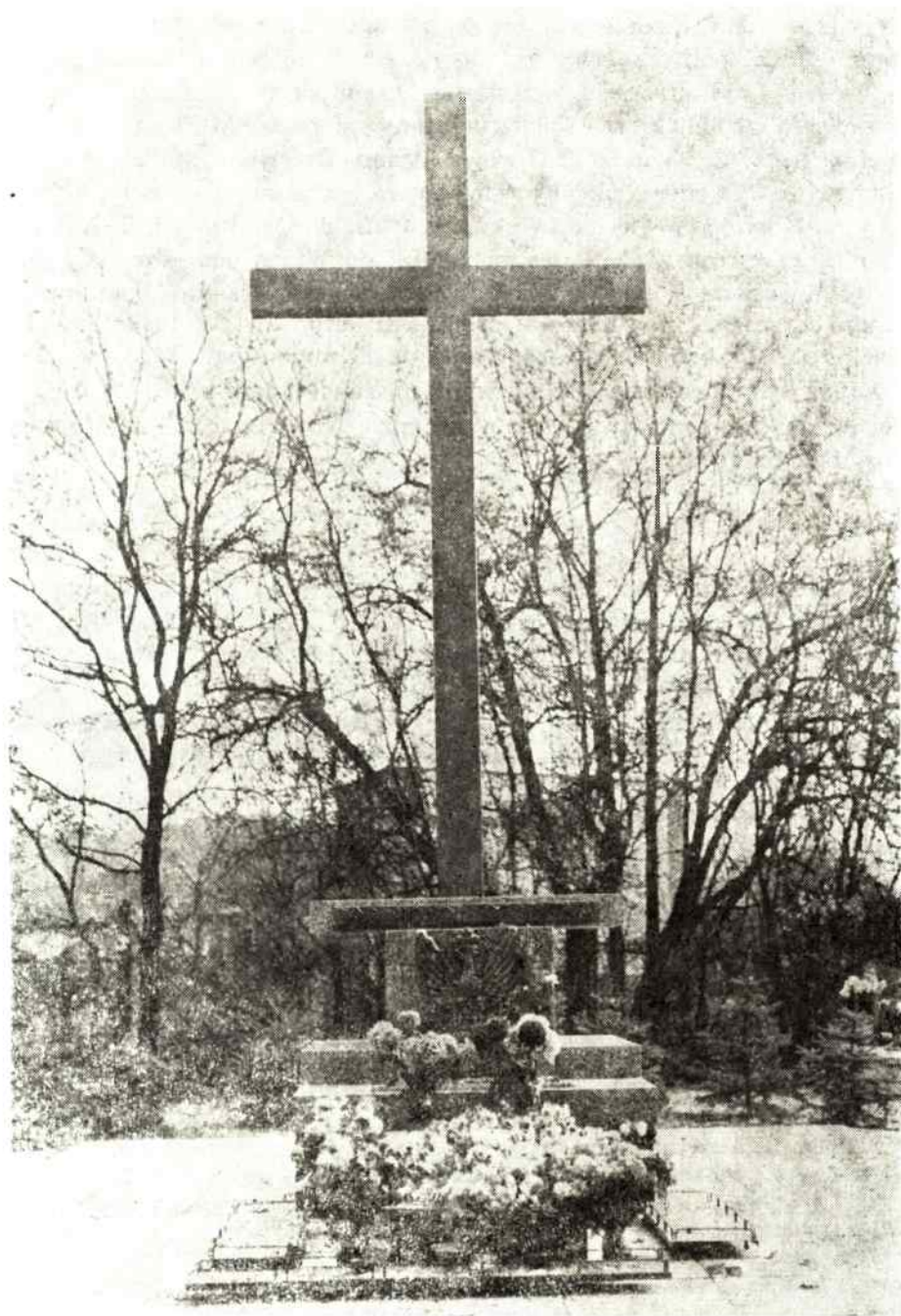
- ny do lewego boku prospektu, 1 manual, pedał, 10 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, nawiazujący do typu dwuwieżyczkowych, ze skromną dekoracją snycerską, polichromowany. Analogiczny do prospektów w Miescu (nr kat. 37) i w Gierataicach (nr kat. 40).
40. Gierataice, w kościele ewangelickim — organy klasycystyczne-ludowe, zbudowane w 1831 r. przez Daniela Meistera z Pokoju. W 1913 r. firma Schlag u. Söhne ze Swidnicy zbudowała nowy instrument (op. 969) zachowując stary prospekt. Traktura pneumatyczna, wiatrownice stojkowe, miech fałdowy o napędzie mechanicznym i elektrycznym, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 2 manualy, pedał, 10 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, nawiazujący do typu dwuwieżyczkowych. Na belkowaniu nad segmentem środkowym data 1831 i sygnet organmistrza Daniela Meistera (ryc. 5, 6).
41. Roznów, w kościele filialnym pw. Sw. Piotra i Pawła — organy rokokowe zbudowane w 1789 r. przez Christiana Friedricha Schefflera z Brzegu. Pozytyw. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe, napęd mechaniczny, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu, 1 manual, 8 głosów. Napisy w instrumentcie: w wiatrownicy kartka „Christian Friedrich Scheffler Orgel=u. Instru-mentmacher in Brieg 1789“, wewnatrz instrumentu częściowo zachowane napisy kredą mówiący o naprawie „1818 Rep. (...) Orgel u. Instru-mentmacher J. Höpke aus Pitschen“, pod kluczami rejestrowymi liczone napisy ołówkiem, piórem i ryte (często nieczytelne) organistów i innych osób, m.in. „H. Reichelt 1914—1919, C.G. Hoffman Organist. (...) Strauss 10.1.1880—1.10.1884“. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, jednowieżyczkowy z dwoma członami skrzydłowymi. Dekoracja syncer-ska o motywach draperii, kratki regencyjnej i motywów rocaille.
42. Skafąg, w kościele parafialnym pw. Sw. Michała Archanioła — organy bezstylowe, zbudowane w 1928 r. przez organmistrza A. Voigta z Liebenwerda (Saksonia), o trakturze pneumatycznej, wiatrownicach stojkowych, kontuar dobudowany do lewego boku prospektu i manual, pedał, 6 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy.
43. Swiniary Wielkie, w kościele filialnym pw. Sw. Bartłomieja — organy klasycystyczne, zbudowane ok. poł. XIX w. w warsztacie śląskim, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwkowe, 2 miechy klinowe o napędzie mechanicznym, kontuar wbudowany w lewy bok prospektu, 1 manual i pedał, 8 głosów. Prospekt architektoniczny, jednosekowy, dekoracja skromna w postaci kotar ze zwójów akantu, polichromia w kolorze białym, złocenia.
44. Wierzbica Dolna, w kościele filialnym pw. Podwyższenia Krzyża Sw. — organy barokowe, zbudowane w I poł. XVIII w. w war-

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Z okazji 50 rocznicy wybuchu II wojny światowej, na cmentarzu parafialnym w Kluczborku w dniu 9 września 1989 r. nastąpiło odsłonięcie i poświęcenie nowego pomnika „Żołnierzom Września”. Autorem projektu nowego upamiętnienia jest Tadeusz Waloszczyk, inicjatorem ekshumacji i przeniesienia prochów oraz realizacji pomnika był Zarząd Miejsko-Gminny ZBOWiD i ZIW w Kluczborku, przy finansowym poparciu społeczeństwa, zakładów pracy, a szczególnie Kluczborskiej Fabryki Maszyn i Urządzeń. Stary grobowiec zawierający szczątki żołnierzy polskich, zmarłych w niewoli hitlerowskiej w początkach września 1939 r., po ekshumacji i umieszczeniu w nowym grobowcu, został zlikwidowany, a tablica z napisami przekazana do Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku. Nowy pomnik usytuowany został na końcu głównej alei cmentarza parafialnego (ryc. 1).

Na cmentarzu parafialnym w Szczedrzyku, gm. Ozimek, został postawiony pomnik upamiętniający poległych Żydów Holenderskich, deportowanych przez reżim hitlerowski w drugiej połowie 1942 r. z Holandii do Koźła n/Odrą i zatrudnionych na Górnym Śląsku. Przeszło 3500 z nich straciło życie. Ich grobów w większości przypadków nie udało się odnaleźć, wiadomo natomiast, że na tym cmentarzu i w pobliżu tego miejsca spoczywają wymienione ofiary, które spotkała śmierć w okolicach Szczedrzyka-Ozimka. Pomnik ufundowała Holenderska Fundacja ds. Opieki nad Grobami Wojennymi, a wykonała firma „Timmerman Natursteer B.V. z Holandii” w 2 połowie maja 1989 r. Pomnik zlokalizowano przy głównej alejce cmentarza, a na mogiłach usytuowanych po prawej stronie cmentarza położono tablice upamiętniające.

Na cmentarzu parafialnym w Szymiszowie, gm. Strzelce Opolskie, 9 marca 1988 r. złożono prochy Zdzisława Henryka Ludwika Stahla (ur. 10 II 1901 we Lwowie, zm. 13 XI 1987 r.) pod płytą grobu matki Zofii z Godlewskich Stahlowej, wdowy po śp. wiceprezydencie miasta Lwowa — Leonardzie Stahlu (1866—1929). Zdzisław H.L. Stahl w l. 1918—1920 brał udział w obronie Lwowa i w wyprawie na Kijów, a później w bitwach z Armią Budionnego. Po wojnie ukończył studia na Uni-

Ryc. 1. Kluczbork, cmentarz parafialny, pomnik „Żołnierzom Września”

Fot. J. Węclewski

wersytecie Jana Kazimierza, uzyskując w 1924 r. doktorat z prawa i umiejętności politycznych. W 1930 r. wszedł do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, był prezesem Zrzeszenia Dziennikarzy Polskich Ziem Południowo-Wschodnich, w 1938 r. wybrany na posła do Sejmu z okręgu brzeżańskiego. Po poddaniu Lwowa Armii Czerwonej przez generała Władysława Langnera, ukrywał się, potem został aresztowany i wywieziony na Kołymę. W 1941 r. zwolniony, trafił do armii generała Andersa, a z nią przez Iran, Irak, Palestynę, Egipt do Włoch pod Monte Cassino. Po wojnie osiadł w Londynie i poświęcił się sprawie zdokumentowania zbrodni katyńskiej, organizował archiwum katyńskie. W 1949 r. napisał książkę pt. „Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów”. Jego matka po II wojnie światowej osiedliła się w Szymiszowie i tam zmarła w 1947 r., pochowana na cmentarzu parafialnym, gdzie po 41 latach złożono prochy Jej syna Zdzisława.

TOMASZ MYRTEK — THOMAS MYRTEK

*E. F., dzięki któremu pamięć Myrtki żyje i dzieła
na nowo przemawiają, szkic ten poświęcam.*

28 grudnia 1988 roku minęło sto lat od dnia narodzin śląskiego rzeźbiarza Tomasza Myrtki¹. Z całą świadomością nazywam go artystą śląskim. Tomasz Myrtek, rodowity Ślązak, urodzony w Bytomiu, jak każdy w owym czasie urodzony na Śląsku najpierw był Ślązakiem, a dopiero następnie, już na drugim miejscu, czuć się mógł Polakiem albo Niemcem. Specyficzne było geopolityczne położenie Śląska, swoista była sztuka tej krainy wykrystalizowana przez wszystkie działające na tym terenie czynniki. Do dzisiaj, na Śląsku przetrwała spuścizna artystyczna współżyjących ze sobą nacji: Polaków, Czechów, Żydów i Niemców². Do tej spuścizny w całym swym zakresie należy twórczość Tomasza Myrtki, obecnie w Polsce zapomnianego lub może niedocenianego, a obok

¹ U. Thieme, F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, T. 25, s. 315 (cyt. dalej: Th-B); H. Vollmer, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX Jahrhunderts, T. IV, s. 454 (cyt. dalej: Vollmer). Obydwa leksykony podają podstawową lekturę dotyczącą Myrtki.

² Za życia Myrtki działali tu, m.in., tej miary polscy artyści, jak malarz Fryderyk Pautsch i tkaczka Wanda Bibrowicz, a z czeskich rzeźbiarz i kowal artysta — Jarosław Vonka oraz rzeźbiarz i designer Josef Vinecký. Twórczość artystów autochtonów oraz niemieckich, a nawet żydowskich z owego okresu, po wojnie, najczęściej określano pogardliwie wspólnym mianem „niemczyzny” i starano się jej nie dostrzegać, jeżeli nawet nie niszczyć. Dużo się w tej mierze do dzisiaj zmieniło, a wagę zachowania w pamięci pokoleń obecności Prus na Śląsku słusznie podkreślił Edmund Jan Osmańczyk w tekście przemówienia wygłoszonego 6 maja 1988 r. z okazji otrzymania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego (patrz:) E. J. Osmańczyk, W Leopoldinum, (w:) „Odra”, R. 28, Z. 10, 1988, s. 6.

Ryc. 1. Tomasz Myrtek przy pracy. Reprodukacja.
Fot. Dariusz Stoces

Roberta Bednorza³ i Joachima Karscha⁴ najwybitniejszego z młodego pokolenia śląskich rzeźbiarzy wkraczających w wiek XX.

W literaturze polskiej artysta wymieniony jest po raz pierwszy w roku 1967 przez Tadeusza Broniewskiego, następnie dwukrotnie wzmiankowany przez Piotra Łukaszewicza przy okazji omawiania Akademii wrocławskiej i środowiska artystycznego tego miasta⁵. Rzetelną

³ Vollmer, T. I., s. 153, oraz U. Gertz, Robert Bednorz, Werk und Mensch, München 1972.

⁴ Vollmer, T. III, s. 20—21, oraz katalog: Joachim Karsch zum 80. Geburtstag. Plastiken, Zeichnungen, Druckgraphik, Galerie Nierendorf, Berlin 1978.

⁵ T. Broniewski, Architektura, rzeźba i malarstwo, (w:) „Od Wiosny Ludów do uniformu Trzeciej Rzeszy. Sztuka w latach 1850—1945”, (w:) Sztuka Wrocławia, Wrocław, 1967, s. 434. Broniewski wymienia Myrtkę jako jednego z wybitniejszych portrecistów przy okazji omawiania malarstwa wrocławskiego (?). P. Łukaszewicz, Wrocławska Akademia Sztuki i środowisko artystyczne tego miasta 1900—1932, (w:), W kręgu sztuki śląskiej pierwszej połowy XX wieku, Wrocław 1983, s. 43; tenże: wrocławska Akademia Sztuki i środowisko artystyczne tego miasta 1918—1933, (w:) Co robić po kubizmie?, Kraków 1984, s. 177.

charakterystykę twórczości Myrcka zawarła Ewa Grochowska w referacie pt. „Od Gosena do Bednorza” — traktującym o rzeźbie śląskiej XX wieku, wygłoszonym na wrocławskiej konferencji poświęconej obchodom 200-lecia Uczelni Plastycznej we Wrocławiu⁶. Wspomnieć jeszcze należy notatkę Fryderyka Kremsera, w której autor podkreśla górnośląskie korzenie artysty i jego twórczości⁷. W literaturze niemieckojęzycznej lat ostatnich odnotować należy publikację Ericha Fitzy, upamiętniającą 50-lecie śmierci Myrcka. Powiązany z artystą więzami krwi, Fitza jest obecnie w trakcie przygotowywania monografii poświęconej jego postaci⁸. Stulecie urodzin Myrcka uczczono wystawą w Oberschlesisches Landesmuseum w Ratingen. Z okazji wystawy wydany został katalog, zawierający między innymi: kalendarium życia artysty, katalog 106 prac oraz 24 fotografie jego dzieł⁹.

Celem szkicu jest przybliżenie czytelnikowi polskiemu curriculum vitae rzeźbiarza i grafika, którego fragmenty twórczej spuścizny do chwili obecnej pozostały na swoim miejscu i towarzyszą nam, często nie postrzegane, na co dzień.

Dzieciństwo i młodość Myrcka nie zapowiadały jego późniejszej kariery. Ojciec Tomasza pochodził ze starej chłopskiej rodziny z okolic Olesna. W Bytomiu ciężko harował zajmując się z parą koni jako przewoźnik. Cała troska o dom i wychowanie pięciorga dzieci spoczywały na głowie Matki, dzielnej i prawej kobiety. Ona to ujęła w swe spracowane ręce losy rodziny, kierując nią mądrze i z rozwagą. Zachowało się liryczne, pełne miłości wspomnienie Myrcka o niej, spisane już później we Wrocławiu¹⁰. Po ukończeniu szkoły powszechnej chłopiec w trosce o przyszłość podjął naukę kamieniarstwa w swoim rodzinnym mieście. Od 1 sierpnia 1906 r. pogłębiał nabytą sprawność, ucząc się rzeźby w kamieniu w firmie: „Zeidler & Wimmel” w Bolesławcu. W 1908 r., już jako 20 letni młodzieniec złożył w tym mieście egzamin z wynikiem do-

⁶ W dniu 16.IX.1988 r., patrz również przypis 13.

⁷ Trybuna Opolska 4.XII.1987, zob. „Notatnik regionalisty”.

⁸ E. Fitza, Thomas Myrtek — in memoriam, (w:) „Schlesien”, R. 31, 1986, s. 132—140. Informacje dotyczące pokrewieństwa E. Fitzy z Myrtkiem i o przygotowywanej monografii zawdzięczam dr Reinerowi Sachsowi, który pierwszy mi je przekazał, za co mu na tym miejscu składam serdeczne podziękowanie.

⁹ Katalog wystawy: „Thomas Myrtek”, Oberschlesisches Landesmuseum Ratingen, Dülmen 1988. Wystawę i katalog opracował Nikolaus Gussone przy współpracy Tobiasa Diehla, Ericha Fitzy i Petera Mrasa. Ekspozycja trwała od 11 XII 1988 do 31 I 1989.

¹⁰ Matka Myrcka zmarła w 1917 r., jego ojciec, na skutek nieszczęśliwego wypadku, rok wcześniej. Większość informacji biograficznych zaczerpnąłem z artykułu E. Fitzy, Thomas Myrtek — op. cit., s. 136 (wspomnienie cytowane tamże), oraz z katalogu: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 2 i 3.

brym, uzyskując tytuł rzeźbiarza w kamieniu¹¹. Nie porzucił jednak na tym i w 1909 r., otrzymawszy stypendium, rozpoczął studia w Królewskiej Szkole Sztuki i Rzemiosła Artystycznego we Wrocławiu. W latach 1912/13 studiował pod kierunkiem prof. Theodora von Gosena w jego zasłużonej dla rzeźby śląskiej klasie¹². Wybuch I wojny światowej przekreślił mu plany na pewien czas. Myrtek, jak wielu z jego pokolenia — stanowiącego z łaski cesarskiej armatnie mięso, wziął w niej udział. Na szczęście z wojennej zawieruchy wyszedł bez szwanku. Po demobilizacji kontynuował studia na Akademii. Skończywszy je w letnim semestrze 1919 r., pozostał we Wrocławiu. Tam rozpoczął dalszą karierę jako niezależny artysta. Publiczności wrocławskiej zaprezentował się po raz pierwszy w 1920 r., pokazując swe prace na jednej z wystaw sztuki. Wrocław w owym czasie był jednym z najpoważniejszych ośrodków artystycznych w Europie Środkowej, zaś program jego dziś legendarnej Akademii, jednym z najnowocześniejszych, rywalizujących skutecznie nawet z Bauhauserem¹³. Wtedy też na scenę weszła powiązana wiezią pokoleniową generacja artystów wykształcona w zreformowanej przez Hansa Poelziga Akademii¹⁴. Wielu, a wśród nich również Myrtek, dołączyło przejściowo do przeżywającego gwałtowny rozkwit ekspresjonizmu¹⁵. W ramach śląskiego Künstlerbundu utworzyli tzw. Grupę 1922¹⁶.

¹¹ Patrz również katalog wystawy: „Kunst in Schlesien — Künstler aus Schlesien: Malerei, Graphik und Plastik im 20. Jahrhundert”, Würzburg 1985, s. 130, tam także nowsza literatura.

¹² Vollmer, T. II, s. 279. Opinia Prof. Gosena o Myrtku, patrz: Theodor von Gosen über Thomas Myrtek, (w:) „Dre Oberschlesier”, 1936, H. 3, s. 124—125. oraz E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 137.

¹³ P. Łukaszewicz, Wrocławska..., 1983, op. cit.; tenże: wrocławska..., 1984, op. cit.; E. Scheyer, Die Kunstakademie Breslau und Oskar Moll, Würzburg 1961; tenże: Die Entwicklung des Bauhaus-Prinzip und die Breslauer Kunstakademie (w:) JSFUB, R. 22, s. 162—190; Problemy dotyczące Akademii wrocławskiej i środowiska artystycznego miasta omawiane były na międzynarodowej sesji naukowej: „200 lat Uczelni Plastycznej we Wrocławiu”, zorganizowanej w dniach 15—18 IX 1988 r. przez Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych we Wrocławiu.

¹⁴ Vollmer, T. III, s. 604; H. Lauterbach, Hans Poelzig, (w:) „Schlesien”, R. 8, 1963, s. 205—212.

¹⁵ G. Krüger, Der Expressionismus am Kreuzpunkt zwischen Nord und Süd. Ost und West, (w:) W kręgu sztuki śląskiej..., op. cit., s. 57—86; P. Łukaszewicz, Wrocławska..., 1983, s. 43; tenże: Wrocławska..., 1984, s. 177. Zob. np. wczesne prace Myrteka w katalogu „Thomas Myrtek”, op. cit., il. s. 15 (kat. nr 2), s. 18 (kat. nr 15), s. 19 (kat. nr 17).

¹⁶ Erste Herbst-Ausstellung, Künstlerbund Schlesien, Breslau 1922. Bardziej znani członkowie Grupy to uczniowie polskiego malarza Fryderyka Pautscha: Isidor Aschheim, Georg Nerlich, bracia Konrad i Alfred Scheu oraz malarze i graficy: Max Odoj, uczniowie Oskara Molla — Paul Fegeler-Felkendorf i Paula Grünfeld oraz Ludwig Peter Kowalski.

Ich dzieła łączył podobny stosunek do natury, która mimo że różnorodnie traktowana, zawsze pozostała w nich obecna. Niedługo po tym Grupa przeszła, zgodnie z ogólną tendencją, ewolucję w kierunku realizmu i nowej rzeczywistości. Jako czynnik łączący artystów pojawiło się również poczucie przynależności terytorialnej,¹⁷ co nie pozostało z kolei bez wpływu na problematykę artystyczną. Jak już wspomniałem, wczesne prace Myrtyka zawierają pewien ładunek ekspresji, trzeba jednak podkreślić, że opracowywany podmiot, którym przede wszystkim była u niego postać ludzka, bądź jej twarz, nie ulegał zbyt głębokim przekształceniom i deformacjom. Te ostatnie, jeżeli się pojawiały, to jedynie po to, by głębiej scharakteryzować osobowe cechy portretowanych osób. Wydobyc ich odrębność, ich psychikę. W kompozycjach dla architektury służą jedynie już tylko walorom dekoracyjnym, podporządkowując się regułom gry czasu i miejsca określonej sceny. Wrażliwy instynkt artystyczny Myrtyka pozwalał mu bezbłędnie wyczuwać charakter stosowanego materiału. Z równą swobodą odkuwał motyw w bloku kamienia, co modelował w glinie czy też trybował w blasze miedzianej lub mosiężnej¹⁸. Idee podbudowywał manualnym mistrzostwem, precyzją rzemieślniczej praktyki i wiedzy kamieniarskiej. Oprócz typowych, tradycyjnych materiałów rzeźbiarskich: piaskowca, granitu, marmuru, gliny i brązu, używał też tak niekonwencjonalnego tworzywa jak węgiel. Z tego, niejako ojczystego materiału powstało w 1921 r. szereg niewielkich formatem rzeźb. I tak, materiał — symbol, połączył się w jedno z motywem, jakim jest postać górnika w figurce z Historycznego Muzeum w Moskwie¹⁹. W 1924 r. wykonał rzeźby dla Szkoły Zawodowej w Bytomiu. Tym razem stylizowane postacie uczennicy i ucznia, uosabiające rzemiosło i przemysł, wymodelował z betonu²⁰. Artysta w 1925 r. odbył dłuższą podróż studyjną do Włoch, Francji, Holandii i Danii, co z pewnością nie pozostało bez wpływu na dalszą jego drogę artystyczną, a było jego pierwszym, bezpośrednim zetknięciem się ze sztuką europejską in situ. W 1926 r. powstało jedno z najciekawszych dzieł Myrtyka wykonane dla architektury. Jest nim sześć terakotowych figur, wyobrażających posta-

¹⁷ Zob. przedmowę do wydawnictwa: *Ausstellung der Gruppe 1922.9 Originalsteinzeichnungen, April-Mai 1932, Breslau.*

¹⁸ Zob. trybowany w blasze miedzianej relief „Zmartwychwstanie Chrystusa” w katalogu: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 16 (kat. nr 6), a także kat. nr nr: 5, 7, 8.

¹⁹ Z węgla wykonane też były dwie główki dawniej w *Breslauer Kohleforschungsinstitut. E. Fitza, Thomas...*, op. cit., s. 137, Zob. też popiersie robotnicy w katalogu: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 17 (kat. nr 12), a także kat. nr nr: 10, 11 i 13.

²⁰ Dwie figury dla *Berufsschule* w Bytomiu, *ibidem*. Zob. też katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., kat. nr 31. W tym samym roku wykonał kamienne postacie ucznia i uczennicy dla *Rzemieślniczej Szkoły Zawodowej* w Gliwicach, *ibidem*, kat. nr 30.

Ryc. 2. Rzeźba — 1926 r., portret tancerki Maji Lex, Reprodukacja.
Fot. Dariusz Stoces

Ryc. 3. Rzeźba — 1932 r., portret Gerharda Hauptmanna. Reprodukacja.
Fot. Dariusz Stoces

Ryc. 4. Rzeźba — 1934/35 r., portret Pani Scheler-Furtwängler. Reprodukacja.
Fot. Dariusz Stoces

cie dziewcząt-uczennic, ukazanych w trakcie różnych czynności i stanów ducha. Rzeźby znakomicie komponujące się z ceglana, dosyć surową w bryle budowlą dawnego opolskiego Oberlyzeum (obecnie budynek Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej przy ul. Kościuszki), Myrtek przestylizował zgodnie z dekoracyjnym duchem lat dwudziestych²¹. W tym samym roku wydobyl z bloku piaskowca portret tancerki Maji Lex²². Bryła kamienia, partiami pozostawiona w stanie niemal surowym, z wyraźnymi śladami narzędzi rzeźbiarskich, ukazuje zdecydowane, piękne rysy twarzy tancerki o wysokim czole, z tajemniczym półuśmiechem i delikatnym piętnem Art-Decowskiej zmysłowości. W 1927 r. wykonał figury z brązu dla szkoły we wrocławskiej dzielnicy Śępolno. Na skutek charakterystycznych uproszczeń i stylizacji, w owym czasie, dopatrywano się w nich pewnej skłonności do abstrakcji²³. W latach następnych Myrtek skłaniał się coraz bardziej ku orientacji realistycznej. Ostateczny zwrot dokonał się w 1932 r., kiedy to wykonał w Hiddensee biust śląskiego laureata nagrody Nobla — Gerharta Hauptmanna, słynnego autora „Tkaczy” i „Floriana Geyera”²⁴. Pokazany wówczas na wystawie portret wzbudził uzasadniony aplauz krytyki i jest do dzisiaj uważany za jedno z czołowych osiągnięć artysty²⁵. W 1933 r. zakończył jedną z większych swoich realizacji dla Wrocławia, pomnik ku czci poległych

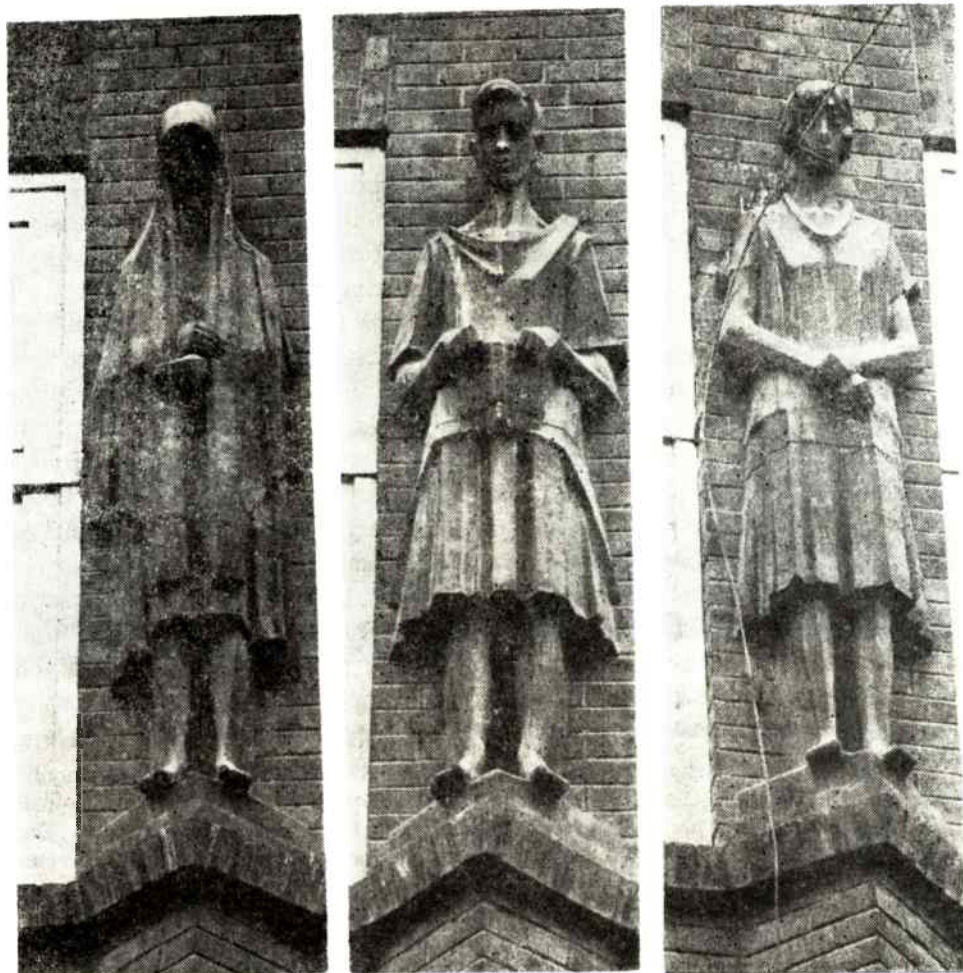
²¹ Obecnie zespół szkół przy ul. Kościuszki 14. Rzeźby od strony ul. Reymonta, patrz też: B. Stephan, Thomas Myrtek, (w:) „Der Oberschlesier”, 1926, s. 323—326, 1 il.; A. Grisebach, Thomas Myrteks Figuren am Lyzeum in Oppeln, (w:) „Der Oberschlesier”, 1927, s. 383—384, 5 il.; Ostdeutsche Bauzeitung, Breslau, 24. November 1928, 1 il. Figurenreihe am Oberlyzeum in Oppeln. Zob. też katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 23 (kat. nr 32). Wcześniej w 1922 r. dla opolskiej centrali cementu i wapna (gmach Związków Zawodowych przy ul. Reymonta) wykonał portale zdobione licznymi rzeźbami związanymi tematycznie z przeznaczeniem budynku, ibidem, s. 21 (kat. nr 25), s. 22 (kat. nr 26).

²² Ibidem, s. 30 (kat. nr 58); E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 138, tamże il.

²³ Ibidem, zob. też: H. Grisebach, Der Bildhauer Thomas Myrtek, (w:) „Schlesische Monatshefte”, R. 6, 1929, s. 30—32, 2 il. „Mädchengestalt an der Friedrich Ebert-Schule in Zimpel”; katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., kat. nr 41.

²⁴ Gerhart Hauptmann (1862—1946), niemiecki dramaturg, liryk, powieściopisarz i rzeźbiarz. Z rodziną Hauptmannów Myrtek wiązała od ponad dziesięciu lat bliższa znajomość. W 1921 r. zdjął maskę pośmiertną zmarłego w Szklarskiej Porębie pisarza i kolekcjonera dzieł sztuki Carla Hauptmanna (1858—1921) brata Gerharta, zob. też: K. Speth, Carl Hauptmanns polnische Freunde, (w:) „Schlesien”, R. 15, 1970, s. 68—76; fotografia maski pośmiertnej zob. w „Schlesische Monatshefte”, R. 10, 1933, s. 204.

²⁵ Wystawa w 1932 r. w „Gerhart-Hauptmann-Theater” we Wrocławiu, zob. B. Stephan, Zur Eröffnung des Gerhart Hauptmann-Theaters in Breslau und Thomas Myrteks Gerhart-Hauptmann Büste, (w:) „Der Oberschlesier”, 1932, s. 478—479, tamże il., zob. też katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 32 (kat. nr 73).

Ryc. 5—10. Opole, rzeźby 1926 r., figury na elewacji budynku Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej, ul. Kościuszki (figury na elewacji od strony ul. Reymonta)

Fot. M. Maruszak

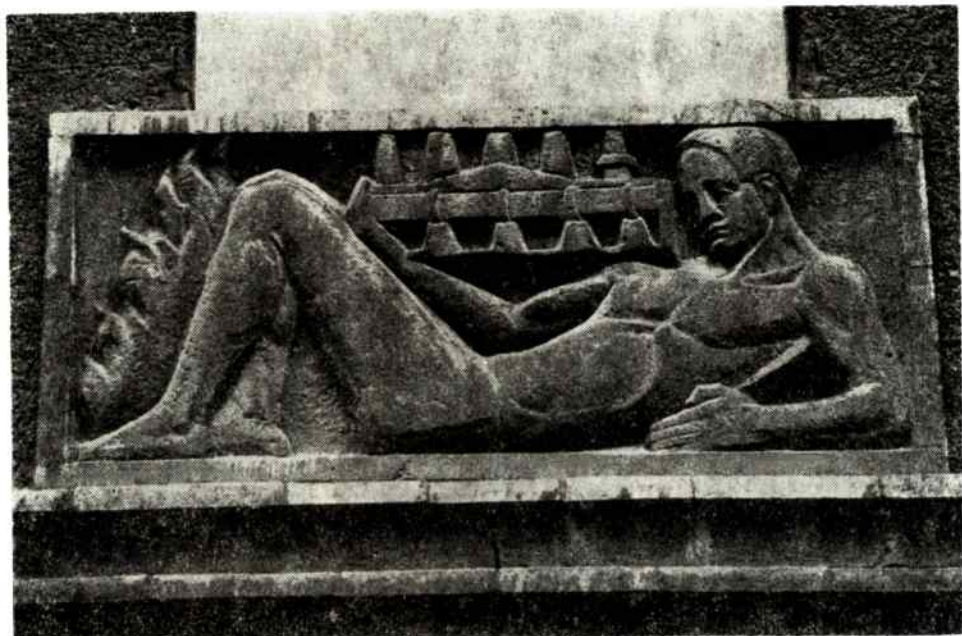
podczas I wojny światowej. Obecnie już nie istniejący, raczej przeciętny, patetyczny monument przewyższał jednak poziomem artystycznym inne realizacje z owych czasów o takim samym przeznaczeniu²⁶. Wówczas

²⁶ Myrtek już wcześniej zrealizował pomnik o podobnym przeznaczeniu zob. „Denkmal für Gefallenen des ehem. Inf.-Reg. 63 zu Oppeln”, Oberschlesien im Bild (w:) „Oberschlesier Wanderer”, Nr 18, h. 13.6. 1924 r. Wrocławski pomnik zob.: W. Nickel, Thomas Myrteks Denkmal der Elfer-Grenadiere in Breslau, (w:) „Der Oberschlesier”, 1933, s. 377—378, 1 il. oraz il. (w:) „Schlesien”, R. 2, 1940, s. 191.

też Myrtek objął po Oskarze Schlemmerze²⁷ przewodnictwo śląskiego Künstlerbundu, przyszło mu jednak działać w ramach poważnych ograniczeń politycznych tuż po zamknięciu przez Brünninga Akademii wrocławskiej i coraz liczniejszych represji w stosunku do artystów narodowości żydowskiej i innych, krótko określanych jako „entartete”, a ich

²⁷ (1888—1943); Vollmer, T. IV, s. 191—192, zob. też: K. v. Maur, Oskar Schlemmer. Monographie, München 1979 i K. Speth, Oskar Schlemmers schlesische Jahre (w:) „Schlesien”, R. 25, 1980, s. 1—8.

Ryc. 11. Opole, ul. Damrota 10, rzeźby na elewacji

Fot. M. Maruszak

sztuka jako „Entartete Kunst”²⁸. W 1934 r. za dotychczasową twórczość, w uznaniu jej dojrzałości i wysokiej rangi artystycznej, uhonorowany został państwową nagrodą tzw. „Rom-Preis”, przyznawaną przez Pruską Akademię Sztuki w Berlinie. Łączyło się z nią stypendium twórcze i pobyt w Villa Massimo w Rzymie. Myrtek spędził tam dziewięć niezwykle twórczych miesięcy razem z rzeźbiarzami Toni Stadlerem i Gerhardem Mareksem.

Następnym i ostatnim etapem życia artysty był pobyt w Grecji. Zamieszkał w Atenach, w małym domku nad brzegiem morza w pobliżu Instytutu Archeologicznego²⁹. Kraj ten zafascynował go bez reszty, dostrzegł tam korzenie swojej sztuki i niespotykaną gdzie indziej harmonię natury. Piękno miejscowej przyrody, słońca, wiatru, gór i morza, działało stymulująco na jego pracę, nadawało jej inny sens i wymiar. Grecja wydała mu się Świętą Ziemią Obiecaną. Nie trwało to niestety długo, nieubłagana Atropos w dniu 5 listopada 1935 r. przecięła przedwcześnie

²⁸ E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 132, patrz też: Silesia, Folge 24: „Wolfgang von Websky — Bilder und Texte”, s. 13. Pojęcie „Entartete” niezle ilustruje publikacja A. Dreslera, Deutsche Kunst und Entartete Kunst, München 1938.

²⁹ Został tam niezwykle życzliwie i przyjacielsko przyjęty przez prof. dra Georga Karo, dyrektora Niemieckiego Instytutu Archeologicznego i doktora Karola Schefolda.

Ryc. 12. Opole, ul. Damrota 10, rzeźby
na elewacji

Fot. M. Maruszak

i nieodwracalnie nić jego życia³⁰. Myrtek odszedł nie do reszty spełniony jako artysta, w pełni sił twórczych i z zapowiadającą się zmianą jego koncepcji artystycznych. Być może w kierunku bardziej uniwersalistycznych aspiracji? Kto wie, czy nie mogłyby się takie wykrystalizować w trakcie dalszych śródziemnomorskich studiów? Na te pytania jego sztuka nie odpowie już nigdy.

Nieoczekiwana śmierć popularnego i lubianego artysty głęboko wstrząsnęła środowiskiem śląskiej kultury. Pamięć Myrteka uczczono trzema pośmiertnymi wystawami³¹. Pierwszą, w grudniu 1935 r. w Górnośląskim Muzeum Sztuki i Rzemiosła Artystycznego w Gliwicach. Drugą, w marcu 1936 r. w Śląskim Muzeum Sztuki we Wrocławiu i trzecią, w rodzin-

³⁰ Myrtek zachorował na malarię, a ostateczną przyczyną śmierci stało się ogólne zatrucie organizmu w wyniku dny moczanowej. E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 132, 135 i 136, zob. też: Schellenberg A., Thomas Myrtek +, (w:) „Der Oberschlesier”, 1935, s. 729.

³¹ E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 133 i 134; „Thomas-Myrtek-Gedächtnis-ausstellung” — katalog wystawy we Wrocławiu i Bytomiu, marzec—maj 1935, tamże wspomnienia pośmiertne prof. Th. von Gosena i Corneliusa Müllera, wykaz prezentowanych eksponatów i 16 il.; A. Schellenberg, Thomas Myrtek zum Gedächtnis, (w:) „Der Oberschlesier”, 1936, s. 121—123, 1 il.; C. Müller, Gedenkrede für Thomas Myrtek +, (w:) „Der Oberschlesier”, 1936, s. 259—263.

Ryc. 13. Opole, ul. Ozimska, pomnik poległych w czasie I wojny światowej
Fot. M. Maruszak

nym mieście Myrtka — Bytomiu, na której można było oglądać jego dzieła od 26 kwietnia do 15 czerwca 1936 r. Dodać należy, że w Muzeum w Bytomiu, do końca ostatniej wielkiej wojny, czynna była sala poświęcona pamięci śląskiego rzeźbiarza, rysownika i grafika³², w której zgromadzono szereg jego interesujących prac z przewagą obiektów z rzymskiego okresu twórczości³³.

W dosyć bogatej, jak na stosunkowo niedługi okres, twórczości Myrtka przeważa rzeźba portretowa i ona, przede wszystkim, odzwierciedla

³² Rys. piórkiem zob. w: „Schlesische Monatshefte”, R. 8, 1931, s. 235; rys. pędzlem patrz: E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., po s. 138. W Muzeum w Bytomiu znajdowały się jego akwarele z przełomu 1934/35 r. przedstawiające pawiana. W Muzeum Narodowym w Warszawie znajduje się 5 jego akwareli, a Muzeum Narodowe we Wrocławiu jest w posiadaniu kilku grafik. Zob. też katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 35, 36, 37, 38, a także kat. od nr 83 do nr 106.

³³ E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., s. 134, autor wymienia dzieła, które zawierała „Thomas-Myrtek-Gedächtnissaal”, niestety wszystkie te obiekty przepadły najprawdopodobniej bezpośrednio po wojnie.

mistrzostwo artysty, stanowi niejako jego specjalité³¹, zatrzymaną w czasie, jak psychiczne wnętrze portretu wielkiego Hauptmanna, które trwa nadal.

W Opolu ocalało jeszcze kilka dzieł Myrcka. Dla porządku, wymienić należy portale wykonane w latach 1922—1925 dla Centrali Górnośląskich wytwórni wapna i cementu. Portale zdobią wyobrażenia uproszczonych, stylizowanych postaci robotników ukazanych z narzędziami pracy, symbolicznie powiązanych z reprezentowaną dziedziną przemysłu. Rzeźby te jako żywo przypominają znane nam z lat 50-tych twory sztuki okresu socrealizmu i nie ma w tym nic dziwnego. Podobne ideologie, wyznające analogicznie pojmowany a zdeformowany, ograniczony tylko do ciężkiej harówki, etos pracy, wspólne są dla wszystkich systemów totalitarnych, które usiłowały nim zawłaszczyć. W przypadku Myrcka podobieństwo jest tylko pozorne i czysto formalne, wynika jedynie z olbrzymiego szacunku artysty dla pracy, który jej trudy i ciężar doskonale sam poznał. Dla Opoła Myrtek wykonał także figurki dziecięce, dawniej zdobiące Miejską Kasę Oszczędnościową (Stadtsparkasse). Do dzisiaj, z kolei, zachował się pomnik wojenny upamiętniający poległych z 63 regimentu piechoty z Opoła, jeden z bardzo nielicznych o tym przeznaczeniu pomników ocalałych na Śląsku, a których tak wielką ilość po wojnie, a i w ostatnich latach niepotrzebnie, choć czasem i celowo zniszczono nie szanując majestatu śmierci, wobec którego ziemskie spory są niczym. Najczęściej o losie tego typu obiektów przesądzały napisy w języku niemieckim, bądź też tylko pisane liternictwem pseudogotyckim. Na fakt, że kryły prochy czy tylko oddawały cześć Ślązakom zarówno niemieckiego jak i polskiego pochodzenia, starano się nie zwracać uwagi. Wspólnota losów tych dwóch nacji była wówczas nie do pomyslenia.

³¹ Zob. np. w: „Schlesien”, R. 1, 1956, s. 80, a także u E. Fitza, Thomas Myrtek, op. cit., po s. 138, autoportret artysty wykonany w brązie patrz w: „Schlesien”, R. 3, 1941, s. 8. W Muzeum Bytomskim znajdowały się portrety: wspomniany już, tancerki Maji Lex, wymieniony wyżej powstały w Rzymie autoportret (1935), portret Pani Sch. — głowa z barwionego gipsu powstała na przełomie zimy 1934/35 w Rzymie i portret malarza P. — głowa z barwionego gipsu powstała w tym samym czasie. Zob. też katalog: „Thomas Myrtek”, op. cit., s. 19 (kat. nr 17), s. 27 (kat. nr 45), s. 29 (kat. nr 51), s. 33 (kat. nr 78), s. 34 (kat. nr 81).

KRAJOBRAZ KULTUROWY „MOSZNA”

Założenie pałacowo-parkowe w Mosznej, dawna siedziba magnacka właścicieli przyległych ziem i kopalń na Śląsku, obecnie siedziba Państwowego Ośrodka Profilaktyczno-Sanatoryjnego oraz Państwowej Stadniny Koni — stanowi zespół o wybitnych walorach architektoniczno-krajobrazowych. Obaj użytkownicy odznaczeni zostali w 1989 r. złotymi medalami Ministra Kultury i Sztuki za najlepsze utrzymanie zabytkowego założenia pałacowo-parkowego, a ich zaangażowanie dawało nadzieję na realizację dokumentacji konserwatorskiej, dotyczącej zabytkowego terenu.

Na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu opracowane zostało wielotematowe studium pt. Analiza krajobrazu kulturowego „Moszna”. Pierwotnym celem zleconego studium było przygotowanie wniosków konserwatorskich dla ochrony i rewaloryzacji zabytkowego założenia pałacowo-parkowego. Wynikiem opracowania jest propozycja uznania całości krajobrazu kulturowego „Moszna” za przykładową jednostkę krajobrazu wiejskiego, dawnego systemu gospodarki uprawowej, okresu rozkwitu przemysłu na Śląsku z przełomu XIX i XX w. — podlegającą ochronie konserwatorskiej.

Rozpatrując wartości komponowanych polan krajobrazowych założenia pałacowo-parkowego, otwartych na przestrzenie przyległych terenów, nie sposób nie uwzględnić ich wartości krajobrazowych.

Naprzemienne pola upraw na łagodnych wzniesieniach, zieleni śródpolna, pasma zieleni łąkowej wzdłuż cieków wodnych, aleje, zwarte sylwety wsi ze strzelistymi wieżami kościoła oraz malowniczy krajobraz wnętrza wsi z zachowanymi zagrodami. Tereny te związane były z dawną siedzibą magnacką w Mosznej, którą w otaczającym krajobrazie znaczą i symbolizują, dominujące nad masywem parkowo-leśnym, wieże pałacu.

Na podstawie zachowanej mapy z r. 1825 i map późniejszych, zauważyć można jak tereny te uległy przekształceniom i degradacji, co zna-

lazło odzwierciedlenie w proponowanych wnioskach konserwatorskich, zmierzających do odtworzenia ich dawnych wartości. Jednostka strukturalna „Moszna” jest charakterystycznym przykładem krajobrazu wiejskiego i proponowane dla niej wnioski konserwatorskie mają charakter ogólny. Wytyczne konserwatorskie ujęte w formie prawnej mogłyby dotyczyć całości krajobrazu wiejskiego, ulegającego postępującej degradacji. Poniżej przedstawiam niektóre tematy studium:

Metoda systematyki i opisanie krajobrazu, kulturowego wiejskiego.

Przyjęta metoda systematyki wiejskiego krajobrazu kulturowego zakłada podział krajobrazu wiejskiego danego regionu na siatkę jednostek strukturalnych, związanych z danymi silnymi ośrodkami gospodarczymi i kulturotwórczymi — siedzibami dawnych właścicieli dóbr i administracji. Centra te, historycznie wywierające wpływ na przemiany gospodarcze i kulturowe krajobrazu, na tle ogólnego rozwoju gospodarczego, nadały mu również swoje specyficzne znamiona, wynikowe, „osobowości”.

Moszna, dawna siedziba majoratu, stanowi przykład takiego centrum, a specyfika wykreowanego krajobrazu pozwala mu nadać symbol „Moszna”. W ramach historycznej jednostki strukturalnej krajobrazu kulturowego, zastosowano systematykę i opis krajobrazu przy pomocy siatki pomniejszych jednostek strukturalnych, związanych z jednostkami osadniczymi — wsiami. Poszczególne wsie stanowią w ramach większej jednostki krajobrazowej również swoiste „centra osobowościowe”, kształtujące krajobraz w charakterystyczny taki lub inny sposób, zależny od prężności działań osiedlanych tu grup i jednostek. Obecny oglądany teraz krajobraz jest wynikiem przekształceń sterowanych z takich centrów (wielkość wsi, wielkość zabudowy, styl, kubatura i klasa dominanty — wieży kościelnej w krajobrazie, melioracje, stawy hodowlane, masywy leśne, zieleń itp).

Wielotematowość systematyki krajobrazu

Użyta metoda systematyki krajobrazu „Moszna” odnosi się do tematu przekształceń kulturowych krajobrazu. Wydaje się, że podobne siatki zastosować można do innych dziedzin służących do opisanego wielowątkowego organizmu żywego, jaki stanowi krajobraz. Może to być np. siatka dotycząca źródeł szkodliwych emisji atmosferycznych lub, dla np. muzykologa, siatka źródeł dźwięków (dzwony kościelne lub sygnaturki wiejskie wzywające na „Anioł Pański”, a zachowane we wsiach krajobrazu „Moszna”).

W opracowaniu zasygnalizowano również siatkę podziału wynikającą z dominant fizjograficznych (tzw. „Zielone wzgórza z wiatą”). Wydaje się, że metodą wielotematowych nakrywających się siatek można skła-

syfikować i wyodrębnić najcenniejsze tereny krajobrazu stosując nowoczesne techniki komputerowe. Na planszy zasygnalizowano schemat metody.

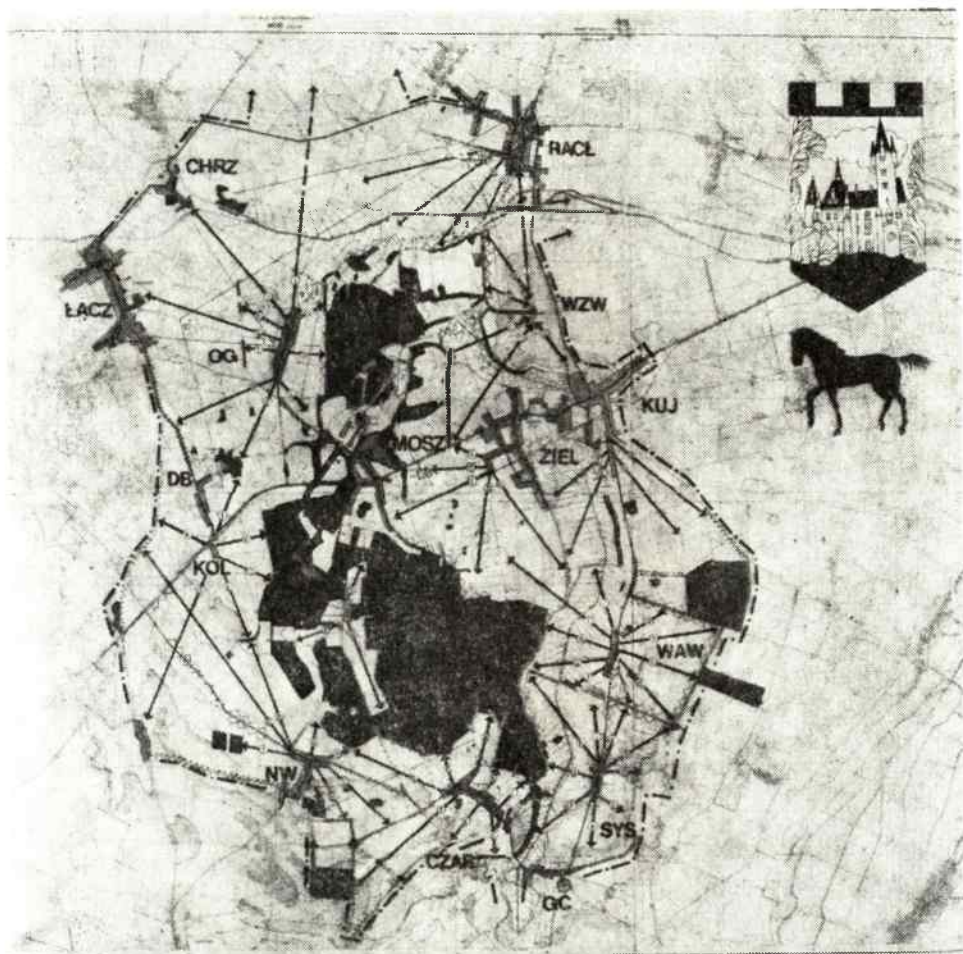
Metoda opisanania krajobrazu

Przyjęty sposób opisanania krajobrazu z „centrów” przy pomocy ponumerowanych linii kierunkowych pozwala dokładnie opisać krajobraz w sposób właściwy dla opisu organizmu żywego, z uwzględnieniem jego zmienności i tajemnic, które nie są możliwe do ujęcia w schemacie, a są istotne w krajobrazie (np. miejsca wznoszenia się pasma mgły, sejmy ptaków na drzewie, itp. lub trasy przebiegu koni na padoki). Wydaje się, że w dobie zanikania wartości kulturowych i przyrodniczych krajobrazu ten sposób pozwala przybliżyć się do jego wartości i wyzwolić emocje — energię niezbędną do jego ratowania.

Specyfika charakteru krajobrazu kulturowego „Moszna”

Symbolem „Moszna” określono jednostkę strukturalną o specyficznym charakterze kulturowo-przyrodniczym. Posiada następujący zespół cech charakteryzujący jednostkę:

- a) położenie w lewobrzeżnym dopływie Odry na przedpolu Gór Żółtych, krajobraz nizinny, lekko sfalowany; w dalekim horyzoncie od strony południowo-zachodniej panorama Gór Żółtych; od strony północno-zachodniej masyw borów;
- b) masyw parkowo-leśny o dużych walorach przyrodniczych, zawierający założenie pałacowo-parkowe o wybitnych walorach kulturowych; nad masywem dominanta wież pałacu, sygnalizujących centrum założenia oraz symbolizujących wielkość znaczeń, istotę krajobrazu „Moszna” — historię i współczesność, walory zabytkowe i gospodarcze centrum wywierające wpływ na krajobraz;
- c) krajobraz przestrzeni otwartych na każdym miejscu jest określony ścianą masywu parkowo-leśnego, a dominanta wież pałacu przypomina o dawnych związkach administracyjno-gospodarczych z siedzibą w Mosznej;
- d) padoki z końmi rasy półkrwi angielskiej, hodowane przez Państwową Stadninę Koni z siedzibą w Mosznej i Zielinie, z gospodarstwami m.in. w Wawrzyńcowicach i Urszulanowicach;
- e) wsie przy drodze obwodowej wokół masywu parkowo-leśnego posiadają charakterystyczne zwarte sylwetki zabudowy, często z dominantą kościoła; zabudowa zagród z domami szczytowymi i dachami dwuspadowymi; charakterystyczne przedogródki i ogrodzenia sztachetowe;

LEGENDA

SCHEMAT
METODY

1:10000

MASYW PARKOWO LEŚNY ZALĄZENIA PALACOWE
PARKOWE W MOSZNEJ

TELUSZKI STRUKTURALNE ZABYTKOWEJ KRAJ-
OBRAZY WIEJSKIEJ PRZY DRODZE OBYWODOWEJ

AB SYMBOL JEDNOSTKI

KRAJOBRAZOWE

DRUGA OBYWODOWA OBSERWACJA KRAJOBRAZU WOKÓŁ
MASYWU (TETAŚ WIDOKOWY)

INNE CIĄGI WIDOKOWE (TROGI, SZCZKI)

TERENY ZABUDOWY JEDNOSTEK ODRĘBNIENYCH

DOMINANTY (WIEŻE BUDOWLI ZABYTKOWYCH) WIATY

ŁAGOBNE STOKI WZWIEŚCENIA DOLINY RZEK

TERENY ZAŁĘŻONE ALEJE ZIELEŃ LĘGOWA

PANORAMA GÓR ZŁOTYCH (DALEKI HORYZONT)

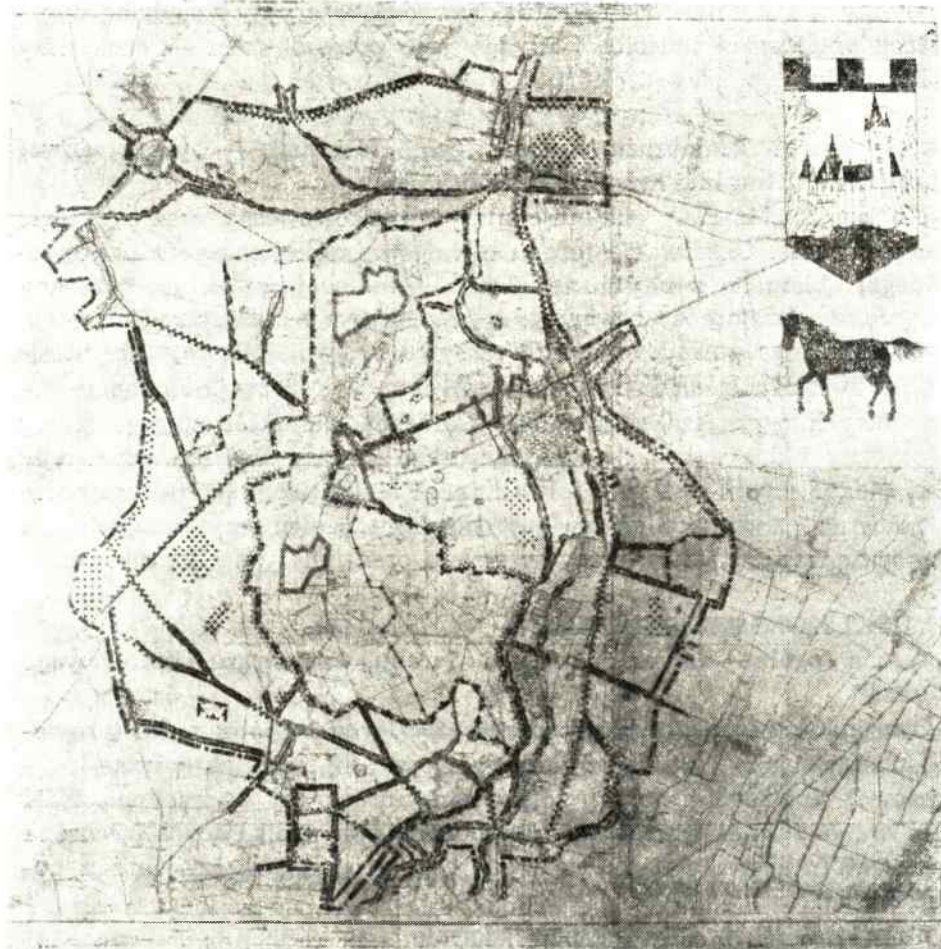
GRANICA STREFY WIDOCZNOŚCI OBSERWOWANEJ Z NAJBLIŻSZEJ

DRUGI OBYWODOWEJ WOKÓŁ MASYWU PARKOWO LEŚNEGO

PUNKTY Z KTÓRYCH WYKONANO RYSUNKI PANORAM

Ryc. 1. Plansza — Krajobraz kulturowy „Moszna”. Analiza wnętr i powiązań widokowych terenów otwartych.

Wyk. H. Drozd

LEGENDA

1:10000

OCZYSZCZENIE KRAJOBRAZÓW UPRAWIANYCH HARMONICZNYCH W SKALI KRAJU I WYDOLNY GRANICZNE OCZYSZCZENIE KONSERWATORSKIE I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO „MOSZNA” KONSERWATORSKI I REWALIDZJALNY PRZECIWIŻE ZAPYTANIA SZCZEGÓLNA ARCHYTEKTONICZNE KRAJOBRAZOWA DAWNEGO SYSTEMU GOSPODARSTWA UPRAWIANYCH TERENY SZCZEGÓLNEJ OCZYSZCZENIA KONSERWATORSKIEJ-ZALAZENIE PALACOWO-PANORAMNE TERENY ZALAZENIE (O) OCZYSZCZENIE KONSERWATORSKIE I SZCZEGÓLNA REWALIDZJALNA TERENY REZERWATOWE PRZYrody PROPENOWANYM PRZEZ WOL KONS. PRZYrody TERENY ZABYTEKOWE I SZCZEGÓLNA PRZESTRZENNEJ KRAJOBRAZU OSADNICZEJ KONSERWACJA I REWALIDZJALNA	POWIERZENIE WODNE (S) CIEKO ZIELENA LEJOWA I WALEJE DO ZACHOWANIA I STALAJ REWALIDZJALNA BRZOZO I PAWIALE DO OBYWOCZENIA I SZCZEGÓLNA REWALIDZJALNA CIĄGI WIDOKOWE DO ZAPROJEKTOWANIA I SZCZEGÓLNA REWALIDZJALNA STAWY I TOSZ ZIELEN WYSOKA DO EWENTUALNEGO OBYWOCZENIA OCZYSZCZENIE ZIELENI WOD OCZYSZCZENIE SIUP DRZEWI I SOLITEROW WIAŁT ZIELEN OSZCZEPIENIA DO ZAPROJEKTOWANIA

Ryc. 3. Plansza — Krajobraz kulturowy „Moszna”. Wnioski konserwatorskie.

Wyk. H. Drozd

- f) słynny w Polsce Ośrodek Profilaktyczno-Sanatoryjny z siedzibą w pałacu w Mosznej i dostosowany do jego potrzeb teren — oaza ciszy i spokoju.

Zakres terenu krajobrazu kulturowego „Moszna” — przykładowej jednostki strukturalnej krajobrazu wiejskiego

Krajobraz „Moszna” obejmuje masyw parkowo-leśny oraz przyległe tereny otwarte. Obserwację terenu otwartego, wokół masywu parkowo-leśnego, dokonano z najbliższej drogi obwodowej w taki sposób, aby zamknięciem krajobrazu otwartego z jednej strony była ściana masywu. Najbliższa droga obwodowa wokół masywu łączy najbliższe wsie, historycznie związane z siedzibą właścicieli dóbr w Mosznej. Pierścień wsi obwodowych wyznacza minimalną jednostkę charakteryzującą dawny historyczny układ zależności gospodarczych między siedzibą właściciela dóbr, a okolicznymi wsiami i folwarkami. Zamknięciem terenu krajobrazu „Moszna” z drugiej strony jest horyzont i elementy komponujące krajobraz: wzgórza, aleje, masywy zieleni oraz inne wsie konturowe.

WNIOSKI KONSERWATORSKIE

Wytyczne ogólne dotyczące całości terenu krajobrazu kulturowego „Moszna”

Ochronie konserwatorskiej podlega cały teren krajobrazu kulturowego „Moszna” jako teren przykładowej jednostki architektoniczno-krajobrazowej dawnego systemu gospodarki uprawowej z przełomu XIX i XX w., o dużych wartościach krajobrazowych zanikających. Ochrona konserwatorska wartości kulturowych i przyrodniczych krajobrazu polegać ma na:

- a) utrwaleniu ich w dotychczasowej formie,
- b) wyeliminowaniu czynników degradujących — ochrona atmosfery i wód przed zanieczyszczeniem a gleb przed stepowaniem (filtry, oczyszczalnie ścieków, zieleni śródpolna, itd.).
- c) ochronie terenów przed niekontrolowaną pod względem estetyki architektonicznej zabudową, nie dostosowaną do środowiska kulturowego,
- d) ochronie przed przemysłową i techniczną dewastacją krajobrazu,
— **próbie rewitalizacji wartości krajobrazowych**, które zostały zatracone w wyniku gwałtownego rozwoju gospodarki z przełomu XIX i XX w. oraz współcześnie (np. ciąg stawów przy Młynówce),
— **rekonstrukcji** bezspornych wartości krajobrazowych, zdewastowanych i nie rekultywowanych (np. odtworzenie ciągów alei),
— **adaptacji** elementów krajobrazowych do potrzeb współczesnych (np. przeznaczenie terenów rolnych dla nowej zabudowy); dla jednostek

architektoniczno-krajobrazowych „Moszna”, o silnej osobowości kulturowej, zastosowanie podwyższonych wymogów dotyczących dostosowania nowych elementów do środowiska — do jego najwyższych wartości (korekta systemu zatwierdzania projektów),

- ekspozycji wartości krajobrazu (np. wprowadzanie ciągów widokowych).

Wytyczne szczegółowe dla układu przestrzennego zabudowy

Scislej ochronie konserwatorskiej podlega układ zabudowy założenia pałacowego w Mosznej oraz układ zabudowy wsi okólnych z okresu przełomu XIX/XX i pocz. XX w. niosący wartości kulturowo-przestrzenne. Wartością tą jest jednolity, harmonijny charakter zabudowy, uwzględniający tradycyjny podział na zagrody i tradycyjną zabudowę zagrody. Opracować należy szczegółowe plany zagospodarowania i rewaloryzacji wsi okolicznych, zatwierdzić je pod względem konserwatorskim. Poddąć konserwacji i rewaloryzacji wszystkie budynki zabytkowe. W zabytkowym centrum wsi przy nowo wznoszonych budynkach mieszkalnych indywidualnych, należy stosować tradycyjny układ zabudowy zagrody, zachowując gabaryty i szczytowy układ budynków parterowych, sytuowanych na obrzeżach zagrody. Zachować formę dachu dwuspadowego o spadku połaci jak w budynkach zabytkowych.

W zagrodzie sytuować jeden lub dwa budynki mieszkalne (tzw. tradycyjny dom „dziadków”). W przedłużeniu budynków mieszkalnych sytuować część gospodarczą o bryle i spadku dachu jak dom frontowy. W tej części mieścić niezbędne garaże, składziki, kurniki itp. W tyle zagrody sytuować stodołę o formie jak w zagrodach zabytkowych, tradycyjnych. Opracować parę typów projektów zagród (również z uwzględnieniem ewentualnych np. nowych warsztatów) do powtarzania we wsiach okólnych terenu krajobrazu „Moszna” i w innych wsiach regionu. Nie stosować ogólnych projektów typowych.

Wytyczne szczegółowe dla architektury

- Poddając konserwacji budynki zachować ich zabytkowy układ i substancję przy zmianach adaptacyjnych.
- Projektując nowy budynek w zabytkowym centrum wsi oraz na terenach zabudowy nowej, należy do zatwierdzenia projektu przedstawić rozwinięcie ciągu elewacji w ulicy w skali 1 : 200 w celu wykazania, w jakim stopniu nowy budynek nawiązuje i harmonizuje z istniejącą zabudową ulicy. Wszystkie nowe budynki winny być projektowane indywidualnie, do zaopiniowania pod względem konserwatorskim.
- Na terenach zabudowy z „willami” typu miejskiego zwrócić uwagę

na niezbędne kubatury gospodarcze (kurniki, składziki, garaże). Projekt winien obejmować również te kubatury wkomponowane w całość zabudowy w formie estetycznej.

- Istniejące budki i przybudówki, kurniki, garaże itp. przeznaczyć do likwidacji.
- Przy nowo projektowanych domach stosować podwyższone kryteria dostosowania do najwyższych wartości estetycznych środowiska.
- Inspirację do nowych projektów domów należy czerpać z architektury rodzimej: zabudowy XVIII i XIX-wiecznej budynków pałacowych, budynków zabytkowych wsi okólnych, ozdobnej ciesiołki szachulcowej (np. domek mieszkalny w Urszulanowicach) i ozdobnych detali występujących na tym terenie, a stanowiących wartość estetyczną.
- Nie projektować typowych bloków mieszkalnych wielorodzinnych. Przy zapotrzebowaniu na zabudowę wielorodzinną stosować architekturę wielobryłową. Stosować przy projektowaniu kompozycji brył gabaryty zbliżone do zabudowy dawnej zagrody i wprowadzać dachy o podobnym spadku.

a) **Zabudowa dawnych folwarków**

Zachować i konserwować architekturę dawnych folwarków, stanowiących wartość krajobrazową. Przy rozbudowie — nowe bryły dostosować do brył istniejących, których architektura winna być inspiracją przy projektowaniu nowej (spadziste dachy, rytm łukowych wnęk, obramienia otworów, itp.)

b) **Wiaty śródpolne**

Uznaje się je również za zabytek, ponieważ stanowią w krajobrazie symbol rolniczego charakteru ziemi i posiadają bryłę o wartościach estetycznych w krajobrazie. Konserwować i rekonstruować stosując materiały konstrukcyjne trwałe, ale wystrój jak w istniejących (zewnątrzne ściany z drewna).

c) **Nowa architektura sakralna**

We wsiach okólnych sytuować nowe kościoły w środku wsi mając na uwadze sylwetę wsi w krajobrazie. Stosować strzelistą wysoką wieżę i jako inspirację traktować wieżę kościoła w Łączniku lub Racławiczkach, ewentualnie w innych wsiach regionu. Stosować wysokie kryteria estetyki.

d) **Mała architektura**

Konserwować wszystkie kapliczki i krzyże przydrożne i krzyże z dzwonnica w środku wsi, charakterystyczne dla tego terenu i stanowiące o „osobowości” tych wsi. Nowe krzyże przydrożne wznosić

w razie potrzeby w miejscach tradycyjnych, na granicy terenu zabudowy zabytkowej wsi. Konserwować należy charakterystyczne tradycyjne ogrodzenia domów od strony ulicy tzn. drewniane sztachetki pionowe, między boniowanymi słupami betonowymi oraz wyższe bramy i furtki z litych desek. Zaleca się stosowanie tych ogrodzeń wzdłuż ciągów ulic i eliminację mody na różnorodne ozdobne ogrodzenia metalowe, wprowadzające chaos w istniejącej zabudowie dodatkowo niejednolitej.

a) Faktury powierzchni, materiały

Stosować tradycyjne gładkie tynki, drewnianą stolarkę indywidualną o tradycyjnym podziale. Dachy kryte dachówką, łupkiem. Drewniane wrota do stodoły jak w budynkach zabytkowych.

Praca dotycząca krajobrazu kulturowego „Moszna” wykonana została w 1989 r. w Pracowni Konserwacji Zabytków we Wrocławiu (ryc. 1, 2, 3).

SPOŁECZNI OPIEKUNOWIE
O ZABYTKACH

KRZYŻE POKUTNE

Jako zabytki stoją na pograniczu wielu dyscyplin naukowych. Mogą być zaliczane do historii sztuki, etnografii, archeologii, prawa, teologii. Stoją przy drogach pochylone ze starości, zapadłe w ziemię, omszałe, o chropowatej powierzchni, zniszczone zębem czasu. Ich miejscem wiekowego przetrwania są rozstajne drogi, dukty leśne, jary, ścieżki polne, pobocza dróg, bywają też umieszczone wtórnie w murach cmentarnych, ścianach budynków sakralnych, parkach rezydencji magnackich. Wtopione w pejzaż pięknej ziemi opolskiej stanowią cenny zespół zabytków historycznych. Mało znane mieszkańcom i turystom stoją pokornie, kryjąc przed nimi swe tajemnicze powstanie.

Istnienie krzyży pokutnych stwierdzono w całej Europie, zwłaszcza w jej części środkowej i zachodniej. Występują one od północnych Włoch po kraje skandynawskie i od Hiszpanii aż po Kaukaz. Do położonych najdalej na zachód należą krzyże w północno-zachodniej Hiszpanii (Gallicja) na wyspie Man w Irlandii, a we Francji na Półwyspie Bretońskim. Na północy krzyże pokutne sięgają po Norwegię (Bergen, Oslo) i Szwecję (wyspy Olandia i Gotlandia), a na południu po Austrię i Alpy włoskie (Werona).

Niektórzy badacze tych obiektów uważali i nadal twierdzą, że wschodnią granicę stanowią krzyże, znajdujące się na terenie Śląska. Jest to pojęcie błędne, ponieważ już w 1890 roku opisano znajdujące się krzyże pokutne koło Kijowa, Leningradu, Żytomierza, Nowogrodu Wielkiego, Mińska i na Kaukazie. W latach dwudziestych naszego stulecia opisano istniejące krzyże na Polesiu i Podolu. Natomiast niezbitą prawdą jest, że na obszarze Polski największą liczbę tych obiektów spotykamy na Dolnym Śląsku, szczególnie w województwie wałbrzyskim (147). Występują dość licznie na terenie Republiki Federalnej Niemiec — około 400, Niemieckiej Republiki Demokratycznej — 1300, Czechosłowacji — 800, Polski — 600 i Austrii — 100.

Andrzej Scheer, znakomity znawca tej dziedziny — badacz — stwierdza na podstawie badań istnienie w Europie około 10 tysięcy krzyży pokutnych i kapliczek, w tym 7 tysięcy odnalezionych i istniejących oraz

3 tysiące zaginionych. W województwie opolskim stwierdzono istnienie 49 krzyży pokutnych i około 14 zaginionych, co stawia województwo, po wałbrzyskim i wrocławskim, na trzecim miejscu w kraju pod względem liczby tych obiektów.

Krzyże pokutne są „reliktami średniowiecznego prawa”. Różnią się między sobą budową, kształtem, wielkością, rytami (wypukłymi, wklęsłymi) inskrypcją, ornamentacją. Wszystkie wykonane z miejscowego budulca danego terenu, jak piaskowiec, zlepieniec, porfir, gnejs i rzadziej granit, a na terenach NRD zrobione są z wapienia. Rozmiary tych krzyży są zróżnicowane. Wysokość od 30 do 250 cm, rozpiętość ramion 30—120 cm, grubość 9—60 cm. Przyjęto dla nich nazwę umowną — karły, średniaki, olbrzymy. Ogólnie można powiedzieć, że do najstarszych (XII—XIV w.) należą krzyże surowe i proste, niezbyt regularne i bez jakichkolwiek rytów. Wykonane przez winowajcę najczęściej posiadającego słabo rozwiniętą sprawność manualną. Nieco młodsze (XV—XVI w.) posiadają ryty przedstawiające narzędzia lub znak wykonywanego zawodu. Są to miecze, oszczepy, dzidy, widły, topory, łopaty, cepy, sztylety, szable, kusze, strzały. Spotykamy również ryty przedstawiające wizerunek nożyc, buta, kielicha, ostrogi rycerskiej, co tłumaczone jest jako atrybut wykonywanego przez ofiarę zawodu (krawiec, szewc, ksiądz, rycerz).

Na przełomie XVI—XVII w. wraz z upowszechnieniem się umiejętności pisania i czytania, pojawiają się napisy informacyjne o zaistnieniu tragedii.

Najmłodsze krzyże z XVIII w. to krzyże wykonane w stylu barokowym. Umieszczone są na nich elementy ozdobne, np. aureole lub pół-aureole. Najmłodsze, z pierwszej połowy XIX w., noszą wyraźne ślady obróbki mechanicznej. Uwidocznione na nich daty, inskrypcje lub krótkie epitafia pozwalają snuć rozważania, że wykonane były przez zawodowych kamieniarzy na zamówienie winowajcy, rodzinę ofiary lub na zamówienie pewnej zbiorowości społecznej dla upamiętnienia zaistniałego zdarzenia. Każdy z tych obiektów ma swą ciekawą historię udokumentowaną w zapisach sądowych lub przekazywaną w podaniach ludowych. Dlaczego i po co stawiano te krzyże? Otóż w roku 1301 wprowadzono na Śląsku prawo sądownicze, istniejące już wcześniej na zachodzie Europy, odnośnie karania zbrodniarzy za popełnione przestępstwa. Poprzednie prawo było proste, za śmierć ofiary śmierć ponosił zabójca. Wyrok wykonywano publicznie przez powieszenie lub ścięcie głowy toporem. Zdarzały się wyroki bardziej drastyczne, jak łamanie kołem, ćwiartowanie członków ciała. Nowe prawo przybrało charakter bardziej humanitarny. Sięgnięto głębiej do psychiki człowieka, rozważano szczegółowo przyczyny dokonania morderstwa, uwzględniano działanie w afekcie. To

pozwoili niejednemu zabójcy uniknąć topora i zawrzeć z rodziną ofiary tak zwany „traktat pokutny”. Jednakże musiał on spełnić wiele warunków ustanowionych przez rodzinę, sąd świecki i kościelny.

Do podstawowych obowiązków należało:

- pokrycie kosztów pogrzebu ofiary i przewodu sądowego, który trwał niejednokrotnie przez kilka dni (opłacić sędziów, pokryć koszty żywienia i wypitego piwa),
- łozenie na utrzymanie i wychowanie aż do pełnoletności dzieci zabitego,
- przekazanie rodzinie ofiary ustalonej kwoty pokutnej, tzw. „głowszczyzny”,
- przekazanie na rzecz kościoła określonej ilości wosku,
- zamówienie i opłacenie określonej ilości mszy żałobnych, czytanych lub śpiewanych,
- własnoręczne wykonanie z kamienia Krzyża Pokutnego i ustawienie go w miejscu popełnienia zbrodni,
- odbycie pieszej pielgrzymki do ówczesnych miejsc szczególnego kultu religijnego, np. Jerozolima, Rzym, Akwizgran, w późniejszych czasach zapewne do Krzeszowa, Częstochowy, Góry Chełmskiej (Góra Św. Anny).

Jeżeli morderca spełnił wszystkie warunki stawiane mu przez sąd i rodzinę ofiary, rezygnowała ona również z przysługującej jej „wróždy”, czyli krwawej zemsty rodowej, a morderca uzyskiwał całkowite przebaczenie swej winy na tym i nawet na tamym świecie. Spełnić te zobowiązania mogli jedynie dobrze urodzeni, zamożni mieszczanie, bogaci właściciele ziemscy, biedni oddawali jednak — jak poprzednio — głowę pod topór. W zależności od pozycji społecznej ofiary, przy obliczaniu kosztów „głowszczyzny” stosowano następujące „przeliczniki”. Za zamordowanie „pana” morderca płacił 500 funtów srebrnych groszy. Za zabójstwo rycerza 50 funtów srebrnych groszy. W przypadku pozbawienia życia chłopu morderca płacił tylko 5 srebrnych groszy (obowiązujące prawo na Morawach w wieku XVI).

O historii poszczególnych krzyży, szczególnie tych młodszych, dowiadujemy się z przekazów ludowych. O starszych zachowały się w stanie szczątkowym tylko nieliczne dokumenty pisane. Do najstarszych dotychczas odnalezionych, należy „traktat pokutny” z 1305 roku, sporządzony i podpisany przez księżnę Beatrycze, wdowę po Bolku I Świdnickim. Dokument ten znajduje się obecnie w archiwum zakonu Joannitów w Czeskiej Pradze. Jest to krzyż pokutny ze Stanowic (woj. wałbrzyskie) zaliczony do najstarszych obiektów tego typu na terenie Śląska i kraju. Do 1972 roku przetrwał wmurowany w ogrodzeniu, obok wejścia głównego do majątku w Stanowicach. Po zniszczeniu majątku (pa-

łacu) i ogrodzenia leżał porzucony i zaniedbany przy drodze. Dzięki staraniom Andrzeja Scheera w dniu 10 X 1974 roku został przeniesiony do świdnickiego muzeum. W 1986 roku przeniesiony do zamku w Zagórz, gdzie znajduje się stała ekspozycja relikwii średniowiecznego prawa pod patronatem „Klubu Badaczy i Miłośników Krzyży Pokutnych i Rzeźb Przydrożnych”, działającego przy PTTK w Świdnicy.

KRZYŻE POKUTNE WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Na terenie województwa opolskiego do dnia dzisiejszego przetrwały krzyże pokutne w ilości 49 egzemplarzy (ryc. 1, 2). Dziesięć z nich zbudowanych jest z piaskowca, 39 z granitu w tym 38 typu łacińskiego: (3) typu koniczynkowego — Biała-miasto, Dzielów-Baborów, Korfantów; maltańskich (1) Jesiona gm. Lubrza; zbliżonych formą do typu maltańskiego (2) Kamienica gm. Paczków, Radzikowice gm. Nysa; nieregularnych (4) Dytmarów gm. Lubrza, Mikołajów gm. Grodków, Prusinowice gm. Pakosławice, Zawadno gm. Brzeg. Jeden krzyż św. Antoniego w Gałązyczkach gm. Grodków.

Na kilku z nich czytelne są ryty: Domaszkowice gm. Nysa (nóż i kielich), Małujowice gm. Brzeg (widły), Mieszkowice gm. Prudnik (miecz), Żelazna gm. Dąbrowa Niemodlińska (kusza lub widły). Na siedmiu młodszych obiektach, możemy odczytać daty: Brzeźnica gm. Biała (1610 lub 1670), Grudzice gm. Opole (1610), Lewin Brzeski-Miasto (1617), Mieszkowice gm. Prudnik (1837), Wierzbicice gm. Nysa (1623), Rochów gm. Nysa (1700) oraz trzy krzyże z Jędrzychowa gm. Nysa, datowane na rok (1688).

Ciekawym obiektem i zarazem jedynym na terenie województwa jest krzyż o wypukłym wizerunku ukrzyżowanego Chrystusa, znajdujący się obecnie na dziedzińcu zamku w Głogówku. Datowany na rok 1599, przeniesiony w okresie międzywojennym ze wsi Kazimierz. Na przestrzeni wieków wiele krzyży i kapliczek pokutnych przenoszono w inne miejsca z różnych względów. Do nich należą krzyże: w Baborowie, Białej, Dobrosławicach, Głogówku, Jędrzejowie, Unikowicach, Wojsławiu, Żelaznej.

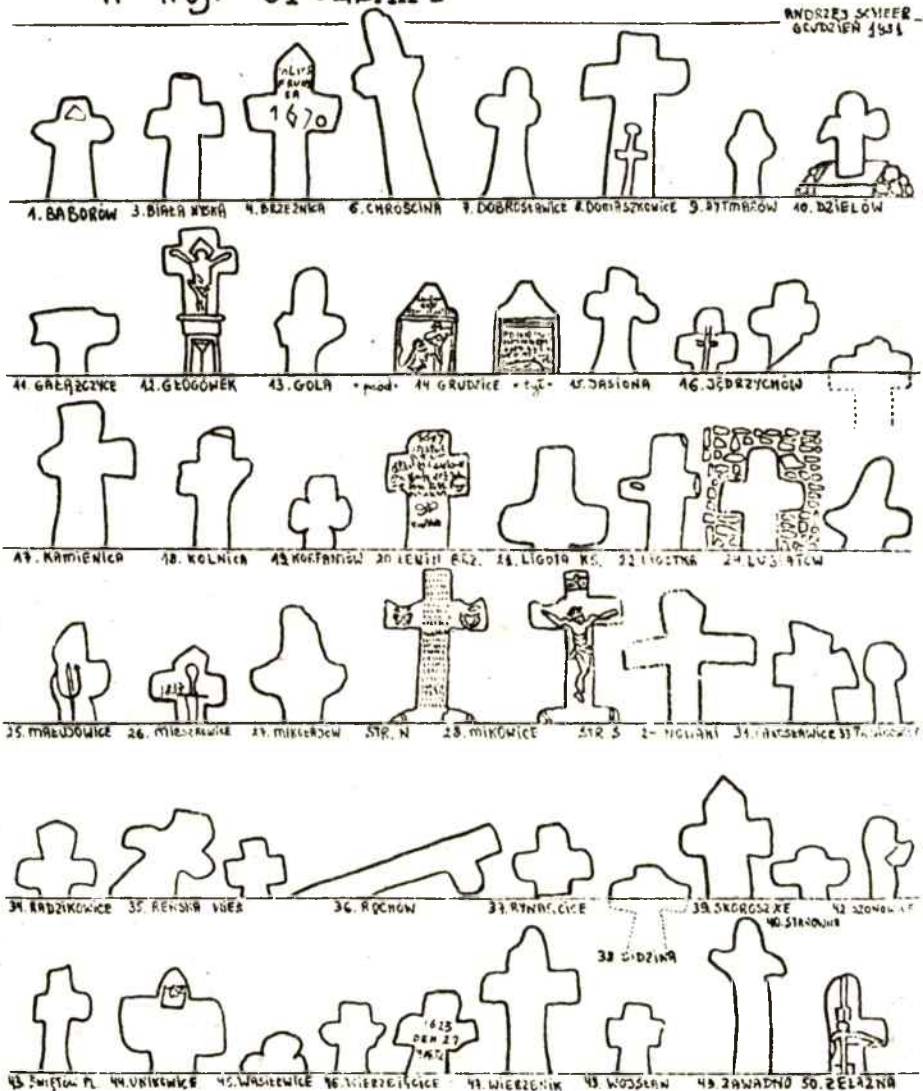
Warto wspomnieć o tych krzyżach, które notowane były jako istniejące z początkiem XIX w., a dziś ślad po nich zaginął. Może spoczywają głęboko w ziemi (przykład z Jędrzychowa gm. Nysa, gdzie krzyż pokutny zalano masą bitumiczną podczas przebudowy drogi lub użyto je jako budulec do obiektów użytkowych (domy, mosty, krawężniki, itp.) Do chwili obecnej nie udało się odnaleźć krzyży znajdujących się w miejscowości: Biała-miasto, Biała Nyska gm. Nysa, Chróścina gm. Skoroszyce, Kędzierzyn-Koźle (Cisowa), Gielczyce gm. Skoroszyce, Golcowice gm. Głogówek, Jaszów gm. Grodków, Wietrz-miasto, Krzyżowi-

KRZYŻE i KAPLICZKI POKUTNE

w woj. OPOLSKIM

ISTNIEJĄCE

ANDRZEJ SCHEER
GRUDZIEŃ 1931

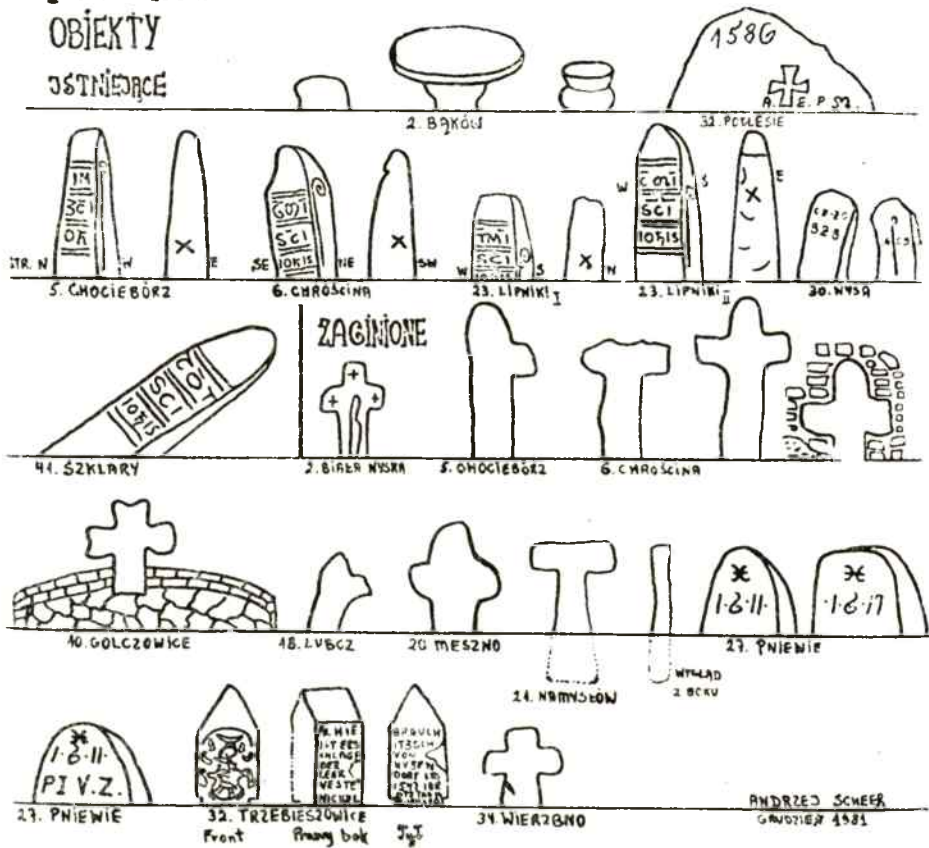

Ryc. 1. Krzyże pokutne w województwie opolskim.

Rys. A. Scheer

POZOSTAŁE OBIEKTY

ISTNIEJĄCE

Ryc. 2. Krzyże pokutne w województwie opolskim.

Rys. A. Scheer

ce gm. Głubczyce, Lipniki gm. Kamiennik, Lipowa gm. Nysa, Lubcz gm. Grodków, Mikowice gm. Skoroszyce, Meszno gm. Otmuchów, Namysłów-miasto, Nowaki gm. Pakosławice, Nysa-miasto, Otmuchów-miasto, Paczków-miasto, Półwiosek-miasto Grodków, Radostynia gm. Biała, Biała, Radzikowice, gm. Nysa, Ujeździec gm. Paczków, Wierzбно gm. Grodków, Wilamowa gm. Paczków, Witosławice gm. Polska Cerekiew, Wojnowice gm. Kietrz.

WYKAZ KRZYŻY ISTNIEJĄCYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

1. Baborów-miasto, łański, przy wejściu do kościoła (L)
2. Biała Nyska gm. Nysa, łański, przy wejściu do kościoła
3. Brzeźnica gm. Biała, łański, przy budynku nr 35 (D), (N), (L)

4. Chróścina gm. Kamiennik, łaciński, w ogrodzie plebanii
5. Dobrosławice gm. Pawłowiczki, łaciński, przed domem nr 2 (L)
6. Domaszkowice gm. Nysa, łaciński, przy bramie cmentarza przykościelnego (R)
7. Dytmarów gm. Lubrza, nieregularny, skrzyżowanie dróg Prudnik—Dytmarów, (L), Skrzypiec—Lubrza
8. Dzielów gm. Baborów, koniczynkowy, skrzyżowanie drogi do Baborowa i kościółka (L)
9. Gałążczyce gm. Grodków krzyż św. Antoniego, 70 m od kościoła (L)
10. Głogówek-miasto, łaciński, na dziedzińcu zamkowym (DO)
11. Gola gm. Świerczów, łaciński, w ogrodzie budynku nr 7
12. Jasiona gm. Lubrza, maltański, za płotem posesji nr 58 (DO)
13. Jędrzychów gm. Nysa, dwa krzyże łacińskie, przy klombie (L)
14. Kamienica gm. Paczków, zbliżony do typu maltańskiego, przy wejściu do kościoła (DO)
15. Kolnica gm. Grodków, łaciński, przy wejściu na cmentarz (U)
16. Korfantów-miasto, koniczynkowy?
17. Lewin Brzeski-miasto, łaciński, na wale przeciwpowodziowym (D), (N)
18. Ligota Książęca gm. Namysłów, łaciński, przy budynku nr 69
19. Ligota gm. Namysłów, łaciński, opodal domu nr 23
20. Lubiatów gm. Otmuchów, dwa krzyże łacińskie, 1 w ogrodzeniu cmentarza, 2 przy mostku na polnej drodze (DO), (L)
21. Małujowice gm. Brzeg, łaciński, w murze cmentarza przykościelnego (U), (R)
22. Mieszkowice gm. Prudnik, łaciński, koło remizy (R), (D), (L)
23. Mikołajów gm. Grodków, nieregularny, 250 m od domu nr 23, przy polnej drodze (L)
24. Mikowice gm. Namysłów, łaciński, w lesie (N)
25. Nowaki gm. Pakosławice, łaciński, na przeciwko kościoła (L)
26. Pakosławice-wieś, łaciński, przy kościele
27. Prusinowice gm. Pakosławice, nieregularny, polna droga do Złotogłowic (U)
28. Radzikowice gm. Nysa, zbliżony formą do typu maltańskiego, przy płocie plebanii
29. Reńska Wieś gm. Pakosławice, dwa krzyże przy murze cmentarnym
30. Rochów m. Nysa, łaciński, rozstaje polnych dróg, Rochów Złotogłowic (DO)
31. Rynarcice gm. Korfantów, łaciński, przy wejściu na cmentarz (L)
32. Sidzina gm. Skoroszyce, łaciński, obok starej kuźni (L)
33. Skoroszyce gm. Skoroszyce, łaciński, koło mostu

34. Starowice gm. Otmuchów, łaciński, skrzyżowanie dróg Starowice—Otmuchów
35. Szonowice gm. Biała, łaciński, przy ulicy Opolskiej (U), (L)
36. Świętów Polski gm. Głuchołazy, łaciński, na placu wiejskim koło kościoła
37. Unikowice gm. Paczków, łaciński, na końcu wsi w kierunku Paczkowa (D), (DO), (L)
38. Wasiłowice gm. Biała „koniczynkowy”, obecnie pod zamkiem w Białej
39. Wierzbięce gm. Nysa, krzyże łacińskie, jeden przy domu nr 9, drugi 80 m dalej (N), (D)
40. Wierzbnik gm. Grodków, łaciński, przy wejściu na cmentarz (DO)
41. Wojsław gm. Grodków, łaciński, przy bramie cmentarza (L)
42. Zawadno gm. Lewin Brzeski, nieregularny, po lewej stronie drogi do wsi Kopalnie (L)
43. Żelazna gm. Dąbrowa, łaciński, na składowisku maszyn rolniczych (U), (R), (L)

Oznakowania użyte w tekście

1. (U) uszkodzony
2. (R) widoczne rytzy
3. (D) widoczne daty
4. (DO) istniejące dokumenty
5. (N) widoczne napisy
6. (L) legendy, podania ludowe

Poszukiwaniem, rejestracją, ochroną tych cennych zabytków zajmuje się „Klub Badaczy i Miłośników Krzyży Pokutnych i Rzeźb Przydrożnych”. Dzięki społecznemu zaangażowaniu prawie 300 osób w kraju (14 na terenie województwa) oraz kolegów z Czechosłowacji, NRD, RFN, obiekty te mają szansę przetrwania kilka następnych stuleci, uzupełniając swym istnieniem pejzaż kulturowy na wymienionych obszarach. Ciągła penetracja terenu, poszukiwania dokumentów o ich istnieniu, rejestrowanie legend, przekazów ludowych, pozwalają jeszcze dziś odnajdywać zapomniane i uważane za zaginione, poszczególne egzemplarze. Przykładem może być odnalezienie przez A. Scheera w dniu 26 IV 1987 r. krzyża pokutnego w Chociborzu gm. Kamiennik, który pod płytkę warstwą ziemi, zapomniany przeleżał ponad sześćdziesiąt lat. Wskazane jest, żeby temu zagadnieniu poświęcić więcej uwagi, publikując szereg informacji o istnieniu tych zabytków. Zaangażować do współdziałania z „Bractwem Miłośników” większą ilość społeczników, przewodników turystycznych, młodzież szkolną i harcerską, pasjonatów, profesjonalistów.

LITERATURA

1. Hellmich Max, er Ursprung der mittelalterlichen Steinkreuze (w:) „Mitt d. Schles. Ges. f. Volkskunde” Bd. 34, Breslau 1934, s. 143.
2. Milka Józef, Kamienne pomniki średniowiecznego prawa, Wrocław 1979.
3. Kutzer Paul, Steinkreuze in Schlesien. (w:) „Schlesien” Bd. 7, Breslau 1913/14 s. 9—15.
4. Andrzej Scheer, Krzyże pokutne ziemi świdnickiej — wyd. Tow. Reg. Ziem. Świd. Muzeum Dawnego Kupiectwa w Świdnicy, Świdnica 1984.
5. Gutzer Paul, Wojkowsky-Biedau Ernst von, Steinkreuze in Oberschlesien. (w:) „Oberschlesische Heimat”, Oppeln 1909. W poszczególnych odcinkach opisane zostały powiaty: I Grodków, II Nysa, III Prudnik, IV Głubczyce, V Racibórz, VI Rybnik, VII Pszczyna, VIII Zabrze, IX Koźle, X Bytom, XI Toszek-Gliwice, XII Opole.
6. Maruschke Afs, Die Suhnekreuze im Kr. Neustadt OS. (w:) „Heimatbl. f.d. Kr. Neustadt” 1927, nr 4.
7. Józef Milka, Kamienne pomniki średniowiecznego prawa, Dolnośląska Kom. Opieki nad Zabytkami, Wrocław 1968.
8. Andrzej Scheer, Informator krajoznawczy nr 2/81 Pol. Tow. Tur. Kraj. Oddział Wrocław, Wrocław — wrzesień—grudzień 1981, str. 14—34.
9. Andrzej Scheer, Zbrodnia i kara w średniowiecznej jurysdykcji (w:) Inf. Kult. Tur. woj. jeleniogórskiego — Karkonosze, nr 10/83, s. 27—28.
10. Andrzej Scheer, Krzyże i kapliczki pokutne, Spotkania z zabytkami nr 1, Warszawa nr 1/15, s. 26—29.
11. Komarnicki Zbigniew, Krzyże pokutne (w:) „Wczoraj—dzisiaj—jutro” Op. Tow. Kult. Ośw. nr 2—3, Opole 1983, s. 19—21.
12. Komarnicki Zbigniew, Krzyże pokutne byłego powiatu prudnickiego, nyskiego, brzeskiego (w:) Informacje Turystyczno-Krajoznawcze Woj. Zarz. PTTK — maj—czerwiec 1987, listopad—grudzień 1987, lipiec—sierpień 1988.
13. Andrzej Pasternak, Krzyże pokutne kamiennymi zabytkami średniowiecznego prawa. Inf. Tur. Kraj. grudzień—listopad 1986 oraz styczeń—luty 1987.
14. Komarnicki Zbigniew, „Kalendarz Opolski”, str. 170—173.

KRONIKA

I. ZJAZDY, KONFERENCJE, SZKOLENIA.

W roku 1988 Wojewódzki Konserwator Zabytków i pracownicy Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu uczestniczyli w następujących zjazdach, konferencjach, szkoleniach:

Styczeń — Poznań — Studium Konserwatorstwa Archeologicznego, poświęcone problemom badawczym od epoki kamienia do średniowiecza w Wielkopolsce i na Kujawach. Organizatorzy: Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, Instytut Prahistorii Uniwersytetu A. Mickiewicza i Zakład Archeologii Wielkopolski Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk. Uczestniczyli: Klemens Macewicz, Sylwia Wuszkan i Krzysztof Spychała.

Luty — Warszawa — konferencja na temat działalności w zakresie ochrony drzewostanu w Polsce. Uczestniczył Janusz Prusiewicz.

Kwiecień — Sobieszów — sejmik konserwatorski, poświęcony zabytkom techniki Śląska pt. „Zabytki włókiennictwa i szklarstwa”. Organizator: Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej. Uczestniczył Klemens Macewicz.

— Jedlec — Narada Sekretarzy Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Organizator: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Warszawie. Uczestniczył Janusz Prusiewicz.

Maj — Charzykowy k. Chojnic — Studium Konserwatorstwa Archeologicznego, poświęcone badaniom archeologicznym, prowadzonym przez Uniwersytet Łódzki na Pomorzu z objazdem po stanowiskach z kręgami kamiennymi. Organizatorzy: Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie i Katedra Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Uczestniczyli: Sylwia Wuszkan i Krzysztof Spychała.

— Sympozjum polsko-czeskie na temat historii projektowania i użytkowania zabytkowych założeń ogrodowych, połączone ze zwiedzeniem zespołów pałacowo-parkowych w Rogowie Opolskim, Dobrej, Frączkowie i Mosznej. Organizator: Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespo-

łów Pałacowo-Ogrodowych w Warszawie. Uczestniczyli: Janusz Prusiewicz i Maria Bąk.

— Warszawa-Milanówek — Konferencja na temat stosowania tworzyw sztucznych w konserwacji. Organizator: Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Mechaników Polskich. Uczestniczył Janusz Prusiewicz.

Czerwiec — Rydzyna — Ogólnopolska Konferencja Konserwatorów Zabytków „Rydzyna 88”, której celem była prezentacja zróżnicowanych form mecenatu, sprawowanego przez użytkowników obiektów zabytkowych oraz ukazanie uwarunkowań realizacji prac konserwatorskich przez różne jednostki wykonawcze w warunkach wdrażania reformy gospodarczej. Połączona z objazdem w terenie. Organizatorzy: Ministerstwo Kultury i Sztuki — Generalny Konserwator Zabytków w Warszawie i Wojewódzki Konserwator Zabytków w Lesznie. Uczestniczył Janusz Prusiewicz.

Lipiec — Olsztyn — Studium Konserwatorstwa Archeologicznego 1985—1988, zorganizowane przy Ośrodku Dokumentacji Zabytków w Warszawie dla archeologicznej służby konserwatorskiej, obejmujące tematycznie informację naukową w archeologii oraz metody i techniki archeologicznej dokumentacji polowej i sposoby jej archiwizowania. Organizatorzy: Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie i Konserwator Zabytków Archeologicznych w Olsztynie. Uczestniczyli: Sylwia Wuszkan i Krzysztof Spychała.

Wrzesień — Bardo Śląskie — rejonowe seminarium szkoleniowe dla służb konserwatorskich i planowania przestrzennego na temat współdziałania obu ww. służb przy sporządzaniu regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pod kątem ochrony wartości kulturowych. Organizatorzy: Zespół Ekspertów Międzyresortowej Komisji ds. Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich w porozumieniu z Departamentem Ochrony Dóbr Kultury, Muzeów i Plastyki Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Departamentem Urbanistyki i Architektury Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa w Warszawie. Uczestniczyli: Janusz Prusiewicz, Danuta Trzepizur-Radkiewicz i Kazimiera Lejman.

Październik — Łosiów — Seminarium na temat ochrony parków. Organizatorzy: Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych w Warszawie, Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Łosiu i Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu. Uczestniczyli: Janusz Prusiewicz, Maria Bąk.

Listopad — Boszkowo k. Leszna — Studium Konserwatorstwa Archeologicznego na temat nauk pomocniczych archeologii. Organizatorzy: Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie i Wojewódzki Ośro-

dek Archeologiczno-Konserwatorski w Lesznie. Uczestniczyli: Klemens Macewicz, Sylwia Wuszkan i Krzysztof Spychała.

— Opole — Konserwatorium dotyczące wyników badań archeologicznych na Śląsku w 1988 roku. Organizatorzy: Instytut Śląski w Opolu i Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Uczestniczyli: Klemens Macewicz, Sylwia Wuszkan i Krzysztof Spychała.

Grudzień — Rydzyna — Szkolenie konserwatorskie na temat podstaw wiedzy o ochronie zabytków. Organizator: Zarząd Główny Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w Warszawie. Uczestniczyła Wanda Sudołowicz.

— Wrocław — sesja poświęcona 40-leciu Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Organizator: Muzeum Narodowe we Wrocławiu. Uczestniczył Janusz Prusiewicz.

II. POPULARYZACJA

W roku 1988 Wojewódzki Konserwator Zabytków i pracownicy Wojewódzkiego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków uczestniczyli w realizacji następujących programów radiowych i telewizyjnych, poświęconych ochronie i konserwacji obiektów zabytkowych na Opolszczyźnie:

TV

W programie regionalnym, w audycji „Aktualności”, TV Katowice przedstawiła reportaż z badań wykopaliskowych cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Błotnicy Strzeleckiej.

RADIO

Klemens Macewicz udzielił informacji o badaniach archeologicznych w Przylesiu Dolnym.

Wywiadów na temat wyników badań archeologicznych w Branicach i Błotnicy Strzeleckiej udzielił Krzysztof Spychała.

PRASA

W roku 1988 ukazały się m.in. następujące artykuły i notatki, dotyczące zabytków Opolszczyzny oraz miejsc pamięci narodowej: „Trybuna Opolska”

- nr 12 z dn. 16—17 I — „Obejrzeć uratowane” — Nina Kracherowa,
 - nr 16 z dn. 21 I — „Chronić miejsca pamięci” — (kin),
 - nr 18 z dn. 23—24 I — „Co się stało z tym „zielonym miastem”?
— Lina Szejner,
 - nr 48 z dn. 27 II — „Stary cmentarz choleryczny”,
 - nr 92 z dn. 21 IV — „Zagadka opolskiego konika” — Włodzimierz Szafranski,
 - nr 97 z dn. 27 IV — Odchodzący świat — „Bezbronny zabytek”
— Konrad Mientus,
 - nr 97 z dn. 27 IV — Miesiąc Pamięci Narodowej — „Kamienne echa” — Dariusz Król,
 - nr 131 z dn. 7 VI — „Zamek umiera stojąc” — Maciej Siembieda,
 - nr 132 z dn. 8 VI — Odchodzący świat — „Śląskie piramidy” — Konrad Mientus,
 - nr 133 z dn. 9 VI — „Ratujmy Górę Św. Anny” — (szyl),
 - nr 145 z dn. 23 VI — „Miliony na zabytki” — Małgorzata Fedorowicz,
 - nr 148 z dn. 27 VI — „Skarb sprzed 3 tysiącleci”,
 - nr 170 z dn. 25 VII — „Agonia zamku” — Zygmunt Zaborowski i Stanisław Taratuta,
 - nr 177 z dn. 2 VIII — Odchodzący świat — „Kamień diołbelski”
— Konrad Mientus,
 - nr 189 z dn. 15 VIII — Skarb w Środzie Śląskiej — „Tajemnice diademu” — Bożena Wawrzewska,
 - nr 208 z dn. 7 IX — „Skarby w ziemi” — Małgorzata Fedorowicz
 - nr 208 z dn. 7 IX — Odchodzący świat — „Zabytkowy ul” — Konrad Mientus,
 - nr 214 z dn. 14 IX — Odchodzący świat — „Sikawka” — Konrad Mientus,
 - nr 219 z dn. 20 IX — „Z dawnych wieków” — Małgorzata Fedorowicz,
 - nr 259 z dn. 8 XI — „Pałac” — (JAK)
 - „Słowo Powszechne”
 - nr 90 z dn. 7—9 V — Fakty i refleksje — „Oblicze Kędzierzyna-Koźła” — Leszek Marszałek,
 - „Kurier Polski”
 - nr 106 z dn. 31 V — Kronika ochrony zabytków — „Brzeskie ambicje na start” — Marzenna Guzowska,
 - „Dziennik Ludowy”
 - nr 173 z dn. 27 VII — Nasza akcja „Ratujmy zabytki” — „Zamek w Kazimierzu czeka na użytkownika” — (JL).
- Na przełomie maja i czerwca 1988 roku, Klemens Macewicz i Krzy-

sztof Spychała podali informacje do „Trybuny Opolskiej” o ratowniczych badaniach wykopaliskowych na Opolszczyźnie.

W miesiącu wrześniu Klemens Macewicz udzielił informacji w „Trybunie Opolskiej” o odkryciach wykopaliskowych w Przylesiu Dolnym k. Grodkowa oraz badaniach rozpoznawczych w Branicach.

III. WYDAWNICTWA

W roku 1988 złożono materiały do druku VI tomu „Opolskiego Informatora Konserwatorskiego” w redakcji Wojewódzkiego Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Opolu.

Klemens Macewicz opracował i przekazał do rocznika „Silesia Antiqua” materiały sprawozdawcze z działalności Konserwatora Zabytków Archeologicznych w zakresie ochrony zabytków archeologicznych woj. opolskiego w 1987 roku, w których krótko omówiono wyniki badań ratowniczo-wykopaliskowych w Domaszowicach-Zalesiu, Smardach Górnych, gm. Kluczbork, Roszowickim Lesie, gm. Cisek oraz badań sondażowo-rozpoznawczych w Suchej Psinie, gm. Baborów.

IV. INNE WYDARZENIA

W oparciu o statut nadany uchwałą nr XXII/180/87 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu z dnia 29 grudnia 1987 roku przekształcono Biuro Dokumentacji Zabytków w Opolu w Wojewódzki Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu. Z dniem 1 sierpnia 1988 roku wprowadzono w życie Regulamin Organizacyjny, powołując zgodnie ze statutem następujące działy:

- I. Dział Zabytków Urbanistyki, Architektury i Techniki
- II. Dział Zabytków Ruchomych, Parków i Cmentarzy
- III. Dział Archeologii
- IV. Samodzielne stanowisko do spraw archiwum, biblioteki i wydawnictw
- V. Dział Administracyjno-finansowy
- VI. Pracownia fotograficzna

W roku 1988 Wanda Sudołowicz ukończyła Korespondencyjny Kurs Archiwalny I stopnia, zorganizowany przez Zakład Doskonalenia Zawodowego w Poznaniu, Ośrodek Szkolenia Archiwistów Zakładowych.

Maria Bąk rozpoczęła Podyplomowe Studium Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych w Warszawie.

Za konsekwentne i zaangażowane działanie na rzecz popularyzacji ochrony dóbr kultury na Opolszczyźnie, Minister Kultury i Sztuki na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, wyróżnił złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”:

— Komitet ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja”, Rozgłośnie Regionalną w Opolu,

— zespół pracowników Rozgłośni Regionalnej PRiTV w Opolu:

Tadeusza Horoszkiewicza, Kazimierza Kowalskiego, Ryszarda Łabusa, Stanisława Puzyrę, Stanisława Raclawickiego, Marię Rudnicką, Piotra Wróblewskiego

oraz pracowników Okręgowego Przedsiębiorstwa Geodezyjno-Kartograficznego w Opolu: Ryszarda Dziubka, Marka Szczepańskiego.

Tytułem uzupełnienia przedstawiamy poniżej listę Społecznych Opiekunów Zabytków, wyróżnionych odznakami „Za Opiekę nad Zabytkami” w latach 1980—87, nie ujętych w dotychczasowych tomach „Opolskiego Informatora Konserwatorskiego”:

1983

Złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” wyróżniony został Stanisław Gerega z Opola.

1985

Złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” wyróżniony został Jerzy Dąbrowski z Brzegu.

Srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” wyróżnieni zostali: Engelbert Miś z Opola, Witold Nowicki z Opola, Tadeusz Jurek z Brzegu, Zbigniew Wojewódka z Brzegu.

1987

Złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” wyróżniony został Engelbert Miś z Opola.

Srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” wyróżniony został Tadeusz Brzostek z Brzegu.

Opracowała: WANDA SUDOŁOWICZ

PAMIĘCI
MGR MARII
BOŻENY MYGI

2 grudnia 1989 roku mijają dwa lata od przedwczesnej śmierci Marii Bożeny Mygi, która uszczupliła grono swoich koleżanek, kolegów i współpracowników z kręgu muzeów i środowiska konserwatorskiego Opolszczyzny. Odejście Bożeny, bo tak Ją wszyscy nazywaliśmy, było tak nagłe, że ani mówić ani pisać o tym, żadnemu z grona przyjaciół i znajomych nie było łatwo. Dziś przyjmujemy to już jako fakt nieodwracalny, chociaż pozostała pustka, którą niełatwo zapełnić, bo też niełatwo znaleźć drugiego takiego przyjaciela, znajomego, współpracownika czy dyrektora. Chociaż los wyznaczył Jej w październiku 1986 roku zmianę Opola na Warszawę, nadal pozostawała uczuciowo związana z pierwszą pracą w Muzeum Śląska Opolskiego, którą podjęła w październiku 1966 roku i bez przerwy, wypełniając różne funkcje, wierna jej była przez 20 lat.

Urodziła się w Wilnie 28 października 1942 roku, do Opola przyjechała wraz z rodziną w 1945 roku, tutaj też chodziła do szkoły podstawowej i średniej, gdzie uzyskała dyplom maturalny w I Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika. Po studiach historycznych w Wyższej

Szkole Pedagogicznej w Opolu, podjęła pracę w Muzeum Śląska Opol-
skiego, na krótko w Dziale Oświatowym, potem do 1972 roku w Dziale
Sztuki i Rzemiosła Artystycznego. Historyk z wykształcenia, z pracą
dyplomową z zakresu historii starożytnego prawa rzymskiego, wykazy-
wała niezwykle zdolności w rozumieniu, odbiorze i interpretacji twórczości
artystycznej oraz zgłębianiu tajników historii sztuki. Stawiała wysokie
poprzeczki w wartościowaniu sztuki oraz muzealiów z innych dyscyplin
reprezentowanych w muzeum.

Moje lata współpracy z Nią, to lata twórcze, lata wzajemnego zaufa-
nia, wspólnej radości z rosnącej kolekcji dzieł sztuki, jak i zarówno ze
wspólnie organizowanych wystaw, czy wspólnie odbytych studiów po-
dyplomowych w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Kiedy od
1972 roku kierując Działem Historii samodzielnie gromadziła kolekcję
muzealiów historycznych, nasza współpraca trwała nadal.

Jesienią 1981 roku powołano Ją na dyrektora Muzeum Śląska Opol-
skiego. Praca pod Jej kierownictwem owocowała wieloma inicjatywami
wynikającymi z podejmowania wiarygodnych decyzji. Mimo obowią-
zków, jakie nałożyła na Nią praca społeczna, była bowiem od 1978 roku
radną Miejskiej Rady Narodowej w Opolu przewodnicząc Komisji Oświa-
ty i Kultury, była zawsze na swoim stanowisku dyrektora, gotowa do
podjęcia dyskusji związanych z problemami nie tylko merytorycznymi,
muzealnymi, ale również ludzkimi, jakie wszędzie występują.

Była człowiekiem dużego ducha, a jednocześnie osobą o skromnym
sposobie bycia na co dzień, pełna zrównoważenia i godności ludzkiej.

Opole, listopad 1989 roku

KAZIMIERA LEJMAN

NOTATKI — UWAGI

